

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

RIGSHOFMESTER
KRISTOFFER VALKENDORF

TIL GLORUP (1525—1601)

EN BIOGRAFI
VED
ARTHUR G. HASSØ

LEVIN & MUNKSGAARD
KØBENHAVN · MCMXXXIII

KRISTOFFER VALKENDORF TIL GLORUP

RIGSHOFMESTER
KRISTOFFER VALKENDORF
TIL GLORUP (1525—1601)

EN BIOGRAFI
· VED
ARTHUR G. HASSØ

LEVIN & MUNKSGAARD
KØBENHAVN · MCMXXXIII

*E*n udtømmende Skildring af den danske Statsmand Kristoffer Valkendorfs Liv og Virksomhed har hidtil været savnet i den historiske Litteratur om det 16. Aarhundrede. Ganske vist udgav Casper Peter Rothe i 1754 en Biografi af Rigshofmesteren; men den var meget kortfattet, og et systematisk Eftersøgningsarbejde i Arkiverne efter Oplysninger ud over de mest kendte var ikke foretaget. Nyt Materiale var derimod anvendt af C. E. Secher, da han i Dansk Folkekalender 1869 paa en Snes Sider gav en Skildring af Valkendorfs Liv og Arbejde. Ved Udarbejdelsen af en Skildring af Rigshofmesteren frembyder der sig den Vanskelighed, at der findes saa forbavsende lidt bevaret fra hans egen Haand, som kan give mere personlige Oplysninger om hans Meninger; medens der er bevaret en Del Breve til Valkendorf, er nu kun ret faa Breve fra ham i Behold. Det er dog mit Haab, at nærværende Skildring vil vise sig at være af Værdi som et Bidrag til Forstaaelsen af det 16. Aarhundredes anden Halvdel.

For de Bevillinger af Carlsbergfondet og af det Finneske Legat, som har muliggjort Bogens Fremkomst paa Tryk, bringer jeg Fondet og Københavns Universitet min bedste Tak. Den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelse skylder jeg ogsaa Tak for den Støtte, jeg har modtaget til Biografiens Udarbejdelse.

Kristoffer Valkendorf. Maleri paa Glorup.

INDHOLD

	Side
1. Afsnit: Slægt og Ungdomsaar	1
2. Afsnit: Lensmand paa Bergenhus	12
3. Afsnit: Valkendorf i Livland	40
4. Afsnit: Norge — Island — Gulland	56
5. Afsnit: Rentemester	76
6. Afsnit: Lensmand og Københavns Statholder	102
7. Afsnit: Rigsraad og Regeringsraad	130
8. Afsnit: Rigens Hofmester	174
9. Afsnit: Valkendorf som Godsejer	189
10. Afsnit: Valkendorfs Forhold til Tidens Aandsliv	206
11. Afsnit: Valkendorfs Død	236
Henvisninger	245
Navneregister	269

Første Afsnit:

SLÆGT OG UNGDOMSAAR

DEn Efterslægt kan med Billighed forekastes Utaknemmelighed, som oppebærer Velgerninger uden at erkende, fra hvem samme kommer. Stod en Læg i saa Fald at undskylde, som de dog ej gør, saa var dog de Lærde ej at fritage. Man vil gøre sig en Fornøjelse af her at forfriske en brav Mands Ihukommelse, som vel selv ej har været boglærd, men desuagtet vist sig en saadan Ven af de Studerende, at samme, her i Residensen den Dag i Dag er, nyder godt af hans Gavmildhed, endskønt han selv for mere end mange Mands Minde er hensmuldnet i sit Støv“.

Med disse Ord indleder Casper Peter Rothe i 1754 sin Biografi af Kristoffer Valkendorf, den danske Statsmand, om hvem det af en anden er blevet sagt, at han ved Duelighed, Arbejdsevne og Retsind indtager en Førsterangs Plads blandt de fremragende Mænd, der i anden Halvdel af det 16. Aarhundrede var knyttet til den danske Statstjeneste.¹⁾

Kristoffer Valkendorf tilhørte en Adelslægt, hvis Adelskab stammer fra en saa fjern Fortid, at det ikke er muligt at datere det fra noget bestemt Tidspunkt. Slægten er ikke af dansk Oprindelse, og der er udtalt forskellige Anskuelser om dens egentlige Hjemsted. I sin Navneetymologi 1630 mente Niels Heldvad at kunne fortælle, at „den første Falckendorp kom ind i Danmark med Kong Kristoffer af Baiern, var født af Friherreslægt i Tirol“. ²⁾ I nogle Optegnelser fra omtrent samme Tid hedder det: „Den første, som kom her i Danmark med Kong Kristoffer af Baiern, hed Hr. Peder Valkendorf“. ³⁾ Det angivne Tidspunkt (1439) for Slægtens Indvandring til Danmark er dog urigtigt.

Allerede 1374 forekommer der her til Lands en Henning Valkendorf (skrevet „Wokendorf“).

Slægten siges almindeligvis at stamme fra Baiern eller Østrig; Vingerne i Valkendorfernes Vaaben skulde da være Falkevinger og Navnets oprindelige Form være Falkendorf; et Slot af dette Navn skal ligge i Baiern.⁴⁾ En Tilknytning til Sydtyskland har imidlertid ikke kunnet godtgøres. Tværtimod er det mere sandsynligt, at Slægtens Hjemstavn maa søges i Landsbyen Walkendorf, halvanden Mil Nordøst for Tessin, ved den pommerske Grænse; paa denne Bys Mark er der i vor Tid fundet Borgrester. I Mecklenburg førte Slægten Valkendorf en meget beskeden Tilværelse; Medlemmer af Familien nævnes i 1321, i 1351 (en Væbner Nicolaus Walkendorf ved Cöslin) og i 1486 (en Dekan Conrad Walkendorf ved Rostocks Mariekirke).

Første Gang man i Danmark træffer paa Slægten Valkendorf er i 1374, da en Henning Valkendorf, skrevet Wokendorf, nævnes i et Dokument angaaende en Strid om noget Gods. Fire Aar senere forekommer i et andet Brev en Hr. Peder Valkendorf, og her finder vi for første Gang Slægtens Vaaben i Hr. Peders Segl; det viser i Skjoldet en Rose, omgivet af tre Vinger, det samme Mærke, vi genfinder i en senere Udformning af Vaabnet, der kan beskrives saaledes: Paa Skjoldets Sølvgrund ses en rød Rose, omgivet af tre sorte Vinger; fra Hjelman (undertiden i Stedet en Skansekurv) stikker fem eller syv Faner til Vejrs, hvoraf hveranden er Sølv, hveranden rød; enkelte Gange finder man i Stedet for Fanerne sy Paafuglefjer.⁵⁾

Hr. Peder Valkendorf, der var Ridder og endnu levede i 1405, var to Gange gift; med den anden Hustru, Mette Manderup, havde han Sønnen Henning Valkendorf til Højbygaard (i Fuglse Herred).

Valkendorfernes Hovedsæde her i Landet blev Hovedgaarden Glorup (i Svindinge Sogn, Gudme Herred), der ligger et Par Mil Sydvest for Nyborg og halvtredje Mil Nordøst for Svendborg. Glorups Navn er afledt af et Mandsnavn „Gloi“, og det kan føres tilbage til 1390 („Glothorp“).⁶⁾

Den første Valkendorf, der vides at have været Ejer af Glorup, er Aksel Valkendorf, en Søn af Henning Valkendorf til Højby-

gaard og Inger Gøje. Aksel Valkendorf, der blev Farfader til Kristoffer Valkendorf, var Lensmand paa Tranekær og paa Nykøbing (Falster); han nævnes 1479 „i Glorup“, og fik tre Aar senere i Pant en Gaard, Bregnehave, i Glorup, et Vidnesbyrd om, at Glorup oprindeligt har bestaaet af flere Gaarde, har været en Landsby. Aksel Henningsen Valkendorf var to Gange gift; hans første Hustru hed Margrete Pallesdatter Ulfeldt; hans anden Hustru Anne Andersdatter Passau overlevede ham og ægtede senere Rigskansler Jørgen Marsvin til Lindved, hvem hun ogsaa overlevede. Aksel Valkendorf havde fire Søstre og en Broder, og selv efterlod han sig seks Sønner og tre Døtre.

Af Sønnerne var den ældste, Johan Valkendorf eller „Mester Hans“, Prior i Dalum Kloster og senere Kannik i Roskilde. Den næstældste Søn, Niels Valkendorf, var Hofsinde hos Dronning Dorothea omkring Aar 1500. Den mest kendte af Sønnerne var den tredjeældste, Erik Valkendorf, der havde studeret i Greifswald og senere blev Kannik i Roskilde. Han var en Tid Notar og Sekretær hos Kong Hans og fulgte i 1506 Kristian (II) til Norge som hans Sekretær og private Raadgiver. Det er blevet sagt, at det skulde være ham, der havde bragt Kristian II i Forbindelse med Dyveke, idet han skulde have givet Kongesønnen en saa forførrisk Skildring af hendes Yndigheder, at Kristian II ønskede at gøre hendes Bekendtskab. I 1510 blev Erik Valkendorf mod Domkapitlets Ønske Norges Ærkebisp, og i 1514 kronede han den unge Konge i Oslo; Aaret efter var han Formand for det Gesandtskab, der i Nederlandene hentede Kristian II's Dronning. Som Ærkebisp viste Valkendorf stor Energi, og mange Planer optog hans Tanker. Han lod den brøstfældige Domkirke restavrere; han lod trykke et norsk Breviarium og et norsk Missale til Brug for Gudstjenesten — den første norske Anvendelse af Bogtrykkerkunsten. Han havde Planer om at faa udnyttet Norges Metalrigdom og om at faa genoptaget Rejserne til Grønland. Skønt den store Fiskehandel var meget indbringende, havde han alligevel økonomiske Vanskeligheder at kæmpe med paa Grund af Romerkirkens Pengeudpresninger og de store Udgifter ved Krigen mod Sverige. Hertil kom, at det gode Forhold til Kongen i Tidens Løb blev kølnet. Han fik Sigbrits Had at føle, da hun troede, at han indirekte var

Skyld i Dyvekes Død. Fra Sigbrits Haandlangere begyndte Fortrædeligheder af en saadan Art, at Valkendorf vilde klage til det danske Rigsraad; men paa Rejsen blev han af Storm og Uvejr forslaaet til Holland, hvor han og Kristian II uventet traf hinanden. Kongen forsøgte at lade ham fængsle for Forræderi, og ogsaa Sigbrits Søskende forløb sig imod ham; i November 1521 sendte han det danske Rigsraad en Skildring af disse Foruretelser, medens han selv for laante Penge begav sig til Rom, hvortil han naaede den følgende Februar, just som Hadrian VI var blevet Pave. Han var Valkendorfs personlige Bekendt; men Ærkebispem fik ingen Fordel deraf, idet han døde den 28. November 1522. Erik Valkendorf var en af de mærkeligste af de Mænd, der har siddet paa Norges Ærkebispesæde, og han indtager en smuk Plads mellem de danske Mænd, der har gjort sig fortjent i Norge. En Tysker, der gjorde hans Bekendtskab i Rom, har skildret ham som „en ærværdig Olding, der allerede ved sit klare Aasyn lagde sin ærlige Sjæl for Dagen“.

Den fjerde af Aksel Valkendorfs Sønner, Knud Valkendorf, valgte ligeledes den gejstlige Vej og blev knyttet til Københavns Kapitel, hvor han gjorde sig fortjent ved at skaffe Frue Kirke-taarn et meget anseligt, kobbertækket Spir; 1516 blev han Universitetets Rektor, og han nød Anseelse som en lærd og dygtig Mand.

Den femte af Sønnerne, Henning Valkendorf, blev Fader til Kristoffer Valkendorf, og den sjette Søn, Anders Valkendorf, blev Kannik i Roskilde.

Af Aksel Valkendorfs tre Døtre gik den ældste, Dorthe, og den yngste, Margrethe, i Maribo Kloster, medens den tredje, Inger, var gift med Knud Urne til Søgaard og Aarsmarke.⁷⁾

Kristoffer Valkendorfs Fader var altsaa Henning Akselsen Valkendorf, der i 1498 nævnes „i Glorup“. Bortset fra nogle Skøder og lignende Adkomstdokumenter, som han har udstedt eller medbeseglet, er Efterretningerne om ham sparsomme. I 1505 lod han sig sammen med sin Hustru, Anne Johansdatter Oxe, optage i Colloqvii Gilde i Svendborg. Han maa have spillet en fremtrædende Rolle blandt de fynske Adelsmænd, siden han ved Frederik I's Tronbestigelse i 1523 blev optaget i Rigsraadet; Aaret efter var

han blandt Udstederne af Forbundet mod Lutheranismen. Under Grevefejden deltog Henning Valkendorf i Kristian III's Hylding i Hjallese; men da Grev Kristoffer af Oldenburg overvældede Fyn med sine Tropper, gik Valkendorf som de andre af Øens Adelsmænd nødtvungent over til Grevens Parti. Han var da for mindst en halv Snæs Aar siden blevet gift for anden Gang, nemlig med Sidsel (Cecilie) Friis, Datter af Jørgen Friis til Østrup; i begge

Kristoffer Valkendorf til Glorup (f. 1525, d. 1601)	Henning Valkendorf til Glorup (død 1535)	Aksel Valkendorf til Glorup	{ Henning Valkendorf til Højbygaard (1448 og 1469) Inger Gøje	{ Peder Valkendorf (1378 og 1405) Mette Manderup
	Sidsel Friis (død 1562)	{ Jørgen Friis til Østrup (1504)	{ Jens (Passau) (N. N. (Lunge el. ubek. Slægt) N. N. Grubbe N. N.	
				Margrethe Kruckow
	Sidsel Friis (død 1562)	{ Hans (Johannes) Kruckow (1442 og 1453) Anne Barsebek	{ Johannes (el. Jannikus) Kruckow (1389 og 1391) N. N. (Hvide?) Ludvig Barsebek (1401 og 1413) N. N. (Rud?)	

Kristoffer Valkendorfs Aner. Meddelt efter Adelsaarbogen af Albert Fabricius.

Ægteskaber havde Valkendorf flere Børn. I Sommeren 1535 fik han af Kristian III Ordre til at møde i St. Hans Kloster i Odense for at gennemse nogle Dokumenter; men kort efter, den 28. September, døde han i denne By. Han ligger nu begravet i Svindinge Kirke.⁸⁾ Tilbage sad nu Sidsel Friis med de mange Børn; sammen med dem synes hun at have styret Glorup til sin Død den 27. Februar 1562; ogsaa hun ligger begravet i Svindinge Kirke; i 1539 var hendes Nabo, Kongens Kansler Johan Friis til Hesselager, optraadt som hendes Værges i en Retssag.⁹⁾

Af Henning Valkendorfs Børneflokk havde Sidsel, Øllegaard, Mette, Karen og Erik Anne Oxe til Moder, medens Kristoffer,

Aksel, Jacob, Jørgen, Anne, Margrethe og Rigborg var Sidsel Friis' Børn, altsaa ialt fem Sønner og syv Døtre.

Af Kristoffer Valkendorfs Halvsøskende blev Sidsel gift med Lensmanden paa Gedsersgaard, Laurids Knob til Gyllebo i Skaane, Øllegaard med Peder Falster til Korselitze paa Laaland, Mette med Mogens Falster (eller Bjelke) til Virket og Bellinge paa Falster og Karen med Anders Gøje til Kjerstrup paa Taasinge. Erik, den eneste Søn i Henning Valkendorfs første Ægteskab, var i Aarene 1549—59 knyttet til Hoffet som Hofsinde, blev i en Aarrække Kristian III's „Kammertjener“ og var i denne Egenskab nærværende ved Kongens Dødsleje paa Koldinghus i 1559. Han havde forskelligt Gods i Danmark og Norge i Pant af Kronen, saaledes Højstrup, hvor han døde i 1605, 82 Aar gammel; han havde været gift med Berete Lindenov til Alnerup, men hun var død i Barselseng, og sammen med hende mistede Erik Valkendorf ogsaa sit eneste ægtefødte Barn; derimod havde han med en „ufri“ (ikke adelig) Kvinde tre Sønner, som han sørgede godt for, og hvoraf den ene i 1616 blev optaget i Adelsstanden. Erik Valkendorf synes ikke at have været nogen betydelig Mand, selvom hans Navn jævnlige forekommer, særlig ved Hofbегivenessheder.

Af Henning Valkendorfs Børn af andet Ægteskab var Kristoffer ældst. Af hans tre Helbrødre faldt Aksel den 20. Oktober 1565 i Slaget ved Axtorna (Falkenberg); Jacob studerede i 1557 i Frankfurt a. d. Oder og døde ugift en halv Snes Aar senere, medens Jørgen, der blev gift med Mette Gøje, Datter af Henrik Gøje til Gisselfeld, blev den eneste af Henning Valkendorfs Sønner, som med legitime Sønner forplantede Slægtens Mandslinje. Om de tre Døtre af Henning Valkendorf og Sidsel Friis vides, at den ældste, Anne, i 1592 døde paa Glorup som „en gammel Jomfru“; Margrethe blev gift med Lensmanden paa Odensegaard, Jørgen Skinkel til Lammehave; han døde i 1560, og det følgende Aar var Fru Margrethe udenlands med Kongens Søster, Prinsesse Dorothea; i 1564 mente hun, at hun var blevet forgjort af en Troldekvinde; hun døde paa Glorup i 1585. Den yngste af Kristoffer Valkendorfs Søstre var Rigborg, der først var Jomfru hos Dronning Dorothea og derefter i 1580 blev gift med Ditlev Qualen til Søbø (Egense Sogn); hun døde o. 1590.¹⁰⁾

Af Henning Valkendorfs Børn blev Kristoffer Valkendorf den, der fik det største Navn i hin Tids Historie. Det er ikke muligt at paavise Karaktertræk hos ham, som han kunde have arvet fra sine Forældre. Derimod er visse iøjnefaldende Træk fælles for ham og hans Farbrødre; her skal blot peges paa den Interesse for Videnskaben, der hos Farbrødrene bevirkede, at de tilhørte den lærde, den gejstlige Stand, og hos Kristoffer Valkendorf fik Udtryk ved, at han blev Universitetet, Studenterne, Latinskolerne og Forfatterne en god Mand; Sansen for skønne Bygninger og en vis Ærbødighed for det, der ellers kun havde historisk Interesse, er ligeledes fælles for dem.

I alle de Stamtavler og Biografier, hvor der gives en Datering af Kristoffer Valkendorfs Fødsel, sættes denne til den 1. September 1525; men det maa skyldes misforstaaede eller fejlagtige Oplysninger.¹¹⁾ Den fynske Adelsmand Ejler Brockenhus til Nakkebølle (død 1602) har ført nogle meget omfattende Kalenderoptegnelser om det 16. Aarhundredes Adel, naturligvis især om den fynske Adel; i en af disse Optegnelser, der er til uvurderlig Nytte for vor Tids Adelshistorikere, hedder det:

„Anno 1525 i denne efterskrevne [August] Maaned er Christopher Walkendorf født paa Glorup“.¹²⁾

Det kunde maaske tænkes, at Datoen 1. September skyldes en Fejllæsning af en latinsk Datering, og er dette Tilfældet — der er i alt Fald en overvejende Sandsynlighed derfor — da har Kristoffer Valkendorf for første Gang set Dagens Lys paa Glorup paa en Dag i Slutningen af August 1525.¹³⁾ Datoen 1. September kunde maaske dog ogsaa forklares som hans Daabsdag.

Hvad vi ved om Valkendorfs Barndom og tidligste Ungdom er saa godt som intet. Hans Opdragelse har vel i det store og hele formet sig som andre Adelsbørns i hin Tid, og højst sandsynligt har han vel henlevet sine første Aar paa den fædrene Gaard paa Fyn og saaledes været et meget ungdommeligt Vidne til de voldsomme Begivenheder paa denne Ø under Grevens Fejde.

Paa et Punkt synes han, efter Overleveringerne at dømme, ikke at have faaet samme Opdragelse som de fleste Adelssønner. Kristian IV's Historiker Niels Slinge siger om ham, at „han aldrig selv havde studeret eller været oplært i boglige Kunster“, hvad

CHRISTOPHER VALKENDORPH.

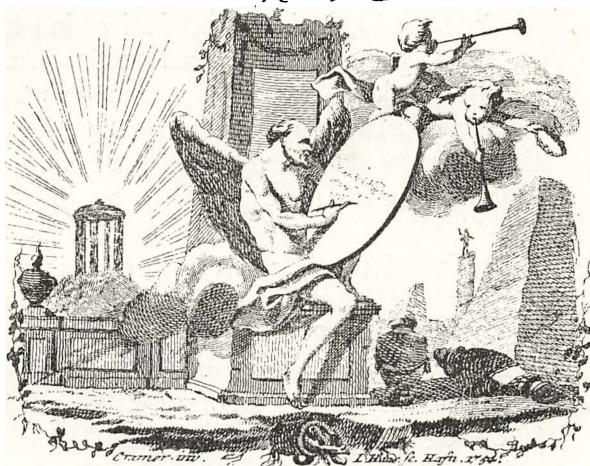
Ansiget stuxen efter Originalen paa Valkendorphs Collegio,

Kristoffer Valkendorfs Portræt. Efter C. P. Rothes Biografi.

der „var det eneste, som man kunde sige ham fattedes“.¹⁴) Denne Udtalelse er Grundlaget for lignende Opfattelser i ældre Fremstillinger; saaledes siger Casper Peter Rothe i sin Levnedsskildring af Valkendorph: „I hans unge Aar finder man vel, at han ej er ble-

ven holdt til Studeringer, thi alle er enige derudi, at han ej selv
haver studeret, som og bemærkes at være det eneste, der fattedes

Den Kongelige Danske
Kriigs-Raad, Rente og Hofmester
Kristoffer Valkendorff
til Glorup,
Stiftere af det Valkendorffiske Collegio
Liv og Levnet,
Sammendraget af
Deels trykte, deels Haandskrevne Papirer,
Hvortil er føyet
Stifterens Fundats for benævnte Collegio.
Samlet og udgiven ved
CASPER PETER ROTHE,
B. N. H.

Kjøbenhavn, 1754. trykt paa Auhors Bekostning.

Titelbladet af C. P. Rothes Biografi af Kristoffer Valkendorf. 1754.

ham; men det slaar ej fejl, at som han var et muntert (d. v. s. kvikt) Hoved, og af en høj Afkom, er han i sin Ungdom bleven holdt frem til alle andre adelige Øvelser, som kan danne og sætte Skik paa en ung Adelsmand".¹⁵⁾

Om Slanges Udtalelse er det blevet sagt, at den sikkert blot betyder, at Valkendorf ikke har studeret Latin og Teologi; ganske vist ser man, at Valkendorf senere kan benytte sig af latinske Ord-sprog i sine Optegnelser; men paa den anden Side foreligger der Vidnesbyrd om, at han har faaet en paa Latin affattet Indskrift oversat til Dansk.¹⁶⁾ Dog, naar man tager alt i Betragtning, har Slange med sin Bemærkning vel blot villet antyde, at Kristoffer Valkendorf ikke, som det i Løbet af Aarhundredet blev Skik og Brug, var blevet sendt paa Udenlandsrejser under en Hovmesters Varetægt for at forberede en Embedskarriere ved Studier ved fremmede Universiteter. Naar man derimod har villet tillægge en Udtalelse af Anders Sørensen Vedel — om Valkendorf som Kansler Johan Friis' „alumnus“¹⁷⁾ — Betydning som et Bidrag til Forstaaelse af Valkendorfs Uddannelse, turde Grundlaget derfor dog være noget spinkelt.

Tør man i Faderens Død, da Valkendorf endnu kun var en halv Snes Aar, se en Grund til, at Valkendorf ikke har faaet en „lærd“ Uddannelse? Nok er det, at man maa give Troels-Lund Ret i, at det vilde være utænkeligt, at han ikke skulde have kunnet Latin; „en Rigshofmester uden denne Kundskab vilde være ligesaa umulig i Datiden som en Udenrigsminister nu, der ikke forstod fremmede Sprog“.¹⁸⁾

Som ung Mand kom Kristoffer Valkendorf ind i Statstjenesten. Det siges, at han allerede i 1551 skal have været kongelig Sekretær; det er dog vist tvivlsomt. I 1553 derimod omtaler Kongen ham i en Stævning om hans Gods i Øksendrup som „Vor Sekretær“, og utænkeligt er det vel ikke, at Valkendorfs Broder Erik i sin Egen-skab af Hofsinde og „Kongens Kammerjunker“ har lettet ham Adgangen til Kancellitjenesten. Som Løn for sin Tjeneste blev Valkendorf i 1554 forlenet paa Livstid med Provstiet i Bergen efter en Jørgen Pedersen, med Bønder og Tjenere og al Rente og Til-liggende, dog paa den Betingelse, at han skulde være Kongen og Hertug Frederik tro og Ordinansen undergiven.¹⁹⁾

Hvad man ved om Kristoffer Valkendorf indtil 1556 er ellers uhyre lidt, og naar hans Navn forekommer, optræder han væsentlig i sin Egen-skab af Ejer eller Medejer af Glorup; det er ogsaa som Privatmand, at han medbesegler andre Adelsmænds Arveaf-

kald og Skøder. Paa et Brev fra 1555 er hans Segl bevaret. I 1554 fik Kristoffer Valkendorf af sine nære Frænder noget Vikariegods ved St. Olufs Alter i Nyborg Kirke til evig Skænk og Gave;²⁰⁾ men hermed er ogsaa alle Oplysninger udtømt om hans Forhold før 1556. I Kancelliet har han vel faaet den sædvanlige Uddannelse, og her maa han have lagt særlig Dygtighed for Dagen; Kongen maa have faaet Tiltro til hans Evner som Administrator, for i 1556 blev han sendt ud paa en af Rigets allervanskeligste Lensmandsposter, idet han da fik Bergenhus i Forlening.

Andet Afsnit:

LENSMAND PAA BERGENHUS

HVAD Slags Mand var Kristoffer Valkendorf i 1556? Hvilke Forudsætninger mødte han op med for at blive en brugelig Lensmand paa den udsatte Post, han drog op til? Det er ikke let at sige. Alt, hvad man ved om ham, er, at han kom til Bergen som en tredivaarig Mand af gammel Adel, med Uddannelse i Kancelliet, og at han ved en enkelt Lejlighed, hvor det gjaldt hans Gods, havde optraadt selvstændigt.

Han havde dog forskellig Tilknytning til Norge. Han sad jo stadig inde med Provstiet i Bergen; hans Farbroder havde været Ærkebisp i Nidaros, og hans Broder Erik Valkendorf havde siden 1553 været Lensmand i Hardanger. Imidlertid maa Valkendorf som sagt i Kancelliet have lagt saadanne Evner for Dagen, at man har betragtet ham som kvalificeret til Posten i Bergen, hvor Forholdene var af en ganske særlig Natur; ellers maa man indrømme, at det var et meget voveligt Skridt af Regeringen, dette at betro Lenet til en Mand, der endnu var ganske uprøvet som Lensmand. Skulde man pege paa en Enkeltperson, der kunde have haft en afgørende Indflydelse paa denne Udnævnelse, maa Tanken naturligt falde paa Rigsraaden Mogens Gyldenstjerne; Kristoffer Valkendorfs Breve til ham kunde tyde paa, at der har været et godt Forhold mellem dem.

Forholdene i Bergen, dengang Nordens største By, var af en meget vanskelig Karakter. Omkring 1250 havde de tyske Købmænd faaet tiltvungent sig Handelen i Bergen, og et Hundredaar senere havde de oprettet et eget „Kontor“ eller Handelsfaktori, der var afhængigt af Hanseforbundet; Hanseaterne i Bergen boede paa

„Tyskebryggen“ og havde deres egen Organisation, der næppe anerkendte de norske Myndigheders Overhøjhed, saa det næsten var umuligt at afgøre, om Byen var en Hansestad eller tilhørte Norge. I det 15. Aarhundrede var Tyskebryggens Befolkning paa omkring 3000 Mænd og — ialtfald ikke officielt — saagodt som ingen Kvinder, idet Tyskerne ikke havde Lov til at gifte sig, saalænge de var i Norge. Fetaljebrødrenes Hærgninger i 1303, 1395, 1428 og 1429 havde fuldstændigt knust det indfødte Borgerskabs Indflydelse. Under Reformationstidens Omvæltninger var Tyskerne blevet siddende uforstyrret i Bergen, og først da de politiske Forhold efter Grevefejden atter blev mere fæstnede, kunde der blive Tale om at sætte en varig Stopper for Lovløsheden. Foreløbig syntes dog de tyske Købmænd at være lige saa mægtige som hidtil; med Privilegier og hædvundne Overgreb beherskede de Handelen, holdt Vestkystens Fiskerbefolkning i trykkende Afhængighed og var i Færd med ogsaa at fortrænge Byens indfødte Haandværkerstand. Der havde i Aarene omkring 1545 været stærk Spænding mellem de indfødte Købmænd blandt Bergens Borgerskab og Bryggens Købmænd, de saakaldte „Garper“, der mente, at de havde et fuldstændigt Handelsmonopol; Stridighederne var blevet bilagt af Kongen, for hvem de var kommet ubejlignet; men Tyskerne vedblev at opføre sig, som om de var Herrer i Byen, og de terroriserede den med Slagsmaal, Mord og en vidt udbredt Usædelighed. Man kunde ikke fortænke Lensmændene i, at

Kristian III.

Maleri af Jost Verheiden paa Frederiksborg.

de veg tilbage for en Kamp, der foreløbig vilde komme til at gaa ud over dem og den indfødte Befolkning, selvom Resultatet vilde blive til Gavn for Landet. Skulde der optrædes med Virkning over for Tyskerne, krævedes først og fremmest, at der i Spidsen for det vestenfjældske Norges Styrelse kom en kraftig Personlighed, der kunde tage Kampen op, eventuelt tillige være den, der kunde ægge Regeringen frem fra dens Forsigtighed til en kraftigere Politik.¹⁾

Kristoffer Valkendorfs Forleningsbrev blev udstedt den 4. Marts 1556 og gjaldt Bergenhus, Vardøhus og andre dertil liggende Len; han skulde „gøre klart Regnskab“ hvert Aar for alle visse og uvisse Indtægter og Udgifter af Lenene; hans Løn var fastsat til 100 Joachimsdalere aarlig, og hertil kom saa Klæder og Penge til ham selv, hans Svende og Folk. Hvis Lenenes Købmandshandel gav Overskud, skulde Kongen have to Tredjedele deraf og Kristoffer Valkendorf Resten, og i samme Forhold skulde Omkostningerne og Risikoen („Æventyret“) fordeles mellem dem.²⁾

Det var et temmeligt vidtstrakt og over hele Norge splittet Len, han havde faaet. Man kunde ikke godt forlange, at én Mand alene skulde have Opsynet med saa store Strækninger. Da derfor Kristoffer Valkendorf tilbød at rejse op til Vardøhus for at undersøge forskellige Forhold i Sommeren 1557, svarede Kongen, at hans Nærværelse var mere fornøden i Bergen, og næste Dag fik en Trond Iversen Ordre til at paatage sig Kristoffer Valkendorfs Arbejde m. H. t. Orlogsskibenes Udrustning i de Len, hvor han ikke selv kunde komme. De Len, der var undergivet Valkendorf, kunde imidlertid ogsaa udstykkes til andre, saaledes som det skete med Tromsø, der blev bortforlenet til Valkendorfs Forgænger paa Bergenhus Kristoffer Hvitfeldt i Maj 1557, og med Lister Len, som Kristoffer Mogensen Hardingmand fik Brev paa i September 1559.³⁾ — — —

Kristoffer Valkendorf kom til Bergen den 18. Juni 1556,⁴⁾ og det var lidet hyggelige Forhold, han gik ind til; men han greb straks Sagerne an med fast Haand. Han tog forskellige Forholdsregler for at forbedre den offentlige Sikkerhed og for at indskrænke den store Usædelighed. Herom siger en samtidig Forfatter:

„Det første Aar, han annammede Slottet, lod han bryde mange

af de Horehuse af, som stod paa Øvregaden, fordi det første Aar om Sommeren, han hid kom, blev dér nogle slagne og myrdede, og aldrig kunde man spørge, hvem det gjorde. Item naar nogen fattig Karl kom udi nogen Trætte med en Garp, da kom der straks ud af Garpegaardene 20 eller 30 Mand med Sten og Haandspiger om een Karl. Item naar nogen havde gjort dér paa Strædet nogen uredelig Ting, som han burde at sættes for, da var de straks nede udi samme Garpegaarde; dér kunde hverken Byfogden eller nogen faa dem ud. For slige og andre Sager lod han dem afrive og gav samme Skøger en Plads ved Sverresborg at bygge og bo paa med deres Levned. Denne Plads kalder man nu Hekkelfeldt, og kan der ingen hugges eller slaas paa samme Plads, uden at man kan staa i Slotsporten og se samme Folk, og hvem de er. Item paa det at ingen Piger eller Kvindfolk skulde med Vilje give sig eller have Lyst til saadan Løstgighed at tage sig en Garp, som skulde klæde og føde hende, som tit og ofte er sket, da lod han forbyde og befale Provsten, at ingen Skøge eller løs Kvinde skulde sidde udi nogen Stol i Kirken hos nogen Dannekvinde, deslige at ingen af dem skulde gange med Dannekvindes Sæt eller Dug, som tilforn er sket, og ikke heller komme udi noget Bryllup at sidde udi Sæde, ej heller Barsel, som tilforn var sket, at de sad oven for gode Dannekvinder. Sammeledes forbød han og, at Peblinger (d. v. s. Skolebørn, som sang ved Gravene) ikke maatte gange for dem eller deres Børn, naar som de blev døde. Og overalt paa det de kunde komme af Byen fra Godtfolk, da fik han en Samtykkelse og Dom af alt Raadet, Lagretten og Borgerne, at hvilken Mands Hus, man fandt nogen Skøge eller løs Kvinde udi, og han vidste, at hun brugte hendes syndige Levned derudi, og samme Mand eller Kvinde, som hende Hus lejede, ikke vilde forjage hende af sit Hus derfor, naar han fornam det med hende, og han blev advaret 2 eller 3 Gange af Provsten, da skulde han have de Huse, som hun brugte sit onde Levned udi, forgjort til Kongen".⁵⁾

Disse Bestemmelser var allerede en aabenbar Trods mod Bryggeköbmændene, da disse og deres underordnede altid — vel-sagtens paa Grund af deres Pebersvendetilværelse — havde befordret Usædeligheden; det var sikkert baade velovervejjet og nyttigt, at Valkendorf førte det indledende Angreb paa denne Front.

Kristoffer Valkendorf havde efter sin Ankomst faaet at vide, at „Kontoret“ paa Bryggen havde haft den Dristighed at placere Skyts i deres Kirkes, Mariakirkens Taarn som en Trusel mod Bergensborgerne; dette Forhold indberettede han sammen med en lang Række andre Sager til Regeringen; Tyskerne benægtede imidlertid Rigtigheden deraf, og da Kirketaarnet tilmed var saa skrøbeligt, at grovere Skyts ikke kunde affyres, uden at der var stor Fare for Taarnet, mente Regeringen ikke, at Valkendorf behøvede at foretage sig noget i denne Sag.

Derimod vendte han sig mod de tyske Skomagere paa og ved Bryggen, som efter hans Indberetning havde bygget en ny Brygge 12 Alen ud i Stranden uden Forlov og oven i Købet forbudt Bergensborgerne at benytte den. I Januar 1557 fik han Ordre til at forfølge dem ad Rettens Vej;⁶⁾ han undersøgte Sagen og bad om at maatte se de af deres Privilegier, som berettigede dem til deres egenmægtige Optræden; da det viste sig, at de ikke havde nogen saadan Tilladelse, maatte de i August forpligte sig til at lade Bryggen være tilgængelig ogsaa for Bergensborgerne og til at bidrage til dens Vedligeholdelse. Herom fortæller en samtidig:

„Paa den Tid gjorde Skomagere en Søbrygge udi Vaagen neden for deres Stræder, der som Torvet nu stander, og der hun nu var færdig, lod de forbyde udi Korskirken, at ingen af dem paa Hollænderstrædet skulde udi nogen Maade bruge samme deres Søbrygge og Vippe, som derpaa stod. Og stod Kristoffer Valkendorf samme Tid udi Korskirken og hørte fornævnte deres Forbud. Thi undrede han storligen paa deres Forbrydelse; thi han adspurgte Lagmændene, Borgmestre og Raad, om de vidste, at de (d. v. s. de tyske Skomagere) havde Frihed, Privilegier eller nogen Paastandelse til saadant at gøre. Men straks Tredjedagen derefter lod han beskikke samme Skomagere med nogle af Raadet og var begærendes deres Friheder og Privilegier at vide, paa det at han ikke skulde indgive eller indvælde sig i nogen Sag med dem, som kunde være deres Privilegier imod; thi han var ubekendt i denne Landsende med mange andre Paaskud og Behændighed. Straks derefter har de med Købmændenes (d. v. s. de tyske Købmænds) Samtykke givet ham en Vidisse (bekræftet Kopi) paa alle de Privilegier, de vilde bestaa at have, beseglet under Skomagernes eget Indsegl. Da

Kristoffer dem nu saaledes fik, har han derudi ransaget og efterledt, om han kunde finde derudi, at de nogen Fortrøstning havde, at de maatte udbygge forskrevne Brygge eller og at lade saadant Forbud udgaa over Kgl. Maj.'s Undersaatter. Derfor har han anden Gang ladet dem beskikke og stævne til Raadstuen. Da de nu vidste sig ingen Fortrøstning med samme Sag, har de ladet beskikke Kristoffer Valkendorf og begæret Naade og ikke Ret. Da gav han dem det til paa Kgl. Maj.'s Vegne, dog med slig Besked, at de lovede ham udi Brev og Segl under alle deres Privilegiens Fortabelse, at de ikke nogen Tid herefter skulde sligt eller andet foretage sig, og at samme Brygge og Vippe skulde være saavel Borgerne og alle Kgl. Maj.'s Undersaatter bygget til Bedste som Skomagerne selv".⁷⁾

Noget senere paa Aaret slog Kristoffer Valkendorf endnu et Slag mod Skomagerne; det faldt lige saa heldigt ud. Anledningen var en Trætte, som var opstaaet mellem Skomagerne indbyrdes; en Skomager, som kaldes Henning Prædis, var rømt fra Vaagsbunden og havde søgt Tilflugt paa Strandsiden, hvor hans Lavsbrødre fandt noget af hans Gods hos en Kvinde ved Navn Karen Jacobsdatter; de havde straks sat Laas for Godset uden først at have faaet Byfogdens Tilladelse. Da Valkendorf fik Nys om Sagen, optraadte han straks bestemt overfor Tyskernes egenmægtige Opførsel, og Skomagerne vovede ikke at sætte Sagen paa Spidsen; da de mærkede, at det var Alvor, indfandt deres Oldermænd sig hos Valkendorf, og Sagen blev ordnet i Mindelighed i Nærværelse af den nordlandske Adelsmand Trond Benkestok til Melø og Lagmanden Mads Størssøn. Valkendorf benyttede Lejligheden til at faa gjort Ende paa en Række andre Stridsspørgsmaal; han afpressede de tre Oldermænd for Skomagerlavet en Erklæring, hvori de lovede, at en Gentagelse af, hvad de havde forbrudt ved denne Lejlighed, ikke skulde ske; dernæst havde Bergensborgerne klaget over, at Skomagerne havde drevet „Øltap“ og Ølhandel; de maatte love at ophøre dermed fra 25. Juli næste Aar, saafremt man ikke inden da havde faaet Kongens Tilladelse til at fortsætte. De maatte forpligte sig til at holde den Træbro i Stand, der førte fra Domkirken til Allehelgenskirkens Ruiner over det sumpede Terræn, hvor man om Vinteren kun kunde færdes med stort Besvær. Skomagerne

havde ofte laaset Portene for deres Stræde, saa Byvagten ikke kunde komme igennem; dette blev dem nu forbudt, undtagen paa de Aftener, hvor de „holdt deres Spil“; men i disse Tilfælde skulde de i Forvejen underrette Byfogden. For det femte maatte de ophøre med at kaste Skarn og Bark fra deres Virksomheder ud i Vaagens indre Del, ud for Skostrædet. De maatte holde op med forskellige Voldsomheder, som Borgerne havde klaget over; de havde overfaldet Folk og været tre-fire mod een, og de havde desuden lukket Portene i Strædet, for at den overfaldne ikke skulde flygte; de havde huset Mordere, Fredløse og andre Forbrydere; de havde i Gældssager øvet Selvtægt i Stedet for at benytte sig af lovlig Rettergang; endelig havde de fabrikeret daarligt Fodtøj og fordyret Varerne. Over for alle disse Klager maatte Skomagerne love ikke at fremture paa saadan Vis for Eftertiden.⁸⁾

Denne Sejr var et Fingerpeg om, hvorledes Kristoffer Valkendorf agtede at optræde over for Tyskerne i Bergen. Hvorledes han opfattede sin Stilling og Opgave, oplyses af nogle talende Bemærkninger, han skrev paa en Afskrift af en Overenskomst fra 1537, som den daværende Lensmand Eske Bille havde sluttet med de tyske Guldsmede i Bergen angaaende Regler for Sølvsmearbejders Stempling og Lødighed:

„Item dersom Gud giver mig Lykke dertil, da skal jeg med Guds Hjælp gøre og skikke en anden Skik paa Kgl. Maj.'s Vegne mellem Guldsmedene her udi Byen (Oldermændene og Købmændene her ved Bryggen uadspurgte). Thi jeg mener efter min ringe Forstand, at Hr. Eske Bille han indrømmede Oldermændene og Købmændene noget for meget i Kgl. Maj.'s og Rigens Rettighed udi det, han tog dem med sig udi slig Handel at skulle gøre Samtykke eller forsegle med ham udi nogen den Herlighed, Kgl. Maj. og Riget alene tilkommer.“⁹⁾

Hans egne Udtalelser her viste, at han var til Sinds stejlt at holde paa Statens Autoritet og ikke agtede at indlade sig paa nogen saadan Forhandling med Tyskerne, at det blot berørte Statens Myndighed, og man kunde i hans Ord se en Lyst til at revidere tidligere Indrømmelser fra Kronens Side.

Et andet lille interessant Træk læses ogsaa af hans Optegnelser. Han havde i Maj 1557 givet en Bartskeerer Brev paa en Grund tæt

ved Bryggen, som Skomagerne i lange Tider havde benyttet uden mindste Ret. Derover blev de vrede og truede Bartskeereren paa Livet; „men“, tilføjer Kristoffer Valkendorf triumferende, „de turde dog ikke fordriste dem til for mig at gøre ham noget“. I Følelsen af sin egen Autoritet og Ret er han endda ikke bange for at gaa et Skridt videre for at forfølge og yderligere pointere Sejren; thi „da jeg mærkede, at de gjorde dem vrede for saa liden en Sag“, stak han i December endnu en Grund ud og gav den til en anden Borger, og det „maatte de alt lide; thi de havde ingen Ret til samme Grund“. ¹⁰⁾

Valkendorf havde al mulig Grund til at være tilfreds med den gjorte Begyndelse, da han den 10. December forlod Bergen for at aflægge en hastig Visit i Danmark. Allerede sidst i August havde han bebudet Kongen, at han vilde rejse ned for at aflægge Regnskab; men han agtede at være i Bergen igen inden Kyndelmisse, den 2. Februar 1558, naar Sildefangsten begyndte. Desuden havde Kongen først i November bedt ham om at komme hjem, for at han dér personlig kunde give nærmere Oplysninger om nogle Breve og Kopier, han havde sendt, ¹¹⁾ Sager, der sandsynligvis har drejet sig om Tyskernes Privilegier.

Hos Kongen klagede Kristoffer Valkendorf over den Maade, hvorpaa Tyskerne overholdt tidligere Aftaler, og han berettede, at Tyskerne i Bergen „ikke vilde indgange noget, uden hvis dem syntes selv bedst at være“; men han kunde samtidig vise Kongen de Forpligtelsesbreve, som han allerede havde aftvunget de tyske Skomagere; derved tilkendegav han, hvad der allerede var naaet ad den Vej, han rykkede frem ad over for Tyskerne. Resultatet blev, at han kunde drage op til sit Len med Befaling fra Kongen til strengt at kræve de trufne Aftaler og Overenskomster respekteret. Opholdet i Danmark havde imidlertid trukket længere ud end beregnet; Valkendorf naaede først tilbage til Bergen den 2. April. ¹²⁾

Under sit Danmarksophold havde han faaet udvirket en Foranstaltning, der tog Sigte paa at udvikle det norske Borgersamfund i Bergen uden om den tyske Indflydelse. Han havde fortalt, at der var Mangel paa dygtige Haandværksfolk i Byen, og han havde derfor i Marts faaet Tilladelse til at love de Haandværkere, der

vilde bo i Byen, sværge Borgered og være Kongen og Tronfølgeren „hulde og tro“, Fritagelse for Skatter („al kongelig og borgerlig Tyngte“) i et Aar eller to, alt efter Omstændighederne; disse Borgeres Navne skulde opnoteres i Valkendorfs Regnskaber, for at man kunde føre Kontrol med, hvem der havde faaet Skattefrihed og for hvor lang Tid.¹³)

Saasnart Kristoffer Valkendorf kom tilbage til Bergen, var det aabenbart Meningen, at nu skulde der gaas anderledes kraftigt frem mod Tyskerne, end det hidtil var sket; han opstillede Skyts i alle Murens Skydeskaar til stor Ængstelse for Tyskerne, der gik omkring og ikke rigtig vidste, hvad det skulde betyde. Den sjette Dag derefter sammenkaldte han de tyske Haandværkere og meddelte dem, at det kort og godt var Kongens Vilje, at de under Henvi- ning til Aftaler, der var truffet i Odense fire Aar tidligere, enten skulde sværge ham Undersaatsed eller rømme hans Lande. Denne Fordring kom ganske bag paa Tyskerne; de bad om Tilladelse til at maatte raadslaa med de tyske Købmænd paa Bryggen; det fik de Lov til, og hos Garperne fik de den Trøst, „at de skulde være ved et frit Mod; det skulde ingen Nød have“. De lod derfor ikke høre fra sig; men Kristoffer Valkendorf var ikke til Sinds at lade sig afspise paa den Maade. Omgaaende lod han de tyske Haandværkeres Boder tilspigre, og under Tyskernes mere eller mindre dulgte Trusler satte han formelig Byen i Belejringsstilstand. I en Samtidigs Beretning hedder det herom:

„Straks lod samme Embedsmænd (d. v. s. Haandværkere) og nogle af de Tyske sig belyde og høre for nogle Kvindfolk, hvorledes at for den Sag skulde blive mangt et faderløst Barn, og derfor skulde græde det Barn, der i Vuggen laa, med mange andre store unyttige Ord, de lod sig høre med; hvorfor den menige Mand i Byen har sig storligen befrygtet, og nogle har hemmeligen om Nattetid ført sit Gods af Byen. Dog var Kristoffer Valkendorf ved et frit Mod og gav Borgerne Dristighed; thi han saa, at de tyske Købmænd opskibede meget Gods udi deres Søboder, som stod blandt Borgernes Huse paa Stranden. Deslige saa han, at de turde ikke nedlukke deres Vinduer, som han lod tilslaa; og paa det at de Tyske ikke skulde tænke eller mene, at han skulde være forfærdet for dem, har han ladet nogle af Borgerne indgaa paa Slottet,

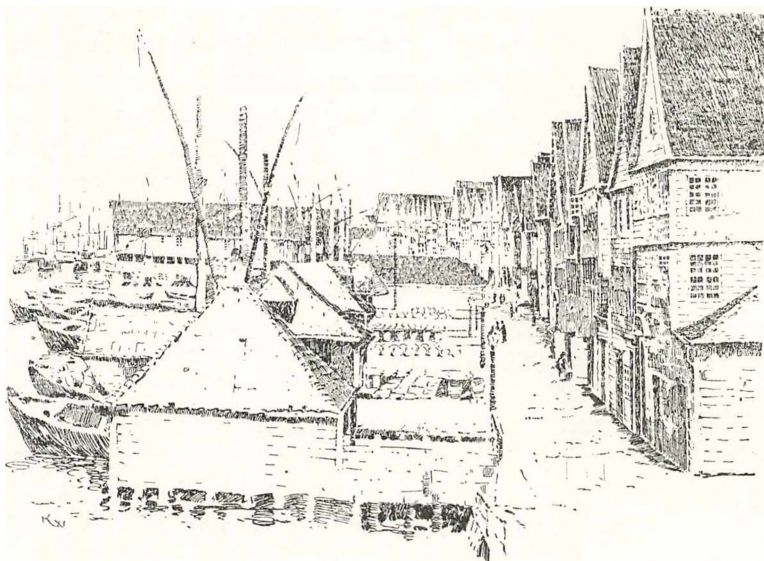
og siden har han ladet Sten og Vand bære paa Muren og Fenniken (d. v. s. Fanen) udstukket og lod gøre udi Byen mange Fyrpumper (d. v. s. Fyrbomber) og Fyrkranse, og deraf haver mange udi Byen sig befrygtet, baade Tyske og Norske“.14)

At hele Sagen for Valkendorf havde en principiel Betydning, fremgaar med al Tydelighed af hans egne Optegnelser, idet han siger, at „denne Handel stod i Beraad nu paa andet Aar, siden jeg kom hid til Slottet; thi de gjorde og finge altid Skudsmaal efter deres løse Ord, at de sagde, at deres Privilegier var til Lübeck, som der formeldte, at de skulde være under Købmændene, og det samme sagde ogsaa Oldermændene her ved Bryggen, at Stæderne havde Privilegier derpaa, at de maatte have Embedsmændene under dem og udi deres Forsvar, endog det ikke findes udi Sandhed, at de har slige Privilegier, som de sagde“.

Man ser her Kristoffer Valkendorf skære gennem alle Omsvøb ved at sige til de tyske Haandværkere: Bevis, med hvad Ret I er her! Og kan I ikke det, saa forsvind eller underkast jer Landets Lov! Og af de Ord, hvormed han fortsætter, lyser der en overlegen Ro og Beslutsomhed, som maaske nok maa ses paa Baggrund af, at de, da de er nedskrevet, muligvis har drejet sig om overstandne Begivenheder, men som ikke desto mindre karakteriserer ham som den ubøjelige Repræsentant for den øverste Autoritet, Statsmagten, der ikke er bange for at anvende krasse Midler om fornødent. Han skriver nemlig:

„Men nu paa disse tre eller fire Uger, at jeg ikke vilde længere efter deres løse Ord unde dem Skudsmaal, men vilde have det til en Ende, at de skulde enten sværge Kgl. Maj. og være Kgl. Maj.'s Undersaatte eller og drage her af Byen, da udi disse tre eller fire Uger, som den sidste Handel stod, lod baade Købmændene og Embedsmændene meget ilde, saa man ikke vidste en Time fri enten Dag eller Nat, naar de vilde anfalde enten Slottet eller Byen, og mente dermed at ville pukke mig det af. Og en Part af Borgerne blev forfærdede for samme deres store Ord og hemmeligen om Nattetider førte deres Gods her af Byen. Men Købmændene befrygtede dem dog, at jeg skulde have ladet skyde Ild paa dem, om de havde begyndt noget, hvilket jeg skulde have gjort med Guds Hjælp; thi de havde ingen Aarsag til at begynde nogen Ulyst enten

med mig eller med Borgerne; thi jeg gjorde intet andet end aleneste talte dem til med Rette. Men det er et almindeligt Ordsprog: obsequium amicos, veritas odium parit (d. v. s. Eftergivenhed skaber Venner, Sandhed Fjender). Men det siges ogsaa derhos: at hvo sig gør vred for intet, han skal gøre sig blid for det samme. Lige-saa tænkte og jeg om dem“.¹⁵⁾

Tyskebyggen, set fra Torvet. Tegning af Koren-Wiberg.

Hans bestemte Optræden viste sig virkningsfuld. De tyske Købmænd skiftede Taktik, idet de anmodede ham om en Samtale. Denne fandt Sted i Vor Frue Kirke, og han demonstrerede sin Frygtløshed ved kun at tage to Drenge med sig. Naar man tager den spændte Situation i Betragtning, kan man ikke nægte, at han derved viste personligt Mod, selvom han ganske vist havde givet Holger Bagge, der imens skulde have Befalingen over Slottet, Ordre til at skyde Bryggen i Brand, hvis han erfarede, at der blev tilføjet Kristoffer Valkendorf noget ondt. Dette skete dog ikke. Købmændene viste ham i deres Privilegiebog et Brev, de havde faaet af Kristian II, da han var Statholder i Norge; det gik ud

Slottets Behov, som vi talte om, og beder Eder gerne, at I vilde vel gøre og betænke denne Landsendes Belejlighed, som talte var i København, og at jeg kunde faa det Skyts hid op igen inden 14 Dage eller 8 før St. Olufsdag". Han berettede om de spændende Dage deroppe i Bergen, da Tyskerne truede med, at „de vilde brænde baade Byen og Slottet af“, men han kunde jo nu tillige meddele om den Overenskomst, han netop havde sluttet med Tyskerne. Men Valkendorf bad Mogens Gyldenstjerne om at raade Kongen i denne Sag, saaledes at han vilde være standhaftig, hvis han fik Besøg af Lübecks Borgmestre og Raad. Kongen maatte staa fast paa den sluttede Overenskomst og ikke indrømme dem „nogen yderligere Frihed end til Sankt Mikkelsdag, fordi at dersom Hans Kongelige Majestæt vil nu paany indrømme dem noget, da bliver hverken Borgerne her udi Byen, ikke heller han, her paa Slottet skal være, tilfreds med dem; thi de skulde da blive værre, end de nu er“. En Indrømmelse nu vilde betyde, at de for Fremtiden ikke vilde „gøre noget andet her ved Bryggen af, hvis dem bydes eller befales, uden hvis de vilde gøre“. Hvis Kongen anede, hvor gavnligt det vilde være at faa Bugt med Haandværkerne, vilde han ikke gøre nogen Indrømmelser; naar man blev Haandværkerne kvit, vilde Tyskernes Tal blive formindsket med henved 250 Mand, hvilket vilde betyde en tilsvarende Styrkelse af den indfødte Borgerstand. Kristoffer Valkendorf havde iøvrigt en Bøn til Mogens Gyldenstjerne; hvis man nede i København kunde undvære 4 eller 6 Smedejerns-slanger (Kanoner) af det gamle Skibsskyts, vilde han gerne have det sendt op „kun aleneste for et Syns Skyld her paa Slottet“; men til St. Olufsdag, den 29. Juli, vilde han desuden gerne have fire Stykker Kobberskyts, nemlig 2 halve og 2 kvarte Slanger, „ikke for det er Behov, men om det kunde ellers saa falde sig“. Valkendorf sluttede sit Brev saaledes: „Kære Hr. Mogens, har jeg skrevet Joachim Beck (Rentemesteren) til om hvis andet, jeg har Behov til Slottet, at I derudi vilde hjælpe mig med et godt Ord. Og sender jeg Eder herhos 5 Bænkedynevaar; dersom Eder behager dem, skal I til Sankt Mikkelsdag bekomme flere deraf. Og beder Eder gerne, at I vil nu vel gøre og være mit Bud behjælpeligen, at det maatte faa en god Afsked (Resultat) hos Kgl. Maj. med det første, og vil hermed have Eder Gud almægtigste befalendes til evig Tid“.¹⁷⁾

Nu havde Valkendorf faaet Sagen udskudt til Kongens Afgørelse og søgt indirekte at paavirke denne; indtil videre kunde han nu se sig om efter nye Opgaver.

Da han nu engang havde vist, hvor lidt der laa bag Tyskernes Pukken paa deres Rettigheder, maatte det falde ham naturligt ogsaa at underkaste andre af deres „Privilegier“ en nøjere Prøvelse, og her havde han hurtigt fundet et nyt Angrebepunkt. Tyskerne havde efter Reformationen uden videre tiltaget sig Brugsretten over St. Halvards Kirke. Kristoffer Valkendorf forlangte at se deres Adkomst til Kirken; da de mødte op med deres Dokumenter, viste det sig — uheldigvis for Tyskerne — at de ingen Beviser havde for deres paastaaede Rettighed. Valkendorf fik Dom for, at de tyske Haandværkere aldeles ingen Ret havde til St. Halvards Kirke, der tværtimod var bestemt til Sognekirke for Bergens menige Borgere i Almindelighed og stod under Superintendenten for Bergens Stift.¹⁸⁾

Atter havde Kristoffer Valkendorf opnaaet et Resultat; det var imidlertid ikke det eneste ved denne Lejlighed. Da han i Anledning af Striden om Kirken fik Tyskernes Dokumenter til Gennemsyn, viste det sig, at der forelaa Tilfælde af Forfalskning, oven i Købet af et af de Privilegier, som Skomagernes havde overleveret Valkendorf beseglede Kopier af i Anledning af Spørgsmaalet om deres Ret til at være i Bergen. Herom fortæller Valkendorf senere i et Brev til Mogens Gyldenstjerne: „Jeg har forfaret det i to af Skomagernes Privilegier, som de mest staar paa, at de er forvendt (forfalsket) 3 eller 4 Steder i deres Ord og Bogstav, besynderlig i disse Maader, at disse forskrevne tvende Privilegier, som de mest staar paa, de er udgivne paa Skomagere, som har boet i Trondhjem; saa har de slettet Trondhjem af og sat Bergen i Stedet igen, hvilket kendelig er i Privilegierne selv, og dertilmed har de en beseglet Udskrift af Trondhjems Kapitel, hvordan de har formeldet (lydt), førend de skrev de Navne omkring. Og sender jeg Eder en Kopi af hver af dem, om I vilde lade dem læse for Eder samtlig, da skulde I forfare, hvor listelige de er forvendt; men jeg vidste det ikke, førend denne Kontrakt var gjort. Men jeg lader det nu staa stille, til jeg ved, hvis Ende Kgl. Maj. gør med dem. Men det var ikke godt andet, end samme Breve kom i Rette for Kgl. Maj.

og Danmarks Raad, efterdi at det er aabenbaret. Maa vel ske, der findes vel mere sligt, naar man ser sig om“.¹⁹⁾

Straks derefter rejste han en Sag mod de tyske Præster, som ikke vilde underkaste sig Superintendenten og Kirkeordinansen; den ene af dem, Hr. Kristoffer til St. Mortens Kirke, udtalte endog, at Gud var deres Superintendent og Biblen deres Ordinans, og derefter vilde de rette sig. Et saadant Svar vilde Valkendorf ikke tage for gode Varer; han tog omgaaende til Genmæle, og det var ikke blide Ord, der faldt, for han forlangte, „at enten skulde de pakke sig her af Landet eller og være Kgl. Maj.'s Ordinans underdanige, som gode, lydige Prædikanter burde at gøre, og ikke være deres egne Herrer“. Valkendorf fortrøstede sig til, at Ordinansen var „kristelig uddragen og gjort af den hellige Skrift og gode, lærde, vise Mænd“. Den 1. Juli erklærede Bergens Kapitel, paa Valkendorfs Forespørgsel, at Bispen og Kapitlet alene havde Ret til at indsætte Sognepræsten ved Mariakirken, og de havde ikke givet Tyskerne Brev paa nogen saadan Ret, hvad disse ogsaa havde maattet indrømme. Som Følge af denne Erklæring maatte de tyske Præster afgive en Forpligtelse til at underkaste sig Superintendent og Kirkeordinans, „og derpaa finge de ham (d. v. s. Valkendorf) sine Hænder (d. v. s. Underskrifter)“. Om Udfaldet af denne Sag, hvor han atter ved sin Evne til at skære lige ind til Sagens Kærne havde vundet Terræn fra Tyskerne, siger han selv, at „nu har jeg dog, Gud have Lov, tvinget dem saa vidt med Retten, at de er nu Dr. Jens [Skjelderup], Superintendent, hørige og lydige efter Kgl. Maj.'s Ordinans' Lydelse“.²⁰⁾

Endnu et Vidnesbyrd om sin Resoluthed aflagde han paa samme Tid. Folkene paa Slottet og Tyskerne var blevet uenige om et eller andet, og Tyskerne overfaldt deres Modstandere, idet de var flere mod én; da nu en af Slottets Folk blev dræbt, ryddede Kristoffer Valkendorf alle de Kaalhaver, som laa mellem Mariakirken og Slottet, for at man fra det sidstnævnte Sted kunde have Opsyn med, hvad der foregik paa Bryggen.²¹⁾

Tilbage stod jo imidlertid selve det fundamentale Spørgsmaal om Haandværkernes Undersaatsforhold. Sagen var som nævnt udskudt til Mikkelsdag (den 29. September). Kristoffer Valkendorf havde skrevet til Kongen om den afsluttede Overenskomst af 29.

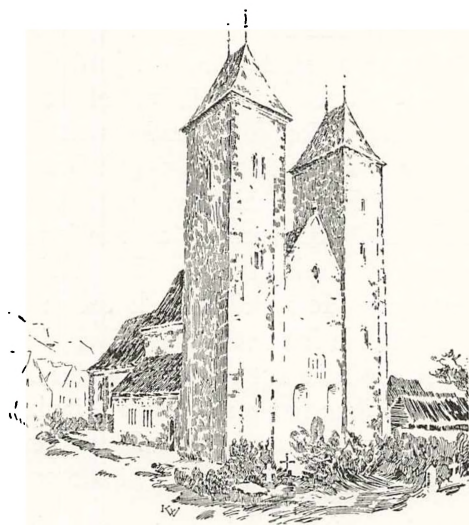
April 1558, og ligesom i sit Brev til Mogens Gyldenstjerne havde han atter denne Gang peget paa, at det bedste var at give Lübeck Afslag, naar Byen henvendte sig til Kongen paa Haandværkernes Vegne for at anmode om Tilladelse for disse til at maatte blive i Bergen som tyske Undersaatter. I et Brev af 19. Maj viste Kongen sig fuldtud enig med sin Lensmand heri. Han var tilfreds med Overenskomsten, og Lübeck skulde om fornødent faa et tilbørligt Svar.²²⁾

Dette Brev fra Kongen tilfredsstillede ikke helt Kristoffer Valkendorf; det var ham for ubestemt affattet. Den 12. Juni skrev han til Mogens Gyldenstjerne og takkede for et Brev, han havde faaet fra ham, og „for alt andet godt“. Han fortæller Mogens Gyldenstjerne, at han havde gjort vel i at sende Skyts op til Bergen, „ikke for det at det er Behov, med Guds Hjælp, men mere for et Syns Skyld til at forfærde Folk med“. Han meddeler, at Kongen har skrevet, han var tilfreds med Kontrakten; „dog skriver Hans Kgl. Maj. ikke andet, end dersom de Herrer til Lübeck derom besøger Hans Kgl. Maj., at de da skulde fange tilbørligt Svar. Men vidste Hans Kgl. Maj., hvad Ære og Gavn det var Hans Kgl. Maj., da bevilgede Hans Kgl. Maj. dem ikke længer under de Tyske“. Valkendorf var tydeligvis ængstelig for, at Kristian III alligevel i sidste Øjeblik skulde give efter for et Pres fra Lübeckernes Side.²³⁾

Den 4. Juli meddelte Kongen dog Kristoffer Valkendorf, at nu havde Lübeck og de andre vendiske Stæder skrevet til ham; han sendte Kopier af Skrivelsen, af Haandværkernes Supplik og af sit Svar derpaa. Kongens Svar maatte have været utilfredsstillende for Tyskerne, for Lübeck forsøgte sig endnu en Gang hos ham; men Resultatet blev atter et Afslag.²⁴⁾ Kongen meddelte Kristoffer Valkendorf Enkelthederne herom i et Brev af 2. September: Lübeck og de andre Stæder havde ønsket nogle Begunstigelser og Friheder for „de Kontorske“ i Bergen, for det første selvfølgelig om Haandværkerne, for det andet om Vægt og Alen, for det tredje om, at de tyske Prædikanter paa Bryggen ikke skulde staa under Superintendenten for Bergens Stift, og for det fjerde om, at de maatte opbygge en øde Kirke. Kongen havde svaret dem, at Haandværkerne skulde sværge ham Undersaatsed eller rømme Bergen,

og at Prædikanterne skulde staa under Superintendenten. Angaaende de to andre Punkter vilde han først indhente nærmere Oplysninger.²⁵⁾

Her havde Valkendorf altsaa faaet Kongens Svar og Ordre til at undertvinge eller forvise Haandværkerne. Da nu Fristen, den 29. September, nærmede sig, spurgte han, om de vilde blive og sværge til Kongen; Halvdelen af dem gik ind derpaa, medens den

Mariakirken.
Tegning af Koren-Wiberg.

anden Halvdel tog deres Tilflugt til Bryggen, efter at det den 3. Oktober var blevet Haandværkerne forbudt at drive deres Haandværk. Det vilde Kristoffer Valkendorf dog ikke finde sig i; Ondet skulde rykkes op med Rode. Han samlede Oldermændene og de 18 Mænd fra Bryggen til et Møde i Korskirken, og her maatte de tyske Købmænd love, at de ikke vilde holde Haanden over Haandværkerne.²⁶⁾ Valkendorf kunde saa meget roligere paa denne Maade forfølge Sagen til dens

yderste Konsekvenser, som den nye Konge Frederik II — Kristian III var død Nytaarsdag 1559 paa Koldinghus — allerede den 14. Januar skrev til ham og befalede ham at forfølge de Haandværkere med Retten, som ikke vilde sværge Ed til ham, og gøre dem fredløse; vilde de tyske Købmænd staa fast ved, at Kristian II havde givet dem Lov til at have Haandværkerne under sig, skulde han svare dem, at denne Frihed ikke var blevet stadfæstet af Frederik I; desuden var Kong Hans endnu i Live, dengang Kristian II havde givet dem Privilegiet; „derfor kan samme Brev føje have paa sig“. Frederik II havde altsaa her samme Opfattelse som Kristoffer Valkendorf,²⁷⁾ hvilket vel næppe er tilfældigt; Valkendorf har jo

sikkert i sine Breve til Kristian III givet sin Mening derom Udtryk.

Valkendorf havde nu opnaaet, at selv Købmændene lod Haandværkerne sejle deres egen Sø. De, der ikke vilde sværge Kongen Ed, beredte sig derfor til at drage fra Byen. Da Valkendorf hørte det, vilde han have Orden i Sagerne lige til det sidste og sammenkaldte de bortdragende paa Raadstuen. Her foregik der et kosteligt Optrin, idet Haandværkerne maatte gaa frem én for én, tage ham pænt i Haanden og takke for god Behandling; samtidig maatte de underskrive Brev om, at de ikke skulde tale andet end godt og ærligt om Kongen og Valkendorf; „denne Sag skulde være død og affaldet udi alle Maader; hvo anderledes gjorde eller talde, skulde være en uærlig Karl“. Dette Brev blev undertegnet af ialt 59 tyske Haandværkere.²⁸⁾ — Hvor stor en Del af Tyskerne, der ved den Lejlighed forlod Bergen, naar man et Begreb om, naar man ser, at Valkendorf i Brevet til Mogens Gyldestjerne den 29. April 1558 havde anslaaet Haandværkernes Tal til ca. 250.²⁹⁾

Det var en eklatant Sejr, Kristoffer Valkendorf her havde vundet i Løbet af halvandet Aar; og dens Betydning var stor, fordi den betød en stærk Svækkelse af hele den tyske Indflydelse i Ber-

Gyde paa Tyskebyggen (Brattens Passage).
Tegning af Koren-Wiberg.

gen. Ganske vist angik Sagen juridisk set kun Haandværkernes Rettigheder; men for de tyske Købmænd paa Bryggen betød Udfaldet dog et uhyre moralsk Nederlag. Sejren gav Borgerne i Bergen Tillid til Regeringen, og Regeringen Mod til at fortsætte ad den Vej, den var slaaet ind paa, saaledes at den nu rettede Opmærksomheden mod selve Bryggen.

Valkendorf siger selv om sin Sejr, at „dermed blev samme Skomagerens Regiment, Handel og Væsen forstyrret, hvilket med Guds Hjælp aldrig bliver funderet igen udi slig Art og Maade, som tilforn haver været“.³⁰⁾

Endnu var han dog ikke ganske færdig med Tyskerne. Købmændene paa Bryggen var aabenbart ikke saa villige til at indordne sig under Bestemmelsen om, at de ikke maatte huse Haandværkere hos sig. Paa Grund af flere Overtrædelser af Forbudet stævnedes han en Oldermænd og to Repræsentanter for de tyske Købmænd til Korskirken, og her kom saa et Forlig i Stand, hvorved Købmændene atter maatte tage Afstand fra de tyske Haandværkere.³¹⁾

I 1559 skrev Kristoffer Valkendorf en Indberetning om Haandværkernes Stilling, efter at de var blevet undertvunget, om hvor mange af hvert Fag, der havde svoret Kongen Undersaatsed; derved kom han ogsaa ind paa deres moralske Vandel, idet han meddelte, at hver af Haandværkerne sædvanligvis havde haft „en aabenbar Skøge enten paa Øvregaden eller udi Byen, som de holdt for deres Bisloperske, fordi det var den højeste Ed, som hver af dem maatte sværge, naar de kom først til Bryggen, at de ikke skulde være Kgl. Maj. og Riget tro, ej heller ægtegifte dem her i Landet, men at hver af dem havde en Hore hos sig; det syntes dem ikke at være straffeligt eller imod Guds Bud, og hvilken den ikke havde, han tog ikke ofte Fejl efter den, som skulde være en Dannemands Kone eller Dannemands Datter, hvilket meget lasteligt og straffeligt er at høre, om det skulde retteligen udsiges. Men det er nu bedre at tie stille hermed end at tale derom, efterdi at Ondskaben med forskrevne Embedsmænd (Haandværkere) har nu fanget sin Ende og rette Løn, Gud have Lov, og er forhaabendes, med Guds Hjælp, at ingen kristen Konge eller Fyrste, som frygter Gud og vil sine Undersaatters Gavn og Bedste, indrømmer eller tilsteder

de Hansestæder eller andre efter denne Dag nogen sli­ gudsfor­ tørnelse eller verdslig Frihed at have eller bruge udi dette kriste­ lige og kongelige Norge, baade Gud til Fortørnelse og Hans Kgl. Majest. og Rigens Indbyggere til stor Skade og Afbræk i mange Maader“. Et andet Sted i sine Optegnelser taler han om, med hvilken Myndighed han har optraadt saa kraftigt overfor Tyskerne; han skriver, at man af Kristian III's og Frederik II's Breve „kan forfare, at jeg har haft alvorlig Befaling paa hvis, jeg udi denne Handel gjort har, saa forseer jeg mig og med Guds Hjælp, at jeg mig herudi intet forsømmet har“.32)

Selvføl­ gelig havde han Ret i, at han ikke havde foretaget sig noget, uden at han havde Mandat til at handle, som han gjorde; men at det var ham, der var den drivende Kraft i Kampen mod Tyskerne, er der ingen Tvivl om. Borgerskabet i Bergen har vel nok i Begyndelsen frygtet, at hans Fremgangsmaade vilde tage en Ende med Forskrækkelse; derom vidnede dets Panik og Flugt fra Byen, da Tyskerne i den første Tid havde udstødt deres mere eller mindre forblommede Trusler. Efterhaanden blev Bergensborgerne dog overbevist om, at Valkendorf kunde hamle op med Hanseaterne, og der findes Vidnesbyrd om, at de tillidsfuldt kom til ham med deres Klager over Tyskernes Overgreb. Saaledes fortæller en Sam­ tidig:

„Da Borgerne saa, at han havde saadan Lykke og Fremgang udi sin Foretægt (Foretagender), kom de til ham og beklagede sig, at naar deres Dreng­ e eller Folk skulde gange til Torvet paa Bryggen at købe fersk Fisk eller andet, da maatte de intet faa, førend de Tyske havde saa meget, som de vilde deraf, og viste ham Kgl. Maj.'s Brev om samme Torv og var begærendes, at han efter samme Brev vilde unde dem at lægge og gøre Torv her i Byen paa nogen anden Sted, hvor ham syntes bedst, da vilde de og hjælpe til hver Mand. Derfor lagde og gjorde han Torv straks neden for Skostrædet udi Vaagen og lod kundgøre for alle Bønder, at de did skulde søge og ingen andensteds med deres Fisk og anden sli­ g Købmandsskab“.33)

Forholdet mellem Kristoffer Valkendorf og Tyskerne var sta­ dig spændt. Ganske vist kunde det maaske tyde paa en Bedring i de to Parters Stilling til hinanden, naar Bryggen den 26. Januar

1559 solgte ham en Bartsværbod; dog ser man, at han ikke selv kunde finde Anvendelse for den og derfor atter solgte den videre, vel at mærke til en Bergensborger.³⁴)

Sidst i Februar skrev Valkendorf atter et Brev til Mogens Gyldenstjerne, og han fortalte deri om Resultatet af sin Kamp mod Tyskevældet:

„Kære Hr. Mogens, den Sag om de Embedsmænd (Haandværkere) er nu forliget, saa at saa mange, som vil blive her boendes under Kgl. Maj. og Kronen, de har nu svoret mig paa Kgl. Maj.'s Vegne lige som andre Borgere; men de, som ikke vil sværge mig paa Kgl. Maj.'s Vegne, men drage hjem igen til Tyskland, har jeg ladet gjort slig Brev og Segl imellem os, som denne Kopi udviser, jeg herhos sender Eder. Kære Hr. Mogens og min gode Ven, som I skriver mig til, at jeg skal have godt Opseende paa alle Sager og handle med Lempe med Borgerne og Almuen, saa betakker jeg Eder ganske godvillig for Eders gode Raad og Undervisning; saa skal jeg det og med Guds Hjælp gøre saa, at det skal gaa vel til i alle Maader, og forser (fortrøster) jeg mig til med Guds Hjælp, at jeg skal saa gøre det og handle det i denne Landsende, at det skal være min Herre og Prins, Hertug Frederik, og Eder og al Danmarks Raad behageligt, og som det skal være mine Venner og mig uden Spot med Guds Hjælp; det maa I visselig i Gud Faders Navn forlade Eder til“.

Det kunde se ud, som om Mogens Gyldenstjerne over for Kristoffer Valkendorf har udtrykt sin og andres Ængstelighed for, at Valkendorf skulde gaa for aggressivt frem i Bergen ogsaa mod andre end Tyskerne. Valkendorf fortsætter sit Brev med at bede om Levnedsmidler til Bergenhus og fortæller, hvorledes han har faaet Meddelelse om Kristian III's Død:

„Saa har jeg og nu med Slotsskriveren, siden jeg fik Eders Skrivelse, forfaret al den Fetalje her paa Slottet; saa beder jeg Eder gerne, at I vilde sende mig til Slottets Behov 150 Sider Flæsk og 150 Tdr. Rug eller Rugmel; saa forhaabes jeg med Guds Hjælp, at her er Fetalje nok paa et Aars Tid. Dersom I formærker — som mig forhaabes med Guds Hjælp — at sligt Forraad er ikke Behov, at I dog vilde sende mig saa meget af forskrevne Flæsk og Rug, som I selv vilde, at jeg kunde have Behov til St. Mikkelsdag; thi

det er dog besynderligt, og skulde jeg ikke have andet at spise (bespise) Svendene med end Bygbrød, da er der ikke megen Villighed paa Færde hos dem, som I bedre kunde betænke, og skulde jeg købe det paa det dyreste, da vilde det komme højt i Kgl. Maj.'s Regnskab, at I derfor som min gode Ven vilde sende mig saa meget, som I vilde. Og er her storligen Behov paa Slottet, at I vilde sende hid 2 hele Kobberslanger (Kanoner) med det første, om I formærker noget; og I vilde og skrive mig til, om I formærker noget, hvem jeg besynderlig skulde undse mig for (tage mig i Agt for). Og havde Stæderne (Hansestæderne) sendt et Skib fra Bremen, som kom hid til Bergen 9 Dage, førend jeg fik Eders Brev, med al Kundskab, at Kgl. Maj. (Kristian III) var død, og paa hvad Tid Hans Kgl. Maj. døde; men jeg kunde ikke tro det, før jeg fik Eders Brev. Dog kan jeg intet formærke paa de Købmænd, her bor ved Bryggen, at Stæderne har noget ondt i Sinde, men jeg tør ingen Love (Tiltro) stille til dem i denne Sag. Kære Hr. Mogens, saa beder jeg Eder endnu godvillig og gerne, at I vilde endnu, naar det er Behov, tale et Ord for mig til det bedste".³⁵⁾

Af Brevets Slutning ser det ud, som om Valkendorf venter, at Tyskerne vil foretage sig noget imod ham, hvorfor han vil sikre sig Støtte hos Mogens Gyldenstjerne. Det var heller ikke uden Grund, at han lidt bekymret saa Fremtiden i Møde. I Marts fik han, ligesom de andre Lensmænd i Norge, Befaling til at møde i København til Frederik II's Kroning den 6. August; men i Juni saa Kongen sig nødsaget til at indskærpe Ordren til Valkendorf; thi de vendiske Stæder med Lübeck i Spidsen havde klaget over ham og sagt, at der blev gjort Indgreb i deres Privilegier i Norge; derfor skulde Kristoffer Valkendorf tage alle Papirer vedrørende Sagen med til København.³⁶⁾

Adskilligt tyder paa, at Valkendorf paa dette Tidspunkt har været ked af Bestillingen som norsk Lensmand og i København har bedt Kongen om at maatte blive den kvit. Allerede inden Kroningen var en ny Lensmand blevet udset til Posten i Bergen. Efter Kroningen vendte Valkendorf tilbage til Bergen, hvor han var til Stede den 14. Februar 1560 ved en Overenskomst mellem Bryggen og Raadet i Bergen om Sise af Vin. Den 28. Februar fik han Be-

faling til at møde i Odense til Herredagen St. Hansdag med de vendiske Stæder angaaende disses Privilegier paa Norge. Paa denne Herredag blev Bergens Privilegier stadfæstet den 25. Juli, og samme Dag blev der sluttet en Traktat mellem Danmark og de seks vendiske Stæder om disses Handel i Danmark-Norge og Danskerne og Nordmændenes Handel i Stæderne; heri siges i Punkt 20, at de Haandværkere, der drog bort fra Bergen, havde overgivet Kristoffer Valkendorf Halvdelen af deres Klenodier og Husgeraad, som han selvfølgelig eventuelt skulde komme til at staa til Ansvar for.³⁷⁾

Hermed var Kristoffer Valkendorfs Kamp med Tyskerne til Ende; men han havde dog ogsaa i sin Embedstid haft Tid og Lejlighed til at tage sig af andre Sager. Et af de Forhold, der interesserede ham, var Englands begyndende Handel paa Rusland Nord om Norge. Den danske Regering var blevet gjort opmærksom derpaa af Mecklenburg, Polen og Sverige, og dens Agtpaagivenhed ytrede sig paa den Maade, at den i Januar 1557 beordrede Lensmændene Evert Bild i Trondhjem og Kristoffer Valkendorf i Bergen til at undersøge, hvorledes det forholdt sig med Englændernes Sejlads gennem „den Karelstrand“ til Rusland, og om det i det hele taget var muligt at bruge den nye Kaas, da man jo i saa Fald maatte befrygte, at de søfarende Købmænd for Fremtiden vilde drage den Vej for at handle med Russerne. Kongen udbad sig hurtigt og klart Svar. Kristoffer Valkendorf svarede ret hurtigt, og en af de første Dage i April gav Regeringen den tidligere Foged paa Vardøhus Trond Iversen Ordre til at komme ned til København; han maatte jo kende Forholdene deroppe og kunne give værdifulde Oplysninger. Samtidig fik Valkendorf til Opgave at udspørge en „forstandig“ Mand fra den anden Side af Vardøhus, som selv havde fisket i Karelstranden og handlet med Russerne, en Mand, der ikke blot havde hørt om Handelen, men som ogsaa kendte den af Selvsyn. Valkendorf skulde desuden sende nogle paa-lidelige og forstandige Folk til den russiske Købstad, hvor Englænderne handlede med Russerne, for i al Hemmelighed at opsnuse, hvad der dér gik for sig. Regeringen havde nemlig til Hensigt at hindre Englændernes Handel, da den skulde være til stor Skade for Nordmændene; men den vilde gaa til Værks med Lempe. Her

giver den danske Regering en Motivering for den Interesse, hvormed den omfattede Englændernes Ruslandsfarer. Man pegede paa Hensynet til Nordmændene. Der blev af disse drevet Tuskhandel med Lapperne — og maaske ogsaa med Karelerne og Russerne — langs den saakaldte Karelstrand, d. v. s. Stranden fra Varangerfjordens Østgrænse til Dvinas Udløb i Hvidehavet, en Levning af den gamle norske Handelsforbindelse med Nordrusland; at handle paa Nordrusland kaldtes at handle „østenhavs“, og Udgangspunktet var Vardøhus. Efter Ordlyden af Regeringens Brev til Kristoffer Valkendorf („... denne Sejlads skal være de Norske til ikke ringe Skade ...“) og i Betragtning af, hvad man ellers véd om, hvorledes Valkendorf opfattede sine Opgaver som Lensmand i Bergen, lades man ikke i Tvivl om, at Regeringen har hentet sin Motivering fra Valkendorfs Svarskrivelse — der forgæves er eftersøgt — paa Ordren af 18. Januar. Kristian III spurgte Rigsraadet om dets Mening; men det ønskede at stille Sagen i Bero. Det fik derfor ikke videre Betydning, at Valkendorf paa bedste Maade løste den paalagte Opgave, idet han senere paa Aaret kunde sende Kristian III Kopier af en Kontrakt mellem en Bergensborger og en engelsk Købmand, ledsaget af en Beretning om, hvad Valkendorf havde faaet at vide ved at stille en Englænder en Del Spørgsmaal. Et Resultat fik Valkendorfs Indberetning dog; Kristian III bad ham i Begyndelsen af November 1557 komme til Danmark saa hurtigt som muligt, for at han personlig kunde udtale sig om Sagen. Af den detaillerede Indberetning fremgik iøvrigt bl. a., at Englænderne især solgte Vin, Klæde og forarbejdet Sølv („besynderlig det Sølv, som er forgyldt“) til Russerne og til Gengæld købte Zobel og Maar, Voks og Tran af dem, og Valkendorfs engelske Hjemmelsmand havde fortalt, at de tyske Købmænd i „Stahlhof“ i London havde budt den engelske Dronning 5000 £, hvis hun vilde sørge for, at den nye Sejlads blev standset, ja, de vilde oven i Købet erstatte de engelske Købmænd, hvad den hidtil havde kostet dem; men Svaret havde været et Afslag.³⁸⁾ Herefter hørte man ikke mere til Spørgsmaalet Englændernes nye Handelsvej før efter Kristian III's Død.

At Kristoffer Valkendorf ogsaa har haft sin Opmærksomhed rettet andensteds hen, fremgaar af, at han i August 1557 sendte

sin Konge en Kopi af en Traktat fra tidligere Tid mellem den norske og den skotske Konge angaaende Orkneyøerne og meddelte om Handelsforhold, Maal og Vægt.³⁹⁾

I det Hele taget har ogsaa Forholdene i Udkanterne af Riget, hvor Farer truede den danske Kronens Besiddelse, haft hans Interesse. Han fik i Januar 1557, sikkert ogsaa paa Foranledning af hans Indberetning, Ordre til at holde Øje med Svenskernes Fogder i Lapland, fordi de dér tillod sig at udskrive Skat; da havde han allerede lagt Haand paa nogle Ødemarker deroppe paa Kronens Vegne.⁴⁰⁾

Ellers varetog han selvfølgelig ogsaa de mere almindelige Pligter, der sædvanligvis hørte til Lensmandsbestillingen. Han skulde afgøre Retstrætter og Arvetrætter og — for at nævne et andet Eksempel — skaffe en Lübeckborger hans Tilgodehavende af en Nordmand.⁴¹⁾

Allerede i 1557 finder vi en Forbindelse mellem Valkendorf og Dronning Dorothea; da Adelsmanden Sivert Grubbes Søn Niels var død paa Bergenhus, antagelig en Gang først paa Aaret, fik Valkendorf et Brev fra Dronningen, bragt af Sivert Grubbes Tjener; hun bad ham hjælpe Tjeneren til at ordne den Afdødes Gæld og Omkostningerne ved hans Jordefærd med hans efterladte Penge og Gods, dog kun den bevislige Gæld; Resten af Niels Grubbes Penge og Ejendele skulde Tjeneren tage med til Danmark.⁴²⁾ Stammer den Tillid, som Dronningen fire Aar senere viste Valkendorf, mon fra denne Lejlighed?

Som Lensmand havde Valkendorf ogsaa at sørge for de Orlogsskibe, der skulde stilles af hans Len, for Naturalleverancerne af Lenet, for Opsyn med Lenets Tilstand,⁴³⁾ og meget andet, alt sammen en Lensmands almindelige Pligter.

Kristoffer Valkendorfs Forhold til Gejstligheden i Bergen synes at have været godt. Da han kom til Bergen den 18. Juni 1556, gav Kannikerne ham ti rhinske Gylden, ved Mikkelsdagstide (sidst i September) samme Aar et forgyldt Bæger til 24 Daler og næste Aar endnu et forgyldt Bæger, denne Gang til 80 Daler. Man maa dog ikke lægge altfor megen Vægt paa saadanne Gavers Betydning; ogsaa Kristoffer Valkendorfs Forgænger, Kristoffer Hvitfeldt, havde faaet Foræringer af Kannikerne;⁴⁴⁾ det var blot en

Form for Bestikkelse, som i Datiden var meget almindelig og tilmed ganske legitim, ja, man har Eksempel paa, at selv Dronningen har modtaget saadanne Bestikkelser for at være nogle Borgere gunstigt stemt.⁴⁵⁾ Men Valkendorfs Sejr over de tyske Prædikanter var dog kommet den bergenske Gejstlighed til Gode, og ogsaa andet kunde bidrage til at skabe et godt Forhold mellem Lensmand og Præsterne. Da Dr. Jens Skjelderup i Juni 1557 var blevet Bergens Superintendent, skulde Kristoffer Valkendorf i November aftale et Løntillæg med ham, fordi Stiftet var saa stort.⁴⁶⁾ Det blev ogsaa en af hans Lensmandspligter at ordne Hospitalernes, Skolernes og Præsternes økonomiske Forhold i Bergens Stift.⁴⁷⁾

I selve Bergen gjorde Kristoffer Valkendorf et stort Arbejde for at skaffe Byen bedre Forhold i enhver Henseende; saaledes kan nævnes, at han benyttede Stenene fra den nedfaldne Allehelgenskirke til at lægge Stenbro med over den tidligere omtalte Sump ved Domkirken. Det var Kristoffer Valkendorfs Initiativ og Offervilje, der var Skyld i, at Bergen fik sig et nyt Raadhus; han ejede nemlig paa Munkebyggen et nyt Hus, som laa paa Kronens Grund; det overlod han Bergens Borgmestre og Raad til Raadhus, medens Kongen gav Afkald paa Afgifterne af Grunden. Da en stor Brand hærgede Bergen i December 1561, maatte man for at faa Ilden standset, rive Taget af flere Huse, deriblandt ogsaa af Valkendorfs.⁴⁸⁾

Naar man erindrer, at Kristoffer Valkendorf senere som Statholder i København lod denne Bys Privilegier afskrive og fornemt udstyrede Bogen med Privilegieafskrifterne, er det en interessant Efterretning, naar Bergens Fundats fortæller, at han lod nogle Forhandlinger og Retssager angaaende Englændernes og Tyskernes Privilegier i Bergen sammenskrive i en Bog, som han lod beslaa med Sølvdupper og Sølvspænder og gav til Raadstuen i Bergen.⁴⁹⁾ Det røber en udviklet historisk Sans hos ham; thi naar der imellem de Ting, han lod afskrive, var gamle forlængst forældede Dokumenter, kan han ikke have været ledet udelukkende af praktiske Grunde. Det Udstyr, han gav Privilegiesamlingerne, tyder ogsaa paa hans store Veneration for de gamle Aktstykker.

Den 9. Marts 1560 fik Erik Rosenkrantz Forleningsbrev paa Bergenus og underliggende Len, og to Dage efter sendtes der Kri-

stoffer Valkendorf Meddelelse derom. Erik Rosenkrantz havde allerede tidligere udtalt Meninger, der gik i samme Retning som Kristoffer Valkendorfs, angaaende Regeringens Politik over for Tyskerne. Han var knyttet til det nordenfjeldske Norge som Ejer af store Godser deroppe, og allerede i Oktober 1559 var der blevet udstedt Breve til ham i Egenskab af Lensmand i Bergen. Nu fik Valkendorf Befaling til at give „ham Undervisning paa, hvis du vedst os og Riget kan være til Gavn baade om de tyske Købmænd og deres Handel og i hvis andre Maader, som du vedst magtpaaligger“. Den 21. Juli 1560 kom Erik Rosenkrantz til Bergen, og det blev hans Fortjeneste at fortsætte Kristoffer Valkendorfs Kamp med Tyskebyggen paa en virkningsfuld Maade.⁵⁰⁾

Et Vidnesbyrd om, at Kristoffer Valkendorf havde haft sine Lensregnskaber i en mønstergyldig Orden, er det, at han allerede den 2. Maj 1560 fik Kvittans for Lenet, noget der for den Tid var usædvanligt hurtigt.⁵¹⁾

I Historikeren Slanges Værk om Kristian IV siges der, at Kristoffer Valkendorf var med ved Frederik II's Tog til Ditmarsken, og at han ved den Lejlighed havde „staaet sig brav“; dette er blevet gentaget af senere Historikere.⁵²⁾ Naar man erindrer, at Ditmarskertoget varede fra den 22. Maj til den 17. Juni 1559, og at Kongen baade den 20. Marts og den 17. Juni havde skrevet Breve til Valkendorf, Breve, der forudsatte, at han var i Bergen, vil man se, at Slanges Oplysning ikke er videre sandsynlig. Der kan maaske foreligge en Forveksling med en af Kristoffer Valkendorfs Brødre, og man vil vel saa nærmest tænke paa Aksel Valkendorf, der faldt i Slaget ved Axtorna den 20. Oktober 1565. — — —

Kristoffer Valkendorfs Mission i Norge var til Ende. Han havde kun været Bergens Lensmand i fire Aar; men det var fire Aar, der fik gennemgribende Betydning for den norske Borgerstands Udvikling. Han havde i denne Tid vist, at han, der var kommet til Bergen som en uprøvet Mand, var i Besiddelse af glimrende Evner til at skære gennem alle Omsvøb, til straks at naa lige ind til en Sags Kærne. Han havde virkningsfuldt optraadt som den kraftige Haandhæver af Statens Rettigheder, havde været skarp og klar, omend noget hensynsløs i sin Fremgangsmaade; men aldrig var han blevet saa yderliggaaende, at han havde forladt Lo-

vens Grund, dertil var han for klog; det var, som han stadig ivrigt fremhævede, kun Retten, han vilde. Hans Politik gik ud paa at svække det fremmede Element til Fordel for det nationale, og han havde ved enkelte Lejligheder vist Frygtløshed og personligt Mod. Han var den lovlige Ordens Forkæmper, og ogsaa i hans egne Sager herskede en efter hin Tids Forhold eksemplarisk Orden. Ved Kristoffer Valkendorfs Besindighed, Kraft og Udholdenhed var det paa faa Aar lykkedes at kue Hanseaternes Hovmod og at bringe forholdsvis rolige og ordnede Forhold til Veje i Bergen.

Naar Regeringen trak ham tilbage fra Hvervet i Norge, har den vel haft sin Mening dermed. Det er i alt Fald et Tilfælde, der ligner en Tanke, naar Valkendorf, der allerede i 1558 havde vist en stor Interesse for de livlandske Forhold, et Par Aar efter blev dirigeret til denne anden udsatte og vanskelige Post.

Tredie Afsnit:

VALKENDORF I LIVLAND

DA Kristoffer Valkendorf i August 1559 var i Danmark for at være til Stede ved Frederik II's Kroning, har han maaske ogsaa kunnet overvære sin Svoger Anders Gøjes Begravelse i Errindlev Kirke paa Lolland; Anders Gøje, der jo var gift med Kristoffer Valkendorfs Halvsøster Karen, var nemlig død i Juli eller August 1559. Derimod er det mere usikkert, om Kristoffer Valkendorf i 1560 er vendt hjem fra Bergen saa tidligt paa Foraaret, at han har kunnet være med, da man fulgte en anden af hans Svogre til det sidste Hvilested; det var Margrethe Valkendorfs Mand Jørgen Skinkel, der var død den 25. Marts 1560. I Juni-Juli 1560 var Kristoffer Valkendorf til Herredag i Odense, og derefter viede han Efteraaret til sine Godsanliggender.¹⁾

Som Embedsmand i Statens Tjeneste havde han tidligere faaet tillagt et Kannikedømme ved Roskilde Domkirke; paa denne Maade lønnedes flere af Statens Tjenere; men i Kristoffer Valkendorfs Forleningsbrev havde der dertil, som saa ofte, været knyttet den Betingelse, at han skulde residere ved Kirken; denne Betingelse havde han ikke opfyldt, og derfor havde han forbrudt sit Kannikedømme, som i Stedet blev givet til den kongelige Sekretær Otto Brockenhus den 25. December 1560.²⁾

Maaske staar denne Fratagelse af en Indtægtskilde i Forbindelse med, at Kristoffer Valkendorf netop først paa Aaret 1561 befandt sig paa en Udenlandsrejse. Hvad Rejsens Formaal var, vides ikke; har det været et Besøg hos Broderen Jakob, om hvem man ved, at han studerede i Frankfurt an der Oder i 1557? I alt Fald har Kristoffer Valkendorf passeret Wittenberg paa sin Rejse.

Den 9. Februar skrev Mogens Gyldenstjernes Søn Frants fra denne By hjem til sin Moder om sin Hovmesters Slethed; han beklagede sig over, at Hovmesteren brugte alle hans Penge, men fortalte derpaa, at „Kristoffer Valkendorf drog og her igennem sidst og var svarlig vred paa mig, at jeg gik i saadan Maade, og laante mig 6 Rosennobler, at jeg skulde have at købe mig for, hvad jeg havde Behov“.3)

Det er et interessant lille Træk, der vidner om Kristoffer Valkendorfs Standsfølelse, dette, at han harmes over at se en fremragende dansk Adelsmands Søn gaa for Lud og koldt Vand paa Grund af en Hovmesters Uærlighed — ogsaa i Udlandet burde dansk Adel dog bevare sin Værdighed. Dertil kom vel ogsaa, at han ved at hjælpe Sønnen kunde gøre lidt Gengæld for de Tjenester, som Mogens Gyldenstjerne havde ydet ham, da han var i Bergen.

Ikke saa længe efter maa Kristoffer Valkendorf atter være vendt hjem, for den 3. April 1561 skrev Kongen et meget vigtigt Brev til ham; heri fik han Meddelelse om, at Frederik II's Broder Hertug Magnus i nær Fremtid vilde drage til København for derfra at sejle til Livland; Kristoffer Valkendorf skulde følges med ham derover, og derfor skulde han, saasnt han hørte, at Hertugen drog gennem Landet, skynde sig til Københavns Slot; her vilde han saa faa nærmere Besked.4) Forhistorien til dette Brev var kort fortalt denne:5)

I Efteraaret 1559 havde Frederik II ved en Traktat faaet Ret til at udnævne og præsentere Bisper til Stiftet Øsel og Landskabet Wiek, og det var blevet bestemt, at Stiftets Indehaver skulde over-

Kort over Østersøprovinserne.
Efter Danmarks Riges Historie.

give det til Kongens yngre Broder Magnus, naar Kongen ønskede det. Det var et Led i Danmarks Politik i Østersølandene; men desuden havde Frederik II ivrigt benyttet denne Mulighed for at blive Magnus kvit. Magnus gav Afkald paa sin Arvepart af den kongelige Del af Hertugdømmerne under den Forudsætning, at Kongen gennemførte hans Valg til Biskop i Øsel eller et andet Stift. I Foraaret 1560 var Hertug Magnus da afsejlet til Øsel og var blevet valgt til Biskop.

Danmark kunde næppe have fundet en Mand, der var mindre egnet til denne vanskelige Post, end den 19-aarige Hertug Magnus; han var udsvævende, var ikke særligt godt begavet, havde ingen Viljefasthed og handlede ofte ud fra tilfældige Indskydelser. Det er blevet sagt, at det var en af de ubesindigste og mindst overlagte Handlinger, som Danmarks Historie kan opvise;⁶⁾ man havde blot benyttet en Chance for at blive af med en Mand, der kunde blive besværlig for den danske Konges Interesser. Saasnart Magnus var kommet over til sit Stift, havde han blandet sig ind i Forholdene i Livland; han havde ladet sig vælge til Administrator for Reval, og da mange saa hen til ham som Ordensstatens Redningsmand over for Russernes og Polakkernes Angreb, havde han indladt sig i Kamp med disse to, Livlands Fjender. Magnus havde imidlertid kun haft Uheld med sig, da han manglede Penge til Tropper. Derfor var han i Februar 1561 rejst hjem til Danmark for at faa Subsidier.

Kong Frederik var blevet yderst forbitret over at høre om Magnus' Tilbagekomst; han havde først vægret sig ved at modtage ham; det var kun efter indtrængende Forestillinger fra Enkedronning Dorothea, at Kongen indlod sig paa Forhandlinger med Broderen. Enkedronningen indrømmede, at Magnus havde gjort Fejl; men hun ansaa det for at være politisk rigtigt, at Kongen understøttede ham, saa han kunde vende tilbage til sit Stift, og hun mindede Frederik II om, at han jo ogsaa ligefrem havde Pligt til at yde Hjælpen, da Magnus havde overladt ham sin Part af Hertugdømmerne.

Under Forhandlingerne lagde man ikke Skjul paa den Mistillid, man nærede til Magnus og hans Raadgivere; Kongen udtalte ligefrem til den tyske Ordensmester, at Hertugen havde opført sig usømmeligt og ladet sig lede af ubesindige Raadgivere. Især kom

Mistilliden frem, da man tog fat paa at ordne Hertugens Stilling til det danske Rige. Den eneste Redning for Magnus og den eneste Mulighed for Danmark for at bevare Indflydelsen i Livland bestod i at knytte Øsel nærmere til Riget og at indskrænke Hertugens Myndighed.

Resultatet af Forhandlingerne blev et Forpligtelsesbrev, som Hertugen maatte underskrive den 4. Maj 1561. Hovedpunkterne heri var, at Magnus fik Lov til at vende tilbage til Øsel, men ikke oftere maatte forlade sit Stift uden Kongens Samtykke; alle vigtige Afgørelser skulde træffes af en Statholder, der skulde udnævnes af Kongen; Slottenes og Fæstningernes Besætninger skulde antages i Kongens Navn, og Statholderen skulde under sig have Krigsfolkene, Provianten og Ammunitionen, samt Kommandoen over Øens største Slot Arensburg. Hertugen maatte ikke slutte Forbund eller begynde Krig, førend Statholderen havde indhentet Kongens Billigelse; han maatte ej heller gifte sig uden Kongens Samtykke, idet man ikke vilde skabe Mulighed for, at Øsel blev et arveligt Len. Endelig blev der taget Bestemmelser, der sigtede til at op-hjælpe Stiftets Finanser, som Magnus havde bragt i største Uorden.

Den reelle Magt laa hos Statholderen; denne Post blev overdraget Stiftsfogden paa Øsel Dietrich v. Behr, medens Kristoffer Valkendorf og Skibshøvedsmanden Vincents Juel skulde følge med Hertugen for at varetage Kongens Interesser.

Naar Valkendorf fik dette Hverv var det ikke blot tilfældigt. Han havde allerede i 1558 vist Interesse for de livlandske Forhold, da han havde hørt Rygter om dansk Hjælp til Livlænderne mod Russerne. Han bad Kristian III om nøjere Underretning; Kongen døde imidlertid uden at have faaet svaret, og det blev Frederik II, der i Januar 1559 meddelte Valkendorf, at der blot var blevet sendt Gesandt til Rusland for at mægle.⁷⁾

Det synes forøvrigt at have været Enkedronningen, der har raa-det til at sende Valkendorf til Livland; men Kongen havde spaaet sin Moder liden Glæde af dette Valg.⁸⁾

Kort efter Midten af Maj ankom Hertug Magnus med Følge til Arensburg. Halvanden Maaned senere var Valkendorf Øjenvidne — naturligvis paa Afstand — til Russernes natlige Afbrænding af Koerben (?).⁹⁾

Da han var kommet tilbage til Arensburg, skrev han den 13. Juli hjem til Enkedronning Dorothea om Russernes fjendtlige Op-træden. Fem Uger senere underrettede hun til Gengæld Valkendorf om, at hun havde opfordret Frederik II til at sende Hertug Magnus Korn; det var iøvrigt hendes Ønske, at Valkendorf sammen med Dietrich v. Behr og Kansleren Conrad Burmeister vilde „lede vor Søn til alt godt“ og holde ham tilbage, naar han „vil foretage sig noget utilbørligt“. Indlagt i Enkedronningens Brev fandt Valkendorf et Brev fra sin Søster Rigborg; Dronning Dorothea, til hvis Hof hun hørte, havde paalagt hende at skrive til Broderen, hvor god hendes Frue havde været baade mod ham og alle hans Søskende. Han skulde sige til Hertugen, saavidt det var ham muligt, men dog med god Lempe, at han maatte skikke sig vel i Guds frygt og adlyde de vise Mænd, der var hos ham og vejlede ham; „og har min Frues Naade skrevet Hertug Magnus selv til“, og „samme Brev skal og lyde noget haardt“. Desuden fortalte hun om Prinsesse Dorotheas nær forestaaende Bryllup.¹⁰⁾

Hvad Valkendorf har foretaget sig i de første Aar, han var hos Hertug Magnus, ved vi ikke ret meget om. Det var et vanskeligt Hverv at varetage danske Interesser i et Land, der var truet af baade Russere og Polakker, og hvor man heller ikke levede i allerbedste Forstaaelse med Landets egentlige Indehavere, den tyske Orden under Ordensmesteren Gotthart Kettler. Dietrich v. Behr og Valkendorf forsøgte endnu i 1561 at vinde Storfyrsten af Rusland; de drog til Moskva, hvor de forhandlede med ham fra den 29. August til 11. September; i Sekretærens lange Beretning om Sendefærden nævnes Valkendorf dog kun en Gang, nemlig da det fortælles, at han og de andre fik en Skaal med Mjød, som de maatte drikke ud!¹¹⁾

Det er højst tvivlsomt, om Valkendorf i de første Aar har haft Orlov; dertil har Forholdene derovre sikkert for stærkt krævet hans Nærværelse; han har vel saaledes ikke kunnet være hjemme, da hans Moder døde paa Glorup den 27. Februar 1562 og blev begravet i Svindinge Kirke.¹²⁾

I Begyndelsen af Aaret 1563 var Valkendorf den ene af de tre Gesandter, som Hertug Magnus havde sendt til Svante Sture, den svenske Statholder i Reval; denne By og dens Opland havde i Som-

meren 1561 givet sig ind under Sverige, og Gesandternes Ærinde angik netop Revals Forhold. Sammen med to andre Gesandter fra Hertug Magnus forhandlede Valkendorf derefter med Kapitlet, Raadet og Stænderne i Stiftet og Landskabet Wiek.¹³⁾

Kort efter udbrød den nordiske Syvaarskrig, netop med de livlandske Forhold som en af Aarsagerne. Hertug Magnus Lande kom derved i en højst pinlig Situation, idet en ny og farlig Fjende, Sverige, fjøede sig til de øvrige. Krigen blev Skyld i, at Valkendorf kom til at spille en mere fremtrædende Rolle end hidtil.

I Midten af Oktober 1563 blev Valkendorf udnævnt til at være Kongens Statholder i Livland ved Siden af Heinrich v. Lüdinghausen (kaldet Wulff), den tidligere Ordensfoged paa Sonnenburg paa Øsel, der var gaaet i Frederik II's Tjeneste. Det var Meningen, at Valkendorf efter Wulffs Ønske skulde staa ham bi med Raad og Daad og forestaa Styrelsen i Wulffs Fraværelse. Hertug Magnus' Stedfortrædere i Livland havde vist sig opsætsige mod Kongens Repræsentanter; de fik nu et alvorligt Paalæg om at vise Valkendorf Lydighed, og Hertugen fik ogsaa selv en Paamindelse om at sørge for, at hans Folk adlød Kongens Udsendinge, da Frederik II dog var Landets Skytsherre.¹⁴⁾

Samtidig fik Valkendorf en anden vigtig Opgave. Ved den Forbundstraktat mod Sverige, som var blevet sluttet mellem Danmark og Polen den 5. Oktober samme Aar, havde Sigismund II August forpligtet sig til at overlevere Danskerne Byen og Slottet Pernau og Klosteret Padis med de derværende Forraad, Ammunition, Skys, saasnaert de polske Tropper havde erobret dem fra Svenskerne.¹⁵⁾ Det blev Valkendorfs Opgave at holde Øje med, at dette skete; selv skulde han være Befalingsmand paa Pernau, naar det var erobret. Kongen sendte iøvrigt Valkendorf et Uddrag af Overenskomsten mellem Danmark og Polen; Indholdet deraf skulde han meddele Heinrich Wulff. Desuden skulde han føre Forhandlingerne med Wulff angaaende Afstaaelsen af Sonnenburg og Ordenens andre Besiddelser paa Øsel. Naar Valkendorf havde faaet sluttet Overenskomst med Wulff derom, var det Meningen, at Sonnenburgs Forraad bl. a. af Ammunition skulde føres til Arensburg.¹⁶⁾ Ved Forhandlingerne skulde Sekretæren Friedrich Gross være til Stede, og han skulde under Valkendorf deltage i Styrelsen af Pernau og

Padis, naar de var erobret. Sin Løn skulde han have gennem Valkendorf.¹⁷⁾

Resultatet af Forhandlingerne blev en Overenskomst mellem Valkendorf og Wulff den 8. Januar 1564. Wulff skulde have 15000 Joachimsdaler, en aarlig Pension paa 500 Dlr. og et mindre Len paa Øsel mod at overgive Sonnenburg og Ordenens Tredjedel af Øsel til Frederik II. Denne Overenskomst blev imidlertid ikke ratificeret af den danske Regering.¹⁸⁾

Krigen mellem Danmark og Sverige blev nu ført med fuld Kraft fra begge Sider i de hjemlige Egne. Ogsaa paa denne Side af Østersøen var der blodige Sammenstød. Den 21. Februar 1564 sluttede Valkendorf Vaabentilstand med Henrik Klason, Obersten for det svenske Krigsfolk; mange „redelige“ Folk havde bedt Valkendorf — i Statholderens Fraværelse — foretage dette Skridt for at spare Blodsudgydelserne; Stilstanden gjaldt for Tiden fra 19. Februar til 15. April.¹⁹⁾

Efterhaanden havde Valkendorf under de vanskelige Forhold faaet fast Haand i Hanke med Sagerne i Hertug Magnus' Stift, og han tog ikke særlig meget Hensyn til Stiftets egentlige Indehaver, men handlede tværtimod fuldstændig efter eget Skøn. Det gjaldt for ham om at opretholde den danske Indflydelse i disse Egne og med de Midter, han kunde skaffe. Men ved sin faste — og noget haarde og hensynsløse — Regering mistede han ganske Enkedronning Dorotheas Sympati. Hun havde jo nok med moderlig Betyrning kunnet se Sønnens Fejl; men at Valkendorf skulde optræde saa egenmægtigt, havde dog ikke været hendes Mening. Krænket paa Magnus' Vegne — og vel ogsaa efter hans Tilskyndelse — skrev hun den 1. Maj 1564 til Frederik II. Hun skildrede, i hvilken sørgelig Forfatning Øsel og Wiek befandt sig ved den Undertrykkelse, de maatte lide af Kongens Embedsmænd og især af Valkendorf, der ganske havde svigtet hendes Tillid og uden Kongens Ordre havde taget hele Regeringen af egoistiske Grunde. Indbyggerne var blevet besværet med utaalelige Byrder, Stiftsindtægterne unddraget Hertugen og dennes Embedsmænd afsat.

Brevet var én lang Klage, og for at skaffe sig Gehør hos Kongen ogsaa ad mere indirekte Vej sendte hun samme Dag en Skrivelse af lignende Indhold til den kongelige Hofraad, Dr. Hierony-

mus Thenner. Heri hedder det, at nu fik Kongen „Lejlighed til at spøge med Os, idet Hans Kærlighed aldrig ret har sat sin naadige Lid til Kristoffer Valkendorf; men han var blevet rost i den Grad for Os, at Vi ikke har formodet noget slemt. Nu sker Os Vor Ret, og der siges ikke forgæves: Hvem der ej fæster Lid, bliver ej be- draget“. Valkendorf „skal blandt andet utilbørligt udsuge det stak- kels Stift saaledes“, at han af Hertugens Indtægter betaler „saavel det ringeste som det højeste til sit Livs Ophold og straks sætter sin egen Gavn frem for Vor Søns Velfærd“; han „byder og for- byder“ paa en Maade, som om Hertugen og hans Folk var frem- mede.²⁰⁾

Enkedronningens Breve bar for saa vidt Frugt, som Kongen den 25. Juni skrev til Heinrich Wulff efter nærmere Oplysninger. Der synes dog ikke at være blevet bremset for Valkendorfs Frem- færd, vel sagtens fordi han i Virkeligheden handlede ikke i egen, men i Kongens Interesse.²¹⁾

I Begyndelsen af Aaret 1565 begyndte Klagerne igen. Den 7. Januar skrev Hertug Magnus og flere Repræsentanter for Myndig- hederne i hans Stift til Enkedronningen og bad hende igen tage Af- fære hos Frederik II, hvad hun ogsaa omgaaende gjorde. Hun bad Kongen afskaffe „Valkendorfs skarpt anmassede skadelige Regi- mente“ og udvirke, at Magnus kunde raade over og bo i det Stift, som han havde faaet mod at afstaa sin Fædrearv. Skønt han ikke havde været i sit Stift i to Aar, var „dog alt fortæret“, og han maatte nu paa Grund af Fattigdom trække sig tilbage fra Kurland. „Valkendorf holder for sin Person 22 Tjenere, medens derimod nogle faa Tjenere, som Hertug Magnus havde forordnet i Vinter- lejr paa Arensburg, var blevet vist bort“. Alt i alt blev Magnus „ikke agtet mere end en Fremmed“. Enkedronningen sluttede: „Endskønt Vi vel er Skyld i, at Valkendorf fra Begyndelsen er kom- met ind i det, er det dog ikke for sent, at han kommer til at betale for sin Utroskab og bliver afsat“. De 22 Tjenere, som Valkendorf holdt, blev omhyggeligt opregnet i Magnus' Brev til Moderen; mellem dem finder man „to fangne Svenskere“.²²⁾

Frederik II svarede sin Moder den 12. Marts i en mildest talt noget ærgerlig Tone. Han havde gjort saa meget for Magnus, saa Bebrejdelser i den Retning var ikke paa deres Plads; Magnus syntes

ganske at have glemt, at han skyldte Kongen mange Penge. Egentlig var Frederik II led og ked af det hele, saa han „næsten kunde lide, at Vi atter var fri for Stiftet uden nogen Vor Skade“; men han vilde skrive til Stiftsstænderne derovre. „Angaaende Valkendorfs Sag ved Vi ikke, hvorledes det dermed er beskaffen“; men

Frederik II. Buste i Berlin.

han vilde forhøre sig derom ved et Sendebud. „Bliver da befundet, at han anmasser sig“, vilde Kongen tænke over, hvorledes „Utilbørligheden“ kunde afskaffes.²³⁾

Den Bekymring for Stiftets Skæbne, som baade Hertug Magnus og Enkedronningen lagde for Dagen i deres Breve, deltes iøvrigt af Valkendorf og Heinrich Wulff. De skrev i Januar 1565 til Hieronymus Thenner og klarlagde Stillingen for ham. De nævnte, hvad der var sket i den forløbne Sommer og at der var sluttet Vaabensstilstand med Svenskerne indtil 1. Maj 1565. For at kunne holde Øsel havde de

— med stort Besvær forøvrigt — maattet gøre stor Gæld, og Lønningerne til Krigsfolkene var trykkende; men trods disse og andre Vanskeligheder, som de ikke turde betro Papiret, vilde de dog forsøge at holde Stand, til Kongen sendte Hjælp, saasnart der blev aabent Vand. Men kom der ikke Penge, Proviant, Folk og andet nødvendigt inden Stilstandens Udløb, betød der Undergang for Kongens Herredømme.²⁴⁾

I Slutningen af April skrev Valkendorf til Mogens Gyldenstjerne om den „Listighed, som Kongen af Sverige nu for Haanden

har, som han vilde hemmeligen udrette, baade hos Statholderen og hos Ridderskabet her paa Landet; men det skal fejle ham med Guds Hjælp; thi de er saa ærlige og saa oprigtige, baade Statholderen og Ridderskabet, at de vil vide her udi dem at holde og skikke, som hver ærlig bør at gøre. Dog har Statholderen og jeg set det for godt an, at samme svenske Gesandter ikke endnu er tilstedt at maa komme her paa Landet, thi at de havde her intet frugtbarligt at udrette paa Kgl. Maj.s Vegne. Ikke skal det heller ske med min Vilje, at de skulde komme Ridderskabet til Orde, meget mindre at skulle maa give sig udi nogen Handel med dem; thi Gud have Lov, her er ikke endnu saa stor Nød for Haanden, at man tør paa nogen ubillige Veje eller Middel, som Kgl. Maj. kunde være til Spot eller Skade og os andre til liden Ære, indgaa eller bevilge nogen besværlig Handel“.

„Dog ved Gud, at her er stor Nød og Trang for Proviant paa dette Hus (Arensburg), besynderlig for Flæsk, røget Oksekød, Faarekød, Sild, islandsk Fisk, Smør, Hvalspæk, Sælspæk, Ærter, Gryn og andet mere“. Valkendorf bad derfor Mogens Gyldenstjerne udvirke hos Kongen, at et Skib blev sendt over med Fetalje. „Item nu paa Onsdag kommer Ridderskabet hid, at man kan forkynde dem den ny Stilstand, og bliver der og videre beraadslaget om de svenske Gesandters Hverv. Saasomt som det er sket, saa vil jeg med Guds Hjælp paa Fredag sejle heraf og paa Danzig og saa straks til København og vil da have al videre Besked skriftlig hos mig“.²⁵⁾

Valkendorf havde egentlig haft til Hensigt at rejse til Danmark i Efteraaret 1564; men Farvandene var pludselig blevet islagte, saa

Dronning Dorothea.
Maleri paa Frederiksborg.

han ikke ad den Vej kunde komme hjem, og Rejsen til Lands var for farlig. Nu var han altsaa rejseklar, og i Forening med Wulff sendte han i Forvejen en længere Skrivelse hjem til Frederik II. Heri bad de Kongen ikke tage dem ilde op, at Valkendorf rejste hjem, og de gav en udførlig Redegørelse for Tildragelserne i den sidste Tid, bl. a. for Forhandlingerne med Svenskerne. Baade i dette Brev af 24. April og i et senere af 4. Maj rettede de en indtrængende Opfordring til Kongen til allersnarest at sende Undsætning af Penge, Proviant og Tøj, samt — „for saavidt Eders Kgl. Maj. vil beholde dette Land ved Riget“ — en Fænnike Knægte og nogle Bøsseskytter med alt til deres Underhold.²⁶⁾

Kort efter maa Valkendorf være draget hjem; i alt Fald var han i Danmark i Begyndelsen af Juni og gav Kongen yderligere mundtlige Oplysninger om Sagerne i Hertug Magnus' Land. Den 7. Juni skrev Wulff til Valkendorf, at han haabede, at han var kommet hjem i god Behold „og havde fundet Kongen og Rigets Tilstand lykkelig og glædelig“. Han meddelte nogle Krigstildragelser (bl. a. om Pernau) og fremhævede Øsels truede Stilling. Til Slut bad han Valkendorf „med al yderste Alvor og Flid“ at faa udvirket det fornødne hos Kongen og Rigsraaderne til „at forekomme alle disse Ulykker“, en sikkert overflødig Opfordring. Wulff lod det imidlertid ikke mangle paa yderligere Formaninger, og ogsaa fra anden Side modtog Valkendorf Breve, der holdt ham underrettet om Tilstanden i Livland, bl. a. fra Friedrich Gross, hvis Oplysninger han skulde lade gaa videre til Kongen.²⁷⁾

I Slutningen af Juni synes Valkendorfs Hverv i Danmark at være endt. Kongen gav ham et Brev af 20. Juni med til Wulff; deri hed det, at Kongen nu havde faaet Besked — saavel mundtlig som skriftlig — af Valkendorf om Forholdene derovre; nu sendte han straks Valkendorf tilbage, bl. a. for at denne kunde forhandle med Wulff om Sonnenburg. Valkendorf fik selv en Instruks af samme Dato; i Følge den skulde han straks vende tilbage til Øsel og Wiek og være Wulffs Tilforordnede, saa længe Wulff vilde være Statholder, og han skulde undskylde hos Wulff, at der endnu ikke var truffet nogen Beslutning i Forhandlingerne om Sonnenburg; men man skulde nok være billig over for Wulff. Valkendorf fik iøvrigt Besked om, at naar Sonnenburg engang blev overleveret til

Kongen, skulde det „rives ned og sløjfes, og Skyts, Proviant, og hvad mere derpaa er“, bringes til Arensburg; Sonnenburgs Omraade skulde dog vedblive at være et særligt „Amt“ med sine egne „Amtsleute“.²⁸⁾

Med denne Besked vendte Valkendorf tilbage; men hans Tilsynekomst i Danmark synes at have haft en stimulerende Virkning paa Kongens Interesse for de fjerne Stifter. Sidst i Juni fik Lensmanden paa Gulland Ordre til straks med særligt Bud at fremsende de Skrivelser, der kom til Kongen fra Valkendorf og Wulff.²⁹⁾

Hertug Magnus' Lande kom i stadig større Vanskeligheder. Det var meget vanskeligt blot nogenlunde at holde Stand over for Svenskernes Angreb. En Anmodning om Vaabenstilstand fik Afslag hos Svenskerne i Efteraaret 1565, og i Begyndelsen af Marts 1566 maatte Valkendorf og Wulff meddele Hertugen, at den svenske Oberst den 19. Februar havde angrebet Øen Moon, fordrevet Hertugens Folk og derpaa hærget Øen med Brand, Mord og Bortførelser, „som de var Russere“; en halv Snes Dage efter havde de trukket sig tilbage til Dagø. Faa Dage efter sendte Valkendorf og Wulff ogsaa en Beretning til Frederik II om Fjendernes Fremtrængen og anmodede om Undsætning.³⁰⁾

For at give denne Anmodning mere Vægt skrev Valkendorf samtidig til Mogens Gyldenstjerne: „Hvad Trøst og Undsætning, som jeg af Kgl. Maj. underdanig begærendes er, kan I udaf Kgl. Maj.s Skrivelse al Lejligheden forfare, og beder derfor ganske flittigt, at I med de nærværendes gode Herrer Danmarks Raad vil gøre Eders Bedste hos Kgl. Maj., at jeg jo paa det ringeste kunde bekomme de 300 Knægte og den Proviant, som jeg for et Aar (siden) af Kgl. Maj. var fortrøstet med. Kan jeg ikke bekomme 300, saa lad mig bekomme 200 eller og 150 Knægte, saa vil jeg selv se til, hvor jeg kan flere bekomme, og at jeg maatte bekomme saa meget Proviant og Fetalje, som denne indelukte Seddel udviser, saa vil jeg med Guds Hjælp endnu et Aar holde Kgl. Maj. dette Hus (Arensburg) tilbedste; thi det vilde give Kgl. Maj. et stort Eftertale, at Hs. kgl. Maj. skulde nu om en ringe Omkostning overgive dette Hus og Land. Og hvad for Fromme det vilde give den svenske, og hvad for Skade det vilde give Kgl. Maj. —

det Gud forbyde, at Hs. kgl. Maj. dette Hus med Skyts, Krudt, Lod og anden Munition skulde miste og undvære — det har en forstandig vel at kunne betænke“.

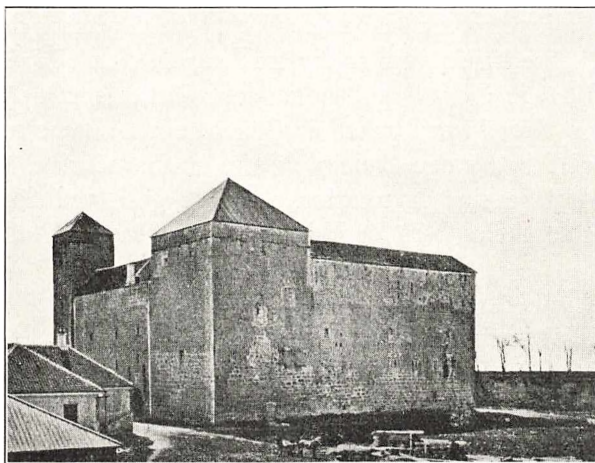
Efter saaledes at have appelleret til Kongens Æresfølelse anmodede Valkendorf om Undsætning med Knægte, Proviant og Klæde; hvad Penge angik, vilde han se, om han kunde laane, til han fik nogle fra Kongen. „Kære Hr. Mogens! I maa ikke tænke, at alting er her nok for Haanden, efterdi jeg begærer saa liden Hjælp af Kgl. Maj.; men jeg gør det derfor, at Kgl. Maj. ikke skulde aldeles tage Haanden herfra, hvilket Gud forbyde! Men des rigeligere Hs. kgl. Maj. det forsørger, des bedre er det at holde Hs. kgl. Maj. til Ære og Bedste. Men dersom at Hs. kgl. Maj. ikke er saa til Sinds, at Hs. kgl. Maj. vil dette Hus videre undsætte, saa beder jeg Eder gerne, at I med Lempe vil tilhjelpe for Kgl. Maj., at Hs. kgl. Maj. vilde ikke da lade mig her længer blive; thi den svenske tragter synderlig derefter, at han kunde faa mig udi sin Vold, det Gud forbyde! Gud (den) almægtigste ved det, at jeg mener det hermed troligen og vel! Forhaabes og med Guds Hjælp, at det tages mig saa op udi den bedste Mening“.

I en Efterskrift til Brevet giver Valkendorf en interessant Anvisning: „Dersom Lejligheden dér udi Riget sig saa tildrager, at Kgl. Maj. ikke kan eller vil dette Hus videre undsætte — hvilket den almægtigste Gud for Jesu Kristi Skyld naadeligen afvende! — saa lad mig jo bekomme 100 eller 50 Knægte og den Sild, Flæsk, Fisk, Ærter og Salt, saa meget som Kgl. Maj. vil unde mig, og at Kgl. Maj. skriver mig derfor paa Tysk og fortrøster mig med videre Undsæt(ning), paa det at jeg kan have Folket des villigere, og at Hs. kgl. Maj. skriver mig derfor et andet Brev paa Dansk den rette Grund, hvad Hs. kgl. Maj. vil gøre dertil, saa ved jeg derefter at rette min Sag“. Hvis Valkendorf skulde blive, og Kongen vilde give ham Fuldmagt dertil, vilde han laane Penge for det første Aars Tid hos Folk, der ikke skulde have Pengene tilbage foreløbig.³¹⁾

Den 1. April skrev Valkendorf til Frederik II, at Hungersnøden blandt Bønderne, hvis Marker var hærget af Fjenderne, og Kornmangel paa Arensburg havde nødsaget ham til at laane 50 Læster Rug af en Antwerpen-Skipper; Valkendorf havde paa Kon-

gens Vegne lovet Skipperen, at han skulde faa Kornet erstattet i København, og han bad om, at dette maatte ske. En Maanedstid senere sendte Valkendorf og Wulff en lignende Skrivelse til Kongen; denne Gang drejede det sig om en Bojert paa 30 Læster, som de havde købt af en Amsterdam-Skipper; der var nogen Uenighed om Prisen. Noget kunde tyde paa, at begge disse Køb nærmest har været, hvad vi i vore Dage forstaar ved Ekspropriation.³²⁾

Hertug Magnus' Misfornøjelse med Valkendorfs Regimente

Slottet Arensburg paa Øsel. Efter Guleke: Alt-Livland.

havde imidlertid ikke lagt sig. Den 16. April 1566 udtalte han, at han havde sporet en „næsten i enhver Henseende tvistig Uorden i Regeringen“ af „vort stakkels trøstforladte lille Land Øsel“, som i Længden var ham besværlig. Han gav derfor seks af sine Embedsmænd Fuldmagt til at foretage en grundig Undersøgelse af alle Forhold ved Regeringen og til uden Sky at imødegaa de Besværligheder og Voldsomheder, der stammede fra Valkendorf eller andre.³³⁾

I Begyndelsen af Maj sendte Enkedronning Dorothea igen et af sine Klagebreve til Frederik II; hun skildrede Tilstandene paa Øsel, der bortset fra Slottene og „en Gaard eller to“ var ødelagt af Fjender, medens Magnus maatte drage rundt i Kurland, og hun kom igen med et voldsomt Udfald mod Valkendorf: „At Valken-

dorf fra Begyndelsen blev forordnet til Livland paa Vort Raad, maa Vi bekende; men senere, da Vi erfarede, at Vort Haab skuffede Os, har Vi bedt Eders Kærlighed for Guds Skyld atter at afsætte ham med hans fordærvede Regering". Aabenbart var det som Svar paa en Spydighed fra Kongen, naar hun mente, at man let kunde blive skuffet; „Vi tror, at Eders Kærlighed, der har en udmærket Forstand, selv har erfaret det med større Skade end Vi og endnu daglig erfarer det med Eders Krigsfolk, og derfor kan saadant ikke bebrejdes Os, som havde Vi selv indsat Valkendorf".³⁴⁾

Forhandlingerne med Heinrich Wulff om Overdragelse af Sonnenburg til Frederik II var stadig trukket ud; men i Maj 1566 ses, at Wulff havde indrømmet Valkendorf Slottet med Tilliggende, uanset om Sagen var gaaet i Orden om Afstaaelsbetingelserne. Wulff bad i den Anledning om at faa at vide, hvad Valkendorf i Følge sine Instruktioner skulde gøre ved Sonnenburg, og Valkendorf gav ham et Uddrag af sin Instruks af 20. Juni 1565.³⁵⁾

Den 6. Juni 1566 kunde Valkendorf melde Hertug Magnus; at han havde erobret Dagø, som Svenskerne i 1563 havde taget fra den tyske Orden. En Ugestid efter svarede Magnus fra Pilten; han bad Valkendorf sende nogle af Krigsfangerne til Pilten, hvor de skulde bruges til Fæstningsarbejde; i Stedet vilde han saa sende Valkendorf nogle søvante Bønder til Øsel. En Maanedstid senere skrev Hertugen atter til Valkendorf og fortalte denne Gang bl. a., at Lensmanden paa Kielkond var blevet overfaldet af Svenskerne, der havde frataget ham hans Proviant. Den 23. Juli gav han Valkendorf forskellige Befalinger i Anledning af, at Svenskerne havde rettet et Angreb paa Øsel, og han forbød ham at opgive og afbrænde Sonnenburg, hvilket Valkendorf jo egentlig skulde i Følge sin Instruks fra Kongen. Valkendorf rettede sig da heller ikke efter Hertugen heri. Da den svenske Oberst to Aar senere meldte Hertug Magnus, at han havde erobret Sonnenburg og nu tilbød Vaabenhvile, tilføjede han, at den svenske Konge var Valkendorf Tak skyldig, fordi han i sin Tid havde afbrændt Sonnenburg eller, som han ironisk kalder det, „Verbrandenburg".³⁶⁾

I August 1566 sendte Valkendorf og Wulff en Beretning til Frederik II om de fortvivlede Pengeforhold; Folkene løb over til

Fjenden eller opførte sig truende, fordi de ingen Løn fik. I September bad Hertug Magnus Valkendorf løskøbe nogle af Hertugens Hofjunkere og Tjenere, som var faldet i svensk Fangenskab. Kort efter sendte Enkedronningen Dietrich v. Behr til Kongen, dels for at opfordre ham til at slutte Fred med Sverige, dels for endnu engang at søge udvirket, at Valkendorf blev fjernet fra Hertug Magnus' Lande.³⁷⁾

Nu var det ogsaa snart Slut med Valkendorfs Ophold herovre; men andre vigtige Opgaver ventede ham. Et Tegn paa, at Frederik II var ved at trække ham ud af Hertug Magnus' Affærer, var Kongens Brev den 20. April 1567; heri befalede han Valkendorf at overlevere Arensburg til Hertug Magnus, hvis det ikke allerede var sket; naar Valkendorf i den forløbne Vinter intet havde hørt fra Danmark, var det, fordi Kongens Sendebud ikke havde kunnet komme over til Øsel paa Grund af Ishindringer. Allerede i Marts havde Hertugen for øvrigt skrevet en Klage til Kongen over den Tilstand, hvori Valkendorf efterlod Arensburg; det var i den Grad „spoleret og blottet for Fetalje, Korn og andet“, at den, der skulde have Forvaltningen af Slottet efter ham, ikke kunde have sit Ophold dér i otte Dage.³⁸⁾

Kort Tid efter maa Valkendorf have begivet sig paa Vej hjem til Danmark. Hans Hverv i Østersølandene var endt for denne Gang; men allerede to Aar senere var der Tale om at anvende ham i en vigtig Sendelse til disse Egne. Han havde stadig Tilknytninger til sit tidligere Virkefelt; i 1578 bad Hertug Magnus ham om hans Støtte hos Frederik II,³⁹⁾ og i sin Rentemestertid fik Valkendorf stadig at gøre med Forholdene paa Øsel, bl. a. med Betalingen af de Laan, han selv havde stiftet derovre paa Kongens Vegne under Krigen.

Tilbagekaldelsen af Valkendorf skyldtes et Omslag i Regeringens Politik over for Hertug Magnus; men desuden havde man nu Brug for Valkendorfs Arbejdskraft andensteds. Han havde i Hertugens Lande — som tidligere i Norge — vist sine Evner til at kunne handle med Kraft og Konduite.

Fjerde Afsnit:

NORGE — ISLAND — GULLAND

KRISTOFFER VALKENDORFS Ophold i Danmark blev kun af kort Varighed. Allerede først paa Aaret 1568 træffer vi ham som kongelig Kommissær i Norge.

Heroppe havde man ogsaa mærket Syvaarskrigens Trængsler; i 1564 havde Svenskerne foretaget et stort Fremstød over Grænsen; Trondhjem og Stenviksholm var faldet i deres Hænder og derefter tillige Romsdalen og Helgeland; Fjenden havde gjort sig Haab om at erobre Bergen, men havde her mødt en fast Modstand i Lensmanden Erik Rosenkrantz, Valkendorfs Efterfølger som Lensmand paa Bergenhus; endnu i første Halvdel af Aaret havde han fordrevet Svenskerne fra Trondhjem og Stenviksholm. I 1567 havde Fjenden atter foretaget Indfald i Norge, helt frem til Skien og Laurvik, og Oslo var blevet lagt i Aske. Under Krigsbegivenhederne havde det vist sig, at der baade i Borgerstanden og blandt Bønderne var ikke saa faa, der godt kunde tænke sig at ombytte det danske Herredømme med et svensk.

Flere Gange tidligere havde den danske Konge afholdt norske Herredage; med visse Aars Mellemrum sendte han en Kommission, bestaaende af danske Rigsraader og Adelsmænd, til Norge, for at de sammen med de norske Lensmænd og Lagmænd skulde holde Retterting i Rigets forskellige Dele, fra Oslo til Trondhjem. Disse Kommissioners Myndighed var ikke begrænset til Udøvelse af Retspleje; de kunde ogsaa fastsætte nye Lovbestemmelser, „Recesser“, som Tilføjelser til de gamle Love, naturligvis under Forbehold af, at de fik Kongens Stadfæstelse.

Som Medlem af en saadan Kommission opholdt Valkendorf sig i Norge i 1568. De to andre Medlemmer var Jørgen Lykke til

Overgaard og Bjørn Andersen Bjørn til Stenalt, begge Rigsraader, hvilket ses af Regeringsskrivelsernes Omtale af dem, idet de benævnes „vore Mænd og Raader“, medens Valkendorf maa nøjes med Betegnelsen „vor Mand og Tjener“. Naar Valkendorf blev Medlem af Kommissionen, var det utvivlsomt, fordi Regeringen mente, den kunde drage Fordel af hans indgaaende Kendskab til de norske Forhold; det er dog umuligt i hvert enkelt Tilfælde, som blev behandlet af Kommissærerne, at sige, hvor stor en Andel Kristoffer Valkendorf har haft i de tagne Beslutninger.

Den 8. Februar var Kommissionen i Skien, hvor Borgmestre, Raad og Borgere havde beklaget sig over, at en Kronen tilhørende øde Gaard „Lid“, der var lagt under Bratsberg, var til stor Skade for Byen, idet Borgerne ikke kunde „udlade deres Kvæg“, uden at det kom ind paa „Lid“s Grund; Byen havde derfor anmodet om at maatte faa Gaarden overladt til Brug uden Afgift, og dette indrømmede Kommissionen dem.¹⁾

Et Par Uger efter, den 27. Februar Kl. 5 om Aftenen naaede de tre Kommissærer sammen med Norges Riges Kansler, Johan Venstermand, til Bergen og blev indkvarteret hos forskellige Borgere, Valkendorf hos Laurits Slotsskriver. Faa Dage efter begyndte de deres Virksomhed den 2. Marts med at holde Herredag paa det Raadhus, som Byen kunde takke Valkendorf for. Fra denne første Dag er bevaret en Edsformular for de norske Fogder, hvorved de erklærede sig tilfreds med den Løn, Kommissionen havde tilstaaet dem, og hvori der fandtes nærmere Regler for Varetagelsen af deres Embede. Den 5. Marts dømte Kommissionen i en Trætte om Ejendomsret til en Jord, og af et Kongebrev fra samme Dag fremgaar det, at den allerede af Norges Len havde udskrevet Baadsmænd, som skulde bruges paa Orlogsskibene i Krigen mod Sverige.²⁾

Af stor Vigtighed var de Recesser for Norge, som de udstedte; saaledes blev forskellige Bestemmelser i Norges Lov fornyede og forbedrede ved en Reces.³⁾ Desuden afgav Kommissionen Resolution om en hel Række Forhold, som Magistraten i Bergen havde klaget over; blandt andet blev det forbudt Fogder, Præster, rige Bønder og andre, der ikke var Borgere, at drive Købmandshandel; udenlandske Skibe skulde ikke have Lov at sejle Norden om Bergen, og al Eksport af Fisk og andre Varer fra Nordlandene og Fin-

marken skulde gaa over Bergen; Bønderen skulde frit have Lov til at sælge deres Skind af vilde Dyr til hvem, de vilde, Los og Maar dog undtaget, thi dem skulde Fogderne opkøbe paa Kongens Vegne. Der blev givet Bestemmelser om Borgernes Transportpligter og om de tyske Søboder paa Stranden. Borgerne havde klaget over, at der imod gammel Sædvane ofte var blevet holdt Raadstue paa Slottet, „hvoraf meget Usikkerhed kommer“, og over at de, der var beskikket til at dømme i Sagerne, ikke fik Tid til at overveje dem grundigt; alt dette blev nu ændret efter deres Ønske, ligesaa ogsaa Reglerne for Borgernes Afgift til Kongen af Sildefiskeriet; endelig fjernedes nogen Uklarhed i Ejendomsforholdet til Raadhuset.⁴⁾

Paa Herredagen blev ogsaa behandlet en Del Klager fra Tyskerne over Lensmanden paa Bergenhus Erik Rosenkrantz, og det er vel ved denne Lejlighed, han forfattede sit Forsvarsskrift mod alle Angrebepunkterne. Kommissionens Hverv og dens Kendelse har sikkert ikke været ham videre behagelig, og han maa ogsaa umiddelbart derefter have ansøgt om sin Afsked, for denne blev bevilget ham den 15. Maj.⁵⁾ Man tør maaske antage, at Valkendorf her har haft den afgørende Indflydelse.

Allerede den 17. Marts var Kommissionens Hverv i Bergen foreløbig endt; den forlod Byen og kom endnu samme Dag til „Ewindewig“ paa Vejen Nord over til Trondhjem; hertil naaede den senest den 4. April.⁶⁾ Den 8. April skrev Regeringen til Kommissionen om et Par norske Forhold. Erik Brockenhus skulde ind sættes som Ritmester for den anselige „Gesvader“ Ryttere, der kunde stilles af Akershus' Len, og Mogens Svale og Malte Hansen som Høvedsmænd stilles i Spidsen for hver 500 Skytter; den store Skade, som Svenskerne havde gjort i Norge det foregaaende Aar, skyldtes nemlig efter Regeringens Mening den manglende Kommando over de norske Tropper. Lensmændene havde oppebaaret den „Halsløsen“, som norske Bønder havde givet, fordi de „havde svoret sig til de svenske“, uagtet Regeringen gennem Frants Brockenhus og Bjørn Kaas havde befalet Oluf Kalips, Norges tidligere Kansler, og Erik Brockenhus at oppebære den. Derfor skulde Kommissionen sørge for, at Lensmændene afleverede Pengene til disse to, som saa skulde rejse til Danmark med dem. I en indlagt Sed-

del befaledes det desuden Kommissionen at sende de udskrevne Baadsmænd til Danmark til Midfaste Søndag; men da denne Dag var den 28. Marts, maa Sedlen enten være af ældre Datum og tilhøre et andet Brev eller Dateringen „Midfaste Søndag“ være en Fejlskrift; det første er det sandsynligste. Over den omtalte Halsløsen skulde Frik Brockenhus sende en Fortegnelse; men da han ikke havde gjort det, gav Kongen ham den 9. Juli Ordre til at overlevere Kristoffer Valkendorf en saadan.⁷⁾

Omkring Midten af April var Kommissionen paa Akershus og udtalte sig om Oslos Genopbygning. Efter Svenskernes sidste Ødelæggelse af Byen havde Indbyggerne faaet Befaling til at genopføre deres By tæt under Slottets Mure; men de mente, at dette vilde være dem til stor Skade. Da Kommissionen og Kongens Bygmester Hans v. Paasche havde besigtiget Byggepladsen og fundet den uhensigtsmæssig og skadelig baade for By og Slot, havde de indstillet til Kongen, at Befalingen blev ophævet. Dette skete, saaledes at Borgerne nu maatte bygge paa deres gamle Grunde, naar det skete paa en hensigtsmæssig Maade.⁸⁾

Først i Juli fik Kristoffer Valkendorf og Lagmændene i Norge Ordre til at møde i Bergen til St. Olafsdag (den 29. Juli) for dér sammen med Norges Kansler Johan Venstermand at sidde Retterting. Dagen efter blev det bestemt, at Valkendorf skulde overvære Erik Rosenkrantz' Overlevering af Bergenhus til Mads Skeel; Valkendorf skulde ordne Lenets Lønforhold, Udspisning og lignende og gøre det til Kongens Fordel, samt nedskrive en klar Fortegnelse derover i to Eksemplarer, det ene til Peder Oxe, det andet til Lens-

Kampene omkring Akershus 1567. Relief paa Frederik II's Gravmæle c. 1590. Fot. i Nationalmuseet.

manden.⁹⁾ En mere sagkyndig end Valkendorf kunde Regeringen vel næppe have faaet til denne Forretning.

Natten mellem Fredag den 13. og Lørdag den 14. August ankom Valkendorf og Johan Venstermand til Bergen for at holde Retterting. De maa antagelig være blevet forsinkede med Sager andensteds, siden de ikke har overholdt den befalede Mødetid. Dagen efter kom den nye Lensmand til Bergen, og tre Dage senere fandt Overleveringen af Lenet Sted i Valkendorfs Nærværelse. Den 19. August synes Rettertinget at være begyndt.¹⁰⁾ Her kundgjorde Valkendorf, Johan Venstermand, en Lagmand og Bergens Borgmester, at Guldsmedene der i Staden havde været hos dem og faaet stadfæstet nogle Lavsartikler, som de var enedes om. Fire Dage senere gjorde Valkendorf, Venstermand og tre Lagmænd en „Skik“ angaaende den Overvægt paa Fisk, som Fogderne krævede af Almuen i Nordlandene, naar den skulde betale sin Afgift; Almuen havde beklaget sig over dette Forhold, at de skulde aflevere flere Fisk, end Ret var, og Kongen havde derfor befalet Valkendorf og Venstermand, at de sammen med Lagmændene skulde undersøge Sagen og finde en Ordning „efter Norges Lov og gamle Skik og Sædvane, saa vore Undersaatter udi ingen Maade skal ske for kort“. Endelig har Rettertinget ogsaa afgjort en Trætte mellem Krigsfolkene angaaende Delingen af noget Krigsbytte.¹¹⁾

Rettertinget varede knapt en Maaned. Allerede den 8. September „opsagde Kristoffer Valkendorf og Johan Venstermand Raadstuen“, d. v. s. erklærede Forhandlingerne for sluttet. Den 12. September gjorde Købmændene paa Bryggen et stort Gæstebud for dem paa „Købmandsstuen“, og ved den Lejlighed „skødes der tre Skud udaf hvert tysk Skib mod dem, den Tid de opginge paa Stuen“. Den 14. September gjorde Valkendorf Gengæld med et stort Gæstebud i Stenkælderen i Smørsgaard, og hertil var indbudt Bergens Raad, norske og tyske Præster, de 18 fra Bryggen, Borgere og andre, men, som det siges, „uden Kvindfolk“. Den 18. September lidt før Kl. 11 om Formiddagen forlod Valkendorf og Kansleren Bergen, idet der blev saluteret fra Slottet, Bryggen og Skibene.¹²⁾ Tyder dette med Gæstebud og Saluttering paa et bedre Forhold mellem Tyskerne og Valkendorf, eller var det, fordi man her i Krigens Slutningstid ikke fandt det raadeligt at staa for skarpt

overfor Tyskerne? Spørgsmaalet er ikke let at afgøre; den naturlige Forklaring er maaske den, at det kun fra saavel Valkendorfs som Bryggens Side har drejet sig om en Formalitet.

Kommissionens og specielt Valkendorfs Arbejde i Norge havde sat sig andre og dybere Spor i norsk Styre, saaledes en Nyordning af Lensstyrelsen. Kommissærernes Virksomhed maa ses paa Baggrund af, at Landet laa i Krig med Naboen, et Forhold, der ikke har lettet Kommissionen Udførelsen af dens Hverv. Det var et Vidnesbyrd om Kongens voksende Interesse for sit Rige i Nord; men tillige vidner det om Frederik II's Klogskab, at han til at ordne Forholdene havde taget den dygtige Organisator og sagkyndige i norske Anliggender Kristoffer Valkendorf. Det ses ogsaa senere, at Regeringen har benyttet sig af Valkendorfs Viden om dette Emne, for Eksempel, da han maatte møde ved Rigsraadets Forhandling i København i Foraaret 1569 i Erik Rosenkrantz' Sted for at høre paa Lübeckernes Klager over den Behandling, der blev dem til Del i Aalborg, Malmø, Landskrona, Ystad og Bergen, og dét skønt han ikke selv var Rigsraad; i 1580 udarbejdede han en Forordning om, hvorledes Tolden skulde oppebæres paa Bergenshus af Skibe fra Skotland, Orkneyøerne og „Hjeltland“ (Shetlandsøerne).¹³⁾ I 1569 kom en af de norske Fogder galt af Sted, da han i sin Lensmands Fraværelse havde oppebaaret Tiende og lignende Afgifter, der ellers skulde erlægges paa Akershus, og paastaet, at Valkendorf havde givet ham Ordre dertil; da Valkendorf paa Forespørgsel svarede, at Paastanden var urigtig, fik Synderen en skarp Reprimande.¹⁴⁾

Efter sin Hjemkomst fra Norge har Kristoffer Valkendorf ikke faaet Lov til at sidde ret længe i Fred paa Glorup, som vel ellers ogsaa har trængt til hans Nærværelse. I adskillige Aar og ved forskellige Lejligheder havde han vist, hvad han duede til som Administrator i Tilfælde, hvor der krævedes ikke blot Organisations-talent og administrativ Dygtighed, men ogsaa et vist Maal af Evne til at handle efter Konduite. Dette har utvivlsomt været af afgørende Betydning for Regeringen, da den sendte ham ud paa endnu en vanskelig Post.

Først paa Aaret 1569 blev det bestemt, at Kristoffer Valkendorf skulde rejse til en anden af Rigets Udkanter; Regeringen havde

udset ham til at være Henrik Krag's Afløser som Lensmand eller Befalingsmand paa Island. Denne fjerne Ø laa næsten uden for Lov og Ret; under den Krig, der nu paa syvende Aar førtes mellem Danmark og Sverige, havde Øen ofte været hærget af engelske Sørøvere, der var i svensk Sold; men man havde henvist Islændingene til selv at sørge for deres Forsvar.¹⁵⁾ Nu skulde en Mand, der havde bevist sin Evne til at overvinde Vanskeligheder, derop. Bestemmelsen herom er sikkert blevet truffet efter en Forhandling mellem Regeringen og Valkendorf samtidig med det før omtalte Møde med Lübeckerne den 20. Marts 1569. Inden Valkendorf drog af Sted, fik han forskellige Paabud og Hverv fra Regeringen angaaende Forholdene paa Island.

En Jón Jónsson havde fremsat Ønske om at faa Reynistaðar Kloster i Skagafjarðar Syssel i det nordlige Island i Forlening mod sædvanlig Afgift; det blev derfor først i April 1569 paalagt Valkendorf, at han, naar han kom op til Øen, skulde undersøge Sagen og „ramme Kongens Bedste deri“; et Par Uger senere fik Jón Jónsson et kongeligt Beskærmelsesbrev for sig selv, Hustru og Børn samt Gods.¹⁶⁾

En anden Islænding Pál Jónsson ønskede ligeledes at faa et Kloster som Afgiftslen, nemlig Þingeyra Kloster og Húnavatns Ting, hvorfor Regeringen sidst i April befalede Valkendorf, at han oppe paa Island skulde aftale en vis aarlig Afgift med Pál Jónsson og saa underrette Kongen derom, for at Islændingen kunde faa Forleningsbrev derpaa.¹⁷⁾

Endelig nærmede Tiden sig, da Valkendorf skulde sejle til Island, hvilket sandsynligvis skulde ske i de første Dage af Maj; sidst i April fik han at vide, hvilke Opgaver han havde at varetage deroppe. Han skulde undersøge, om Kongens mange Avlsgaarde paa Island kunde betale sig, og i modsat Fald fæste dem bort. For mange af de bortforleuede islandske Klostre skulde den aarlige Afgift være takseret altfor lavt; derfor skulde han sætte alle Afgifterne kraftigt op. Han skulde have Øje med Handelsmonopolet, saaledes at kun de, der havde islandske Havne i Forlening, handlede i dem; det var hidtil sket, at Købmænd uberettiget var landet paa Øen og havde opkøbt dens Produkter, saaledes at der ikke var blevet nogen Handel tilbage for dem, der havde Handelsprivile-

gierne. Ogsaa Skolevæsenet skulde han tage sig af; han skulde forhøje Lønnen for Nordlandets Skolemester, der havde klaget og sagt, at han ikke kunde nøjes med den; fik han ikke Lønforhøjelse, vilde han ikke blive deroppe. Endvidere skulde Valkendorf fastsætte et Reglement for, hvor mandsstærke Sysselmænd og Klostermænd maatte møde op paa Altinget og i de Havne, hvor Kongens Skibe laa. Endelig skulde han iværksætte Undersøgelser efter Svovl, Allun og andre lignende Varer og skaffe saa meget som muligt deraf til Kongen. Naar han havde varetaget Kronens Tarv paa disse forskelligartede Omraader, skulde han næste Aar sejle tilbage til Danmark med Kongens Skib og aflægge Beretning. Han fik Følgebrev til Islændingene om, at de skulde udrede Sagerøre (d. v. s. Bøder), Landgilde og andre Afgifter til ham og betale ham de Restancer, de skyldte den tidligere Lensmand Henrik Krag, og naar Valkendorf drog bort fra Landet, skulde de adlyde hans Foged. Der blev givet Superintendenterne paa Island Ordre til at levere Valkendorf „klare Registre“ paa det Jordegods, som var bestemt til deres eget og Præsternes Underhold. Det sidste Hverv, der blev paalagt ham inden hans Afrejse, var, at han skulde lade Lagmanden for Nord- og Vestlandet Ormr Sturluson faa Möðruvalla Kloster (i det nordlige Island) i Forlening mod sædvanlig aarlig Afgift.¹⁸⁾

Kort efter maa Valkendorf være draget op til sit fjerne Len. Da han kom derop, havde Ormr Sturluson og Pál Jónsson paa Forhaand i høj Grad udtalt sig nedsættende til ham om Lagmanden Eggert Hannesson, og Pál Jónsson, der var den ivrigste, havde lovet at traktere Valkendorf godt paa sin Gaard Staðarhóll „i sin prægtige Stue“; men Tilfældet vilde, at Valkendorfs Skib af Storm blev drevet til den Del af Island, hvor Eggert Hannesson boede. Her blev den nye Lensmand særdeles vel modtaget; Lagmanden skaffede ham Heste, og lige før Altinget skulde holdes, fulgte Eggert Hannesson selv Valkendorf Syd paa. Da de kom i Nærheden af Pál Jónssons Egn, udtalte Valkendorf Ønsket om at gøre Brug af den Indbydelse, han havde faaet til at gæste Staðarhóll, og Eggert slog Følge. Nu var Føret i Forvejen vaadt og sumpet; men Vejviseren sørgede for, at Turen gik gennem det værste Morads, saa baade Heste og Mennesker sank i, og da man endelig naaede

frem til Gaarden, viste det sig, at Pál Jónsson slet ikke var hjemme, og at der ikke var sørget for en sømmelig Modtagelse af Lensmanden. Da Valkendorf spurgte efter den „kostelige Stue“, svarede Eggert, at om en saadan havde han ingen Kundskab, med mindre Pál Jónsson havde i Sinde at bygge én. Saaledes magede Eggert Hannesson det, at Valkendorf nu ansaa Pál Jónsson for en Pralhans. Paa Altinget tog Valkendorf sig af de forskellige Klager og andre Sager; om en Sag siges det, at en god Kæde af høj Værdi, som den ene af Parterne havde sendt Valkendorf, „blødgjorde Sagen“. Et Fredkøb for noget Gods for 500 Rigsdaler fandt Valkendorf var for billigt sluppet, da Godset var over 3000 Rigsdaler værd. Altinget holdtes i Juli, og antagelig allerede i August sejlede Valkendorf hjem til Danmark, efter at han forinden havde indsat sin Ombudsmand Ólafr Jónsson Baggi som sin Stedfortræder.¹⁹⁾ Nye Opgaver ventede Valkendorf hjemme.

Under Syvaarskrigen var der jævnlig blevet ført Fredsunderhandlinger mellem Danmark og Sverige, eller der var i alt Fald fra forskellige Magters Side gjort Forsøg paa at faa saadanne i Gang, saaledes baade i 1564, 1565 og 1566; men Bestræbelserne havde hver Gang mødt uovervindelige Vanskeligheder fra saavel svensk som dansk Side. Først den 18. November 1568 var en Fred ved fransk Mægling kommet i Stand i Roskilde; men mod Frederik II's Forventning vilde Kong Johan af Sverige ikke ratificere den Fred, som hans befuldmægtigede Kommissærer havde sluttet; et nyt Fredsmøde i Ulfsbæk, paa den svensk-norske Grænse, i Juli 1569 forblev frugtesløst. Krigens Fortsættelse var uundgaelig.

Det var under disse Forhold, at Frederik II besluttede sig til at sende et Gesandtskab, bestaaende af Kristoffer Valkendorf og Elias Eisenberg, til Hertug Magnus og til den russiske Zar Ivan IV Vasilievitsch. Den Mand, der skulde ledsage Valkendorf paa denne Færd, var af Fødsel Sachser, men var blevet en nyttig Mand i dansk Statstjeneste, ofte brugt i diplomatiske Hverv.

Den 10. September 1569 blev der i København udstedt en Række Dokumenter i Anledning af Valkendorfs og Eisenbergs Sendelse.²⁰⁾ I Kreditivet til Hertug Magnus meddelte Kongen sin Broder, at de to Udsendinge kom i Kongens Sted, og Frederik II bad derfor Magnus vise dem samme Tillid og Fortrolighed, som

Erindring der andres kon. Lestus grander for Dan.
vornemk. Noreenog, der Druer, ind Nbander
Stromk; forsigk for Seflyenigh; Sølpen, Sere,
mann ind der Vestmanfker, Kraft for Elden;
bring ind ~~_____~~ Tolmanforst,

Inders Kræindryghffte, ind vopst con der Binde,
Lofen, konvændtninge nauf, nifer lites ind guds
vornemiger Jener. Indseendiger
Sedgerbener Sene, frændeliger lites Binde,
Neri Jaker der Kontofker ind Klorer, konfer
kunderfor, Sæstener, ind Leter gæstener,
Eggesoffer, Vvaltkunderoff ind Klager, Eiser,
Lof, og lise vordning afn konfer pæd, E. E.
Jænderker, gædige konfelen ind indgolege,
Sæstener, Sæstener, frændelich, E. E. velle
Jener kon Dingsenfall Jæmner, gædige konfelen,
pæd ind gædige konfelen, (ind Sæstener kon-
fer Bændelker Jæstener, velle, abfener,
Jener konfelen Sæstener ind Jener vordning
Jæstener, velle, gædige konfelen, velle,
konfelen E. E. frændelich ind Bændelker Jæstener, Jener
ind konfelen Sæstener Jæstener konfelen Jæstener

friderik

Frederik II's Kreditiv af 10. September 1569 for Kristoffer Valkendorff
og Elias Eisenberg. Rigsarkivet.

han vilde vise Kongen selv. I Gesandternes Instruktion angaaende denne første Etappe paa Rejsen hedder det, at de, naar de havde afleveret Kreditivet til Magnus, skulde give ham Meddelelse om, hvorledes den Fredsforhandling ved Grænsen, Svenskerne havde krævet, var blevet ført den 29. Juli; men paa Grund af Svenskernes „Bedrag“ og „Falskhed“ var Freden blevet brudt, og det var Frederik II's sikre Fortrøstning, at den almægtigste Gud vilde straffe og hjemsøge Svenskerne og skænke ham selv Lykke, Held og Velsigelse. Da nu Sagerne stod saaledes, var det nødvendigt for Magnus, hans Lande og Folk at passe godt paa. Gesandterne skulde vise Magnus deres Instruktion angaaende deres Hverv i Rusland, for at han selv deraf kunde erfare, at Frederik II havde Omsorg for sin Broder, hans Lande og hans Folk, og de skulde anmode Hertugen om god Befordring ind i Moskovitternes Land. Ved det Pas, der blev udstedt for Valkendorf med Hensyn til Rejsen til Livland — for Eisenberg findes intet saadant, i alt Fald ikke bevaret — er der en Ejendommelighed, der tyder paa, at man har villet kamouflere Rejsen som en Privataffære; det hedder nemlig deri, at Kongen havde tilladt Valkendorf at rejse til Livland „i sine egne Forretninger“ og derfor befalede enhver at lade ham og hans Følge drage frit, sikkert og uhindret frem og tilbage paa Rejsen.

Af Hensyn til Valkendorfs og Eisenbergs Færd videre til Rusland blev der samme Dag udstedt et Pas for dem, hvori Frederik II bad alle Undersaatter under den russiske Zars Statholder om paa Gesandternes Anmodning at staa dem og deres Følge bi, saa de kunde faa en fri, sikker og uhindret Hen- og Hjemrejse. Kongen skrev desuden et Kreditiv, som Gesandterne skulde have med til de russiske Statholdere og Raader i Livland Johan Taube og Eiler Kruse, to livlandske Adelsmænd, der oprindeligt havde været i russisk Fangenskab, men var gaaet i Zarens Tjeneste; de opholdt sig nu i Livland for at underhandle med blandt andre Hertug Magnus. I Kreditivet meddelte Frederik II, at Gesandterne paa hans Vegne vilde underhandle med dem om vigtige Sager, hvorfor han bad dem skænke Gesandterne fuldkommen Fortrolighed. Et Kreditiv for Valkendorf og Eisenberg til selve den russiske Zar blev ogsaa udfærdiget, og der blev affattet en Instruktion angaaende deres Hverv hos ham. Heri siges det, at de skulde overbringe de tilbørlige

Hilsner til Zaren fra Frederik II og overrække deres Kreditiv; naar de havde gjort det, skulde de forebringe forskellige Anliggender.

Allerførst skulde de klage over, at russiske Undersaatte, trods den Overenskomst, der var truffet mellem de to Riger — der sigtes her til Traktaten af 7. August 1562 — havde bygget et Kloster i Norge, langt inde over Grænsen paa den danske Konges Grund, og lignende Overgreb var blevet foretaget paa andre Steder ved Grænsen, saaledes ved Narva, til Skade for den danske Konges Undersaatte; altsammen var det Indgreb i den danske Konges Rettigheder og Brud paa Overenskomsten; derfor skulde Gesandterne bede Zaren befale sine Folk at ophøre dermed, saa Aftalerne for Fremtiden blev respekterede, saaledes som de blev det fra den danske Konges Side. Det andet Punkt drejede sig om, at Frederik II fra paalidelig Kilde havde erfaret, at Zaren var ved at foretage store Rustninger, rettede mod Livland, hvorfor han venligt vilde formane Zaren til ikke at foretage sig noget, der kunde gaa ud over Hertug Magnus og hans Undersaatte.

Endelig skulde Gesandterne berøre Spørgsmaalet Pernau overfor Zaren; ved Forbundstraktaten med Polen (mod Sverige) af 5. Oktober 1563 havde Danmark faaet overladt Byen Pernau og Klosteret Padis i Livland med alt Tilliggende; Pernau havde dog været i svensk Besiddelse, men blev i 1565 ved Overrumpling af nogle misfornøjede livlandske Adelsmænd, der havde været i svensk Sold, overgivet til Polen. Ved Traktaten med Rusland i 1562 havde Danmark ganske vist, siger Instruksen, indrømmet Zaren denne By, men Gesandterne skulde bede Zaren overlade sin Ret til den til Frederik II og udvirke Ivan IV's beseglede Breve derpaa.

Til Slut skulde Valkendorf og Eisenberg aflægge en længere Beretning om, hvor fredselkende Frederik II havde vist sig overfor Erik XIV baade før Krigen og under de Fredsunderhandlinger, der var blevet foranstaltet af fremmede Magter; de skulde klarlægge for Zaren, hvor skændigt Svenskerne havde brudt den Fred, man var enedes om i Roskilde, saaledes at Frederik II, der allerede havde indstillet Fjendtlighederne, nu maatte bekrige dem paany; det var Gesandternes Opgave at opnaa, at Zaren nægtede Fjenden Pas, Hjælp og Tilførsler af enhver Art, indtil Krigen endelig for

Alvor blev sluttet. De skulde understrege, at Zaren derved handlede i Overensstemmelse med den Traktat, han havde sluttet med Frederik II, der altid vilde være rede til at gøre Gengæld. Gesandterne skulde sørge for hurtigst muligt at faa et Resultat af deres Sendelse.

Foruden denne Instruktion blev der imidlertid tillige udfærdiget en anden, som man havde Betænkeligheder ved at lade Gesandterne faa med paa Rejsen, hvorfor den skulde blive tilbage i København, naar Valkendorf og Eisenberg havde gjort sig bekendt med den. Med velberaad Hu havde Regeringen udarbejdet denne mere uofficielle Rettesnor for Gesandterne for at gøre dem forstaaeligt, at deres Hverv ene og alene drejede sig om at faa Ivan IV til med det allerførste at ruste mod Svenskerne og aabne Fjendtligheder imod dem. Derfor skulde ogsaa det første Anliggende, Gesandterne skulde forelægge for Zaren, være det, der i den anden Instruktion var nævnt til sidst, nemlig Svenskernes Brud paa Roskildefreden og Fjendtlighedernes Genoptagelse, og der findes her i den egentlige Instruktion en Tilføjelse eller Ændring — der ogsaa understregedes som saadan — nemlig den, at Gesandterne skulde sige til Zaren, at det vigtigste Punkt, hvorpaa Freden mellem Frederik II og Johan III var strandet, var det, at Svenskerne heftigt havde forlangt, at Danmark skulde afbryde alt Samkvem med Rusland, hvilket Danmark ikke havde villet gaa med til; Zaren skulde dermed overbevises om Svenskernes farlige Hensigter mod ham og hans Land, og han skulde kraftigt opfordres til at sætte den størst mulige Krigsmagt ind i et Angreb paa Finland og Sverige. Foruden hvad Gesandterne ellers kunde finde tjenligt til at faa Zaren til at begynde Krigen mod Svenskerne, skulde de meddele ham, at Frederik II havde planlagt et Togt mod de polske og svenske Fribyttere, der huserede i Farvandet omkring Reval til stor Skade for Indbyggerne og danske og russiske Interesser.

Ganske vist skulde Gesandterne søge at udvirke Zarens Angreb paa Sverige; men det skulde ske uden videre Overenskomst og Betingelser; i denne Henseende skulde Valkendorf og Eisenberg forholde sig afventende. Skulde Zaren kræve „visse Midler og Konditioner“ og staa fast paa dette Krav, skulde de svare, at de ikke havde Mandat til andet end at høre Kravene og træffe en uforbin-

dende Aftale derom, som de derpaa hurtigst muligt vilde meddele deres Konge.

Desuden skulde Valkendorf og Eisenberg af Hensyn til, hvad Hertug Magnus havde meddelt Kongen, søge Forbindelse med Johan Taube og Eiler Kruse og pleje Raad med dem, men med Forsigtighed; det var derfor, der blev givet dem et Kreditiv med til de to Livlændere.

Den anden Sag, de skulde forelægge Zaren, var den anden Instruks' første Punkt om Klosteret ved den norske Grænse; dette saavel som det tredje Punkt om Pernau skulde behandles som angivet i den anden Instruks. Ogsaa Spørgsmaalet om Zarens Planer med Hertug Magnus skulde Gesandterne have et vaagent Øje med. Hertugen havde skrevet til Frederik II, at Johan Taube og Eiler Kruse havde ladet ham forstaa, at Zaren ikke var utilbøjelig til at overdrage Magnus sin Del af Livland; her skulde Valkendorf og Eisenberg passe paa, at der ikke skete noget Indgreb i Frederik II's Overhøjhed, saaledes som denne var beskaffen i Henhold til Traktaten med Rusland af 1562, men ogsaa saaledes at Danmarks Ret til Pernau respekteredes; bortset herfra skulde Gesandterne — med Hensyn til, hvad Zaren ellers vilde indrømme Magnus og paa hvilke Betingelser — blot høre paa Forslagene og ellers overlade Resten til Kongen, der havde Fortrøstning til, at Forholdene derovre for hans Vedkommende snart vilde være klarlagt.

Alt skulde saaledes synes at være klappet og klart til, at Valkendorf og Eisenberg kunde begive sig af Sted paa deres Færd; men Regeringen trak Sagen i Langdrag. Endnu saa sent som den 12. November skrev Kongen fra Feltlejren foran Varberg hjem til Peder Oxe og Johan Friis, at han samtykkede i, at Skrivelsen til Hertug Magnus og Afsendelsen af Kristoffer Valkendorf og Elias Eisenberg blev opsat, til Kongen kom til Stede.²¹⁾ I Slutningen af November var Kongen atter hjemme i Danmark; men der blev ikke taget nogen Beslutning om at sende Valkendorf og Eisenberg af Sted til Livland og Rusland; der blev overhovedet ikke noget af Sendefærden, derfor ligger deres Kreditiver den Dag i Dag stadig i det danske Rigsarkiv.

Om Valkendorf derefter har været paa Island er højst tvivlsomt. Allerede den 5. Maj 1570 fik Øen en ny Befalingsmand, den tid-

ligere Skibshøvedsmand Johan Bockholt;²²⁾ der findes ikke nogen Kvittering til Valkendorf for hans Len, saaledes som hans Forgænger paa Island, Henrik Krag, fik det i 1574.²³⁾

Sidst paa Efteraaret 1570 var Valkendorf endnu hjemme i Danmark; den 7. November skrev Præsten i Hesselager til Biskoppen paa Fyn, at Gislevpræsten Hr. Frants' Søn og hans Venner havde været hos Kristoffer Valkendorf for at faa Faderens Embede mod Bispens Vilje, og godt en Maanedstid efter omtales Valkendorf igen af Hesselagerpræsten i et Brev til Bisen.²⁴⁾

Naar Kristoffer Valkendorf i August 1571 igen fik et Len overdraget, var det atter til en af Rigets Yderkanter, han blev sendt, til saa fjernt og udsat et Sted, at Lensmanden ogsaa dér maatte have en haard Haand og en ubøjlige Vilje for at kunne skabe Respekt for den danske Regerings Befalinger. Han blev nemlig i August 1571 forlenet med Gulland. Hans Forgænger her, Jens Bille til Liungsgaard, havde siddet som Lensmand paa Visborg siden 1560 og havde altsaa haft denne vigtige Forlening under alle de bevægede Krigsaar; han havde paa forskellig Maade gjort god Tjeneste derovre og efterlod sig i det Hele et godt Navn paa Øen. Sidst i September 1572 fik han Kvittering for sit Regnskab af Lenet.²⁵⁾

Gulland havde siden Erik af Pommerns Tid været en omstridt Besiddelse; Øen, der er paa Størrelse med Fyn, havde snart været i dansk, snart i svensk Eje. Den tilhørte nu Danmark, men laa i faretruende Nærhed af Sverige, og under Syvaarskrigen ventede den gentagne Gange Svenskernes Angreb. Under de resultatløse Fredsforhandlinger i 1565 var Overgivelsen af Gulland en af den svenske Konges Fordringer; i 1566 var Øens Indbyggere Vidne til den store Nationalulykke, den danske Flaades Undergang ved Visby under Stormen Natten mellem den 28. og 29. Juli. Ved Roskildefreden i 1568 havde Sverige opgivet sit Krav paa Gulland, og ved Stettinerfreden 1570 anerkendtes den danske Konges Besiddelse af Øen, og samtidig ophørte den gejstlige Myndighed over Gulland, som Biskoppen i Linköping hidtil havde haft; i Stedet skulde den gejstlige Styrelse varetages af Lensmanden — eller som han ogsaa kaldes Statholderen — og Øens tre Provster.

Den 21. August 1571 fik Valkendorf Følgebrevet til Gullands

Bønder og til Borgerne i Øens eneste Købstad Visby.²⁶⁾ Dagen efter kundgjorde Regeringen, at Befalingen over Visborg Slot med Gulland var blevet overdraget til Kristoffer Valkendorf. Han skulde i aarlig Løn have 200 Daler, 2 Amer (d. v. s. 320 Potter) Rhinskvin, 1 Læst Rostockerøl samt Klæder og Penge til 12 Karle. Til sine egne Heste skulde han have frit Foder; af Kongens Stutteri skulde han have det halve af den aarlige Tilvækst, og endelig fik

Parti af Visby, med Visborg nederst til Højre indenfor Bymuren. Efter Braunius.

han en Tiendedel af alle Sagefalds-, Bøde- og Gaardfæstningspenge. Til Gengæld maatte han ikke drive Handel eller Købmandskab til Borgernes og Almuens Skade. De seks Peblinge i Visby Skole, der i Lighed med, hvad der var Tilfældet mange andre Steder, fik deres Underhold paa Slottet, skulde beholde denne Begunstigelse.

Et af de første Forhold, Kristoffer Valkendorf skulde tage sig af, naar han kom over til Gulland, var Skattekredsene. Gulland var i denne Henseende delt i Ting paa en Snes Bønder eller saa, og disse Ting svarede en bestemt Afgift aarlig. Imidlertid var i

flere af Tingene Befolkningen næsten uddød, og det medførte den Uretfærdighed, at saadanne Ting med fire—seks Bønder maatte betale ligesaa stor en Afgift som de Ting, hvor der boede tyve eller flere. Denne Ulighed var det, Valkendorf sammen med tre af Indbyggerne og Lagmanden skulde raade Bod paa ved at gøre „en for den fattige Almue lidelig Skik“, men dog saaledes, at Kronens Rettigheder ikke i mindste Maade blev forkortet, hvilket vel betød, at den samlede Afgift ikke blev nedsat, men blot fordelt retfærdigere. Den nye Ordning skulde senere stadfæstes af Kongen.²⁷⁾

Den 23. August blev Visbys Privilegier stadfæstet, og Slotstjerneerne paa Visborg fik Befaling til, naar de havde Huse og Gaarde i Staden eller drev Handel og borgerlig Næring, at betale Skat som de andre Borgere i Visby.²⁸⁾

Det har sikkert ikke været ganske hyggelige Forhold, der har raadet paa Øen, da Kristoffer Valkendorf kom derop den 2. September,²⁹⁾ og især i én Henseende synes der at have hersket kaotiske Tilstande, nemlig paa det gejstlige Omraade. Antagelig har Valkendorf sendt en Indberetning om disse Forhold og om, at de skyldtes, at Øen manglede en Superintendent; Regeringen saa sig i alt Fald nødsaget til at skrive til Valkendorf om straks til Foraaret 1572 at sende en af de lærdeste Provster deroppe fra ned til Danmark; han skulde saa i København eksamineres af Superintendenten og de Højlærde og derefter ordineres til Superintendent for Gulland.³⁰⁾

Selv om det ikke blev straks paa Foraaret som befalet, kunde Kristoffer Valkendorf dog i Juni Maaned sende et Superintendentemne ned til Bispens for Sjælland, Dr. Poul Madsen, med en Skrivelse. Valkendorf havde nemlig samlet alle Gullands Præster og bedt dem, „at de vilde selv tilnævne en Dannemand under (blandt) dem selv, hvilken de kender der godt og duelig for. Saa har de nu alle samtligen til samme kristelige høje Befaling og Embede udvalgt og tilnævnt denne Dannemand, Hr. Mourits, Sognepræst og Provst her udi Visby, endog han sig derudi vægret har, som samme deres Vidnesbyrd, de ham givet har, videre formelder og indeholder“. Den Hr. Mourits, der her var Tale om, var Mourits Kristensen Glad (Lætus). „Men“, tilføjede Valkendorf i sit Brev, „hvad Frugt det vilde give Guds Ord, Guds Ords Tjenere eller Kir-

kens Personer, at jeg eller en anden Kgl. Maj.'s Befalingsmand her paa Landet eller vore Hofmænds Fogder, som saavel som vi og undertiden end mere er uforfaren i de gejstlige Sager, kunde dømmе og skikke os saa retteligen derudi, som os burde, giver jeg Eder (Bisp Poul Madsen) som en gudfrygtig og forstandig at betænke; thi jeg ved min Skrøbelighed her udi. Det er snart at synde i slige Sager baade mod Gud og Mennesker“.

Lensmanden har altsaa tvivlet om Nyttен af en Superintendent, valgt af ham selv eller andre Embedsmænd i samme Stilling, ja, han finder det endogsaa uberettiget; han har ikke villet misbruge sin Stilling til at faa en Mand indsat efter sit eget Hoved, hvorfor han har ladet Præsterne selv vælge.³¹⁾

Mourits Kristensen Lætus maa vel have tilfredsstillet Kravene for at blive Superintendent, for sidst i Juli fik han Kongens Stadfæstelse paa sit Valg, efter at han havde aflagt Ed til ham, og det blev befalet de gejstlige paa Gulland at vise ham Lydighed. Alle-rede den 10. September kunde han tiltræde sit Embede, saa hele Opholdet i Danmark var kun af kort Varighed. Et Vidnesbyrd om, hvordan Forholdet har været mellem ham og Valkendorf, er det, at en Prædiken „De poenitentia“, som Mourits Glad havde holdt Nytaarsdag 1573, agtede han at udgive med Dedikation til Valkendorf.³²⁾

Spørgsmaalet om Bispens Løn viser Valkendorf som den forsigtige Mand; Peder Oxe havde skrevet til ham, at han skulde aftale med Mourits Glad derom; men efter at Bispen og Lensmanden havde talt om det, vægrede den sidste sig ved at slutte en Aftale af to Grunde, som Bispen fandt særdeles plausible: hvis Lensmanden satte Bispens Løn for højt, vilde man hjemme i Regeringen mistænke ham for at prøve paa at vinde Bispen med Statens Penge; satte han derimod Lønnen for lavt, var der skabt et Grundlag for Klage fra Bispen. Valkendorf slap ud af Kniben ved, at de blev enige om, at han skulde forelægge Sagen for Kongen, Rigsraadet og Sjællands Bisp, og Mourits Glad gav ham derfor en Seddel paa det mindste, han kunde nøjes med. Forholdet vedblev at være lige godt mellem Bispen og Lensmanden; Mourits Glad bad Sjællands Bisp takke Valkendorf „baade for min Person og for mit Embede; mig har han haandhævet som en kristen Mand og har og alvorligen

lagt en Haand paa med mit Embede, saa at det gaar, Gud være des lovet, noget ordentlig baade med Personerne og Religionen".³³⁾

I dette Brev, der maa være skrevet, efter at Valkendorf var draget bort fra Øen, berøres Spørgsmaalet: Gullands Præster. Naar man læser Mourits Glads senere Breve igennem, fremgaar det med Tydelighed, at Præsterne var Øens urolige Hoveder, som efter Valkendorfs Afrejse atter havde faaet frit Slag; thi efter Bispens Udtalelser at dømme var de jo blevet holdt nogenlunde i Tømme af Valkendorf; han havde vistnok i sin Tid faaet fastsat nogle Regler for Præsterne paa et Generalkapitel i Visby, hvorefter de under tilbørlig Straf havde at rette sig.³⁴⁾

Især klagede Mourits Glad over én Præst, Hr. Laurits Jensen i Vald, der havde mange Synder paa sin Samvittighed, deriblandt den, at han havde overfaldet Valkendorf paa Visborg Slot, kort før dennes Afrejse, i to Riddersmænds Mænds Nærværelse, „saa det var Synd og Skam at høre“ og „dette hans Overmod vilde han siden forklæde og fordække med hans sofistiske Mund, at han skulde være forført dertil af andre“.³⁵⁾

Ogsaa andre Forhold maatte Valkendorf tage sig af som Lensmand. Da Regeringen saaledes havde faaet at vide, at der blev indført meget Tyskøl til Øen, uden at der blev betalt Sise deraf, befalede den ham at ansætte Sisemestre til at opkræve Sisen, som var ½ Daler af hver Tønne Rostocker-, sundsk (fra Stralsund) og andet tysk Øl, undtagen af dét wismarske Øl, som Wismarborgerne selv indførte paa deres egne Skibe; thi deraf var Sisen kun 1 Mark Dansk for Tønden. Desuden forbødes det alle at bryde deres Bunke (tage Hul paa Lasten) eller sælge Tyskøl, førend de havde svaret Sise deraf, da de ellers vilde faa Øllet konfiskeret og vilde blive straffet for Ulydighed.³⁶⁾

Ellers handler Brevene til ham om Leverancer af Lenet, saaledes skulde han sende 1000 Faarekroppe og 60 Skippund Talg til København i August 1572 i Anledning af Hertug Ulrik af Mecklenburgs Besøg i Danmark, og til Vandrender til Vandkunsten paa Koldinghus maatte han sende 3000 Træstammer (Gran og Fyr), hver paa 9 Alens Længde og 5 Spand tykt uden paa Barken, som skulde blive paa Stammerne; med et paalideligt Bud sendtes der ham en Prøve paa Tykkelsen; Træerne skulde føres til Havnene,

og han skulde lade Peder Oxe vide, hvor Skibene, der skulde hente dem, skulde lægge ind.³⁷⁾

Lensmand paa Gulland var Kristoffer Valkendorf til midt i Juli 1573; i December udstedtes Forleningsbrevet til hans Efterfølger Kristen Munk; heri siges bl. a., at han skulde underholde og bespise Slottets Folk efter den af Valkendorf gjorte Skik, igen et Vidnesbyrd om dennes Ordenssans og Administrationstalent. I den Instruks, der samtidig blev givet den nye Lensmand, fik han forskellige Paabud vedrørende Gulland, hvori man synes at mærke Valkendorfs ordnende Haand. Lensmanden maatte ikke tage paa Gæsteri hos Almuen, men skulde til Gengæld oppebære de 20 Skip-pund smeltet Talg, der var lovet Kronen i Stedet; nogle Overgreb af Slottets Slagter overfor Almuen angaaende dens Leverance af Kvæg skulde ophøre, og Kristen Munk skulde sørge for, at der ikke blev brugt Ildebrændsel „til Unytte“ paa Slottet, saa Almuen blev besværet med Transport af Veddet mere end to Gange om Aaret, ialt 4000 Læs. Det siges, at Kongens Avlsgaard nu blev drevet med mere Flid end tidligere, hvorfor Lensmanden skulde sørge for, at al Almuens Arbejdspligt kom den til Gode. Pengene i de fattiges Blok skulde kun uddeles til fattige, og Betlere og Tyve skulde tilbørligt straffes; i Kirkernes og Præstegaardenes Skove maatte der ikke hugges mere end nødvendigt; det gamle forrustede og ubrugelige Jernskyts, der fandtes paa Slottet skulde han sende til Københavns Slot, og endelig skulde han sørge for, at Visbys Borgere holdt Stadens Befæstning og Havn i Stand og selv var tilbørligt bevæbnede, hvorfor de skulde mønstres en Gang aarligt. Sidst i Juni 1574 fik Valkendorf Kvittering for sine Regnskaber af Gullands Len.³⁸⁾

Naar Valkendorf blev overfaldet af Præsten Laurits Jensen kort før sin Afrejse, maa det sikkert ikke opfattes som et Udslag af en almindelig Stemning mod ham; tværtimod giver den gullandske Krønike ham et smukt Eftermæle, idet den kalder ham en saare from Mand, som efter, at han var blevet Rigens Hofmester, var Gulland en Fader og Forsvarer hele sin Levetid.³⁹⁾

Femte Afsnit:

RENTEMESTER

DA Kristoffer Valkendorf kom hjem fra Gulland i Sommeren 1573, blev han forlenet med Roskildegaards Len; men det skulde ikke vare længe, før han fik en Stilling, der gav ham en langt større Mulighed for Indflydelse paa Statsstyrelsen.

Kongen synes netop paa denne Tid at have været misfornøjet med Peder Oxes Finansstyrelse; han bebrejdede Rigshovmesteren, at Skatterne ikke indgik regelmæssigt i Statskassen, og at Lejetropperne ikke fik deres Tilgodehavende i rette Tid. Den Formodning er blevet fremsat, at der kunde være en Forbindelse mellem Kristoffer Valkendorfs Udnævnelse til Rentemester og Kongens Gnavenhed overfor Peder Oxe, medens Erik Arup lader det være netop Peder Oxe selv, der har ladet Valkendorf udnævne; noget sikkert kan ikke siges herom.¹⁾

Valkendorfs Udnævnelse til dette betydelige Embede, hvor han afløste Otto Brockenhus, skete fra 1. Januar 1574 at regne.²⁾ Hvis Kongen har ønsket Orden og Fasthed i Finansstyrelsen, er det ikke urimeligt, at han netop kom i Tanker om at anvende Kristoffer Valkendorf. Hvis man et Øjeblik dvæler ved de Forudsætninger, som han mødte op med, da han overtog Ledelsen af Rentekammeret, vil man se, at han netop besad de Evner, som i Øjeblikket var ønskelige. Ved Udførelsen af sine tidligere vanskelige Hverv havde han vist, at han var en Mand, der havde Orden i sit Kram; overalt satte han Forholdene i System, udarbejdede Registre og „Skikke“ paa alle Omraader, gjorde det af med gammel Slendrian og skabte Fasthed og Konsekvens paa de Omraader af Styrelsen, han havde under sig. Regeringen havde brugt ham som en Slags Skruphøvl

i de fjerneste Dele af Statsomraadet i næsten 20 Aar; nu kunde han anvendes til at skaffe Fart og Fasthed i Styrelsen hjemme.

Kristoffer Valkendorf ledede i over 15 Aar Rentekamret, og i den Tid gjorde han et kolossalt Arbejde i Statens Tjeneste, ikke blot i sin Egenskab af Rentemester; efter Rigshovmester Peder Oxes Død i 1575 fik han overdraget adskillige af dennes tidligere Forretninger. Naar hertil lægges hans Arbejde som Rigsraad (fra 1576), som øverste Leder af Holmen og Flaaden, som Københavns

Rentekamret paa Slotsholmen. Udsnit af Stik fra 1611. Nationalmuseet.

Statholder og som Regeringsraad, vil man forstaa, at den Mand, der administrerede saa mange af Styrelsens Grene, maatte være i Besiddelse af en vældig Arbejdskraft. Han fik da heller ikke megen Tid til at leve et Privatliv; han forblev jo altid ugift, havde altsaa ikke noget Familieliv i snævrere Forstand, hvad Grunden dertil end kan have været.

Den Statsfunktion, som Valkendorf i sin Egenskab af Rentemester fik Ledelsen af i 1574, kaldtes Rentekamret; det var et Kontor under Danske Kancelli, hvori der foregik Indbetalinger til og Ud-

betalinger fra Staten. Rentekamret havde ikke selv noget Ekspeditionskontor; al Korrespondance angaaende Rentekamrets Forretninger blev besørget af Danske Kancelli sammen med dettes øvrige Ekspeditioner. Rentekamret var — foruden at være en Slags Finanshovedkasse — kun et Regnskabskontor og en Revisionsanstalt. Derfor blev Grænsen mellem Kancellisager og Rentekammersager ret flydende, saa det ofte er umuligt at afgøre, til hvilken af de to Kategorier en Sag hører.³⁾ Denne Sammenblanding af Rigsfinanser og Kancelli viser, at Udviklingen inden for Administrationen endnu ikke var naaet saa langt som til at skille disse to Grene skarpt ud fra hinanden.

Rentekamret var en Art Finanshovedkasse. Egentlig bestod Rentekamret af en Hovedkasse, der under sig havde en Række Underkasser, nemlig Lenenes og Toldstedernes Kasser. Forholdet mellem Kamret og disse Underkasser var saaledes, at Lenenes og Toldstedernes Regnskaber skulde revideres i Rentekamret, og deres Overskud indbetales dér; men tillige kunde der af Regeringen gives Kreditorer Anvisninger til Indløsning i Underkasserne. I hvilken Udstrækning dette brugtes, er det ikke paa nærværende Tidspunkt muligt at udtale noget bestemt om; men hvad enten disse Assignationer blev givet direkte af Regeringen eller indirekte efter dens Ordre til Rentemesteren, blev de ikke indført i Rentekamrets Regnskaber, og da kun Underkassernes Overskud indgik som Poster i Rentemesterregnskaberne, ikke deres fulde Indtægt og Udgift, kom de saaledes ind- og udgaaede Beløb ikke til at figurere paa Rentemesterregnskaberne. Disse kan derfor ikke opfattes som Statsregnskaber, men er Regnskaber over de i Rentekamret virkelig ind- og udbetalte Beløb. Selv om man imidlertid havde haft Assignationerne figurerende paa Rentemesterregnskaberne, havde disse dog ikke kunnet betragtes som Statsregnskaber, idet de kun havde vist Statens Indtægter og Udgifter i rede Penge; thi man maa jo vel huske paa, at man ikke her i det 16. Aarhundrede havde en ren Pengehusholdning, tværtimod. Naturaløkonomien spillede en stor Rolle, et Forhold, som gør det ret tvivlsomt, om det nogensinde vil lykkes at faa et paalideligt statistisk Materiale til nøjagtig at belyse Statshusholdningen i Frederik II's Tid.⁴⁾

Rentekamret fik sine Ordre fra Danske Kancelli, og som Regel

var disse Missiver adresserede, ikke, som man kunde vente, til Kamret, men til dets øverste Leder Kristoffer Valkendorf. Et Begreb om Antallet af de Forretninger, der besørgeades efter saadanne særlige Befalinger, faar man, naar man ser disses Antal i Kancelliets Brevbøger. En nastig og løselig Optælling af Kvittanser og Missiver til Kristoffer Valkendorf i Aarene 1. Januar 1574 til 1. Juli 1589 har givet til Resultat, at der af Danske Kancelli er udstedt over 1250 Skrivelser til Valkendorf i dette Tidsrum.

Til dette Tal maa dog først og fremmest bemærkes, at det gælder alle Missiver til Kristoffer Valkendorf, altsaa ogsaa de Breve, der ikke angaar Rentekamret; men Antallet af disse sidste er saa forsvindende i Sammenligning med Tallet paa de Breve, der virkelig angaar Rentekamret eller Rentemesteren som saadan, og desuden er her ikke medregnet de enkelte Breve til andre af Rentekamrets Personale end Rentemesteren, Breve, som ligeledes berører Kamrets Forhold. Naar man ser bort fra Aarene 1574 og 1575, i hvilke Peder Oxe fungerede som Rigshovmester og som Følge deraf var Rentekamrets Overordnede, medens Kristoffer Valkendorf til Dels endnu kun spillede samme underordnede Rolle, hvad det rent formelle med Missivernes Adressering angaar, som før ham Otto Brockenhus, og naar man erindrer, at Kristoffer Valkendorf blev Regeringsraad i 1588 — af de 31 Breve fra dette Aar er de 22 fra de tre første Maaneder, inden Kongens Død — og at Brugen af skriftlige Ordre derfor blev indskrænket betydeligt, bliver Tallet paa Kancelliets Skrivelser til Valkendorf gennemsnitlig henved et Hundrede om Aaret.

Nu maa man huske paa, at Kongen dengang ikke havde noget fast Opholdssted, men drog fra den ene af sine Gaarde til den anden. Man forstaar derfor, at det kunde være nødvendigt at paa- byde Lensmændene langs den alfare Vej i Danmark at holde Postvogne til at besørge Kongens Bud til Valkendorf og omvendt, især naar Rentemesteren havde faaet Befaling til at sende Nyheder, medens Kongen var i Jylland.⁵⁾

Blandt Rentekamrets daglige Forretninger var den at modtage Indbetalinger og gøre Udbetalinger. En Gang imellem kunde det ske, at Rentekamrets Kasse, Finanshovedkassen, var ved at løbe tør. I et Brev fra Absalon Juul til Valkendorf fra 15. Marts 1582 hed-

der det saaledes: „Jeg har efter Eders Skrivelse underdanigst berettet Kgl. Maj. det, I giver til Kende, at ikke er Penge ved Haanden denne Gang paa Renteriet, dermed I efter Hs. Maj.'s Befaling kunde betale og fornøje“. ⁶⁾ I saadanne Tilfælde blev der da omgaaende udstedt Befalinger til Statens Debitorer, Lensmænd og Toldere om, at de skulde indbetale deres Gæld, Afgifter og Kassebeholdning snarest paa Grund af Pengemangel i Rentekamret. I en snæver Vending kunde man ogsaa finde paa at sende Renteskriverne ud i Landet for at indkassere Pengene hos Debitorerne. ⁷⁾

Det kunde hænde, at Rentekamret fik Reprimander for upræcis Udbetaling af Lønninger; ogsaa for andre Forhold kunde Kamret faa Irettesættelser af Kongen. ⁸⁾ Rentemesteren kunde faa forskellige Hverv; men da de i de allerfleste Tilfælde var af rent personlig Karakter, vil de ikke kunne henregnes til Rentekamrets sædvanlige Forretninger, og skal derfor behandles for sig selv; blot skal her nævnes, at Valkendorf kunde faa Ordre til at udstede Assignmenter. ⁹⁾

En af Rentekamrets største Funktioner var dets Virksomhed som Revisionskontor for Regnskaber af Len og Told, hvorom andendeds, og tillige for Stiftsskriveres Regnskaber, Hospitalsregnskaber, Formynderes og andre lignende Regnskaber. ¹⁰⁾

Kristoffer Valkendorfs Rentemesterregnskabs Regnskabsaar gik fra 1. Januar til ultimo December for Aarene 1574—86; derefter følger et Regnskabsaar 1. Januar—8. Maj 1587, hvorefter Regnskaberne gaar fra 8. Maj det ene Aar til 8. Maj næste Aar. ¹¹⁾ En Oversigt over, hvor hurtigt efter hvert Regnskabsaars Slutning Kristoffer Valkendorf har kunnet gøre sine Regnskaber færdige og faa Kvittering derfor, meddeles her; selve Beløbene i Kvittanserne, der lyder paa dansk og forskellig fremmed Mønt i skøn, broget Forening har ikke Interesse i denne Sammenhæng. Kristoffer Valkendorf har kunnet faa Kvittering for sit Regnskab:

- for Aaret 1574: den 9. Marts 1575,
- „ 1575: den 25. April 1576,
- „ 1576: den 7. Juli 1577,
- „ 1577: den 31. Juli 1578,
- „ 1578: den 4. August 1579,
- „ 1579: den 1. September 1580,

- for Aaret 1580: den 15. December 1581,
 „ 1581: den 24. Juli 1582,
 „ 1582—84: den 17. Maj 1585,
 „ 1585—89: den 8. September 1596.¹²⁾

Kristoffer Valkendorf var begyndt godt; i det første Aar kom Regnskabsaflæggelsen og Kvittingen hurtigt efter Regnskabsaarets Slutning; men i de følgende Aar sakkede han stadig længere bag ud med sit Regnskab, en Forsinkelse, som kulminerede med 1580-Regnskabet. Næste Aar tog han kraftigt fat igen; men derefter var det, som om de mange Forretninger helt havde overvældet ham. Først den 30. September 1596 fik han Generalkvitting for hele sin Rentemestertid fra 1. Januar 1574, da han blev ansat af Frederik II, og til 1. Juli 1589, da han blev sin Bestilling kvit.¹³⁾ Selve hans Regnskabsaflæggelse foregik paa den Maade, at nogle Adelsmænd, gerne Rigets andre høje Embedsmænd og Rigsraader, blev tilsagt til at „forhøre“ hans Regnskaber.¹⁴⁾

I 1583 og i 1586 har Valkendorf været syg eller i hvert Fald svagelig, saaledes som det fremgaar af et Par Breve. Han havde i 1583 baade svage Ben og daarlige Øjne. Benenes Svaghed var Skyld i, at han ikke hver Dag, som han plejede, kunde gaa fra Københavns Slot hjem til sin Gaard og spise til Middag for derefter at vende tilbage til Slottet og arbejde videre i Rentekamret; for ikke at forsømme sit Embede havde han derfor spist til Middag hos Kristen Vind paa Slottet, hvad han bad Kongen undskylde; Frederik II svarede, at han ikke skulde have noget imod, at Kristoffer Valkendorf altid fik Bolig og Underhold paa Slottet; saalænge hans Ben var svage, maatte han da rigtignok gerne spise dér. Kongen sluttede sit Brev med at fortælle, at han var kommet til Koldinghus for at ordne Henrik Belovs Bryllup, og at han vilde ønske, at Kristoffer Valkendorfs „Lejlighed til samme Stand“ maatte være lige saa nær for Haanden som Henrik Belovs, eller at han kunde have ham hos sig til dette Bryllup, „forseendes, I da med Drik skulde gøre Gæsterne Fyldest og med Dansen og anden Kortvillighed skulde gøre Fruer og Jomfruer des lystigere, saa og at Stodderne, fattige uden Porten, skulde vide Eders overflødige Rundhed at berømme“. Et Par Maaneder senere sendte Kongen, der af Kansleren havde hørt om Valkendorfs daarlige Øjne, ham noget Øjen-

vand med Brugsanvisning. I 1586 var han atter syg, saa han ikke kunde varetage sit Embede.¹⁵⁾

Kristoffer Valkendorfs personlige Optræden som Rentemester viser et Par interessante Træk. Hans Forhold til Kongen synes til en Begyndelse at have været udmærket. Da han den 4. August 1583 fik Brev om, at han skulde komme paa Besøg hos Kongen, og da der kort efter blev udstedt Forbud mod, at Folk rejste direkte til Kongen, paa Grund af den grasserende Pest, opfattede Valkendorf Forbudet som ogsaa gældende ham, hvorfor han forblev i København; Kongen skrev da til ham i en spøgende Tone, at Forbudet selvfølgelig ikke gjaldt ham, og han sluttede med den galante Vittighed, at han kunde tænke sig, at Rentemesteren blot havde underkastet sig Bestemmelsen, fordi han kun ugerne vilde skilles fra de københavnske Fruer; mon der ikke heri er et Glimt af den samme Ironi — som i Brevet foran — over den 58-aarige Pebersvend Kristoffer Valkendorf?¹⁶⁾

Senere synes det, som om de Sider af Valkendorfs Personlighed, der var saa værdifulde, saa længe han stod midt i det Kaos, der raadede i Rigets Udkanter, da han var Lensmand, Kommissær og Statholder, har voldt ham Vanskeligheder, da han blev Rentemester. Hans Evne til at skære gennem alle Omsvøb, til straks at udføre en tagen Beslutning og til at handle paa egen Haand var dengang af stor Betydning. Her i Statsstyrelsens Midtpunkt krævedes imidlertid ogsaa Forhandlingsevne og Smidighed; men Valkendorf synes at have udviklet sig til en noget selvraadig og herskesyg Embedsmand, sikkert ikke af egoistiske Motiver, men fordi han nu engang var vant til at handle paa egen Haand, og saaledes som han syntes, det var bedst. I et Par Breve, Kongen skrev til ham i Slutningen af Aaret 1586 og lige i Begyndelsen af 1587, bruges der saadanne Vendinger: „hvilket Kristoffer Valkendorf uden Tvivl ogsaa selv vil bekende“, og: Kongen har bygget sig en skøn Ladegaard, hvis Lige ikke findes i hele Riget, og han „tvivler ikke om, at Kristoffer Valkendorf selv vil erkende det og finde Behag i den, naar han saa den“.¹⁷⁾ Disse Udtalelser vidner om, at Valkendorf paa det Tidspunkt var en mægtig og indflydelsesrig Person; men hans Optræden kunde støde Folk, og i Februar 1587 fik han sig en Reprimande af en temmelig alvorlig Art, fordi han

havde behandlet Folk uforskammet og tiltog sig Myndighed paa Omraader, hvor han intet havde at gøre. Faa Maaneder efter synes han atter at være blevet sat eftertrykkeligt paa Plads; det siges nemlig, at „Rentemesteren“ (Navn nævnes ikke, saa helt givet, at Talen er om Valkendorf, er det ikke) havde forsøgt paa egen Haand at give Tolderne ved Øresundstolden Ordre til Leverancer; den 4. April meddelte Kongen Tolderne kort og godt, at Rentemesteren ikke havde andet med deres Told at gøre end at revidere Regnskaberne derfor.¹⁸⁾

I Løn som Rentemester fik Valkendorf efter Tidens Skik forskellige Forleninger afgiftsfrit, „ad gratiam“.

Kristoffer Valkendorf var Rentemester og derved — bortset fra Rigshofmesteren — Rentekamrets øverste Embedsmand. Før hans Tid havde der som Regel eller i alt Fald ofte været to Rentemestre samtidig;¹⁹⁾ men det ser ud, som om han i den første halve Snes Aar har kunnet klare Grejerne alene. Vist er det, at man ikke kender nogen Rentemester ved Siden af Valkendorf før i 1583; men fra da af ses det, at han har haft én, en kort Tid endog to Rentemestre til Hjælp. Disse skal kort nævnes.

Niels Jørgensen Grubbe (Sparre) nævnes i 1583 som Rentemester, i 1585 og 1586 som Renteskriver, men i 1587 atter som Rentemester. Han døde før den 30. Oktober 1587.²⁰⁾

Enevold Kruse, der nævnes som Renteskriver den 22. Juni 1585, ses faa Maaneder efter at være Rentemester; Aaret efter kaldes han imidlertid atter Renteskriver, den 11. April 1587 Rentemester.²¹⁾

Holger Gagge er Renteskriver i 1585 og 1586, men er blevet Niels Grubbes Afløser som Rentemester 1587.²²⁾

Denne Vaklen i Titlen for Niels Grubbe og Enevold Kruse — snart Rentemester, snart Renteskriver — kan sikkert udtydes paa den Maade, at hvis de tre ovenfor nævnte Embedsmænd i Rentekamret virkelig har beklædt et Rentemesterembede, har dette i hvert Fald været af en meget underordnet Karakter; det er utænkeligt, at Betegnelsen Rentemester skulde betyde, at Niels Grubbe i 1583 og Enevold Kruse i 1585 skulde have vikarieret for Valkendorf. Et Vidnesbyrd om disse Rentemestres inferiøre Stilling i Forhold til Valkendorf er det, at Rentemesterregnskaberne som „ansvarshavende“ kun har ham og hvert Aar fra og med 1577 paa Bindet

bærer hans — og kun hans — Initialer „C. W.“. Det kunde se ud, som om der i Sommeren 1587 paa én Gang har været tre Rentemestre, Valkendorf, Niels Grubbe og Enevold Kruse.

Rentemestrene var som Regel Adelsmænd, der i en Aarrække havde gjort Tjeneste ved Hoffet, enten som Hofjunkere eller som Kancellijunkere.²³⁾ Det var et Særsyn, at en tidligere Lensmand blev Rentemester, saaledes som Valkendorf; der laa jo næsten tyve Aar mellem hans Kancellitjeneste og hans Udnævnelse til Rentemester.

I det foregaaende er flere Gange nævnt Betegnelsen for andre af Rentekamrets Kontorpersonale, Renteskriverne.²⁴⁾ Medens Rentemesterembedet altid blev besat med Adelsmænd, kan Renteskriverne med Undtagelse af Niels Grubbe, Enevold Kruse og Holger Gagge kun opvise borgerlige Navne, og i dette Forhold sker der ingen Forandring i Valkendorfs Tid. Rentekamrets Kontorpersonale blev omtrent fordoblet i Løbet af Valkendorfs Rentemestertid; det maa være et Fingerpeg om, at Kamrets Forretninger steg i Tal og Omfang, selvom det maaske ikke var ganske i samme Grad.²⁵⁾

Om Renteskrivernes Arbejde kan kun siges meget lidt. Foruden det daglige Arbejde med Regnskaber og Revision af Underkassernes Regnskaber kan nævnes, at Maaned- og Kostpenge til dem af Kongens Tjenere, der ikke hørte til det daglige Personale, blev udbetalt af Renteskriverne, medens Hofmarskallen udbetalte til Kongens daglige Hoftjenere. En Renteskriver førte Holmens Regnskaber og tog sig helt af denne Side af Administrationen. Renteskrivere kunde ogsaa sendes ud i Riget paa særlige Missioner, som at forhandle med Lübeckerne om Inventar paa Hammershus, optegne fyrstelige Gæsters Fortæring og lignende Hverv. Det er tidligere omtalt, at Renteskriverne kunde sendes ud paa Inkassationsrejser; i 1581 er der ligefrem Tale om en Renteskriver for Jylland.²⁶⁾ Fra samme Aar findes et ganske interessant Brev fra den senere Kansler Kristian Friis til Kristoffer Valkendorf, dateret Frederiksborg den 4. April; heri hedder det:

„Giver jeg Eder, kære Kristoffer, ganske venligen til Kende, hvorledes min allernaadigste Herre og Konge mig lod til sig kalde i Søndags, og spurgte Hs. Maj. mig først, om jeg havde talt med Eder. Da svarede jeg dertil — som Sanden var — at jeg ikke havde

været Eder til Ords. Siden sagde Hs. Maj., hvorledes efter Eders Beretning endnu een vilde gøres behov udi Renteriet, og dersom jeg var til Sinds derudi at ville lade mig bruge, skulde det staa mig aaben; jeg var ung og med slig Lejlighed kunde lære og forfare meget, som mig herefter var nytteligt etc. med slige flere Ord. Og efter jeg Hs. Maj. for den gode „geneigede“ Vilje imod mig underdanigst betakket havde, svarede jeg mig dertil at være for ringe og ubrugelig, hvorpaa Hs. Maj. mig dette Svar gav, at jeg derpaa skulde tænke en Dag eller otte, siden Besked fra mig give, om jeg sligt at gøre til Sinds var eller ej. Thi er min ganske venlige Bøn til Eder, kære Kristoffer, at I mig herudi vil give et godt Raad, om mig det at gøre raadeligt kunde være. Jeg forlader mig, næst Gud i Himlen, paa Eder og gerne vil følge Eders Raad, ikke alene herudi; men de Dage, jeg lever, skal jeg aldrig gaa fra dem“.²⁷⁾

Peder Oxe. Maleri paa Frederiksborg.

Desværre kender vi ikke det Svar fra Valkendorf, som Kristian Friis udbad sig, „thi jeg ikke kan fange Lov selv at drage til Eder“; saavidt det kan ses, kom Kristian Friis ikke ind i Rentekamret.

Renteskriverne og de underordnede Rentemestre blev — i hvert Fald til Dels — lønnede med Forleninger af samme Art som Kancellisekretærene, altsaa Provstier, Vikarier og lignende. Der nævnes saaledes Provstier i Viborg, paa Mors og i Hanherred, Præbender, Vikarier og Kannikedømmer i Roskilde og i Aarhus. Renteskriverne kunde ogsaa forlenes med Bolig, saaledes for Eksempel med Gaard i København.²⁸⁾

Renteskriverne førte ogsaa Regnskaber over visse Omraader, for hvilke de saa fik Kvittanser, for Eksempel over Materialer i

Kongens Sejlhus og Vejerhus paa Bremerholm. Renteskriverne kunde under sig have Skrivere, til hvis Underhold der blev bevilget dem Kostpenge.²⁹⁾

En særlig Stilling indtog Hofmønsterskriveren, som førte specielle Regnskaber, der dannede forklarende Bilag til Rentemesterregnskaberne, hvad Underholdet til Hofjunkerne og Sekretærerne i Danske Kancelli angik. Stillingen blev i Valkendorfs Tid beklædt af Hans Meklenborg.³⁰⁾ — — —

Ved Siden af Rentekamret fandtes der en anden finansiell Institution, Kongens eget Kammer, eller som det ogsaa hedder, Kongens Kammer. Derved forstaaes ikke, hvad vi i vore Dage kalder Kongens Civilliste, d. v. s. en vis aarlig Sum af Statskassen til Afholdelse af alle Kongens Repræsentations- og private Udgifter, for Eksempel til Hofholdningen. Det var en Kasse, hvori der indgik nogle ganske bestemte Indtægter, af hvilke Øresundstolden var den vigtigste, og over denne Kasse kunde Kongen disponere fuldstændig efter Forgodtbefindende. Hofholdningsudgifter var Kongens Kammer uvedkommende og afholdtes af Rentekamret.³¹⁾

Betegnelsen „Kongens eget Kammer“ anvendtes ikke altid; ofte siges blot, at Pengene blev betalt til Kongen selv, til hans Hofmønsterskriver, til hans Kammersvend paa Frederiksborg, til hans Sekretærer eller ogsaa ganske ubestemt, at de blev betalt i Kongens Nærværelse. Tager man for sig de Tilfælde, hvor der virkelig nævnes et Kongens Kammer, vil man se, at dette siges at være paa Københavns Slot, paa Frederiksborg Slot, paa Nyborg Slot, Skanderborg Slot, Kronborg, Koldinghus, Haderslevhus, Silkeborg Slot, hvis man ikke har nøjedes med blot at skrive „Kongens Kammer“; af Dateringen paa Kvitteringerne vil man se, at i hvert enkelt Tilfælde var Kongens Kammer netop paa det Slot eller den Gaard, hvor Kongen i Øjeblikket opholdt sig, for Eksempel paa Koldinghus, naar han var dér. Vidnesbyrd om én bestemt Lokalitet for Kongens Kammer foreligger ikke.³²⁾

Blandt Indbetalingerne til Kongens Kammer kom i første Række Øresundstolden. Andre Indbetalinger var Afgifter af Gods, som Kongen havde mageskiftet sig til, Laan, som Adelsmænd havde tilbagebetalt Kongen, Skatter, som kunde være Brude- og andre

. Pengeskatter, Penge, som var kommet ind for Korn, Smør og andre lignende Varer, der af Len som Frederiksborg og Kronborg var blevet solgt til Københavnsborgere, Penge, indkommet for Staldøksne, der var blevet solgt til Hans Mule i Odense, Penge, som var blevet tilovers fra Omslaget, Indtægt af Lenene, af Tolden (udenfor Øresundstolden), Rest af Tærepenge, Penge, betalt af nederlandske Skippere for „deres Overmod“, for Faldsmaal for ulovlig Jagt, fra Hvælvingen paa Kronborg, af Borgere for Vandkunst, Kongen havde ladet indrette til dem, af Salg af Gods, af Rentemesteren, af efterladt Gods, for et Livsbrev, for et Pas, for Jus patronatus, „indslaaet i Fjerdinger paa Koldinghus“, af Kongen af Polen i Følge Overenskomst, oppebaaret i Hamburg etc. etc.³³⁾

Flere af disse Indbetalinger plejede ellers at figurere paa Indtægtssiden i Rentemesterregnskaberne, først og fremmest Indtægten af Lenene og af Tolden, ja selv Penge af Øresundstolden er en enkelt Gang blevet indbetalt i Rentekamret, medens det til Gengæld vides, at Sise og Sagefald af Helsingør i 1578 blev henlagt fra Rentekamret til Øresundstoldernes Kasse. Ogsaa Afgift af tilmageskiftet Gods blev en sjælden Gang indbetalt i Rentekamret. Hvad endelig Skatterne angaar, saa skulde de, naar det drejede sig om Pengeskatter af Kapitaler og undertiden ogsaa af Købstæder, indbetales direkte i Rentekamret, saaledes som det fremgaar af selve Skattebrevene og Rentemesterregnskaberne.³⁴⁾ Grænserne mellem Rentekamrets og Kongens eget Kammers Indbetalinger var saaledes ganske flydende.

Ogsaa paa anden Vis var Adskillelsen mellem de to Institutioner uklar; man stod paa det Trin i Udviklingen af Administrationen, at noget bestemt Skel mellem Kongens og Statens Finanser fandtes ikke. Af Rentemesterregnskaberne kan ses, at ligesaa vel som Kongen kunde yde Staten Tilskud af sine Midler, ligesaa vel kunde omvendt Staten forsyne Kongens Kammer med Penge. For hele Perioden 1574—87 har Kongens Kammer modtaget et ret betydeligt Beløb, 85.000 Daler, af Rentekamret, idet der kun i to Aar, nemlig 1575 og 1579, er udbetalt af Kongens Kammer til Rentekamret mere end modtaget.³⁵⁾ Herpaa at bygge noget Bevis for, at Valkendorfs Finanspolitik har ført til en Nedsættelse af Statens Udgifter, lader sig ikke gøre, saalænge man endnu ikke

har noget Begreb om, i hvilken Udstrækning Assignationer er blevet benyttet i Finansstyrelsen.

Skulde man give en kort Forklaring af Forskellen mellem Rentekammer og Kongens eget Kammer, kunde man sige, at Rentekamret var en Kasse, hvoraf alle Statens løbende Udgifter blev dækket, idet man dog maa have Anvisningerne paa Underkasserne in mente; i ekstraordinære Tilfælde havde Staten et Reservefond at ty til, Kongens Kammer, et Reservefond, der havde Tilløb af ganske bestemte store Indtægtskilder, men over hvilket Kongen havde fuld Dispositionsret. —

Blandt Rentekamrets mange Funktioner var ogsaa den at være Revisionskontor for Regnskaberne af Lenene. Lensmændene indsendte deres Lensregnskaber til Rentekamret, for at de kunde blive „klargjorte“, d. v. s. reviderede.³⁶⁾ Allerede den 30. Marts 1571 var der givet Lensmændene paa Regnskabslenene Ordre til at slutte deres Regnskaber den 1. Maj og sende deres Skriver til København med det senest otte Dage efter for at faa det revideret;³⁷⁾ men Ordren har aabenbart ikke frugtet for Alvor. Kristoffer Valkendorf fik her straks indført en Reform, idet han udvirkede en Befaling til Lensmændene om, at de for Eftertiden skulde have deres Regnskab færdigt til 1. Maj og saa straks begive sig til Rentemesteren med det for at faa det revideret og Overskudet indbetalt; hidtil var nemlig, efter hvad udtaltes, mange af Lensmændene kommet et Fjerdingaar eller mere for sent med deres Regnskab og Afgift. Desuden skulde de den 1. Maj 1574 medbringe en klar Jordebog over deres Lens visse Indtægter.³⁸⁾ Her kan vi straks spore Valkendorfs faste, organiserende Haand; han vil gøre det af med gammel Slendrian og skaffe Rentekamret Midler i Hænde til hvert Aar at kontrollere Lensmændenes Opgivelser. Paa Grundlag af de indsendte Jordebøger blev der i 1574 i Rentekamret udarbejdet en Protokol med en Fortegnelse over alle Lenenes „visse Rente“, d. v. s. faste Indtægter.³⁹⁾

Hvis Regnskabet viste sig at være i Orden, blev Overskudet af Lenet indbetalt i Rentekamret, og der blev gennem Danske Kancelli givet Lensmanden en af Kongen underskrevet „Kvittans“ for Regnskabet. Undertiden kunde Kvitteringen være underskrevet af Kristoffer Valkendorf paa Kongens Vegne.⁴⁰⁾

Det kunde hænde, at Kongen eftergav Lensmanden Afgiften af Lenet eller Dele deraf, hvorfor denne altsaa fik Kvittans mod en „Afkortning“ i Regnskabet paa vedkommende Beløb. Denne Afkortning kunde ogsaa ske som en Slags Tilbagebetaling af Laan, Kongen havde optaget hos den paagældende Lensmand, eller i det Hele taget naar Lensmanden paa en eller anden Maade var Kronens Kreditor. Det kunde ogsaa lade sig gøre for Lensmanden at nøjes med at aflægge Regnskab for en Del af Oppebørslerne, og „restere“ med Regnskabet af Resten, for Eksempel Kvæg og Fetalje; han fik da selvfølgelig kun Kvittering for det Beløb, han havde gjort Regnskab for.⁴¹⁾ Hvad Lensmanden blev Kongen skyldig paa Lensregnskabet, d. v. s. Overskudet af Lenet, kunde han eventuelt betale i Afdrag, saaledes som det især var Tilfældet, naar vedkommende Lensmand var død, og Arvingerne skulde klargøre hans Lensregnskaber.⁴²⁾

Af Rentemesterregnskaberne fra Valkendorfs Tid ser man, at medens de første fem Aars aarlige Indbetalinger af Lenene ligger gennemsnitlig omkring 110.000 Daler, bliver de i Aarene 1579—85 kun omkring gennemsnitlig 66.000 Dlr.; fra 1586 stiger de saa atter til omkring 100.000 Dlr.⁴³⁾ At undersøge Aarsagerne til dette Forhold er ikke Opgaven her; men den Omstændighed, at Lensmændene undertiden aflagde Regnskab og indbetalte Overskud og Afgifter for flere Aar ad Gangen, maatte selvfølgelig afstedkomme Forskydninger i Summerne for de enkelte Aar, ligesom det ogsaa vilde være Tilfældet ved en Udvidelse eller Indskrænkning i Bru- gen af Assignationer.

Blandt de Oppebørslere, som Lensmændene skulde aflægge Regnskab for i Rentekamret, var ogsaa Skatterne af Bønderne, og en Lensmand kunde, naar han indsendte sine Kvitteringer for flere Aars Indbetalinger af Skatterne, faa en Generalkvittering for de paagældende Aar.⁴⁴⁾

Alt dette gælder Lensregnskaber, som var blevet godkendt ved Revisionen; men det kunde ogsaa hænde — og ikke saa sjældent endda — at Regnskabet havde Mangler og Fejl. Kristoffer Valkendorf var en skarp og ivrig Revisor; ingen Uregelmæssigheder undgik hans Øje, og saadanne medførte uvægerlig, at han uden Persons Anseelse nægtede at godkende Regnskabet; dette blev saa

med Rentekamrets Antegnelser sendt til Kongen, der saa dem igennem eller lod sig dem forelæse. Naar Kongen havde gjort sig bekendt med dem og eventuelt havde hørt Lensmandens Klage over Revisionen eller hans Forsvar for Manglerne i Regnskabet, afgav han Resolution, om Regnskabet skulde have Lov „at passere“ eller ikke;⁴⁵⁾ ofte lød Afgørelsen paa, at større Mangler og Fejl skulde forklares nærmere, medens der blev slaaet en Streg over de mindre. Ofte forlangte Rentemesteren, at Lensmanden skulde afgive en „Forskrivning“ eller „Haandskrift“ paa Grund af Manglerne i Regnskabet; naar disse saa blev rettet af Lensmanden, fik han sin Forskrivning tilbage.⁴⁶⁾

Undertiden kunde det knibe med at faa Restancerne ind fra Lensmændene, og Følgen blev, at de fik Befaling fra Kongen til at indbetale dem, Befalinger, der ofte maatte gentages og med stadig større Eftertrykkelighed og Skarphed, inden de blev efterkommet.⁴⁷⁾

Som Rentemester fik Kristoffer Valkendorf ofte overdraget at fastsætte og aftale Afgiften af Len med Lensmanden, naar nye Forleninger fandt Sted. Han kunde ogsaa faa det Hverv at forhøje eller nedsætte Lensafgifterne, mest det første, sjældnere det sidste; eller han kunde faa Befaling til at afgive en Forklaring paa, hvad der i enkelte Tilfælde mentes med „uvis Rente“ af et Len. Ligeledes var det ham, der skulde fastsætte Genanten til Lensmændene paa Regnskabslenene, foretage Ændringer ved Lenene, for Eksempel fra Fadeburslen til Afgiftslen eller fra Afgift i Korn til Afgift i Penge. Han kunde ogsaa faa Ordre til at være til Stede, naar et Len blev overleveret af en Lensmand til en anden; en sjælden Gang udstedte han det Følgebrev, som Lensmanden fik til Lenets Bønder; Regeringen kunde befale ham at sørge for et Lens Inventarium.⁴⁸⁾

Lenene var Statens største Indtægtskilde i Valkendorfs Tid, og saaledes som det gik til med Lensregnskabernes Revision i Rentekamret, saaledes skete det ogsaa med de andre Regnskaber, der blev revideret i Kamret. Tolden blev oppebaaret af Toldere og Sisemestre, hvis Regnskaber skulde revideres af Rentekamret, ligesom deres Oppebørslser skulde indbetales dér. En særlig Stilling indtog som tidligere nævnt Øresundstolden, hvis Regnskaber nok skulde „klargøres“ i Rentekamret, men hvis Indtægter det ikke

skulde befatte sig med, da de som omtalt gik i Kongens Kammer. Ellers var Forholdet mellem Rentekamret og Toldstederne det samme som mellem Rentekamret og Lenene. Om Størrelsen af de Beløb, der indgik i Rentekamret af Toldkasserne, oplyser Rente-mesterregnskaberne, at de for hele Perioden 1574—87 kun kan opvise et Totalbeløb, der er halvt saa stort som Indbetalingerne af Lenene.⁴⁹⁾

Skatterne var den næststørste Indtægtskilde paa Valkendorfs Tid, det vil sige, naar man regner efter Indbetalingen i Rentekamret; men en stor Del af Skatteindkomsten passerede aldrig Rentekamrets Regnskaber, nemlig Naturalydelse, Madskatterne. Naar der derfor her tales om Skatternes Størrelse, saa maa det erindres, at dermed menes de til Rentekamret indbetalte og som Skatter bogførte Beløb. For Perioden 1574—87 indbetaltes der til Rentekamret meget nær ved 1 Million Daler i Skatter.⁵⁰⁾

De ordinære Skatter (Byskatter og lignende) spillede en talmæssig ubetydelig Rolle, eller snarere næsten slet ingen. De store Skattebeløb skyldtes de ekstraordinære Skatter, der blev udskrevet næsten hvert Aar i Valkendorfs Tid, og som kan deles i Bønder-skatter (Landeskatter; Madskatter, som kunde afløses med Penge), udskrevet i Aarene 1574, 1575, 1576, 1578, 1579, 1580, 1582, 1583, 1584, 1585, 1587, i Købstadskatter, udskrevet 1576, i Kapitelskatter, udskrevet 1576 og 1578 og i Præsteskatte, udskrevet 1578.⁵¹⁾

Af andre Indbetalinger i Rentekamret er tidligere nævnt Beløbene fra Kongens Kammer; om Penge, indkommet ved Laan, skal senere meddeles. Tilbage bliver da en hel Mængde diverse Indtægter af meget blandet Karakter; de beløber sig for hele Perioden 1574—87 til ialt 190.210 Daler.⁵²⁾

Endelig var der Rentekamrets Forhold til Mønten. Denne Institution havde under Peder Oxe og hans Forgængere givet Overskud, været en Indtægtskilde for Staten. At Kristoffer Valkendorf er slaaet om i en anden Retning ses tydeligt af Rentekamrets Indtægts- og Udgiftsposter vedrørende Mønten.⁵³⁾ Naar Mønten i Valkendorfs Tid gav Underskud, maa det være, fordi Regeringen var begyndt paa en anden Møntpolitik end hidtil; i Aarene fra 1559 til 1572 havde Mønten kun i et enkelt Aar givet Underskud, og selvom Peder Oxe ikke ligefrem havde benyttet Mønten som

Indtægtskilde, saaledes som det var sket før hans Tid, havde den dog givet Overskud. Naar en Forandring i dette Forhold skete ved Valkendorfs Tiltræden, taler Sandsynligheden for, at han har været i alt Fald medvirkende ved den nye Politik's Indvarsling.

Til Slut skal nævnes, at det samlede Beløb for Indbetalinger til Rentekamret i Valkendorfs Tid var 3.307.900 Daler.⁵⁴) — — —

Rentekamret foretog ogsaa Udbetalinger, og selvom den samlede udbetalte Sum ikke er lig med Rigets virkelige Udgifter, nemlig paa Grund af det flere Gange omtalte Forhold med Assignationerne, kan det dog være af Interesse at se, med hvilke Beløb Rentekamret opererede, hvilke Summer, der gik ud fra Rentekamret, og hvad de brugtes til. Det vil alligevel til en vis Grad give et Begreb ogsaa om Statsfinansernes Styrelse, saaledes for Eksempel med Hensyn til Afbetalingen af den Gæld, Riget havde paadraget sig under den langvarige og kostbare Syaarskrig. Peder Oxe havde allerede straks efter Krigen taget fat paa at afbetale Gælden, og hans Bestræbelser for at befri Danmark for den trykkende Gældsbyrde fortsattes kraftigt af Kristoffer Valkendorf; men da der dog stadig blev optaget nye Laan jævnsides med Afbetalingen af de gamle, maa disse to Sider af Finanspolitikken stilles i Relation til hinanden; først derigennem faar man et virkeligt klart Indtryk af Resultatet, der naaedes:

	Nye Laan :	Laan betalt :	Betalt mer end laant :
1574:	20.400	162.330	141.930
1575 :		94.970	94.970
1576 :	6.270	61.860	55.590
1577 :	35.900	279.620	243.720
1578 :	9.300	65.710	56.410
1579 :	4.030	58.940	54.910
1580 :		2.050	2.050
1581 :	460	2.460	2.000
1582 :		56.540	56.540
1583 :	16.000	48.390	32.390
1584 :	11.970	79.530	67.560
1585 :	17.100	66.010	48.910
1586 :	53.030	131.560	78.530
1587 :		31.550	31.550
Ialt:	174.460 Dlr.	1.141.520 Dlr.	967.060 Dlr. ⁵⁵)

Det er altsaa lykkedes Kristoffer Valkendorf at betale paa Rigets Gæld et Nettobeløb paa omtrent 1 Million Daler af Rentekamret i Løbet af 14 Aar; man maa indrømme, at Danmark var heldig, da Landet fik ham til Leder af sit Finansvæsen. I Forbigaaende skal nævnes, at netop i det Aar, da han foretog sin største finansielle Kraftanstrengelse, Aaret 1577, var det, at Kongens eget Kammer for en sjælden Gangs Skyld havde leveret Rentekamret et større Beløb end modtaget. Men at Valkendorf i de andre Aar samtidig med at afbetale saa store Beløb paa Gælden kunde foretage Indbetalinger til Kongens Kammer som tidligere omtalt, maa afgjort tyde paa en stadig fortsat Sanering af Statsfinanserne. Det var, som det er blevet sagt, Kristoffer Valkendorfs store Fortjeneste, at det lykkedes ham at befri Staten for dens store finansielle Forpligtelser, og det Resultat, der naaedes, var over al Forventning godt; allerede inden Frederik II's Død i 1588 var Landet saa godt som gældfrit.⁵⁶⁾

Statens Kreditorer kunde deles i to Kategorier, nemlig i dem, der havde faaet Gældsfor skrivinger, og dem, der havde faaet Pantebreve. Den første Kategoris Tilgodehavende blev forrentet med rede Penge, og Gælden blev afbetalt til dem paa „Omslaget“. For Indehaverne af Pantebreve gjaldt, at de havde Len eller lignende Statsindtægter i Pant, og her skulde saa den Indtægt, de oppebar af deres Pantegods, danne Renten af det Beløb, de havde laant Staten. Atter paa dette Omraade viser Valkendorf sig som den dygtige Finansmand; det lykkedes ham i mange Tilfælde at faa forhøjet Pantesummerne for de enkelte Pantelen; derved opnaaedes, at Rentebyrden relativt forringedes, idet Indtægten af Lenene — Renten af den udlaante Sum — jo ikke steg, fordi Laanet forhøjedes.⁵⁷⁾ Selve Gælden til denne Kategori af Kreditorer blev afbetalt paa den Maade, at Valkendorf fik Befaling til at udbetale de Summer, Lenene var pantsatte for, til deres Indehavere, og saaledes blev Pantebrevene indfriet og Lenene indløst ved en gradvis Udvikling. Der er bevaret Mængder af saadanne Ordre til Indløsning af Pantelen.⁵⁸⁾

En af de faste Udgiftsposter, som tillige er Udgiftssidens største, bestaar af de Beløb, som blev brugt til Hofholdningen, Lønninger og Kostpenge til alle de Mennesker, der, bortset fra Holmens Folk,

var ansat i Statens Tjeneste, hvad enten det nu var Hofsinder, Kancelliembedsmænd, Haandværkere, Drabanter eller andre.⁵⁹⁾ Udgifterne til Hofholdningen sank stadig efter 1575, en Bevægelse, som dog kulminerede i Aaret 1582, hvorefter en saa hurtig Stigning begyndte, at Udgifterne i Løbet af 5 Aar naaede op over det Beløb, der brugtes i 1575.⁶⁰⁾ Over Udgifterne til Holmen førtes særlige Regnskaber, og Udbetalingerne dertil varetoges af en bestemt Renteskriver.⁶¹⁾ Til Hæren har der kun i de to første Aar af Valkendorfs Rentemestertid været Udbetaling fra Rentekamret.

Foruden de her nævnte Udgifter fandtes der en Del andre æf vidt forskellig Art. Den samlede Udbetaling af Rentekamret har i Aarene 1574—87 været 3.320.040 Daler.⁶²⁾

Valkendorfs Fortjenester som Rentemester kan kort opgøres saaledes: I Møntpolitik fulgte han den Linie, der var angivet af Peder Oxe i 1572, hvorefter 1 Daler (à 4 Mark à 16 Skilling) skulde bestaa af 2 Lod Sølv, 25.578 gr. fint, altsaa en god, lødig Sølv mønt. Med Hjælp af Regeringens Skattepolitik lykkedes det ham i hans Rentemestertid at faa den store Krigsgæld afviklet, saaledes at Statsregnskabet i det næste Tiaar kunde balancere uden de store overordentlige Skatter; dette Resultat skyldtes dog ogsaa Lenspolitikken, navnlig Ophævelsen af Smaalenene; Regeringen var dog i dette Spørgsmaal mere forsigtig i Valkendorfs Embedstid end i den foregaaende Tid. Der var en Tilbøjelighed hos Regeringen til at foretrække den indvandrede naturaliserede Adel fremfor de indfødte menige Herremænd til de resterende Smaalen, og da Hovedlenene i Praksis var forbeholdt Rigsraadernes Kreds, kom den menige Adels Misfornøjelse derover til Orde ved Frederik II's Ligbegængelse, men blev afvist. Naar det lykkedes Valkendorf at faa Balance paa Statsbudgettet, skyldtes det dog ogsaa andre Forhold; saaledes sørgede Regeringen for, at der efter 1576 ikke blev nogen direkte Udgifter til Hæren, medens Flaaden stadig krævede et større aarligt Beløb.⁶³⁾

Som Rentemester fik Valkendorf de mest forskelligartede Forretninger at udføre; det var meget almindeligt, at Kongen ogsaa overdrog sine højeste Embedsmænd Sager af ringe Vigtighed, Hverv, som let kunde være udført af mange andre. Naar der her

Ammannet aff Kiøbstæderne her wi
 gett tgeris aarlige Bjesgatter tgeil
 Samtj Martennis dag 1 5 83.
 Sælland.
 Kiøge

D. 12. Junij ammannet aff Borg:
 mester og Raad tgeil, for j. 1777. 1/2
 iij 1/2 Dampstø som indtøgen for giul.
 ogens aarlige Bjesgatter og aff Sjønne
 af Saer 7 1/2 1/2 for j. aar tgeil Ortj. Martennis dag 83.
 Udf. forledum, som ogs. fremfærdum
 under Olinspæn Bjesgatter og som
 indtøgt.

Stor Beddinge

D. 25. Aprilis ammannet aff Borgmester
 og Raad og af Storbeddinge for tgeil
 af Dampstø som indtøgen for giul. og.
 777 1/2 de 1/2 j. alt. for j. aar tgeil Ortj. Martennis dag
 1 5 83. med forledum, som under Bølle
 Døgt og Ramstøgt fremfærd.

Skillevær

D. 10. Aprilis ammannet aff Borgmester
 og Raad tgeil, for j. 1777. 1/2 Dampstø som
 indtøgen for giul. ogens aarlige Bjesgatter
 777 1/2 de 1/2 j. 1/2 og aff Sjønne for j. aar tgeil Ortj. Mar:
 - ogens dag 1 5 83. med forledum som Sines
 Bøllstøgt fremfærd.

Summa Enteris

Børneds Salen ————— i 77 de 1/2 1/2 j. alt.

Side af Rentemesterregnskabet 1584. Rigsarkivet.

skal nævnes en Række af den Slags Hverv, store som smaa, er Stoffet dog hermed langtfra udtømt.⁶⁴)

En stor Part af Kongens Ordre til Valkendorf drejede sig om, at han skulde skaffe Levnedsmidler af forskellig Art frem til det Sted, hvor Hoffet i Øjeblikket befandt sig. Det kunde være Varer af broget S sammensætning: Hvede, Sild, Tørfisk, Spegesild, Bergfisk, Laks, Østers, Rugmel, Hvedemel, Ærter, Hvalspæk, Talg. Især spillede Drikkevarerne en stor Rolle i disse Forsendelser; Vin og Øl af al mulig Art, undtagen maaske de sletteste Sorter, figurerede stadig i Brevene; Frederik II gik jo nødig af Vejen for en lille Rus nu og da. Et af Brevene handlede om 5—6 Fasaner, Kongen havde faaet af Peder Oxe, og som Valkendorf skulde sende til Frederiksborg. Han kunde faa Besked om at sende Proviant, især Fisk, til Kongehusets udenlandske Slægtninge, saaledes f. Eks. hvert Aar til Kongens Søster, Kurfyrstinden af Sachsen, eller han skulde varetage Eksporten af Sild til Narva og tage sig af Norges Forsyning med Proviant. Det kunde blive befalet ham at sørge for Krydderier og Urter, der skulde sendes til Kongens Køkken paa Skanderborg Slot, eller for Apothekervarer (Glas og Urter) til Dronningen; engang fik han Besked om at sørge for, at Hoffets Apotheker altid fulgte i Kongens Følge med de nødvendige Medikamenter; i 1576 blev det paalagt ham at sende al den Sennep, han kunde opdrive i København, til Kronborg.

Det blev ofte ham, der skulde skaffe Stoffer til Beklædning, betale derfor og sende dem derhen, hvor der var Brug for dem; det kunde være Fløjl, Sardug, Engelsk, Skellert, Damask, Silketøj, Sølvtraad og Frynser, Klæde, Silkeatlask; i 1574 skulde han saaledes sende grønt Klæde, grønt Fløjl og grønne Silkefrynser til Skanderborg Slot, og i 1587 skulde han skaffe Klæde, Fløjl og Silkeatlask til Dronningens Jomfruer. Iøvrigt ser man, at han sørgede for Tøjer til baade Kongefamilien, Hoftjenere, Drabanter, Baadsmænd og andre, der havde Krav paa Klædninger som en Del af deres Løn. Naar Hoffets Skræddere havde været paa Indkøb i Udlandet (f. Eks. i Frankfurt og Antwerpen), fik Valkendorf Ordre til at betale Varerne; ligesaa, hvis Tøjerne var købt af indenlandske Købmænd. Han fik ogsaa ofte den Opgave at levere Kongens Buntmager Skind af forskellig Art, som f. Eks. Ræveskind, Sælskind,

Bjørnehuder. Det hændte ikke sjældent, at Valkendorf skulde træffe Aftaler med Guldsmede om Forarbejdelse af Guldsmedearbejder — Guldkæder, Bægre og andet — til Kongen eller om Omsmelting af Guld- og Sølv-sager; ogsaa Afregningerne med Guldsmedene blev ofte overladt til ham. Valkendorf har selv i en snæver Vending i Januar 1585 kunnet hjælpe Kongen ud af en Knibe; han havde faaet Ordre til at lade fremstille to Guldkæder af ungarsk Guld; men det havde været ham umuligt at opdrive saa meget af netop den Slags Guld; Valkendorf havde imidlertid selv en saadan Guldkæde til 600 Gylden, og han tilbød nu Kongen at lade denne faa for 400 Gylden deraf til de to Kæder, hvis Kongen senere vilde lade sin Guldsmed erstatte det udtagne Stykke af Valkendorfs Kæde. Kongen tog med Tak imod Tilbudet.

Til Valkendorf var det, Kongen skrev, naar der skulde bruges Bygningsmaterialer af alle Slags, norsk eller gullandsk Tømmer, Kalk, Kalksten fra Saltholm, gullandske Sten, Tin, Brandjærn, Stangjærn, Jærnovne, Jærnringe, Stenkul, Vandrender af gullandsk Tømmer; det var for Eksempel ogsaa Valkendorf, der skulde sætte Bygmesteren i Gang med Restaureringen af Dragsholm Slot. Han skulde skaffe Værktøj og sørge for Haandværkere; i 1587 sendte han en Orgelmager til Haderslevhus. Han skulde antage Folk i Kongens Tjeneste og udbetale Lønninger til dem og aflevere de Understøttelser og Gaver, Kongen havde bevilget forskellige Personer, en enkelt Gang en Krigsinvalid.

Naar Kongen stod over for et Mageskifte, var det Valkendorf, der foretog Sammenligning og Beregning af Mageskiftegodset; der er Vidnesbyrd om, at Valkendorf kunde beregne i den Grad i Kronens Favør, at den anden Part maatte appellere til Kongens Retfærdighed, hvorfor Valkendorf fik Ordre til at gøre Beregningen om. Han skulde tage Hospitalsforstandere i Ed, give Forslag til Besættelse af Lensmandsposterne og betale Lübeckere for Inventarium paa Hammershus. Ofte maatte han ekspedere Brevene fra Kongen til Udlandet, f. Eks. Breve til Dronning Elisabeth af England, den skotske Konge og Prinsen af Oranien vedrørende Handelen paa Østersøen. Han skulde sørge for, at der blev udbetalt Tære- og Kostpenge, betale Herberg og Fortæring for Kongens Gæster, saaledes f. Eks. til skotske Gesandter og et Par østrigske

Friherrer i 1587. Naar der forekom spændte udenrigspolitiske Situationer, blev det ofte paalagt ham at holde Kongen underrettet om, hvad nyt der maatte forefalde. Ogsaa Fanger kunde han faa med at gøre; i 1587 fik han saaledes et Par Breve om at lade et Par Karle, der havde stjaalet Kongens Vin, smede i Lænker; han fik ogsaa engang Ordre til at slippe en Fange løs, og en anden Gang skulde han give en frikendt Fange Underhold.

Ved Oprettelsen af den første kongelige Papirmølle var Valkendorf ligeledes i Virksomhed; han skulde købe Mønterværk, norske Heste til Kongen, Hamp til Frederiksborg Slot og sørge for nye Faner og Omhæng til Kedeltrommerne. Han skulde betale Tyge Brahe de kongelige Understøttelser og sørge for frit Hus til Mikkel, som slog Kedeltrommen. Han fik det Hverv at købe Kongen et Par Gravstene, en af sort Sten og en af hvid Alabast, og da Frederik II i 1588 var død, maatte Valkendorf sørge for Kisterne til Kongen. En af de sidste Forretninger, han fik at udføre for Frederik II, var at forhøre hos Kongens Bogtrykker, hvorledes det gik med Prentningen, Illumineringen og Indbindingen af de Evangeliebøger med Kobberstykker i, Kongen havde bestilt.

Valkendorf skulde lade arresterede Skibe tage i Brug og lade deres Gods sælge. Han sendte Skibe med Folk, Fetalje og Ammunition til Øsel og senere til Island, det sidste Sted for at bekæmpe de Sjørøvere, der huserede i Farvandet dér omkring. Det var ogsaa ham, der fik at gøre med Udsendelsen af den Jacob Alday, der i 1579 skulde ud for at søge efter Grønland. Valkendorf skulde ogsaa tage sig af Bjærgværksdriften i Norge og af Svovllejerne paa Island. I 1580 skulde han tinge om et Aars Løn med den gamle Møntmester, der var kommet fra Danzig, og lade de „Bjergsvende“, der var i Skaane, snarest komme over til Sjælland; Meningen var at undersøge, hvorvidt det Bjærgværk (Sølvmaalm), der sagdes at være ved Kronborg, „har noget paa sig“ eller ikke, om de fremmede Bjærgfolk var Svindlere.

Denne hastige Opregning af nogle af Valkendorfs Hverv gør det klart, i hvor ringe Grad man har formaaet at skelne mellem væsentligt og uvæsentligt, mellem Statsforretninger og Kongens private Anliggender, og det understreger yderligere, hvad der tidligere er sagt, at den Mand, der stod paa Rentemesterposten i Aa-

rene 1574—89, maa have været i Besiddelse af en mægtig Arbejds-kraft og organisatorisk Talent for ikke at miste Overblikket i den Vrimmel af saa uligeartede Sager, han fik til Behandling.

Med Rentemesterhvervet fik Valkendorf ogsaa et vist Opsyn med Kjøbenhavn, med Holmen, Flaaden og Artilleriet; desuden voksede hans mange Forretninger yderligere i Tal, da han som Rigsraad fra 1576 fik nye Opgaver.

Som et lille Kuriosum skal nævnes, at Rentemesterposten ogsaa kunde have sine behagelige Sider; af de helsingørske Kæmnerregnskåber fremgaar det, at Valkendorf i 1576 og siden hvert Aar fra 1580 fik forærende en Ame Vin (160 Potter) af Helsingør By;⁶⁵) det var nærmest en Slags anerkendt Bestikkelsesforsøg, noget i Samtiden meget almindeligt; med det Kendskab, vi ellers har til Valkendorfs Ubestikkelighed, bliver det dog højst tvivlsomt, om de gode Helsingørborgere har opnaaet noget med deres Vin. •

Rentemesterposten var, da Valkendorf i 1574 overtog den, i Forhold til de øvrige høje Statsembeder en mere underordnet Stilling; men den Kendsgerning, at der efter Peder Oxes Død ikke blev udnævnt nogen ny Rigshofmester, og at Valkendorf var den kraftige Personlighed, han var, gav Rentemesterstillingen en mere fremtrædende Plads i Statsmaskineriet til 1589; men det var kun en blot foreløbig Forbedring af Rentemesterposten. Da Valkendorf forlod denne Gren af Statsstyrelsen, fik Rentemesteren omtrent samme Stilling som før Valkendorfs Tid. Ganske vist var Kamrets Personale blevet forøget; men hvad det rent administrative angaar, stod Rentekamret stadig i samme underordnede Forhold til Danske Kancelli. Det var først en langt senere Eftertid beskaaret at give Kamret dets eget Ekspeditionskontor. — — —

Den 1. Juli 1589 blev Valkendorf sin Rentemesterbestilling kvit; kort i Forvejen havde han faaet tillagt et af Hovedlenene. Som hans Efterfølger i Rentekamret kan nærmest Enevold Kruse betegnes, idet den anden Rentemester, Holger Gage, ikke synes at have spillet nogen fremtrædende Rolle. Om Grundene til Valkendorfs Tilbagetræden kan man kun forsøge at gætte. De mange og anstrengende Forretninger, han efter Frederik II's Død havde faaet som Medlem af Regeringsraadet har vel nok kunnet fremkalde et

Ønske om at befri sig for Arbejdet som Rentemester. Maaske har ogsaa andre Momenter spillet ind.

Med den regnskabsmæssige Afvikling af Valkendorfs Rentemesterbestilling trak det ud i en Del Aar. Der synes ikke at være blevet rørt ved dette Spørgsmaal, før Valkendorf efter den bevægede Herredag i Kolding i Sommeren 1590 havde trukket sig ud af Regeringsraadet. Men faa Dage efter denne Begivenhed, den 12. August, sendte Regeringsraadet ham et Brev, hvori det hed, at naar Valkendorf nu havde taget sin Afsked hos menige Danmarks Riges Raad og vilde drage over til Sjælland, vidste man, at det var hans Hensigt med det første atter at indfinde sig med sit Regnskab og forklare det for Rigsraadet; Kongen (d. v. s. Regeringsraadet) kunde imidlertid regne ud, at han ikke saa hurtigt kunde faa sit Regnskab færdigt, fordi der deri skulde indføres mange andre Regnskaber, der var blevet klargjort i Valkendorfs Tid, og som han burde kvittere paa, hvilket endnu ikke var sket; derfor fik han Ordre til flittigt at gennemse og „overslaa“ sine Regnskaber og have dem i Orden til Treugersdagen efter Mikkelsdag; til den Tid vilde Regeringen beskikke fire Rigsraader til at revidere Regnskabet; naar man gav ham denne Besked var det med den Motivering, at han ikke skulde besværes med videre Bekostning og Tæring. Otte Dage senere fik Rigsraaderne Manderup Parsberg, Jørgen Skram, Absalon Gøje, Jacob Seefeldt, Kristen Skeel og Albert Friis, der af Rigsraadet var udset til at revidere Valkendorfs Regnskab, Meddelelse om, at de først skulde tage sig af Mellemværendet med Holsten og derefter begive sig til Kolding for at revidere.⁶⁶⁾

Det blev imidlertid ikke til noget med Revisionen i Efteraaret 1590. Den 6. Marts det følgende Aar fik Rigsraaderne Manderup Parsberg, Henrik Belov, Kristen Skeel og Albert Friis Regeringens Paabud om at møde i København otte Dage før Pinse, den 16. Maj, for at forhøre Valkendorfs Regnskab for alle de Aar, der endnu stod uforklaret; nu vilde Regeringen have dette Forhold klargjort.⁶⁷⁾ Først den 8. September 1596 fik Valkendorf Kvittering for de Regnskaber, der ved denne Lejlighed var blevet revideret, nemlig Regnskaberne for Tiden 1. Januar 1585 til 1. Juli 1589; kort efter, den 30. September, fik han Generalkvittering for hele sin Rentemestertid fra 1. Januar 1574 til 1. Juli 1589, „da han igen

Sjette Afsnit.

LENSMAND OG KØBENHAVNS STATHOLDER

SAMTIDIG med sine Hovedhverv i Statens Tjeneste har Kristoffer Valkendorf haft forskellige Forleninger i Danmark og Norge. Naar han, før han blev Rentemester i 1574, havde været Lensmand i Norge, paa Island og Gulland, havde disse Len krævet deres Indehavers fulde Arbejdskraft og Opmærksomhed; det var Hovedopgaver, der gjorde Krav paa Lensmandens stadige Nærværelse og hele hans Tid. Naar han imidlertid ogsaa fik Len i Tiden fra 1574 til sin Død 1601, var det ofte blot en Form for Løn, og Lenene kunde han som oftest lade sine Fogder bestyre. Kun i den Periode, hvor han ikke har beklædt andre større Statsembeder, Tiden fra 1590 til 1595, fik han Forleninger, der har fordret, at han residerede paa Lenet; saaledes kan nævnes Vordingborg og Helsingborg Len.

Da Kristoffer Valkendorf blev Rentemester Nytaar 1574, sad han inde med et af Hovedlenene, nemlig Roskildegård med Skjoldnæs, som han havde faaet i sidste Halvdel af 1573 efter Lave Beck.¹⁾ I de første to Maanedes af 1574 fik han et Par Hverv, Lenet vedrørende, nemlig dels at sælge Kronens Bønder paa „Heden“ Brændsel og El, Hessel og Tjørn til Hegn og Gårder, dels at indløse noget sjællandsk Gods, som et Par Adelsdamer havde i Pant.²⁾ Han skulde sørge for Nedlæggelsen af St. Ibs Kirke i Roskilde, der havde for ringe Tilliggende, saa den ikke kunde holdes i Stand; Kirkens Sognefolk skulde for Fremtiden søge til St. Jørgens Kirke paa „Spitalsbjerget“, der skulde have St. Ibs Kirkes Indtægter. Naar St. Ibs og Bidstrup Kirker blev nedbrudt, hvad

Valkendorf skulde sørge for, skulde deres Sten, Kalk og Tømmer anvendes til Istandsættelse af St. Jørgens Kirke. Ligesaa skulde Graabrødre Kirke, der ogsaa var meget forfalden og uden tilstrækkelige Midler, nedlægges som Kirke, og dens Sognefolk skulde søge til Domkirken, hvor de skulde have tildelt Stolestader af Domkapitlet, Valkendorf og Bispen i Forening; Graabrødre Kirkes Midler skulde overgaa til Domkirken.³⁾ Endvidere førte Valkendorf paa Kronens Vegne Proces mod Rentemester Joachim Becks Arvinger. Valkendorfs Embede som Rentemester har dog sikkert taget saa meget af hans Tid, at han ikke samtidig var i Stand til at bestyre et Hovedlen; allerede den 26. Februar fik Eggert Ulfeldt Befaling til at fortsætte Processen. Den 3. Marts fik han Forleningsbrev paa Roskildegaaard, og skønt han egentlig først skulde have Løn fra 1. Maj at regne, overtog han dog Lenet i sidste Halvdel af Marts; Valkendorf blev Lenet kvit den 19. Marts.⁴⁾

I August samme Aar fik Kristoffer Valkendorf dog en Slags Erstatning; han fik Ordre til at indfri Salling Herred, som Statholderen i Slesvig og Holsten, Henrik Rantzau til Breitenburg, havde i Pant for 7000 gamle og 3000 ny Dalere samt 500 Mark Dansk; Valkendorf skulde selv have Herredet i Forlening og fik samtidig Følgebrev til Bønderne. At Lenet havde Karakter af Løn, ses af, at det var afgiftsfrit. I December 1576 fik han tillige Landgilden af to jordegne Bondegaarde i Herredet (i Nybølle). I April 1580 gav Valkendorf Herredet tilbage til Kronen, mod at han blev fritaget for Afgift af sit norske Len (Ryfylke, Jæderen o. s. v.), og mod at han blev forlenet med Kronens Bønder i Ellerup (Gudme Herred) uden Afgift; dog beholdt Kronen sin Vragret. Salling Herred blev derefter lagt under Nyborg Len.⁵⁾ Hvad Bønderne i Ellerup angaar, saa ønskede Valkendorf selv i 1587 at blive dem kvit, da de forhuggede Skoven; han foreslog, at de igen maatte blive lagt under Nyborg Len, for at der bedre kunde holdes Opsyn med dem; dette skete sidst i April; Lensmanden for Nyborg Len skulde tage Syn over Skoven og lade Bønderne tiltale, hvis den var blevet forhugget.⁶⁾

I Oktober 1575 havde Kristoffer Valkendorf faaet Forleningsbrev paa noget Gods tilhørende Roskilde Vor Frue Kloster mod en aarlig Afgift paa 200 Daler af den visse Indtægt og paa Halv-

delen af den uvisse; for denne sidste skulde han gøre Regnskab; Klosters Bønder skulde vedblivende køre Ægt og gøre Arbejde under Roskildegaard. Ialt bestod Lenet af 74 Gaarde, 2 Møller og 2 Gadehuse, spredt rundt om i Sømme, Tune, Voldborg, Merløse, Ramsø, Ringsted og Løve Herreder. Sidst i November samme Aar blev han fritaget for at betale Afgiften, og han sad nu inde med Godset i henved otte Aar; men i Oktober 1583 afstod han det mod at faa Jungshoved Len afgiftsfrit, og Klosteret blev lagt under Roskildegaard.⁷⁾

Kristoffer Valkendorf fik altsaa i Oktober 1583 Jungshoved som frit Len, og beholdt det til 1587.⁸⁾

Omkring ved den Tid da Kristoffer Valkendorf i Juli 1589 tog Afsked med Rentemesterembedet, fik han overdraget et af Hovedlenene; sidst i August blev der udstedt Forleningsbrev til ham paa Vordingborg Slot og Len, som han allerede havde overtaget den 1. Maj. For Størrelsen af hans aarlige „Genant“ (Løn) findes der meget udførlige Bestemmelser, som giver et godt Indtryk af, hvor stor en Rolle Naturalier spillede i Statshusholdningen; han skulde nemlig hvert Aar — fra 1. Maj 1589 at regne — foruden 668 Daler have 7 Læster Rug, 9 Læster Byg, 312 Tdr. Havre, 6 Skip-pund Humle, 12 Tdr. Smør, 40 levende Køer, 200 Faar og Lam, 500 Gæs, 422 Høns, 14 Bolsvin, 200 magre Svin, 6000 Hvillinger, 6 Læster saltet Sild, 3 Læster saltet Torsk, 30 Vorder Langer og Kabliau (1 Vorde er 10 Stk.), 5 Vorder Rokker, 8000 Flyndere, 1 Td. Bergfisk, 2 Læster Gryn, 7 Tdr. Lüneburgersalt, 3 Læster groft Baisalt og almindelig Hofklædning til sig selv og fem andre, samt Kronens Tiende af Køng og Sværdborg Sogne uden Afgift. Af Slottets Indkomst skulde han bruge en halv Læst Korn til paa sædvanlig Vis at underholde 12 Peblinge med, og Slotsfogeden og Ridefogeden skulde til deres Hest hver have henholdsvis 22 og 20 Tdr. Havre om Aaret. Udover det her nævnte maatte Valkendorf ikke beregne Kongen nogen Udgift af den faste Indtægt; for den uvisse Indkomst skulde han aflægge Regnskab, og han maatte selv beholde Halvdelen af saadanne Indtægter som Gaardfæstningspenge, Sagefald (Bøder), Førlovspenge, Oldengæld og Penge, indkommet for Vindfælder (omblæste Træer), hvorimod Kronen selv forbeholdt sig al Indtægt af Told, Sise og Vrag. Valkendorf maatte

selv beholde hele Avlen af Slottets Ladegaard mod en aarlig Afgift paa 10 Læster Korn, halvt i Rug, halvt i Byg, idet han dog skulde have Lov til at betale en gammel Daler i Stedet for hver Tønde Korn i de Aar, hvor Høsten slog fejl. Han skulde oppebære og aflægge Regnskab for al Kronetiende og for al den Smaatold, der blev svaret af Heste og Øksne, der blev udskibet der ved Slottet, og han skulde paase, at ingen snød sig fra Tolden. Naar nogen kom til ham med Kongens eller Enkedronningens Pas eller i deres Ærinde, skulde han give dem „nødtørftig Øl og Mad“, men ikke beregne Kongen nogen Udgift derfor eller henvise de Rejsende til Borgerne i Byen; heller ikke skulde Kongen bære Omkostningerne, naar Valkendorf eller hans Folk rejste i Inlandet i Kongens Ærinde, og han skulde til Rigets Forsvar stille syv „geruste Heste“. Han skulde paa egen Bekostning holde Slottet og Ladegaarden i Stand med Nøgler, Døre, Vinduer, Laase, Tag og lignende; skulde der yderligere foretages noget ved Bygningerne, skulde det ske efter Kongens Ordre og paa hans Bekostning. Endelig skulde Valkendorf sørge for, at Kongens Vildtbane i Lenet blev fredet.⁹⁾

Straks i 1589 fik Valkendorf forskellige Ordre angaaende sit Len: han skulde lade skyde tre Stykker Storvildt i Lenets Skove, udbetale noget af Kronens Gæld og lade Træer hugge til Drejerkamrene paa Kronborg og Københavns Slotte.¹⁰⁾ Aaret efter var der stort Rykind paa Vordingborg Slot; i Juni skulde Kristian IV's Søster Elisabet paa Koldinghus fejre sit Bryllup med Hertugen af Braunschweig-Lüneburg Heinrich Julius; i den Anledning ventede man, at Brudgommen og andre fremmede Fyrster vilde lægge Rejsen til Danmark over Vordingborg; Kristoffer Valkendorf var imidlertid i sin Egenskab af Regeringsraad i København, og derfor skulde Lave Beck til Førslev begive sig til Vordingborg for at være Vært for Fyrsterne; Fru Sybille Gyldenstjerne skulde hænge Tæpper op i de fremmede Fyrsters Gemakker og omhænge Sengene med Skarlagene; for Vinen havde Valkendorf selv sørget.¹¹⁾

I 1590 slog Høsten fejl for Bønderne i Vordingborg Len, og de fik derfor Lov til at afløse Halvdelen af deres Byglandgilde med Penge. Aaret efter mistede Valkendorf Patronatsretten til Toksværd Kirke, der i Peder Oxes Tid uretmæssig var kommet ind under Lenet. Samme Aar 1591 klagede Bønderne i Stensby Birk

over, at Valkendorf havde forbudt dem at føre Ved ned til Strandbakken, hvor de solgte Brændet til Indbyggerne i Stege og paa de omliggende Øer og derved fik Midler til at købe Salt og Tjære for. Regeringsraadet befalede Valkendorf at undersøge Sagen; hvis Brændet ikke blev udført til Udlandet, skulde han enten lade Bønderne beholde deres gamle Rettighed eller ogsaa give Regeringsraadet saadanne Oplysninger, at det kunde give dem tilbørligt Svar, hvis de kom igen. Kort efter fik han Befaling til at istandsætte en gammel Stald paa Slottet og til at sørge for, at Lenets Skovrider tog noget bedre fat paa Krybskytterne, der ødelagde Jagten paa Lenet; samtidig skulde han foretage en Reduktion af Skovriderens Løn.¹²⁾

I 1591 bevirkede Misvækst, at Valkendorf dette Aar blev fri for Afgiften af Ladegaardens Avl, og samtidig nedsattes Afgiften til for Fremtiden at være 6 Læster Rug og Byg i Stedet for 10, fordi Høsten i de senere Aar stadig var slaaet fejl. Iøvrigt var han ikke saa præcis med at aflægge Regnskab som ellers; som den første blandt de Lensmænd, der i December 1591 fik Befaling til „straks uden al Forhaling og Undskyldning“ at forklare deres Regnskaber og indbetale deres Restancer, stod Valkendorf med Regnskabet for 1. Maj 1590 til 1. Maj 1591.¹³⁾

I Foraaret 1592 skulde han sende Mursten til København; men allerede den 1. Maj blev det Slut med hans Lensmandsbestilling i Vordingborg. Godt et Aar efter fik Valkendorf Generalkvittering for sine Regnskaber 1589—92.¹⁴⁾

Da Valkendorf afgav Vordingborg Len, fik han med det samme et andet Hovedlen, Helsingborg Slot og Len. Den 12. Maj fik han Følgebrev til Bønderne i Lenet, og i Juni udstedtes Forleningsbrevet. Hans aarlige Genant skulde være 736 Daler, Korn, Mel, Malt, Smør, Svin, Flæsk, Køer, Faar og Lam, Gaasekroppe, Fisk, Høns, Ved, Kul, Hø, Halm, Lysegarn og „andet saadant Smaapluk, som Jordebogen indeholder“. Han maatte have hele Avlen af Slottets Ladegaard og af Hjelmsholt og beholde Halvdelen af den uvisse Indtægt undtagen af Told, Sise og Vrag; han skulde i Krig stille 12 „geruste“ Heste, og Slottet skulde holdes i Stand paa samme Maade, som det var bestemt med Vordingborg Slot i 1589.¹⁵⁾

Sidst i Maj 1592 fik Valkendorf Ordre til at sende Kampesten til København; de skulde bruges ved Bygningen af Reberbanen paa Holmen. Midt i Juni skulde han undersøge Forholdene ved Jærnhytten i Lenet og sørge for, at den blev „holdt ved Magt“. I Januar og Februar næste Aar skulde han sende forskellige Sager til København: Planker og firkantede Træer, beregnet til „Skytslader“ (Lavetter), ferske Laks, smaa Sten til Ballast i et nyt stort Orlogsskib.¹⁶⁾ I Sommeren 1593 skulde Valkendorf for sit Lens Vedkommende undersøge, hvad Adelen sad inde med af gejstligt Gods og Kirkegaarde og med hvilken Ret. Sidst i August blev hans Genant ændret fra 1. Maj samme Aar at regne; han skulde have 236 Dlr. i Stedet for 736 Dlr.¹⁷⁾ Han skulde sørge for, at der i hans Len som andensteds blev holdt Bededage 4.—6. Februar 1594 paa Grund af Guds Hjem søgelse med Dyr tid og Pestilens; der maatte ikke i de Dage holdes Ting eller anden verdslig Forsamling. I November 1593 fik han atter Besked om at undersøge Forholdene med Lenets Jærnhytte.¹⁸⁾

I 1594 skulde Valkendorf komme Præsten i Karup (i Skaane) til Hjælp; Pinseaften var Præstegaarden med alt Indbo og Inventar nedbrændt; Valkendorf skulde derfor skaffe Præsten Bygningstømmer til en ny Præstegaard og hjælpe ham til at faa nogen Støtte, bl. a. hos de andre Præster i Skaane; hvad Bygningstømmeret angik, viste det sig imidlertid, at det ikke var til at skaffe fra Helsingborg Lens Skove i Karups Nærhed, og Præsten maatte i Stedet have det fra Lensmanden paa Laholm.¹⁹⁾ Samme Aar var Valkendorf paa Kronens Vegne indviklet i en Proces med Jørgen Daa til Snedinge om Markskel; i August fik han Befaling til at lægge tre Bondegaarde, indløst Pantegods, ind under Lenet; det viste sig senere, at Pantesummen slet ikke var blevet udbetalt, hvad Valkendorf saa i Oktober fik Ordre til.²⁰⁾

Tre Fjerdingaar senere var det forbi med Kristoffer Valkendorfs Styrelse af Helsingborg Len; den 5. Juli 1595 overtog en anden Lenet, og i Maj Aaret efter fik Valkendorf Kvittans for sine Regnskaber.²¹⁾

Naar Valkendorfs aarlige Genant i Penge af Helsingborg Len i 1593 pludselig blev beskaaret med næsten to Tredjedele, maa det vel have staaet i Forbindelse med, at der blev givet ham en anden

Indtægtskilde, og man kan her maaske pege paa, at han den 7. Juni 1594 fik Stadfæstelse paa Livstid paa Kronens Korntiende af Frørup Sogn, som han altsaa maa have haft tidligere; han skulde deraf svare 6 Pd. Rug, 9 Pd. Byg og 3 Pd. Havre til Kronen. Iøvrigt synes man ellers hidtil at have lønnet Landstingskriveren paa Fyn og Skriveren paa Nyborg Slot med denne Tiende. I Sommeren 1595 fik Valkendorf Lov til foreløbig at svare Afgiften i Penge. Det er formentlig bl. a. denne Forlening, der er Tale om, da det i Maj 1601, efter Valkendorfs Død, blev befalet Jakob Rosenkrantz at lægge alt det Gods i Nyborg Len, som Valkendorf havde været forlenet med, ind under Lenet igen.²²⁾

Da Valkendorf overgav Helsingborg Len til Aksel Brahe i Juli 1595, har de i Virkeligheden blot „byttet Gaarde“; Aksel Brahe kom fra Odensegaards og St. Knuds Klosters Len, og dette Len overtog Valkendorf den 5. Juli; fem Dage senere fik han Følgebrev til Bønderne, og endelig blev Forleningsbrevet til ham udstedt den 4. August; fra 1. Maj 1595 at regne skulde han i aarlig Afgift af den visse Indkomst svare 20 Læster Byg, 2 Læster Rug, 1 Læst Smør, af Gæsteriet og den uvisse Indtægt Halvdelen, af Told, Sise og Vrag dog alt. Han maatte for egen Regning drive Odensegaards Avl og skulde iøvrigt opfylde de sædvanlige Lensmandspligter, bl. a. tjene Riget med 6 geruste Heste. Odensegaard var ikke i allerbedste Stand, da Valkendorf overtog den; han maatte istandsætte Husene, der var meget brøstfældige; det gamle, ubrugelige Inventar blev givet til Odense Hospital.²³⁾

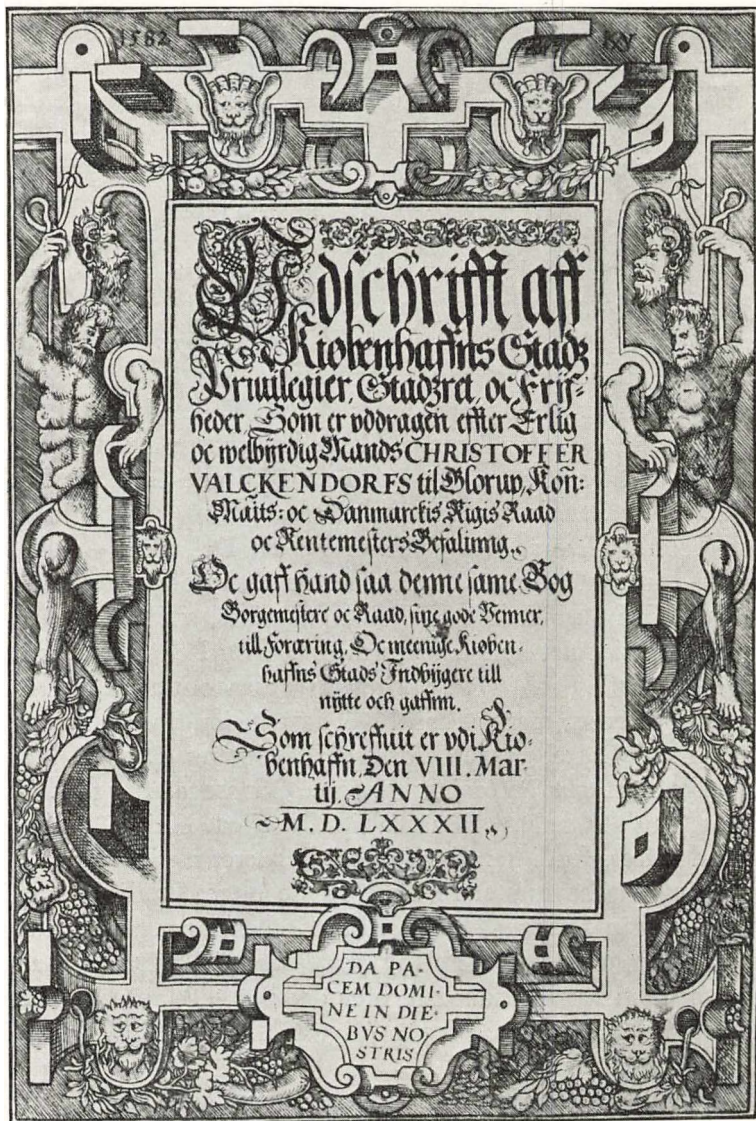
Valkendorf har som Lensmand haft noget med Odense Skole at gøre; i Januar 1596 anbefalede Universitetets Rektor og Professorer Mag. Hans Petersen Glandrup som Rektor i Odense til Valkendorf, og Glandrup fik Rektoratet. Valkendorf har i det Hele taget interesseret sig for Odense Skole; dens Bygning blev i 1596 forlænget med 12 Alen paa hans og Provstiets Bekostning; det var til ham, to Peblinge i Skolen henvendte sig i November samme Aar med Bøn, om han vilde hjælpe dem med at faa de Penge af Aksel Brahe, som de havde til Gode af en Understøttelse af Kongsgaarden i Odense. Ogsaa Bispen har forhandlet med ham; Jakob Madsen skrev til ham den 10. Februar 1596 om forskellige Forhold ved St. Knuds Kirke i Odense.²⁴⁾

De Hverv, Valkendorf fik i sin Egenskab af Lensmand i Odense, var mangeartede; han skulde overlade Odenseborgmesteren Afgiften af Kronens Korntiende fra Marslev Sogn og indløse Pantegods. Han skulde lade alle Kirkerne i Lenet bidrage til Reparationerne af den meget forfaldne Rønninge Kirke, især Annekskirken, Ferritslev Kirke, der var „temmelig formuende“, og han skulde lade Bønderne istandsætte Landevejen gennem Lenet, der var meget „ond“ og med brøstfældige Sten- og Fjællebroer, saa den var yderst besværlig for de vejfarende.²⁵⁾

I Anledning af Kroningsfestlighederne sidst paa Sommeren 1596 fik Odensegaard Besøg af fyrstelige Personer, der var paa Gennemrejse; derfor skulde der i Forvejen sørges for Brændsel, Vin og Øl til dem, for „gode Logementer“ og „god Traktation“ og for Staldrum. Senere paa Aaret skulde Valkendorf eller hans Foged sende Havre og Tømmer til Frederiksborg; tre Uger senere fik han Lov til at fritage fire Bønder i Birkende Sogn for Penge-skat, da deres Gaarde var brændt. I Foraaret 1597 maatte han forfølge Taterne, hvoraf der paa Fyn var en Del, der — som der siges — var til stor Besvær og Skade for Fattigfolk; Kongen vilde ikke taale den Slags Folk; de skulde paagribes, sættes i Forvaring, dømmes, saavidt det kunde gøres med Lov og Ret, og straffes.²⁶⁾

Valkendorfs Len havde oprindelig ogsaa omfattet St. Knuds Kloster i Odense; men i Juni 1596 havde Kongens Kansler Kristian Friis til Borreby faaet Klosteret i Forlening. Den 11. August fik Valkendorf nyt Forleningsbrev paa Odensegaard og St. Hans Kloster; han skulde have Lenet afgiftsfrit fra 1. Maj 1596 til Aarsdagen derefter, fordi han daglig var „besværet med Rigens Bestilling“ som Rigshovmester og ikke havde nogen særlig Forlening „for denne sin Umage“. Siden vilde Kongen „paa anden Maade forsørge ham for hans Umage og tro Tjeneste“. ²⁷⁾ Da det Aar udløb, hvori han havde Lenet frit, blev det den 1. Maj 1597 givet til Knud Rud til Sandholt, og den 8. August fik Valkendorf Kvittering for sine Regnskaber.²⁸⁾

Da Valkendorf afleverede Odensegaard, havde han allerede i April faaet Forlenings- og Følgebreve paa Jungshoved Slot og Len — som han altsaa nu blev Lensmand for for anden Gang — og paa Kronens Bønder i Gudbjerg og Gislev Sogne (i Gudme Her-

Titelbladet af Valkendorfs Bog i Raadstuearkivet.

Bagside af Titelbladet i Valkendorfs Bog.

red) fra 1. Maj at regne, altsammen uden Afgift, dog saaledes at Kongen forbeholdt sig al Told, Sise og Vrag.²⁹⁾ Hermed opfyldte Kongen det Løfte, han havde givet Aaret før. Jungshoved beholdt Valkendorf lige til sin Død; han byggede en ny Øksenlade ved Slottet og skal have været omhyggelig for, at Skovene ikke blev forhuggede. Da han døde, blev Lenet i Maj 1601 overdraget til Sivert Grubbe, og paa Valkendorfs Vegne mødte ved Synsforretningen hans Foged Jørgen Stygge.³⁰⁾ Hvad Gislev og Gudbjerg angik, da fik Valkendorf i 1598 Ordre til at forbedre Gislevpræstens Kaar ved et Mageskifte med Bønderne; Aaret efter blev det forbudt Bønderne i de to Sogne at hugge i Skovene, der hørte til deres Gaarde, uden hans Tilladelse. Gislev og Gudbjerg har sikkert ogsaa hørt til det Gods, som Lensmanden paa Nyborg Slot efter Valkendorfs Død skulde lægge tilbage under sit Len.³¹⁾

Ogsaa uden for selve Danmarks Grænser havde Valkendorf Forleninger; i Begyndelsen af 1554 fik han Brev paa Provstiet i Bergen, som han beholdt lige til sin Død, altsaa i ikke mindre end 47 Aar.³²⁾ I 1578 fik Valkendorf endnu et norsk Len; i April fik han for sin Tjeneste Brev paa Ryfylke, Jæderen og Dalerne med Fossfjord Laksefiskeri (i Stavanger Stift) med al Rente, Rettighed og Tilliggende mod en aarlig Afgift paa 300 gamle Daler, der skulde betales hver Mikkelsdag paa Rentekammeret; Told, Sise og Vrag forbeholdt Kongen sig.³³⁾ Ni Aar efter, i April 1587, blev Valkendorf fritaget for al Afgift af Lenet, og hvis nogen havde noget af den visse eller uvisse Indkomst i Forlening, skulde Valkendorf ogsaa have det. Større praktisk Betydning i Øjeblikket kan det derfor ikke have haft, naar Regeringsraadet i April 1591 befalede ham som de andre norske Lensmænd at indsende nøjagtige Jordebøger over Lenet til Rentekammeret inden Mikkelsdag.³⁴⁾ I Maj 1595 gav Regeringen ham Paalæg om ligesom de andre Lensmænd i Stavanger Stift at undersøge og ordne de „uskikkelige“ Forhold med Kirkernes Regnskaber og Bøndernes Tiende, og i Marts 1599 fik han Stadfæstelse paa Lenet „kvit og frit ad gratiam“; da to Tiender var kommet bort derfra, maatte han tage dem igen, ligeledes hvad andre uvisse Indtægter, der kunde være bortforleenede derfra. Ogsaa dette Len beholdt Valkendorf lige til sin Død i 1601.³⁵⁾

Kristoffer Valkendorf har saaledes i hele Tiden fra 1573 til sin Død haft Forleninger; Flertallet af dem har været af en saadan Karakter, at de udelukkende maa betragtes som Løn, han har faaet for sin anden Virksomhed i Statstjenesten. Af den Beskaffenhed var Forleningerne med Salling Herred, Vor Frue Kloster i Roskilde, de norske Len, Jungshoved og Frørup, Gislev og Gudbjerg Sogne, tildels ogsaa Roskildegård (efter Nytaar 1574) og Odensegaard (efter Sommeren 1596). Disse Len har han sikkert maattet lade sine Fogder bestyre og selv kun oppebaaret Indtægterne deraf. Af en helt anden Art var derimod hans Forleninger med Vordingborg Slot og Helsingborg Slots Len, tildels ogsaa Roskildegård (før Nytaar 1574) og Odensegaard (til Sommeren 1596); her har han virkelig selv udført en Lensmands Virksomhed; det er jo ogsaa Forleninger, der falder dels før hans Tjeneste som Rentemester, dels i Tidsrummet fra han blev dette Embede kvit, til han blev Righofmester.

Blandt de Hverv, der blev tildelt Valkendorf, medens han var Rentemester, var Statholderskabet over København. Hans Virksomhed her blev af stor Betydning for Hovedstaden.

Som Rentemester var hans Nærværelse i København stærkere paakrævet end de øvrige højere Rigsembedsmænds, hvoraf flere, bl. a. Kansleren, maatte følge Kongen paa dennes Rejse rundt i Landet fra Slot til Slot. Valkendorf blev derfor — saaledes som de mange Breve fra Niels Kaas, Arild Hvitfeldt og Absalon Juul viser det — det naturlige Bindeled mellem Hoffet og Regeringskontorerne i København. Han maatte bosætte sig i Hovedstaden og fik derved stærkere Tilknytning til dens Borgere, større Interesse for Byens Vel.

Valkendorf ejede selv Ejendomme i København. Allerede i September 1558, da Adelen fik Ordre til at bidrage til Byens Befæstning af deres Gaarde dér i Staden, nævnes Valkendorf som Ejer af en af disse Gaarde. Antagelig er det den samme Kristoffer Valkendorfs Gaard, der i 1565 nævnes som beliggende paa Vestergade. Sine Besiddelser i denne Gade udvidede han ved at købe to Boder af en Laurits Bøssestøbers Arvinger; Bøssestøberen, der var død i 1570, havde imidlertid haft Kludder i sine Regnskaber, og Kongen lod derfor hans Gods konfiskere i

1576; af særlig Naade lod han dog Rentemesterens Køb staa ved Magt.³⁶⁾

Paa Grund af sine Besiddelser her i Vester Kvarter maatte Valkendorf i 1581 atter — som de andre Adelige, der havde Gaarde i København — bidrage til Stadens Befæstning. Samme Aar var det, at Valkendorf lod nedskrive en Jordebog over Stadens, Kirkernes, Skolens, Hospitalets, Præsternes og de fattiges Indtægter af Jordskyld. Af denne Fortegnelse fremgaar det, at Valkendorf selv havde haft to Boders Grund i Nærheden af Nørrevold (Rosen-gaarden); dem havde han byttet væk for to Haver uden for Vesterport, som derved blev fri for Jordskyld. Mod Syd uden for Vesterport havde han nogle Haver, som han havde købt af ti Københavnsborgere; ligeledes uden for denne Port, men mod Nord, ejede han tre Haver, afkøbt tre forskellige Borgere. Jordskylden til Byen for disse Grunde androg ialt 10 Mark 2 Skilling; men i Stedet for at betale Staden dette Beløb hvert Aar havde Valkendorf stillet 60 Daler til Raadighed, hvoraf Byen fik Renten, 12 Mark om Aaret. Desuden nævner Jordebogen hans tre Boder paa Vester-gades søndre Side, hvoraf der aarlig svaredes 16 Mark til Hellig-gejst Kirke.³⁷⁾

I 1582 købte Valkendorf først en Gaard med Hus, Bygning og Gaardsrum, „liggendes ud til Skindergaden her i København, Norden for Gaden, Østen næst op til den østerste Rist paa Vor Frue Kirkegaard ved Skolen og Vesten op til Apolonix Iilings Vaaning“. Endnu samme Aar erhvervede han Nabogaarden, og disse to Gaarde skænkede han derefter til Vor Frue Skole; men Gavebrevet „blev opbrændt, da Borgmester Oluf Madsens Gaard Aar 1596 overgik Ildebrand“, og da Valkendorf ikke inden sin Død fik udstedt et nyt, opstod forskellige Stridigheder om Gavens Anvendelse. Ejendommene, han her havde givet Skolen, laa paa nuværende Skindergade Nr. 32's Grund. Forøvrigt skænkede han ogsaa Skolen en større Pengesum, hvorfor han ogsaa var nævnt blandt dens Velgørere paa den Sten, der sad over Skolen indtil Branden 1728.³⁸⁾

Valkendorf synes at have været københavnsk Grundejer i større Stil. Han ejede syv Boder i Farvergade og tre i Kattesundet; dem mageskiftede han bort til Kongen i Oktober 1584 og fik i

Stedet en Gaard tværs over for Stenboderne (nu Amagertorv Nr. 25 og Læderstræde Nr. 28); den var tilfaldet Kronen „for Gæld efter Jørgen Pedersen“, en tidligere Borgmester i København. I Maj 1586 var han da ogsaa blandt de Adelsmænd, der som Grundejere i Nikolaj Sogn fik Opfordring til at hjælpe Menigheden med at faa bygget et Taarn paa Nikolaj Kirke.³⁹⁾

I 1588 erhvervede Valkendorf den Gaard i St. Pederstræde, „Hvidekloster“, som han senere omdannede til sit Studenterkollegium. En kort Tid i 1592 var Valkendorf Ejer af en Gaard ved Stranden; dens Grund strakte sig fra Stranden ud til Læderstræde. Denne Gaard købte han af Raadmand Albert Kristensen og solgte den straks efter til Laurids Brockenhus; dens Beliggenhed siges yderligere at være mellem „Valkendorfs egen Gaard paa den vestre og Anders Hansens Gaard paa den østre Side“, hvoraf ses, at Valkendorf i Forvejen ejede en Gaard ved Stranden.⁴⁰⁾

Da Valkendorf døde i 1601, arvede hans Brodersøn Kristian Eriksen Valkendorf hans Gaard ved Stranden, og ved et Mageskifte i 1602 overgik den til Kronen. Paa denne Gaard boede Valkendorf selv under sine Ophold i København, medens et Par mindre Boliger — ved Gaardens vestre og østre Side — var lejet ud.⁴¹⁾

Siden Københavns Overgivelse i 1536 havde den øverste Myn- dighed i Staden af og til været overdraget til en Statholder, en eller anden højtstaaende Adelsmand, naar Kongen var fraværende fra Hovedstaden. Denne Stilling indtog Valkendorf flere Gange i Tiden, efter at han var blevet Rentemester.⁴²⁾

Et aabent Brev af 30. November 1579 bestemte, at Valkendorf i Kongens Fraværelse skulde have godt Opsyn med alt paa Københavns Slot, paa Holmen og i Byen, og Dagen efter fik Stadens Indvaanere Ordre til at være Rentemesteren hørig og lydige, som om Kongen selv personlig var til Stede. Den 1. Oktober 1582 fik Borgerskabet atter Besked om at være Valkendorf lydige og henvende sig til ham med mulige Klager; Kongen havde nemlig overdraget ham Tilsynet med Byen under sin Udenlandsrejse.⁴³⁾

Tre Aar senere, i Juli 1585, ser man, at Rentemesteren stadig har et vist Overopsyn med Københavns Slot, og da Regeringen den 15. September 1595 blev overdraget Valkendorf og Arild Hvit-

feldt, har der vel deri ogsaa været forstaaet et Statholderskab over Staden og Slottet.⁴⁴⁾

Allerede straks fra sin Ansættelse som Rentemester havde Valkendorf dog faaet forskellige Hverv Kjøbenhavn angaaende, et Forhold, der fortsattes hans Embedstid ud og blev genoptaget, da han blev Rigshofmester.

En af de største Sager, Valkendorf fik med at gøre, var den store Strid mellem Magistrat og Borgerskab i 1580. To Aar før havde der været nogen Tvivl angaaende Magistratens Ret til Skattefrihed; Valkendorf havde faaet til Opgave at undersøge Sagen i Forening med Magistraten og nogle af de fornemste Borgere. Dette gav Anledning til et samlet Indlæg fra Borgerskabet den 4. Juli 1580. Man hævdede heri, at Magistratens Ligning af Byskatten var uretfærdig, bl. a. maatte fattige, der ikke ejede Kvæg, alligevel betale Afgift til Kongen af Byens „Græsbed“, medens de rige

Udgravningen 1910 af Valkendorfs Brønd ved Østervold ud for Store Brøndstræde.
Tegning af P. Linde.
(I „Vor gamle Hovedstad“).

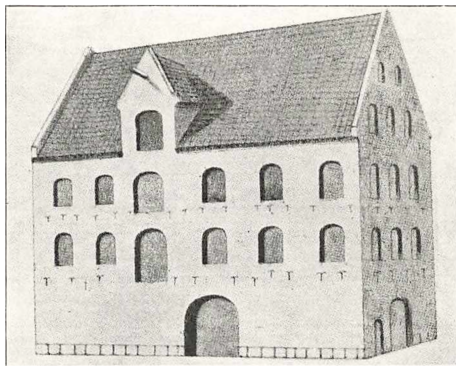
slap fri. Man vilde have Besked om Byens Indtægter, da Magistraten havde flere Indtægter end der tilkom den; den vilde ikke deltage i Udgifterne til Broer og Veje, vilde ikke bære sin Del af Byrderne ved Vagten og Indkvarteringen. Magistraten solgte Stadens Huse og Grunde, uden at Borgerne vidste, hvor de derved indkomne Penge blev af. Borgmester Knud Skriver havde laant Penge af Byens Kasse uden at betale dem tilbage; Borgmester Markus Hess havde solgt et af Byens Skibe i Danzig, og heller ikke her havde man faaet Rede paa, hvor Pengene var blevet af. Man ønskede at vide, hvem der nød godt af de 2000 Dlr., Kongen havde eftergivet Byen, og at faa ændret den sidste Skatteligning.

Magistraten søgte at afværge Stormen ved Imødekommenhed angaaende Skatterne og ved at dokumentere sine Rettigheder; men

først efter at Valkendorf den 26. Juli var blevet sat til at bilægge Sagerne i Mindelighed eller eventuelt lade dem afgøre ved Retten — „efterdi Vi ikke gerne hører, at der skulde være nogen Tvist og Uenighed imellem Vore Undersaatter udi Købstæderne“ — lykkedes det langt om længe at faa et Forlig bragt i Stand den 6. Januar 1581; det blev i April udformet som en Forordning kendt under Navnet „Frederik II's Stadsret“.⁴⁵⁾ Der blev bl. a. givet Bestemmelser om, at den aarlige Byskat skulde lignedes paa Borgerne efter deres Ejendom og Indtægter, og ny Ligning skulde foretages hvert Aar; denne Skat var den eneste, som Borgmestre og Raadmænd var fritaget for. Afgiften til Kongen af Byens „Græsbed“ skulde kun ydes af de Borgere, der havde Kvæg derude, og efter nærmere fastsat Beregning. Der blev indsat to Kæmnere til at modtage Stadens visse og uvisse Indkomster og afholde dens Udgifter, og de skulde hvert Aar aflægge Regnskab; det skulde nøje re-

videres af Magistraten og nogle menige Borgere; Kæmnerne skulde paase, at ingen paa uret Vis havde tilegnet sig Indtægter, der tilkom Staden; de fungerede i to Aar, idet der afgik een hvert Aar. I hver Rode skulde der være to Rodemestre, hvoraf een afgik hvert Aar. Der var udarbejdet en klar Jordebog over Stadens Indtægter, og en Fortegnelse over Magistratens Embedsindtægter skulde ligeledes nedskrives, for at Forviklinger for Fremtiden kunde undgaas.

I Medfør af sin Stilling som Kongens Repræsentant var Valkendorf den, for hvem de københavnske Borgmestre i Aarene 1579—90 og 1597—98 aflagde deres Borgmestered, i 1589 og 1590 dog ikke for ham alene, men for hele Regeringsraadet. Det var ham, der skulde afsætte Borgmestrene, naar det blev nødvendigt, og det var til ham, Kongen ved Nytaarstid 1582 gav Besked om, at Borg-

Kristoffer Valkendorfs Vejerbod, nedrevet
1857, paa Pladsen øst for Assistenshuset.
Tegning paa Kgl. Bibl.

mesteren Markus Hess maatte vedblive at beklæde Embedet, da han nu havde betalt den Gæld, der havde været ved at drive ham fra Bestillingen.⁴⁶⁾

At Valkendorf ikke var god at bides med, maatte et af Magistratsmedlemmerne sande i 1585. Under Arbejdet paa den saakaldte Valkendorfs Brønd i Østervold, havde Rentemesteren givet en af Byens Kæmnere Søren Flue Ordre til at tage nogle Sten i Stranden. I den Anledning blev Søren Flue overfuset paa Raadhuset af Raadmanden Børge Pedersen, der vilde have ham stillet for Retten. Kæmneren klagede til Valkendorf, og Valkendorf lod Klagen gaa videre til Kongen, idet han understregede, at han var sat til paa Kongens Vegne at have Tilsyn med Byen, og at hans Ordre var til Byens Gavn. Kongen svarede den 14. Juli Valkendorf, at hvis Søren Flues Fremstilling var rigtig, skulde Rentemesteren afsætte Raadmanden og udnævne en anden i hans Sted, og han skulde lade Byfogden rejse Sag mod Børge Pedersen for hans Overmod. Selvom Valkendorf skulde lade sig bevæge af Raadmandens Bønner, vilde Kongen ikke tilgive Raadmanden; det var jo paa Kongens Vegne, Valkendorf var blevet krænket.⁴⁷⁾

Sagen saa truende ud for Raadmanden, og som Kongen havde forudset, bad han Valkendorf om godt Vejr. Paa Maanedens sidste Dag skrev Dronning Sofie et Brev, som Børge Pedersen selv overrakte Valkendorf. Dronningen gik i Forbøn for Raadmanden, der paastod, at han ikke var kommet med de Udtalelser „Eder til Foragt og Fortrød“, som ved Bagtalelse var paaduttet ham. Skønt Dronningen ikke kendte synderligt til Sagen, bad hun dog — „efterdi han saa haardt og indstændigt beretter og benægter“ — Valkendorf lade sin „Misgunst og Uvilje“ fare. Enten har Dronningens Forbøn hjulpet, eller ogsaa var Sagen i sig selv ikke saa slem som antaget; thi Børge Pedersen blev ikke afsat; tværtimod steg han knapt fire Aar efter til Borgmester.⁴⁸⁾

Ogsaa Byfogden havde Valkendorf til Øvrighed i Kongens Sted. I en Byfogedbestalling af 1. November 1584 hedder det: „og skal han udi Vor Fraværelse udi alle Maader rette sig efter, hvis Os elskelige Kristoffer Valkendorf paa Vore Vegne hannem befalendes og tilsigendes vorder“.⁴⁹⁾

Som Rentemester og som Mellemed mellem Regeringen og

Staden havde Valkendorf en Mængde Hverv at udføre; en Del af dem skal her nævnes i Flæng.

Det var ham, der ved given Lejlighed skulde værne om Almindeligt Hospitals Jordegods; han skulde paa Kongens Vegne betale Husleje for københavnske Prædikanter, betale den tyske Præst Omkostninger ved en Rejse og skaffe en Magister og en „Taarnmand“ (Musiker med Blæseinstrument) Bolig. Han skulde tage sig af Stridigheder mellem de indkvarterede Hofmænd og deres Værter og sørge for Herberg til fornemme Udlændinge.⁵⁰⁾

Naar Kongen skulde betale sine Regninger hos Stadens Borgere, skete det gennem Valkendorf og det var ogsaa ham, der tog Affære, naar til Gengæld Borgerne skulde rykkes for deres Gæld til Kongen eller andre, saaledes som det bl. a. skete engang, da en Del Købmænd var gaaet i Borgen for nogle Hamburgskippere. Det var ogsaa ham, der kunde meddele, naar Kongen havde slaet en Streg over sine Tilgodehavender, eftergivet Skatter eller givet Henstand med Betaling. Paa den anden Side var der ogsaa Hverv af modsat Karakter, som naar han skulde meddele Afslag paa en Ansøgning om Indkvarteringsfrihed, eller naar han fik til Opgave at bevæge Københavns Magistrat til at opgive sin Fritagelse for Knægthold, da man frygtede for, at de andre Byers Magistrater skulde komme med Anmodning om at faa samme Privilegier.⁵¹⁾

Han skulde ordne Forholdene angaaende de københavnske Købmænds Handel paa Island og Færøerne; han købte Grunde af Byen paa Kongens Vegne og overrakte personlig Betalingen derfor. Kongens og Statens Indkøb hos Borgerne foregik ofte ved ham, og det kunde dreje sig om saa overordentlige Varer som Kanoner og Orlogsskibe. Han skulde ansætte den tyske Præst i Staden, Opsynsmændene ved den nye Vej i Københavns Len og fastsætte Lønningen for Vandmesteren ved Vandkunsten. Han fik at gøre med Anlægget af Stadens første Vandledning og modtog Byens Bidrag dertil.⁵²⁾

Naar der blev udstedt Forordninger vedrørende københavnske Forhold, var det Valkendorfs Sag at lade dem bekendtgøre for Borgerne; det gjaldt saaledes Bestemmelserne om den overhaandtagende Betlerplage, om Forbud mod Udførsel af unge Heste, om Forbud mod Svinehold i Byen og mod, at Borgerne drev deres

Kvæg gennem Byportene. Som Regeringsraad var han med til at underskrive et Brev om de københavnske Slagteres Privilegier. Ved een Lejlighed skulde han afkøbe Fattigforstanderne de fattiges Andel i en københavnsk Gaard, ved en anden sørge for, at Rentekamret udbetalte Hospitalet i Staden 700 Dlr., en Gave fra Kongen.⁵³)

Valkendorf, der jo ogsaa havde et vist Tilsyn med Forholdene paa Københavns Slot, fik i Efteraaret 1580 den Opgave at gennemføre en Del Besparelser paa saavel Slottet som paa Holmen og Flaaden; der syntes at være temmelig mange, der fik Kost og Underhold disse Steder; derfor skulde Rentemesteren udarbejde et nyt Reglement for Udspisningen. Selv fik han umiddelbart efter Lov til at have 4 Heste paa Foder paa Slottet for Kongens Regning. Allerede i Begyndelsen af det nye Aar 1581 havde Valkendorf sit Forslag færdigt og paaviste deri, at en kraftig Nedskæring var mulig. Valkendorfs Myndighed over Slottet synes ikke at have været længere end til Efteraaret 1588; da Ditlev Holck i November fik Slottet i Forlening, fandtes der ikke i hans Lensbrev den tidligere Bestemmelse (som f. Eks. i 1585), at Lensmanden skulde være ham lydige Kongens Fraværelse.⁵⁴)

I en Tid, hvor alt vedrørende Forsvarsvæsenet omgaves med største Hemmelighedsfuldhed, og hvor der herskede den største Intolerance i Trossager, levede man i en stadig Frygt for Udlændinge og de „Praktiker“, de muligvis havde for. Derfor var Tilsynet med de fremmede en vigtig Opgave for Statholderen. I 1576 bestemtes, at Udlændinge skulde forhøres ved Stadsportene, og at Anmeldelse om deres Hjemsted og Hensigten med deres Besøg skulde gives Valkendorf. I 1584 indprentedes der Valkendorf Vagtsomhed over for de fremmede, der ofte kun tænkte paa Spionage, Mord og Brand (bl. a. af Flaaden), og som var saameget farligere, som de ved eftergjorte kongelige Signeter kunde dokumentere sig som Gesandter. I 1586 maatte Kongen indskærpe Borgmestre og Raad i Staden, at fremmedes Ankomst skulde meddeles Valkendorf, og at Forsømmelse dermed skulde straffes strengt.⁵⁵)

Ogsaa en Del Forretninger af retslig Art maatte Valkendorf tage sig af. I 1578 fik han saaledes omstødt en Nævningekendelse i en københavnsk Trolddomssag, da den dels var ulovligt afsagt og dels savnede Grundlag i de aflagte Vidneforklaringer. Nævnin-

gene skulde dømmes paany i Sagen, og da de ikke gjorde dette, lod Valkendorf dem tiltale derfor det følgende Aar. I 1582 fandt Kongen sig foranlediget til at spørge Valkendorf ud om løbsagtige Kvinder og om nogle døde Fostre, der var fundet i Hovedstaden. Valkendorf svarede, at det ikke var hans Skyld, at slige Forhold gik ustraffet hen. Kongen lod sig nøje med hans Undskyldninger, men vilde ikke finde sig i de løbsagtige Forhold; han sendte Valkendorf et aabent Brev til Borgmestre, Raad og Byfoged, hvem Rentemesteren skulde betyde, at nu var det Alvor fra Kongens Side. Alle Kvindfolk, „der har holdt sig for Piger og er fundne frugtsommelige“, skulde forvises fra Staden, og det betød Dødsstraf, hvis de vendte tilbage.⁵⁶⁾

I 1586 fik Valkendorf at gøre med en Drabssag, hvor der blev anvendt „Baareprøve“; Sagen var vanskelig, og Drabet syntes at være „Vaadesgerning“, hvorfor Valkendorf fik Ordre til at løslade de to mistænkte mod sædvanlig Landebod for uagtsomt Drab; saavel den dræbte som de mistænkte var Studenter. I 1598 skulde Valkendorf rejse Tiltale mod en københavnsk Borgmester for Majestætsfornærmelse. Iøvrigt havde han i 1582 været med at tildømme Staden to Boder i Nikolaj Sogn og i 1587 afsagt Kendelse i en Strid mellem Byen og Hospitalet om nogen Jord og om Fiske retten i St. Jørgens Sø.⁵⁷⁾

Adskilligt tyder paa, at der har været et godt Forhold mellem Valkendorf og Københavns Borgere; nævnes kan maaske i den Forbindelse, at han ved Juledrikken i 1588 blev optaget i Skydeselskabet Helligtrefoldigheds Lav (under Danske Kompagni) i København.⁵⁸⁾ Samtiden satte ham et smukt Æreminde om hans Virksomhed i København i de første Aar af hans Statholdertid.

Da han i 1581 havde forliget Magistraten og Borgerskabet, lod han — for at forebygge lignende Forviklinger i Fremtiden — Byens Privilegier og Adkomstbreve optegne i den saakaldte „Valkendorfs Bog“, et stateligt Værk, prentet paa Pergament, prydet med tegnede Ornamentter og Initialer og indsat i et prægtigt sølvbeslaget Læderbind. I et andet Pergamenthaandskrift lod han udarbejde en Jordebog over Stadens, Kirkernes, Frue Skoles, Helligaandshospitalets, Præsterne og de fattiges Ejendomme. Begge disse Haandskrifter skænkede han Staden, og de huses den Dag i Dag i Raadstue-

arkivet. I „Valkendorfs Bog“, som en beundrende Eftertid finder, „at det ligner Kobbertryk“,⁵⁹⁾ har derefter en samtidig Haand gjort Optegnelser om, hvormed Valkendorf havde gjort sig fortjent af Staden:

„Har ærlig og velbyrdig Mand Kristoffer Valkendorf til Glorup, Kgl. Maj.'s Raad og Rentemester, ladet forbedre Københavns By med Bygning, siden han fik Befaling over Byen.

Anno 1581 har han ladet begynde paa Københavns Befæstning. Først har han ladet begynde ved Nørreport at sætte Volden om til Østerport med stor Kamp og ladet færdiggøre og arbejde paa Volden. Og desligeste har han ladet [gøre] den Skanse og Hvælvingen og Mur i Nørreport og har selv givet dertil af sine Penge og har haft sine egne Arbejdskarle hver Dag paa Volden i Arbejde med Borgerne, at det skulde gaa for sig.

Anno 1581 har han ladet opmure det skønne Vejerhus, som er bygget udi Stranden, som ingen havde tænkt eller troet, at der skulde have nogen [Tid] kunnet staa Hus derpaa.

Anno 1582 lod han begynde paa det skønne murede Hus, som staar paa den østre Ende paa Amagertorvet, Københavns By til Ære og Gavn.

Anno 1582 har han tænkt Københavns Ære og Forfremmelse ikke udi een Maade, men i mange Maader. Saa har han beset og overvejet Lejligheden, Kirkerne til Ære, Prydelse og Gavn, og straks befalet Kirkeværgerne til St. Nikolaj Sogn, at de skulde begynde og antage at lade bygge det Taarn ved St. Nikolaj Kirke, hvilket straks blev begyndt baade med Fundamenten og siden fremdeles med Muren, og gav han selv dertil de første Penge, desligeste Kalk og Sten og har selv tit og ofte ganget op paa Muren til Murrermestrene og undervist dem derudi. Desligeste ogsaa det Taarn paa Helliggejst Kirke har han og befalet at opsætte og har givet til baade Penge, Kalk og Sten.

Anno 1582 lod han udskrive Københavns Statuter, Privilegier og Friheder, som lyder paa Københavns By, paa Pergament og lod dem binde i en Bog, beslaa med Sølv, hvilken samme Bog han har antvordet Borgmestre og Raad, og er indlagt paa Raadstuen, Københavns By til megen Ære og Gavn, hvilken Bog han selv har i alle Maader bekostet.

Och Thibliaijste haßuer hand
ladit thand Schandke och Skellinge och Mur i
Korre portt och haßuer sielt gif frued ther ihill
at sin Punning och haßuer haf A sin egen u
Arbeids Karle huer Dag paa Wollen i Arbe
de med Borgerne at det schulde gaa for Sig.

Annno. M.D.LXXXI. haßuer
hand laditt opnuere thet Schionne Weigerhus
som er bygdt wdi Stranden som ingen hadde
tenekt eller troed at der schulde haßue nogen
kinde saa Wiis ther paa.

Annno. M.D.LXXXII. Lord
hand begynde paa thet schionne Mur idhus
som staar paa den Ostre ende paa Amag
Loragdt, Kiøbenhafnis Wj till Eere oc
gast

Annno. M.D.LXXXII. Saß
ner hand Thenekt Kiøbenhafnis Kre oc
sørfremmelle ick wdi en maade men i man
ge maader. Saa haßuer hand besect och
offuerweiagdt Leiligheden Kirkerne
ull Ehre Prindelse och gaffin. Oc strap be
salled Kirkeuergerne ihil St Nicolai So
gen att de schulde begynde oc antage att

Om Valkendorfs Fortjenester. En Side af Valkendorfs Bog i Raadstuearkivet.

Desligste har han ladet forordinere og skrive en anden Bog, som aldrig har været i København, siden den blev funderet til en Købstad, som lyder først paa, hvis Borgmestre og Raad har for deres Umage, dernæst hvis Stadsens Rente og Indkomst er, baade inden og uden Porten, som skal komme Byen til Gavn og Bedste. Dernæst Indkomst og Rente, som ligger til Vor Frue, St. Nikolaj og Helliggejstes Kirker, desligeste Vor Frue Skole, til Helliggejstes Hospital, Prædikanternes Rente og Indkomst, og hvis de fattige husarme er tillagt til deres Underholdning, saa at hver ved, paa det den ene skal ikke indgribe sig paa den anden. Det er kristeligt og ret for Gud og Menneskene, at enhver beholder det, som ham af Gunst og Naade er undt og tillagt.

Har han og ladet forordinere og gjort den gode Skik her udi København om Brylluper og Barsel, som her saa overflødigen havde taget Overhaand, som de rige havde optagen med stor Kost, Pragt og Pral, saa hvad den rige vilde gøre, det vilde den fattige ligesaa gøre, saa at mange, som var noget ved deres Næring og Bjerkning, gjorde saa stor Omkost, at de siden maatte sælge Huse og Gaarde og blev Stavkarle [Betlere] og ikke kunde rejse dem derefter, saa en Borgmester, en Raadmand eller Købmand ikke skal have flere til sin Søns eller Datters Bryllup end 24 Herskab eller mindre, men ikke flere, og en Embedsmand [Haandværker] 12 Herskab og ikke flere, og skal ingen anden Drik bruges end Tyskøl og Danskøl til samme Kost, hvilket er gjort en Tavle paa, som hænger paa Raadhuset for Hvermand, at de maa vide at rette dem [der] efter.

Desligeste de store Omkost og Besværinger, som op var tagne baade udi Kompagni- og Lavshuse med Kost og Vin, Københavns Borgere til stor Omkost, dog de det ikke selv vilde eller kunde besinde deres Skade og Fordærv, har han aflagt, saa at de skal ikke bruge uden Tyskøl i det Sted og ingen Kost bruge, hvilket [er] menige Københavns By til megen stor Gavn og Fordel.

Anno 1583 lod han og begynde her paa Havnen at omsætte med huggen Kamp, hvilke[n] han selv forskrev og forskikkede Stenhuggere, som har huggen samme Sten dertil.

Anno 1583 lod han mure en Hvælving i Vesterport imellem begge Portene og lod sætte med huggen Sten, som Vandet og Slusen løber under.

Anno 1583 lod han bygge og forbedre Biskopsgaarden ved Vor Frue Kirke, det ny Gavlhuse med andre Huse og Bygninger, som han og lod bygge til fornævnte Biskopsgaard.

Stolene at bygge og forbedre i alle Kirkerne lod han gøre og straks forordnede den smukke og sirlige Skik, at Mændene skal staa paa den højre og Kvinderne paa den venstre Side.

Anno 1583 blev det Slagtehus bygget uden Byen efter hans Befaling, at den megen og store Urenlighed kunde blive uden Byen baade paa Gaderne og i Rendestenene, som er stort fornødent og nytteligt.

Anno 1584 lod han mure den Hvælving i Volden ved Mønten, at Vandet kan have sit Udløb fra mange Gader og af Byen, som tilforn stod i stor Synk og Urenlighed i Gaderne, fordi Vandet kunde ikke tilforn have sit Udløb af Gaderne.

Item har han straks derefter ladet opsætte den skønne Brønd i Volden med huggen Sten, mangan Mand og fattig til stor Gavn og Bedste.

Anno 1584 har han befalet de fattige husarmes Forstandere, at de skulde mure de Sjæleboder ved Mønten op af Grunden, som er 16 Boder, og gav han selv dertil 150 Dlr., 15000 Mursten, 10 Læster Kalk og 3 Skippund Stangjærn og anden stor Hjælp, som han har været Aarsag, at de har fanget dertil.

Anno 1584 har han og befalet Kirkevægerne til Vor Frue Kirke, at de skulde tække Kirken med Kobber; udi det Sted laa Tagsten tilforn, hvilket og blev efter hans Befaling begyndt paa^{.60)}

I andre samtidige Optegnelser fortælles, at det var med Valkendorfs Hjælp, at man fra den 23. November 1576 begyndte at holde Fredagsgudstjeneste i Frue Kirke. Den 26. Januar 1578 skulde efter hans Ordre Stolestaderne i Kirken være blevet ombyttet, saa der blev en Mands- og en Kvindeside.⁶¹⁾

Overfor adskilligt af, hvad Optegnelserne i „Valkendorfbogen“ nævner til Rentemesterens Ros, kunde man paa den ene Side fremføre, at det var udført efter Regeringens Ordre til Valkendorf; men man maa paa den anden Side ikke overse, at Impulserne til Regeringens Breve i de fleste Tilfælde er kommet fra Valkendorf selv, et Forhold, der kendes fra Valkendorfs Embedsvirksomhed

overhovedet og let lader sig dokumentere, dels af selve Regeringsbrevene, dels af, hvad de bevarede Breve til Valkendorf fra Arild Hvitfeldt, Absalon Juul og Niels Kaas oplyser. Der kan ingen Tvivl være om, at Valkendorfs nu tabte Breve til Kongen og de høje Statsebedsmænd har svaret til, hvad man i senere Tider forstaar ved „Indstillinger“, „Forestillinger“ og „Promemoria“. ⁶²⁾

I nær Tilknytning til Rentemesterembedet og Statholderskabet var den Overledelse, der blev overdraget Valkendorf over Holmen, Flaaden og Arkeliet. Da han den 30. November 1579 fik Statholderskabet overdraget, var ogsaa Overopsynet med Holmen, Arkeliet og Orlogsskibene indbefattet deri. Holmens Befalingsmand, Arkelimesteren, Skibskaptajnerne, Skipperne, Styrmandene, Baadsmændene, Bøsseskytterne, Tømmermændene og de øvrige af Kongens Skibsfolk fik Befaling til at være ham lydige. Kun han havde Fuldmagt til at antage og „forløve“ Skibsfolk og Bøsseskytter og til at beordre Udleveringer fra Arkeliet. Da det skulde „gaa noget uskikkeligt til paa Holmen“, blev det hans Opgave at ordne Forholdene dér og paa Skibene, og den „Skik“, som han fastsatte, skulde saa for Fremtiden overholdes. ⁶³⁾

Det Reglement, Valkendorf skulde udarbejde, havde allerede været i Brug i flere Aar, da det den 20. November 1587 udkom som Forordning. Valkendorf havde sendt Reglementet til Kongen, der havde faaet det forelæst og fundet Behag deri. Den underskrevne og besejlede Forordning sendte Frederik II til Valkendorf, idet han i et vedlagt Brev udtalte Haabet om, at „det herefter med Guds Hjælp ingen Nød eller Fare skal have med Orlogsskibene eller med Holmen“; Kongen vilde „med al Gunst og Naade bekende hans møjsommelige Flid, Umage og Omsorg i denne og andre Rigets Bestillinger“. ⁶⁴⁾

Rentemesterens Overopsyn med Holmen og Flaaden vakte efterhaanden Misstemning hos Rigens Admiral Peder Munk, der har følt sig noget tilsidesat. Denne Følelse gav han Luft i Sommeren 1590 i en Anklage mod Valkendorf for Forsømmelighed. Dommen frikendte — som andensteds omtalt — Valkendorf; men umiddelbart efter var det, at han blev trængt ud af den højere Statsstyrelse. Da han i 1595—96 paany traadte til, blev hans Ledelse af Holmen

og Flaaden ikke saa udstrakt som tidligere. Den unge Kristian IV blev selv den førende paa disse Omraader.

En hastig Opregning af nogle af de mange forskelligartede Hverv, der blev paalagt ham, vil vise, i hvor høj Grad ogsaa Holmen og Flaaden lagde Beslag paa hans Tid og Arbejdskraft, især i de Aar, hvor han samtidig ledede Rentekamret og var Hovedstadens øverste Autoritet.⁶⁵⁾

Det var Valkendorf, der skulde foretage Rekvisitioner og Indkøb til Holmen, Flaaden og Arkeliet, hvad enten det drejede sig om Køb af hele Orlogsskibe eller Tilførsler af Jærn, Hamp, Kabelgarn, Bly, Krudt, Salpeter, Tøj til Mandskabet, Fetalje af enhver Art, Tømmer, Skyts, Lavetter, Kanonhjul, Bøsser, Spyd, Hellebarder. Han havde Tilsynet med Holmen, hvor nye Skibe byggedes og de øvrige repareredes, og han skulde drage Omsorg ikke alene for Orlogsskibene, men ogsaa for Kongens Koffardiskibe og Fiskerbaade og for Lodsbaadene. Han havde Ansvar for, at Holmen og Skibene ikke blev ødelagt af ondsindede Udlændinge.

Valkendorf skulde sørge for Udrustningen og Tiltaklingen af Orlogsskibene, naar de om Foraaret skulde ud paa Togt. De skulde jo forsynes med Ankre, Sejl, Mers, Master, Skyts, Ammunition og Proviant, inden de skulde sendes af Sted. Gennem Valkendorf kom ofte Ordre om Togtets Maal og Hensigt, enten det drejede sig om at krydse rundt i de nærmeste Farvande, i Sundet og Bælterne for at fange Skibe, der vilde snyde sig fra Øresundstolden, eller det gjaldt længere Rejser, Undsætningsekspeditioner til Øsel og Island, Inspektionsrejser nord om Norge, Togter mod Rostock og Polen. Enkelte Skibe skulde han sende ud paa Rejser til Gulland, Norge og andre af Rigets Egne med Proviant, Varer af forskellig Art, Spyd, Skyts, Krudt, Bly, Baadshager, Tøj. Han skulde sørge for Transporten af Gesandter til og fra Udlandet og sende Skibe til Norge og Gulland efter Tømmer og Sten. Naar Flaaden stak i Søen, skulde han foretage Overleveringen til Admiral og Skibs-

Sandsten fra Nikolaj Taarn. Nu opsat i Taarnrummet. Tegning af P. Linde. (I „Vor gamle Hovedstad“).

høvedsmænd, og om Efteraaret skulde han lade Skibene aftakle.

Valkendorf skulde tage sig af de Priser, Flaaden opbragte paa sine Togter, ofte udenlandske Skibe, hvis Ejere havde indladt sig paa den forbudne Handel paa Narva, og som var blevet opsnappet med Ladning. Valkendorf tog Dom over Priserne, satte Skibene ind i Sejlads for Kongen og lod Ladningerne sælge eller opbevare. Det var ligeledes ham, der skulde sætte Jagten paa Sørøver-skibe i Gang og lade de fangne Fribyttere henrette, ofte efter Tortur.

Han skulde ansætte og afskedige Holmens og Flaadens Mandskab, fastsætte dets Løn og sørge for Betalingen og gennem ham kom Ordrene, naar der skulde foretages Afskedigelser, og naar Mandskab skulde aftakkes eller indkvarteres. Det var mange Slags Folk, hvis Tilværelse han saaledes kom til at gribe ind i: Befalingsmanden paa Holmen, Admiraler, Skibshøvedsmænd, -kaptajner og -løjtnanter, Styrmand, Skibspræster, Arkelimestre, Teltmagere, Harniskviskere, Plattenslagere, Bartskeerere, Skibstømmere, Savskærerere, Baadsmænd, Krigsknægte, Bøsseskytter. Hververne, der i Ind- og Udland skulde skaffe Krigsfolk, udsendtes af Valkendorf og fik deres Betaling gennem ham. Han skulde paase, at Krigsfolkene ikke rømte, og rejse en Galge ved Holmen til Hængning af Desertører.

I 1587 gav de hvervede Folk Anledning til, at Valkendorf fik sig en Reprimande. Hververne havde skrevet til Kongen, at det var vanskeligt i Udlandet at faa Bøsseskytter og Baadsmænd til at tage Tjeneste i Danmark. De, der før havde været i dansk Tjeneste, klagede over, at de var blevet daarligt behandlet af Valkendorf, baade hvad Underhold og Løn angik, og de var paa forsmædelig Maade blevet afskediget. Kongen befalede Valkendorf at ændre Behandlingen, saa saadan „Anskrig om Kongens Bestilling og Tjeneste“ kunde ophøre. Valkendorf maatte jo vide, hvor skadelige den Slags Rygter var, „da dette Kongeriges meste Magt og Anseelse — som Kristoffer Valkendorf selv ved — beror paa Forraadet af Skibe og Søens Regering“. ⁶⁶⁾

Det var Valkendorf, der i 1580 skulde forevise Holmen og Skibene for Hertug Carl af Mecklenburg, og han fik i 1582 at

gøre med Striden mellem Admiralen Erik Munk og Kristen Vind. Det var ogsaa ham, der gav Ordrene, naar Skyts og Ammunition skulde udlaanes af Arkeliet.⁶⁷⁾

Det samme Indtryk, man faar af hans Rentemestervirksomhed, efterlader ogsaa alle disse Breve angaaende hans Ledelse af Holmen og Arkeliet. Valkendorf har ofret sin hele Tid paa Statens Anliggender. Hans overordentlige Arbejdsevne og Evne til at tage sig af stort og smaat, hans Lyst til og Talent for at organisere og sætte i System, alt har det gjort ham til en uvurderlig Statens Tjener.

Syvende Afsnit:

RIGSRAAD OG REGERINGSRAAD

DA Kristoffer Valkendorf fra Begyndelsen af Aaret 1574 traadte ind i Centralstyrelsen som Rentemester, fik han nærmere Forbindelse med de øvrige høje Statsembedsmænd og derigennem tillige Adgang til at faa Del i Drøftelsen af Rigets vigtigste Sager, naturligvis især efter at han i 1576 var blevet Rigsraad. Der er bevaret ikke faa Breve *til* Valkendorf fra Mænd som Niels Kaas, Arild Hvitfeldt og Absalon Juul; derimod findes der næsten intet tilbage af den anden Del af denne Brevveksling, af Brevene *fra* Valkendorf.

Niels Kaas var i 1573 blevet udnævnt til kongelig Kansler; han var en duelig og hæderlig Statsmand, der med forsigtig Klogskab, med Mildhed parret med Fasthed forstod at lede den vanskeligt omgængelige Frederik II. Efter Peder Oxes Død i 1575 var Niels Kaas blevet den første Mand i Riget næst efter Kongen. Det var sikkert Niels Kaas, der havde sørget for, at den unge Arild Hvitfeldt allerede i 1573 blev forfremmet til øverste Kancellisekretær. Ikke alene indenrigske, men ogsaa udenrigske Sager fik Arild Hvitfeldt derved til Behandling, og den Slags Anliggender omtales ofte i hans Brevveksling med Valkendorf, især i de senere Aar; Hvitfeldt fulgte med aabent Øje Udviklingen af Udlandets politiske Forhold, hvilket vel ogsaa skyldtes hans tidligt vaagne historiske Sans.

Medens Niels Kaas og Hvitfeldt færdedes i Kongens Følge paa Rejserne omkring i Landet, opholdt Valkendorf sig i Reglen i København og var Sjælen i Regeringen her. Man kan se, at han ved stadige Skrivelser gennem Niels Kaas og Hvitfeldt holdt Kongen

underrettet om, hvad der forefaldt i Hovedstaden; Hvitfeldt gjorde vistnok Udkast til de talløse kongelige Skrivelser til Rentemesteren i Aarene 1574—80. Til Gengæld har Valkendorf ofte selv fremkaldt Skrivelserne ved at sende Hvitfeldt sine „Optegnelser“ om de Forhold, hvorom han ønskede en kongelig Ordre. Naar Hvitfeldt og Valkendorf kaldte hinanden „Frænder“, laa der et virkeligt Slægtskabsforhold til Grund derfor, idet Hvitfeldts Moders Mormoder var en Søster til Valkendorfs Farfader.¹⁾

Det ældste bevarede Brev til Valkendorf fra Niels Kaas er fra April 1575. Med dets Meddelelser kommer man straks midt ind i Statssager: „Jeg har underdanigst talt Kgl. Maj. til om den Svensker, som var hid ned forskikket med de Breve, som Markgrevinden af Baden havde udskrevet; og efterdi han beraaber sig at være Hertug Karls Tjener, da er Kgl. Maj. tilfreds, at han maa passere, dog at Brevene bliver her til Stede“. „Jeg sender dig nu derhos et Brev til Kristen Munk om den Zacharias, at han vil gøre sin Flid ham at udspørge og lade opsøge, og et Pasbord paa Jens Holst at begive sig derhen; du vil ham derfor nu straks affærdige og undervise ham at fare stille til saa længe, han kommer til Kristen Munk, og de kunde noget om ham udspørge; jeg sender dig og Brevene tilbage igen, som den ærlige Mand har udskrevet“. Foruden disse mere vigtige Sager fortalte Kaas ogsaa, at Hofraaden Kasper Paslich havde faaet Orlov, „til Roskilde Marked kommer; da skal han sig igen indstille“.²⁾

I Begyndelsen af September, faa Dage efter, at Valkendorfs Søster Øllegaard var død, skrev Kaas til Valkendorf, at Kongen var tilfreds med en Ordning, Valkendorf havde truffet angaaende en Jernhytte i Akershus Len, og at noget Skyts i den kommende Vinter skulde forsynes med Lavetter. Brevet sluttede med disse Linier: „Kgl. Maj. vil holde Mønstring ved Kongens Lyngby nu paa Lørdag førstkommendes, og efterdi Hans Pedersen er syg, lader Kgl. Maj. sig behage, at Jørgen Mikkelsen med Mønstringssedlen bliver did affærdiget; Hs. Maj. har og befalet mig at skrive dig til, at du og selv vilde møde ham dér paa samme Tid, thi Hs. Maj. har at tale med dig, som Magt paaligger. Du vil vel gøre og lade tilsige mit Folk, at de og møder til samme Mønstring“.³⁾

Den 24. Oktober 1575 afgik Peder Oxe ved Døden, og Kon-

gens Iver for nu at faa undersøgt hans Papirer bevirkede, at Valkendorf midt i November fik Ordre til at lede Kongens og Rigets Breve frem fra Peder Oxes Kammer paa Københavns Slot — eventuelt med Magt, da Rentemesteren havde meddelt, at Arvingerne søgte at hindre denne Ransagning af den afdøde Righovmesters Papirer.⁴⁾

Et Par Dage før Jul skrev Valkendorf fra København til Arild Hvitfeldt, der opholdt sig hos Kongen paa Skanderborg Slot. Brevet drejede sig om et Forleningsbrev, om den russiske Tolk, der skulde skynde sig til Kongen, og om Søbreve angaaende de to Orlogsskibe, som skulde ud efter Fribyttere. Derpaa svarede Valkendorf paa en Forespørgsel fra Hvitfeldt: „Som du skriver mig til, om det dør noget her i Byen, saa har det nu paa 3 eller 4 Dage ikke døet noget synderligt, Gud have Lov“; dog var det ikke raadeligt, at Kongen eller hans Hofjunkere eller Tjenere kom til København for snart. Valkendorf meddelte videre om Lübecks Gesandter, der skulde herop for at forhandle om Bornholm; Lübeck havde sendt Vin og Hamburgøl til Underhold til deres Gesandter, og „siges det af dem, som kommer fra Lübeck, at en Borgmester, en Raadmand og en Doktor er forordnet at komme hid. De har og sagt, at her skal komme med dem flere af Stædernes Gesandter“. Efter at have omtalt en Bortforlening, som Lensmanden maatte være tilfreds med (thi „faar han det paa en ringere Afgift, da er det muligt, han beholder det ikke meget længe“), ønskede Valkendorf sin Frænde en god, lykkelig Jul.⁵⁾

I Begyndelsen af Aaret 1576 var Valkendorf blevet optaget i Rigsraadet; han var blandt de fire Rigsraader, der sammen med Kongen befalede de Højlærde at kalde Niels Hemmingsen for sig og lade ham tilbagekalde sin „Syntagma Theologorum“; der var heri nogle kalvinske Meninger, og Danmark var hos de tyske Kurfyrster mistænkt for Kryptokalvinisme.⁶⁾

Som Rigsraad var Valkendorf i Aarens Løb med til at udstede adskillige Forordninger; nævnes kan den saakaldte Kalundborgreces (November 1576), Forordningen om Adelens Morgengaver (Oktober 1577), om Adelens Bolskaber (Juni 1582) og Fundatsen for Sorø Skole (Maj 1586).⁷⁾

Som Rigsraad maatte Valkendorf ofte mægle eller dømme i

Retstrætter eller optræde som Kongens Stedfortræder i Retssager. I 1577 var han saaledes blandt de tolv Samfrænder, der afsagde Voldgiftskendelse i den store Strid mellem Hvitfeldt'erne og Gøje'erne om Arven efter Herluf Trolle. Aaret efter var han sammen med Niels Kaas Mægler mellem Bønderne i Odensegaards Len og deres Lensmand, Jørgen Marsvin, og i Foraaret 1579 skulde han sammen med to andre Adelsmænd og de Højlærde afsige Dom i en Trætte mellem en afsat Præst fra Gulland og hans tidligere Menighed; i Juni klagede Præsten forøvrigt over, at der endnu ikke var fældet Dom i Sagen.

Blandt de Retssager, Valkendorf i 1581 var med til at behandle og paadømme i sin Egenskab af Rigsraad, kan nævnes: Kongens Sag mod Hans Barnekows Enke og „Jomfruerne paa Egede“ om jus patronatus til Egede Kirke, Ejler Krafses Drabssag, Kronens Sag mod Mourits Podebusk, der havde forhugget Kronens Skove paa Tranekær og behandlet Bønderne ubilligt, en Islændings Klage over Johan Bockholt, Lensmanden paa Island, angaaende noget Arvegods, og endelig en Trætte mellem Lensmanden Lave Beck paa Roskildegaard og en Jens Fuchs i Gundsømagle. Hertil kom, at Valkendorf den 21. Maj sammen med fire andre Rigsraader og Landsdommeren for Fyn sad Retterting paa Fyn, da Kongen selv var forhindret.⁸⁾

I September 1582 fik Valkendorf til Behandling den skarpe Strid mellem Admiral Erik Munk og Skibshøvedsmændene, hvoraf især Kristen Vind var bitter, fordi Admiralen havde skældt ham ud for en Skælm; dette benægtede Erik Munk og hævdede, at hans Ord havde været rettet til en Mand paa Kristen Vinds Skib. Valkendorf fik paa sin Forespørgsel Lov til at bilægge Sagen i Mindelighed, da det Hele syntes at være sket i Drukkenskab og Misforstaaelse. Absalon Juul skrev i den Anledning til Valkendorf: „Hs. Maj. ogsaa er tilfreds, at det imellem Kristen Vind og Erik Munk forenes, hvis dem imellem er. Men dog har jeg vel mærket paa Hs. Maj.'s Ansvar derom, at det ikke saa bliver forligt, at jo en stor Argvon og Nag hos Hs. Maj. imod Kristen Vind bliver behængendes“. Hvis Kristen Vind var uskyldig, „maatte det hver ærlig fortryde, at en uskyldig en andens Daarhed og Drukkenskab til sin største Ulempe og Æres Forsmelering skulde undgælde, og

han vil beklage den Tid, han er kommen udi Kgl. Maj.'s Tjeneste". Kongen var mod Kristen Vind saa „oprippet — for Eder at skrive — at han ham for Mælkedeje nævner", og troede paa hans Skyld i Striden. Kort efter fik fire Rigsraader, deriblandt Rentemesteren, til Opgave at forlige Parterne.⁹⁾

I December blev det overdraget Valkendorf at forhøre den fængslede Ejler Brockenhus, der var beskyldt for forargeligt Samliv med en Adelsdame, for at have forvoldt sin Moders Død, ladet sine Søstres uægte Børn døbe, selv at have faaet et Barn med en af sine Søstre og for andre grove Misgerninger. Hans Sag skulde behandles paa en Herredag; men først skulde Valkendorf begive sig til Blaataarn, formane Fangen til at bekende Sandheden og meddele Kongen, hvad der derved kom frem. Ved Paasketid i det nye Aar 1583 var Valkendorf nede i Roskilde for sammen med tre andre Rigsraader at undersøge nogle Beskyldninger mod en af Kannikerne, der skulde føre et „meget sælsomt Levned"; var der noget i Beskyldningerne skulde de fire Rigsraader fælde Dom over Kanniken. Senere paa Aaret var han med til at slutte en Overenskomst mellem Bogenseborgerne og Lodsejerne i Skovby (Skovby Herred) om fælles Fædrift og „Græsbede".¹⁰⁾

I Juni 1585 blev det overdraget Niels Kaas og Valkendorf at undersøge Forholdene med nogle oprørske Bønder i Blekinge og afgive Betænkning derom; Bønderne slap ret billigt fra deres farlige Forehavende; ogsaa i en Arvetrætte maatte Kaas og Valkendorf tage Affære. Aaret efter var han med til at behandle en Sag om et falsk Kongebrev, og sammen med Arild Hvitfeldt, der dette Aar blev udnævnt til Rigens Kansler, afsagde han Dom i en Sag mellem Jørgen Daa til Snedinge og Købmand Albert Albertsen i København. Kort før Jul 1587 fik Valkendorf til Opgave at undersøge en Adelsfrøkens Klager over sin Værgе — forøvrigt hendes Broder.¹¹⁾

Som Rigsraad var Valkendorf til Stede paa Herredagene, hvor han ogsaa havde Del i Domsmyndigheden. Han var med ved Kongens Forhandlinger, der undertiden var hemmelige, med Rigsraadet om vigtige Statssager. Han kunde faa Kreditiv til at forhandle paa Kongens Vegne. I April 1577 blev han anmodet om at staa Fadder ved den lille Prins Kristians Daab den 2. Juni „og siden gøre sig

glad med de andre Gæster". I Juni 1580 var han med til i Ringsted at tage Løfte af Adelen om til sin Tid at hylde Prinsen til Frederik II's Efterfølger som Konge. I Sommeren 1583 mønstrede han Borgervæbningerne i Køge, Roskilde og København; de urolige Forhold i Udlandet bevirkede, at Regeringen vilde forvise sig om, at man var forberedt paa alt.

I 1583 var Valkendorf som de andre Rigsraader med til at underskrive et Gældsbevis som „Forlover" for Kongen, der havde købt Antonius Rantzaus Gods i Slesvig; Rigsraaderne fik til Gengæld Skadesløsbreve paa Len og andre Værdier. Ved Prins Kristians Hylding Aaret efter fik Valkendorf en Del Hverv i sin Egenskab af Rentemester, og som Rigsraad deltog han i Toget fra Randers til Viborg, hvor han var til Stede ved Hovedhyldingen den 15. Juni. Knapt to Uger senere var han nærværende ved Herredagen i Odense.

Niels Kaas. Maleri paa Rosenborg.

Midt i Januar 1587 var Valkendorf i Roskilde for at mønstre den sjællandske, lollandske og falsterske Adels Krigsberedskab, en Mønstring, der ogsaa var paakrævet af Urolighederne i Udlandet. Som Følge af den Rejse, Kongen kort efter foretog til Hertugdømmerne og Hamburg, maatte Rigsraaderne sidde Retterting alene dette Aar; Valkendorf var saaledes den 11. Juni med til at paa-dømme de sjællandske Sager, deriblandt et Nødværgedrab.¹²⁾

Valkendorf kunde som Rigsraad ogsaa blive sat til at føre Regeringen sammen med de andre høje Rigsebedsmænd i Kongens Fraværelse. Den 29. Juli 1579 meddelte Frederik II, at han agtede

sig udenlands — „formedelst forskellige Ærinder“ — en kort Tid; han havde derfor befalet Kansler Niels Kaas, Admiral Peder Munk og Rentemester Kristoffer Valkendorf at være til Stede paa Københavns Slot for at varetage Rigets Tarv, besørge de daglige Forretninger og hjælpe alle, der søgte dem, til Rette; da Niels Kaas imidlertid en Del af Tiden skulde til Nørrejylland, skulde Lensmanden paa Helsingborg, Hans Skovgaard, til sin Tid indtræde i Triumviratet i hans Sted; Kongens Rejse skulde begynde den 10. August.¹³⁾

Brevene fra Kaas, Hvitfeldt og Juul fortæller en hel Del om *Forretningsgangen i Datidens Styrelse*. Brevene til Udlandet blev fra Kongen, Kansleren og Sekretærene ofte sendt til Valkendorf, der saa skulde tage sig af deres Viderebesørgelse; saaledes hedder det i Slutningen af November 1577 i et Brev fra Niels Kaas: „De Breve til Karl Gøje og de Stiftsstænder udi Kurland er indpakket hos de andre; hvad Pension Kgl. Maj. kommer til at udgive, derom skal du udi Morgen fange Besked“.¹⁴⁾

Midt i December 1579 sendte Arild Hvitfeldt Valkendorf en Del Skrivelser til udenlandske Fyrster til Viderebesørgelse, og den 10. Marts 1579 takkede Niels Kaas for et Brev fra Valkendorf: „Din Skrivelse, den 28. Februar dateret, bekom jeg her udi Byen, siden vi hid var ankomne; saa skrev jeg straks Arild Hvitfeldt til og sendte ham dit Brev, at han vilde give Kgl. Maj. disse Ærinder til Kende og derpaa forskaffe Besked. Saa har Kgl. Maj. nu skrevet Kasper Gøbel [Gobeler] til, hvilket Brev dig herhos tilskikkes“.¹⁵⁾

Omkring Midten af Februar 1580 skrev Absalon Juul, der da var Kancellisekretær — han afløste senere paa Aaret Hvitfeldt som øverste Sekretær — til Valkendorf om Udfærdigelsen af forskellige Regeringsbreve, som han sendte Rentemesteren; naar Brevene var forsinkede, var det hverken Budets eller Absalon Juuls Skyld: „At fornævnte Bestillinger er saa længe bleven hos os uforrettet, vil jeg Eder venligen have ombedet mig ikke at tilregnes; Aarsag er en Part andre adskillige Bestillinger her efter idelige Overløb forefalder, en Part hos Herren, som efter sin Lejlighed selv vil underskrive, særdeles besegle, hvorimellem en Dag sig fast forløber“.

Ogsaa ved en anden Lejlighed gav Absalon Juul en Undskyldning for Forsinkelse med Udfærdigelse af nogle Skrivelser.¹⁶⁾

Et Par andre Breve, fra Valkendorf til Absalon Juul, det ene skrevet i Januar, det andet i Februar 1582, fortæller en hel Del om, hvorledes Valkendorf selv gennem sine Breve til Absalon Juul fremkaldte de Breve fra Danske Kancelli, hvori han fik Ordre til at ordne de forskellige Sager, der laa ham paa Sinde; det ser ud, som om han ligefrem i sine Breve har meddelt Koncepter til Kongebrevene.¹⁷⁾

En pudsig Vending i et Brev fra Absalon Juul i November 1583 viser, hvordan Kongen i givet Fald kunde være hemmelighedsfuld over for sin Rentemester; Brevet drejede sig om Omslagshandelen; men Absalon Juul sluttede med at sige: „Ved dog ikke, om I maa vide al den Lejlighed, om I maaske kunde finde andet Raad til flere Penge“. Af et andet Brev fra Juul ser man, at Valkendorf sørgede for Kancelliets Forsyning med Papir og Voks (til Segl).¹⁸⁾

I adskillige Breve faar Valkendorf Oplysning om Kongens Rejseruter; saaledes meddelte Hvitfeldt i Slutningen af Januar 1579, at „vi er nu igen kommen fra Kremper Marsk og kom ikke til Ditmarsken, fordi Føret opslog“, d. v. s. det blev Tøvejr. Midt i Februar 1580 skrev Absalon Juul: „Naar Kgl. Maj. herfra [Frederiksborg] vil forrejse, har man her ikke anden Kundskab end mest tilgætter Hs. Maj. paa tilkommendes Mandag eller Tirsdag at skulle ville forrejse. Naar vi derom kan vide noget vist, skal det Eder tilbydes“. Sidst i Juni fortalte Niels Kaas: „Vi drager paa Lørdag herfra omkring at høre Sager. Naar det er sket, kommer jeg straks over“. I Begyndelsen af August 1583 udtalte Absalon Juul Haabet om, „at I snart kommer til os. Vi drager i Morgen herfra [Haderslev] og følger Hertug Ulrik [af Mecklenburg, Frederik II's Svi-gorfader] til Segeberg og straks tilbage igen, saa at jeg mener, at vi om en 10 Dages Tid skulde her igen findes“.

Sidst i Februar 1584 fortalte Niels Kaas, at „Kgl. Maj. kommer paa Lørdag til Kolding. Jeg drager og derfra til Haderslev til denne Retsdag“; hermed mente Niels Kaas antagelig til Forhandlingen med Levin v. Bülow angaaende Kurland. Aaret efter, den 21. Maj 1585 skrev Kongen selv til Valkendorf fra Marstrand om sin Rejse med Skibet „Gideon“, og midt i Juni sendte Absalon Juul Val-

kendorf et Brev, hvis Vendinger fortæller os, at det var Rente-
mesteren selv, der udbad sig Oplysninger om Kongens Rejser: „Som
I skriver og begærer, jeg Eder vilde vide lade, naar Kgl. Maj. kan
være til Eder formodendes at være Borgernes Gæst, saa er det mig
endnu uvitterligt; tror dog ikke andet, end at Hs. Maj. enten udi
Morgen eller Overmorgen skulde did komme“.¹⁹⁾

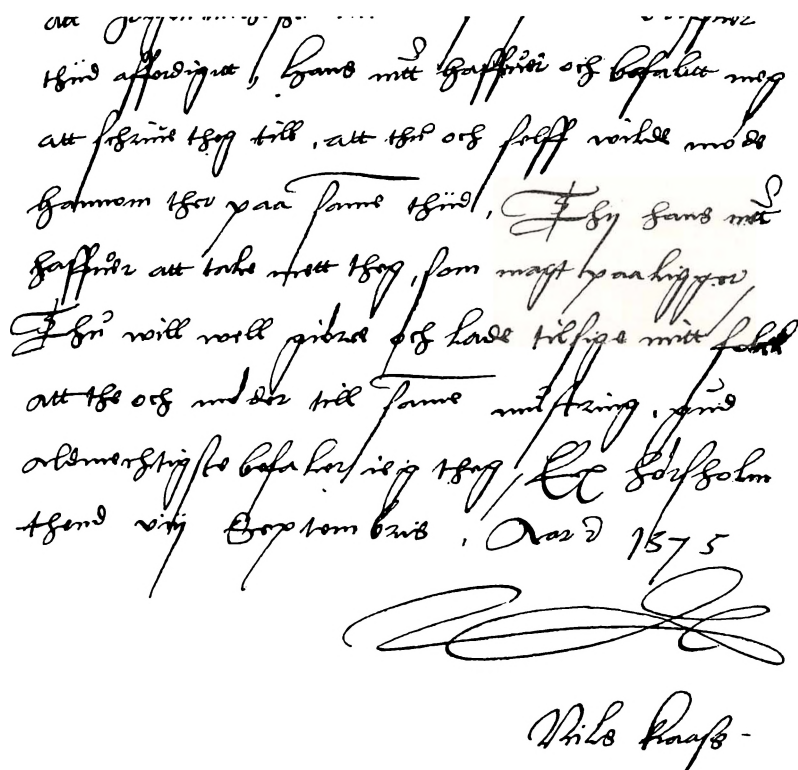
Ogsaa *Hofnyheder* fik Valkendorf ad denne Vej. Da den ny-
fødte Prinsesse Augustas Daab skulde fejres paa Koldinghus i
1580, fortalte Hvitfeldt den 20. Maj Valkendorf, at flere af de
indbudte Fyrster fra Tyskland havde undskyldt sig, saa Daabsfes-
ten fik mindre Dimensioner end tænkt: „Jeg kan dig hermed ven-
ligen ikke forholde, at Reinhold Bommelberg [v. Boineburg] er
igen kommen, og formærker jeg, at Kurfyrsten af Sachsen ikke
kommer, men undskylder sig høfligen og venligen for den Rigsdags
Skyld, som nu til Nürnberg er berammet, hvorhen Fyrsternes Sen-
debud kommer, dog de ikke selv udi egen Person“. „Ved intet
nyt at byde dig til, andet end min Frues Naade skal gøre Kirke-
gang paa anden Pinsedag. Den af Brandenburg [Markgrev Georg
Frederik] kommer ikke heller“. ²⁰⁾

Om de fyrstelige Gæsters Afrejse efter Daabshøjtideligheden
fortalte Niels Kaas: „Jeg har tilforn skrevet dig al Besked til om
Markgrevens Rejse, at den er aldeles udslaget her igennem Riget,
og vil mig forse, at min Skrivelse nu er kommen dig til Hænde;
men Hertug Barnim af Pommern drager i Morgen herfra [Kol-
ding] og tager sin Rejse igennem Sjælland og til Gedser, og be-
lejder ham Hr. von Dohna, Falk Gøje og Erik Lange“. ²¹⁾

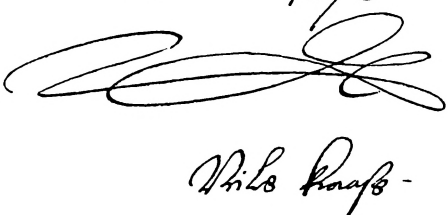
Korrespondancen mellem Hoffet, de øvrige høje Statsebeds-
mænd og Valkendorf kunde dog ikke altid være tilstrækkelig. Ofte
maatte Valkendorf personlig møde til Samtaler med Kongen; næv-
nes skal her blot et Par Eksempler, ud over hvad andensteds er
omtalt.

Omkring 1. April 1581 var Valkendorf paa Besøg hos Kongen
ovre paa Koldinghus, og man ser, at Byskriveren i Kolding, Mads
Nielsen Røjbjerg, har benyttet sig af denne Lejlighed til at faa
den mægtige Rentemester til Fadder for sin Datter. Sidst i Novem-
ber var Kongen paa Besøg hos Valkendorf i København og skrev
derom i sine Kalenderoptegnelser under den 24. November: „I

Dag drog jeg til København; samme Dag var jeg Kristoffer Valkendorfs Gæst". Midt i Maj 1587 skulde Kongen tiltræde en Rejse til Slesvig, Holsten og Hamburg. Han skulde egentlig forinden have været i København; men nu maatte Valkendorf i Stedet op-

 Hens affordigheit, Hans mit Gæffner og Befaltes mig
 at forbinde dig till, att du og forff vilde med
 Gammem her paa samme Hens, For sig Hans mit
 Gæffner att take det her, som magt paa hiffve
 For vilde vilde giorde og lade tilfoge mit fald
 att du og med det till samme mit Hens, som
 ordmenstrijfts befa her, isig her, Et Gøffholm
 Hens vith Gøffholm. Dato d 1575

 Niels Kaas -

Niels Kaas' Brev til Kristoffer Valkendorf af 8. September 1575. Rigsarkivet.

søge Kongen i Jylland, „da de begge jo har en Del at tale med hinanden om“, som Kongen skrev. Dette Møde fandt Sted i 2. Halvdel af April, antagelig paa Koldinghus.²²⁾

Midt imellem Brevenes Oplysninger om Statssager kan der undertiden komme Bemærkninger af mere privat Art eller med et vist pudsigt Præg. Da Hvitfeldt først i Marts 1578 skrev til Valkendorf om mere vigtige Statssager, fortalte han først, at Niels

Kaas er „bleven noget syg af en Rosen“ — i det ene Ben — saa han ikke havde kunnet skrive (sic!) til Valkendorf om en bestemt Sag. Det var Kaas' Mening, at Valkendorf skulde „stille et Gen-svar“ i Sagen, men nu meddelte Hvitfeldt, at *han* havde skrevet et lille Brev, hvori han var „gangen Hovedsagen forbi, det meste jeg kunde. Men hvis dig synes, jeg har skrevet for meget, maa du selv raade for, enten du vil lade overantvorde til hans [Sagens Ophavsmands] Bud samme mit Brev eller ikke“. ²³⁾

I et Brev fra Niels Kaas i Juli samme Aar kommer der, midt mellem Statssagerne, en Bemærkning som denne: „Kgl. Maj. begærer at vide, om den Skotte, som tog Henrik Lykkes Kæde, har staaet sin Ret for Kronborg“, og i Januar 1579 skrev Hvitfeldt fra Flensborg og bad om Henstand med nogle Penge, den kongelige Tolder i Norge havde forstrakt hans Folk med. Faa Dage senere berettede Hvitfeldt om et Jærtegn: „Til Wien over Byen er set et Himmeltegn, en stor Mand med et sort Kyrads og al sin Rustning. Gud afvende al ond Betydelse“! I Marts kom der fra Kaas et Brev af mere privat Natur: „Jeg takker dig og gerne for den Sild, som du paa mine Vegne har ladet bestille hos Tolderen; jeg vil ham og den til gode Rede betale, naar jeg kommer over, og begærer gerne, at den maatte indføres udi min Gaard i København“. Kaas gaar derefter over til at tale om Kongens daarlige Humør over Forhandlingerne i Odense om Lensstriden: „Arild Hvitfeldt skriver mig til, at man paa 8 Dages Tid har intet kunnet udrette hos Kgl. Maj.“ ²⁴⁾

I November 1583 skulde Absalon Juul overbringe Valkendorf en Tak fra Kongen: „De Kastanier, I Kgl. Maj. underdanigst tilskikkede, er Hs. Maj. til Takke tilkommen“; derefter berettede han om en mystisk Begivenhed i Dresden: „Kære Hr. Rentemester, andet nyt er her intet, som vist er, Eder at meddele; men dette vilde [jeg] Eder endnu ikke forholde, som dog synes utroligt og ligevel stadfæstes og ligesaa at være sket berettes af Dronningens Dreng, som Hendes Naade havde skikket til Dresden til Kurfyrstinden, hvorledes at til Dresden udi det Tøjhus, som I vel ved, Kurfyrsten havde sammesteds med al Munition og anden Del, som til Krig hører, skal om Nattetid være slaget paa Kedeltromme, saa det er hørt udi Byen og paa Slottet, at Kurfyrsten endelig har skikket

Folk derind at forfare, hvorledes det sig dér havde. Da har de be-
funden et Par af Kedeltrommerne, som mange er derinde, staaendes
midt paa Gulvet og Stikkerne, med hvilke de slaas, lagt over Kors
paa Trommen. Det berettes saa udi Sandhed baade hist og her; men
hvad derom er, kan jeg ikke vide".²⁵⁾

En af de første Dage i Maj 1585 fik Valkendorf Brev fra Absalon Juul, der bl. a. fortalte: „Henrik Belov er i Aftes hid ankommen og samler nu paa en god Rus“, og Kaas ønskede i November 1587 at faa at vide, hvor mange Tønder Humle, der gik paa et københavnsk Skippund — „thi jeg har gjort en Væd derpaa“ — og bad Valkendorf købe ham noget Krudt. Den 20. November samme Aar vilde Absalon Juul „Eder ikke forholde de onde Tiden-
der, at Gud Almægtigste i Aftes kaldte Jomfru Ellen von Mehlen, og døde hun meget hastelig, saa man mener, at Slag skulde have rørt hende“. Allerede Dagen efter meddelte Absalon Juul, at „denne Brev viser er med de to Tønder Sild, I Kgl. Maj. tilsendte, vel fremkommen, og var de Hs. Maj. meget kærkomne og mest til Takke, at I uombedet havde tænkt paa Hs. Maj. dermed".²⁶⁾

Nok saa vigtigt som alt dette var det dog, at Valkendorf gennem sin Korrespondance sørgede for at holde sig vel underrettet om Forholdet til Udlandet; selv fik han jo ogsaa Hverv, der havde direkte Tilknytning til Udenrigspolitikken, ligesom han i sin Egen-
skab af Statsemedsmand og Rigsraad deltog i de vigtigste Raadslagninger.

Udviklingen af *Kongerigetets Forhold til Hertugdømmene Slesvig og Holsten* fik Valkendorf Lejlighed til at følge med vaagent Øje. Striden mellem Kongen og Hertugerne om Slesvigs Lensstilling var trods adskillige Forhandlinger siden 1564 stadig uafgjort, og Stemningen var ret ophidset paa begge Sider.

Af et Brev fra Niels Kaas fra Slutningen af November 1577 fremgaar, at Valkendorf havde søgt Oplysning om nogle holstenske Forhold: „Jeg har og talt med Elia[s] om de Lensmænd udi Land to Holsten; da er her endnu ingen Besked kommen tilbage; men straks det ankommer, skal det blive dig tilskikket".²⁷⁾

Kurfyrst August af Sachsen, Hertug Ulrik af Mecklenburg og Landgrev Wilhelm af Hessen forsøgte at mægle i den slesvigske

Strid, og i Juni 1578 skulde en Del Forhandlinger derom føres i Kolding. Allerede i Begyndelsen af Marts samme Aar udtalte Arild Hvitfeldt dog sin Skepsis til Valkendorf angaaende Forhandlingernes Forløb:

„Om den koldingske Handel formærker jeg, den vil gange os imod, fordi Kurfyrstens Sendebud giver til Kende, at andre omliggende Herrer udi Pavedømmet har haft jus patronatus til nogle Kirker udi hans Lande, hvilke han dog raader for, siden Religionen er reformeret, og kan ikke dømme imod de Eksempler, i hans Lande findes, eller imod den Religionsfred, udi Tyskland af Fyrsterne er vedtagen, tillige imod den 20 Vintres Hævd og rolig Possession, Hertugdømmet havde haft, foruden at samme Landsbyer, som vi begærer jus patronatus af, er gangne til Skifte og Deling etc. Men Gud maa vide, hvad Ret er, og om det ikke er en partisk Handel. De har slaget nogen Middel fore, som er disse 2: at Hertug Hans skulde give de Kanniker i Ribe saa mange Penge aarligen, som de kunde have der af Kirkerne, og deres Possession Hertugdømmet at følge. Item at han skulde have jus patronatus til 7 Kirker og vi til de andre“. Hvitfeldt mente dog, at Modpartens Folk „paa denne Tid er adskilte“.²⁸⁾

Resultatet blev, at de afgørende Forhandlinger skulde føres i Odense i Begyndelsen af Marts 1579, og den 26. Februar kunde Arild Hvitfeldt derfor meddele Valkendorf, at „udi Morgen drager vort Raad af Sted til Odense. Kurfyrsten sender did Abraham Bock, [Hans v.] Seidlitz og en Doktor [Veit Winsheim]“.²⁹⁾ Valkendorf holdt sig underrettet om Forløbet af Underhandlingerne; den 10. Marts skrev Niels Kaas til ham:

„Vi har nu handlet her paa 8 Dages Tid. Gud give sin Lykke og Benedidelse dertil, at Handelen maatte komme til en god Ende! De Forslag, som Underhandlerne har foreslaget, er Kgl. Maj. ikke ulidelige; men jeg befrygter mig, at de af de Holster ikke skal blive annammet. Jeg kan ikke andet formærke, end disse Underhandlere mener det jo godt og er bedre informeret udi Sagen, end de har været tilforn, og har meget godt skaffet de Raadslag, som er taget af de Universiteter. Nogen af de Holster drager nu til deres Herrer om videre Befalinger. Hvad her bliver udrettet, skal du efterhaanden fange at vide“. Kaas oplyste Rentemesteren om, hvem der var

Kurfyrstens, Hertug Ulriks, Landgrev Wilhelms og Hertugerne Hans og Adolfs Sendebud; en af dem kalder han „en mærkeligt begavet Mand“, og han udbryder resigneret:

“Vi har fire Doctores imod os, og vi er slette [jævne] Folk. Nu, Gud give os den Helligaands Naade, at altingist maatte komme til en behagelig Ende!”³⁰⁾

Forhandlingerne førte til Traktaten af 25. Marts 1579, og ved den blev det bl. a. bestemt, at der det følgende Aar skulde finde en Lenshyldning Sted for Slesvig og Femerns Vedkommende; efter en Del Vanskeligheder blev denne Højtidelighed fastsat til at foregaa i Odense den 3. Maj 1580. Blandt de Rigsraader, der var tilstegt til at møde et Par Uger i Forvejen for at overvære Hyldningen, var Valkendorf med et Følge paa fem Mand, og paa selve Højtidsdagen blev han med flere andre udnævnt til Ridder af Elefantordenen.³¹⁾

Næppe var imidlertid denne Strid om Slesvig blevet bilagt, før der atter gaves Anledning til Kontroverser mellem Kongen og Hertugerne.

Den 1. Oktober 1580 var Hertug Hans den Ældre af Slesvig-Holsten afgaaet ved Døden, og det blev bestemt, at hans Begravelse skulde finde Sted i Slesvig den 2. December. Frederik II vilde overvære Højtideligheden og befalede en Del Adelsmænd at møde i Kolding den 25. November med Heste og Folk for at danne Kongens Følge. Rigsraaderne fik dog Ordre til at møde allerede den 11. November, da Kongen havde noget vigtigt at tale med dem om; blandt dem var Kristoffer Valkendorf.³²⁾

Der kom imidlertid Hindringer, saa Begravelsen blev udsat; Absalon Juul fortalte herom, at der var „synderlige Aarsager dertil: foruden det, Hertug Ulrik [af Mecklenburg, Frederik II's Svi-gerfader], min Herre har afraadet did at drage, er at Hertug Adolf har tilskrevet min Herre, at Begravelsen for nogle Aarsager, som han udi hans Skrivelse tilkendegiver, saa snart ikke kunde gaa for sig“. Kongen havde derfor sendt Afbud til de Adelsmænd, der ellers skulde have dannet hans Følge; Rigsraaderne skulde dog møde Kongen i Aarhus den 25. November.³³⁾

Først helt hen i December blev den afdøde Hertugs Begravelse fastsat; Absalon Juul fortalte Valkendorf, at den skulde finde Sted

i Slesvig den 14. Februar 1581, „og skal herefter nogle baade Her-
rernes Raad til den 21. Februar udi Haderslev forsamles Handlingen
at foretage, og formoder jeg, at min Herre ikke selv kommer
til Begravelsen, men tror, at Peder Gyldenstjerne med Statholderen
udi hans Sted forordnes“. „Kansleren og Manderup Parsberg drog
i Gaar herfra til unge Hertug Hans at skulde forfare om nogen
Irringe, sig begiver imellem unge Hertug Hans og Hans Blome“,
en af Hertug Adolfs Raader.³⁴)

Siden Hertug Hans den Ældres Død havde der været Forhand-
linger om Delingen af Arven mellem Frederik II, hans Broder,
Hans den Yngre, og Hertug Adolf; der havde været afholdt et
resultatløst Møde i Haderslev i Februar—Marts 1581 mellem Ar-
vingernes Repræsentanter; et nyt Møde aabnedes i Flensborg sidst
i Juni. Forhandlingerne her blev imidlertid langvarige og vanske-
lige; sidst i Juli skrev Absalon Juul derom til Valkendorf: „Den
Fortegnelse paa, hvorledes det Underhandlerne har med Hs. Maj.
forafskediget, er i Aftes sildig hid kommet, dets Indhold I af Kans-
leren uden Tvivl vil have fornummet. I kunde aldrig tro, hvor ilde
tilfreds Hs. Maj. nu siden [den holstenske Handel] har været, for
Hs. Maj. sig saa vidt havde indladt, og in Summa derover utaaelig
udi alt, hvis man hos Hs. Maj. skal udrette. Dersom Hertug Adolf
ikke endnu vil lade sig benøje, og herudi kommer nogen Opstød
[Hindring], kan jeg aldrig andet besinde, end der jo vist bliver et
Spil gaaendes, som man plejer at sige. Gud hjælpe og vende al-
tingest til en god Ende!“³⁵)

Et Par Uger senere, samme Dag som Traktaten om Delingen
mellem paa den ene Side Frederik II og Hans den Yngre og paa
den anden Side Hertug Adolf blev sluttet i Flensborg den 12. Au-
gust 1581, skrev Absalon Juul atter til Rentemesteren, hvis Mening
man aabenbart har spurgt om: „Eders venlige Skrivelse er mig til
Hænde kommen med hvis, I paa Hs. Maj.'s Skrivelse om den For-
slag, der sendt er til Ansvar, Hs. Maj. tilbyder, hvilket jeg Kgl. Maj.
underdanigst har tilstillet, og Hs. Maj. sig dermed naadigst har
ladet benøje, udi samme Handel dog meget ilde tilfreds“. Først
den 16. September blev de Dele, hvori Arven var udskiftet, fordelt
ved Lodtrækning, og fire Dage efter skrev Absalon Juul fra Fre-
deriksborg til Valkendorf om Resultatet: „Jeg vil Eder nu ikke

forholde de gode Tidender, os er tilkommet, for hvilke Gud al-
mægtigste være lovet evindeligt, at den langvarige, besværlige Han-
del til Flensborg nu ved Lod er adskilt, saa Hertug Adolf er til-
falden Tønder, Løgumkloster, Bordesholm og Femern med Halv-
parten [af] det udi Ditmarsken, min Herre Haderslev, Tørning
Len, Rendsburg og anden Halvdel udi Ditmarsken, hvilket Brev
og Tidende min Herre i Aftes sildig er tilkommen".³⁶⁾

Der fulgte nu Forhandlinger mellem Frederik II og hans Bro-
der, Hertug Hans den Yngre, angaaende Delingen af Arven mel-
lem dem indbyrdes. Det førte til Traktaten af 23. April 1582,
hvorom Absalon Juul i et Brev fortalte Rentemesteren seks Dage
efter: „Kansleren kommer [i] Overmorgen til Eder og kan bedre
berette, hvorledes sig altingest efter Ønske er forløbet paa den
forgangne Handel; og det, som mest var tvistig om den Del udi
Ditmarsken, det er fornøjet med tyve Tusind Daler til tre Terminer
paa tre Aar at betale. Vi kommer i Morgen til Frederiksborg
igen".³⁷⁾

Næste Gang vi finder Spor af Valkendorfs Interesse for Her-
tugdømmerne, er i 1587, da der atter skete et betydningsfuldt Døds-
fald. Den 19. Juni skrev Absalon Juul til Valkendorf; han havde
modtaget Rentemesterens sidste Brev og fortalte selv: „I Aftes sil-
dig er os Tidende tilkommen, at Hertug Frederik af Holsten er
død og døde den 15. Juni forleden imellem 10 og 11 om Dagen".
Hen paa Efteraaret meddelte Absalon Juul et opsigtsvækkende
Rygte: „Her siges, at unge Hertug Hans skal have haft Bryllup
med den unge Kurfyrstinde [af Sachsen], den afgangne Kurfyrstes
Efterleverske. Dog, vi holder det endnu for uvisse, efterdi ingen
Skrivelse derom er hidkommen". Dette Forlydende kunde Arild
Hvitfeldt dog bekræfte sidst paa Aaret: „Ellers er der intet Nyt
til Hove, andet [end at] unge Hertug Hans reder fluks til Bryllup;
han skal have 30.000 Dlr. Brudskat og mister de Slotte, hun havde
til Livgeding". Iøvrigt meddelte Hvitfeldt, at Kongen agtede sig
til Barsel hos Breide Rantzau.³⁸⁾

Den 9. Februar 1588 meddelte Absalon Juul: „Vi drager udi
Morgen af Sted til Hertug Hans' Bryllup", den Rejse, hvorfra Kong
Frederik II vendte tilbage som en dødsmerket Mand.³⁹⁾

Valkendorf fulgte ogsaa med Interesse Forhandlingerne med *Hamburg* om dennes Ret til at forbyde Kornudførsel paa Elben. Striden om dette Spørgsmaal havde varet fra Syvaarskrigens Tid og havde fra Danmarks Side medført Arrestationer af hamburgske Skibe. I April 1578 førtes nogle Forhandlinger i København, og det var Meningen, at de skulde fortsættes midt i Juli; men som Niels Kaas skrev til Valkendorf den 21. Juli: „Her er endnu ingen Besked kommen fra de Hamburgere. Statholder har ellers skrevet, at de ikke kunde komme overens med de „gemeine“ (det menige Børger-skab), at de derudi vil bevilge; men det første vi fanger nogen Besked, skal du fange det at vide“.40)

Endelig i August viste Hamburgerne sig igen, men med saadanne Betingelser, at Frederik II afviste Forhandling. Om et Forsøg fra Stadens Side paa ad anden Vej at opnaa noget vidner Hvitfeldts Brev til Valkendorf sidst i Januar 1579: „Maa du og vide, at de Hamburgere havde deres Sendebud til Segeberg med 30 Tdr. Hamburgerøl, 5 Amer (900 Potter) Vin og 1 forgyldt Kredens, hvilken Foræring ikke blev annammet“. Endnu i Slutningen af Februar kunde Hvitfeldt kun fortælle Rentemesteren, at Hamburgernes Sendebud ikke havde vist sig.⁴¹⁾

Først den 5. Juli 1579 blev der sluttet Forlig i den langvarige Strid, og kort efter fik Valkendorf Ordre til at udlevere de konfiskerede Skibe og det beslaglagte Gods. I 1584 skulde han afgive Betænkning om Hamburgernes Ret til at besejle Island.⁴²⁾

Under sit Samvær med Frederik II i 1583 havde Svigerfaderen, Hertug Ulrik af Mecklenburg, beklaget sig over *Rostockborgernes*, hans Undersaatters, Ulydighed og Hovmod, og i Segeberg fik han bevæget Svigersønnen til at hjælpe. Valkendorf fik den 13. August Ordre til at arrestere alle Rostockskibe ved København og til at udruste 5 af de smaa Orlogsskibe, der skulde opsnappe Skibe nede ved Rostock og afskære Byen al Tilførsel. Rentemesteren skulde dog foreløbig hemmeligholde Formaalet med Skibenes Udrustning, men samtidig passe paa, at ingen af Rostockskibene slap ud i Kattegat gennem Sundet. Om Aarsagerne til disse drastiske Forholdsregler skulde han faa Besked, naar han kom over til Kongen.

Tolv Dage senere afgik fra Koldinghus to Breve til Valkendorf, det ene fra Kongen, der takkede for Rentemesterens Med-

delelse om, at de fem Skibe blev udrustet saa hurtigt som muligt; Kongen gav forskellige Anvisninger vedrørende Kommandoen og om de Skibe og det Gods, der maatte blive taget fra Rostockerne. Det andet Brev var fra Absalon Juul, der fortalte, at Kongen agtede at gaa meget haardt frem mod Rostockerne: „saa jeg formærker, Hs. Maj.'s Mening er at ville have samme Hs. Maj.'s Skibe op for Byen og saa mange Skibe, som dér kunde findes, at skulle indtage og føre tilbage og hvad andet, de imod dem kunde afstedkomme, ikke at skulle efterlade“.

Sidst i August kunde Valkendorf meddele Kongen, at Orlogskibene var sejlklare; men samtidig fortalte han, at den Epidemi, der var udbrudt i Hovedstaden, nu daglig krævede 46 Menneskeliv, og at der af Skibenes Mandskab allerede var død 40 Mand. Kongen gav ham derfor Ordre til at aftakle Skibene og hjemsende Folkene med Undtagelse af de pestbefængte; derimod skulde han fortsætte med Arrestationen af Rostockernes Skibe. I Foraaret 1584 blev der imidlertid sluttet Forlig mellem Hertug Ulrik og Rostock, og Valkendorf fik Ordre til at ophøre med Arrestationerne; de beslaglagte Skibe og det konfiskerede Gods skulde gives fri.⁴³⁾

Med *Danzig* havde Danmark i disse Aar et Par Mellemværender, hvis Afvikling Valkendorf fulgte med stor Interesse.

Den 21. Juli 1578 skrev Niels Kaas til Valkendorf om nogle Forhandlinger med Danzig vedrørende nogle fra dansk Side paaklagede Forhold:

„Jeg har overantvordet Kgl. Maj. de Danzigerbreve, og er det deres Undskyldninger paa hvis Klagemaal, Kgl. Maj.'s Undersaatter har haft imod dem, og tilbyder de at ville afskaffe alle hvis Besværinger og Paalæg, som Kgl. Maj.'s Undersaatter kan være paalagt, og at de skal nyde alt, hvis de har haft af Arilds Tid; men at indrømme dem ydermere Friheder, at de maa købe med andre fremmede dér udi Byen, der besværer de dem udi; og dersom Toldere eller andre gør dem nogen Indpas eller Besværinger, at de det først vilde klage for dem, førend de gav det Kgl. Maj. til Kende, hvilket mig ikke heller synes ubilligt. Jeg sender deres Gensvar paa hver Artikel, hvilket Borgmestre og Raadmænd og dem, som paaklage, Kopier deraf kunde tilskikkes“.⁴⁴⁾

Samme Dag som Kaas skrev dette Brev, blev der udfærdiget en

Regeringsordre til Valkendorf om at give Danzigernes Erklæring, der af Hvitfeldt var sendt ham sammen med Privatbrevet, til Købstæderne, der havde klaget, for at de kunde svare derpaa; Svarene og Danzigs Erklæring skulde han aflevere i tyske Kancelli, saa de laa parat til de senere Forhandlinger.⁴⁵⁾

Et Par Aar senere fik Valkendorf atter at gøre med de danzigske Forhold. Sidst paa Aaret 1581, da Kongen opholdt sig paa Kronborg, skulde Rentemesteren holde ham underrettet om, hvorledes det gik med Forhandlingerne med Danzig, og et Brev fra en af de første Dage i det nye Aar 1582 viser, at Valkendorf stadig med Interesse fulgte Forhandlingerne.⁴⁶⁾

I Begyndelsen af August 1583 svarede Absalon Juul paa en Forespørgsel fra Rentemesteren: „Som I har skrevet mig til, jeg Eder vilde tilbyde, om de Danzigere udi deres Sag har noget forhvervet, siden vi er kommen herover, saa har de vel ved Skrivelse paa det flittigste anholdt, men aldeles intet erholdt“.⁴⁷⁾

I 1587 synes der at have været en Kontrovers mellem Danzig og den danske Regering; i alt Fald skrev Niels Kaas i Begyndelsen af November ironisk til Valkendorf: „Jeg maa bekende, at jeg vel kunde lide, at de Danzigere maatte fange nogen Belønning for deres gode Vilje, haabes og, at deres Agt kommer ikke alt udi Pung“.⁴⁸⁾

I 1579 ventede man i Danmark nogle Gesandter fra en anden af Østersøstæderne, fra *Lübeck*. Imidlertid maatte Hvitfeldt sidst i Februar meddele Valkendorf, at man endnu ikke havde hverken set eller hørt noget til Sendebudene. I Juli 1585 fik Valkendorf sammen med Niels Kaas Ordre til at høre, hvad nogle lybske Udsendinge havde paa Hjerte; de havde nemlig gennem Rentemesteren anmodet Kongen om Audiens. I 1587 skulde Valkendorf afgive Betænkning om nogle Klager fra Lübeck over de danske Told- og Havneafgifter, en Sag, han kom til at beskæftige sig med i længere Tid. Han indhentede Erklæringer fra Tolderne og Magistraterne i København, Malmø og Ystad og viste derigennem, at danske Købmænd havde større Grund til Klage over Lübeck end omvendt.⁴⁹⁾

I Forholdet til Nabolandet *Sverige* kom Valkendorf til at spille

en fremtrædende Rolle i 1580. Midt i August 1578 havde han faaet det Hverv at sende Skibe til Kalmar til Afhentning af de 1800 Skippund Kobber, som Sverige skulde betale Danmark som en Del af Krigsskadeserstatningen. I Januar 1579 havde Arild Hvitfeldt fortalt om et Besøg fra Sverige: „Ydermere, kære Frænde, vil jeg dig ikke forholde, at Hertug Karl har begæret Lejde af min Herre her igennem Riget og ankommer til Halland 40 Heste stærk og nogle Kuskvogne straks efter Fastelavn“. ⁵⁰⁾ Efter Stettinerfreden havde der imidlertid stadig været forskellige Spørgsmaal, der skabte Uro i Forholdet mellem Danmark og Sverige; en Overenskomst af 1575 havde ikke ryddet disse Stridspunkter af Vejen. Det var især det livlandske Spørgsmaal, Forholdet til Rusland og Handelen paa Narva, der gav Anledning til Klager fra begge Sider.

Paa den svenske Konges Initiativ blev der derfor aftalt et Grænsemøde ved Sjøröd til Mikkelsdag 1580, skønt Frederik II tvivlede stærkt paa Nytten deraf. Fra hvert af de to Lande skulde møde tre Raader, fra Danmark saaledes Niels Kaas, Valkendorf og Manderup Parsberg, hvis Fuldmagt og Instruks blev udstedt den 20. September. Den 1. Oktober aabnedes Forhandlingerne i Sjøröd, og efter Møder og Udveksling af skriftlige Klager afsluttedes der den 12. Oktober to Overenskomster mellem de danske og svenske Raader; den ene — der var underskrevet i Ulfsbæk — drejede sig om Sejladsen paa Narva, om Afskaffelse af usædvanlige Toldpaalæg, om Bilæggelse af Stridigheder om Grænsen, om danske og svenske Orlogsskibes Hilsen, naar de mødte hinanden, om fri Passage gennem Rigerne for begge Parters Undersaatter og om Bekræftelse af Stettinerfreden; hertil sluttede sig den anden Traktat, underskrevet i Sjøröd, om Erstatning for dansk Gods, der var blevet opbragt af svenske Orlogsskibe i Farvandet ved Narva. ⁵¹⁾

Med *Øsel* fik Valkendorf adskillige Gange at gøre i Løbet at sin Rentemestertid og som Flaadens og Holmens Chef; han fik til Opgave at sende Undsætningsekspeditioner derop med Folk, Skyts, Ammunition og Fetalje. Og han mødte flere Gange sin Fortid som Statholder paa *Øsel*, saaledes naar han som Rentemester fik Ordre til at afvikle de Laan, han dengang havde maattet stifte paa Kro-

nens Vegne, fordi han ikke havde kunnet faa Tilførsler hjemme-fra.⁵²⁾

Valkendorf havde i det Hele ikke glemt sin gamle Virkeplads, men fulgte med stadig Opmærksomhed Forholdene herovre i Øst, i Polen og Rusland.

Det ser ud, som om *Riga* i 1578 havde faaet et Mellemværende med Danmark, og at Valkendorf i den Anledning har søgt at udvirke de sædvanlige Repressalier over for Staden, Arrestationer og Konfiskationer. Niels Kaas var imidlertid forsigtig af Hensyn til Polen og skrev til Valkendorf den 21. Juli: „Jeg var her ikke til Stede, den Tid din sidste Skrivelse kom mig til Hænde, de Rigiske anrøres; saa bekender jeg, at de fast spottelig og ilde har handlet; men jeg befrygter mig ligevel, at dersom det skulde komme til Arrest, vilde der efterfølge kanske imellem Kgl. Maj. og Polen videre Vidtløftighed, og synes mig derfor paa dit bedre Behag, at Kgl. Maj. skrev dem et alvorligt Brev til herom og begærede endelige Forklaringer af dem, hvorfor de saa havde handlet imod Hs. Maj.'s Tjenere, og om de herefter var til Sinds saa at handle imod Hs. Maj.'s Tjenere og Undersaatter, paa det Hs. Maj. kunde vide derefter at rette Hs. Maj.'s Lejlighed og gøre alvorlige Forordninger, hvormed jeg dog altingest vil lade betænke, til saa længe jeg igen fanger Svar fra dig“.⁵³⁾

Der blev intet af Repressalierne i denne Omgang. Aaret efter var det, at *Polen* søgte at faa et Forbund med Danmark, rettet mod Rusland. Valkendorf fulgte med i denne Sags Udvikling. Den 1. November 1579 meddelte Hvitfeldt ham forskellige Efterretninger om den polsk-russiske Krig og fortalte desuden: „Meningen paa Kongen af Polens Brev er denne (hvoraf jeg dog Overmorgen næst Guds Hjælp vil sende dig en Udskrift), at min Herres Skrivelse og Forklaring om Forbund at gøre med ham imod Russen er ham saare kærkommen og behagelig; han vil og videre beraadslaa sig med hans Raad, paa hvad Artikler samme Forbund kan oprettes, og hans tilforordnede kunde med affærdiges til Stettin. Men den Dag, som var berammet, synes ham for kort og er begærendes, at fornævnte Sammenkomst maatte ske udi Enden [af] December Maaned“.⁵⁴⁾

I Foraaret 1583 døde Frederik II's Broder Hertug Magnus i

Pilten, og Spørgsmaalet blev nu, hvem der skulde arve Bispedømmet *Kurland*, det eneste, der var tilbage af Magnus' Herredømme. Baade Frederik II og den polske Konge (Stefan Bathory af Siebenbürgen) meldte sig som Prætendenter. Frederik II sendte Gesandter til den polske Konge, og de fik opnaaet, at denne selv sendte en Gesandt til Danmark, en Sekretær Jakob Ponetovius.

Frederik II synes imidlertid ikke at være særlig villig til at give ham Audiens. Den 25. August skrev Absalon Juul til Valkendorf, at Gesandten „ligger endnu og forbydes Audiens i Kolding; Belov og Henrik Ramel var af min Herre tilskikket ham at forhøre“; men Polakken havde bestemt „søgt og begæret at maatte faa Audiens af Kgl. Maj. selv“, idet han fremhævede „den synderlige Fortroende og Venskab, som hans Herre altid har stillet til Kgl. Maj.“, og at hvad der „udi Kurland kunde være sket“, var foregaaet delvis uden

hans Herres Vilje og Befaling; han fortalte, at den danske Konges Udsendinge altid havde faaet personlig Audiens i Polen og bad, „at hans Person ikke skulde være den første, som denne Misforstandnis paa hans Herres Vegne skulde møde“, især da han mente, at hans Hverv kunde standse „den Irring imellem begge Potentater“. Absalon Juul mente, at Kongen i Ugens Løb vilde drage til Haderslev og dér give Polakken Audiens; iøvrigt vilde Sekretæren lade Valkendorf faa at vide, „saa meget jeg kan forfare“. ⁵⁵⁾

Absalon Juul fik Ret. Den 1. September fik Gesandten Audiens i Haderslev, og Frederik II tilbød at lade Sagen afgøre ved Mæg-

Arild Hvitfeldt. Samtidigt Stik. Efter Folio-udgaven af hans Danmarkskrønike.

ling af Hertugen af Preussen. Det trak imidlertid ud med Svaret fra Kongen af Polen. Forholdene i Polen var vist ogsaa noget urolige.

I Oktober skrev Absalon Juul til Valkendorf, at en sachsisk Adelsmand havde fortalt, „at til Lübeck var ham berettet om Kongen i Polen, at de polske Herrer skulde have fornummet nogen Praktik imellem den Tyrk og ham og for den Skyld har ham indtaget i Behæftning [Arrest]; efterdi nu Tidender i nogen Maade kommer overens, er vel troligt, at nogen Parlament [Urolighed] maa være dér for Haanden, hvoraf slig Tidende kunde entstande, men saa[ledes] som det endnu er os forekommen og berettet, er ikke vel troligt“.

Danmark havde et Sendebud, Mathias Budde, hos den polske Konge, og Valkendorf havde i Sommerens Løb faaet Ordre til at sende Orlogsskibe og Krigsfolk til Kurland. Nu kunde Absalon Juul meddele: „Mathias Budde er paa Tirsdag Aften igen kommen, har intet synderligt nyt om den Kurlandshandel, thi han længe har været derfra; men den Tid han drog derfra, skal det polske Krigsfolk have været paa Aftog fra Kurland“; antagelig var det den danske Konges Stilling, der fik Polakkerne til at tabe „baade Mod og Gerning“. Derimod havde han ikke denne Gang haft Held med sig angaaende de Penge, han skulde have krævet hos Hertugen af Kurland; dog „mener Kgl. Maj., at endnu skulde være Haab til samme Penge“.⁵⁶⁾

Frederik II blev efterhaanden utaalmodig og sendte et Sendebud til Hertugen af Preussen for at høre, hvordan den polske Konge stillede sig til Mæglingsforslaget. Absalon Juul fortalte den 23. November: „Jørgen Svave er ikke endnu affærdiget; han skal ikke videre end til Markgreven af Ansbach, til Preussen, tror hans Hverv bliver ikke andet end at forfare, hvis sig Kongen af Polen har imod ham erklæret, paa det han sig har indladt om denne kurlandske Irring at handle til Stilstand og til videre gudelig Forhandling, at Kgl. Maj. vilde vide, hvortil Hs. Maj. sig skulde forlade, Tid og Sted til samme Handling, eller om Hs. Maj. til andet skulde være fortænkt“.⁵⁷⁾

Den preussiske Hertugs Svar af 16. December 1583 kom imidlertid først Frederik II i Hænde den 14. Februar 1584, og utaal-

modig forelagde han paa et hemmeligt Møde med Rigsraaderne et Forslag om Sagen; men Rigsraaderne var stærkt imod, at man indlod sig paa større Foretagender i Kurland. Endelig fik Kongen da Besked fra Preussen. Herom fortalte Niels Kaas fra Odense den 27. Februar: „Kgl. Maj. har nu fanget Skrivelse fra Markgreven af Preussen, saa der er berammet en Anstand [Vaabenstilstand] imellem Kgl. Maj. og Kongen af Polen, til saa længe altingest dem imellem til Ende kunde blive forhandlet, og vil Markgreven nu straks med det første forskikke et Sendebud ved Navn Levin von Bülow, som samme Anstand har forhandlet, herind til Kgl. Maj. at forrette, hvorledes Handelen skal foretages, og tror jeg vel, at han kommer med Jørgen Svave“.⁵⁸⁾

Forhandlingerne og Preussens Mægling førte endelig til Traktaten af 28. Februar 1585, hvorved Frederik II afstod sine Rettigheder til Kurland til Polen mod en Erstatning paa 30,000 Dlr. Midt i August kunde Valkendorf meddele Kongen, at Breide Rantzau var paa Vej hjem med de Penge, som Polens Konge skulde give for sit kurlandske Stift. Frederik II svarede, at Valkendorf skulde modtage Pengene til Kongens Kammer.⁵⁹⁾

I 1587 døde Stefan Bathory, og som Prætendent til den polske Krone meldte sig den svenske Hertug Sigismund, hvis Fader var den svenske Konge Johan III, medens Moderen var Søster til en af Polens tidligere Konger. I Begyndelsen af November fortalte Niels Kaas Rentemesteren: „Er det vist, at Hertug Sigismundus er kommen tilbage, da vil det og fejle, at han bliver Konge udi Polen; men jeg kan tænke, at han vil blive liggende dér og byde sin Søster ud“.

En Ugestid senere berettede Kaas videre om det polske Kongevalg og om Sigismunds Rival, Ærkehertug Maximilian: „Hertug Sigismundus har skrevet Kgl. Maj. til og forkyndt Hs. Maj., at han er retteligen udvalgt til Konge udi Polen af menige Raad og Stænder undtagen 4, som har slaget sig til Erzherzog Maximilianum, og begærer, at Kgl. Maj. vil holde godt Naboskab og Venskab med ham som med hans Forfædre, tilbyder sig og det samme og beklager sig over E. Maximiliano, at han med Gewalt vil trænge sig derind, begærer og, at Kgl. Maj. vil paamine ham med Hs. Maj.'s Skrivelse, at han af sligt hans Fortægt [Foretagende] vilde afstaa“. ⁶⁰⁾

Valkendorf forespurgte straks hos Absalon Juul, hvad Frederik II havde svaret paa Sigismunds Henvendelse, og den 21. November kunde Sekretæren give den ønskede Oplysning. Det viser sig, at Frederik II holdt sig i fornærmet Passivitet: Da Hertugens Skrivelse var „med et Skib indskikket enten dér til Kjøbenhavn eller til Helsingør, og efterdi at Hertug Sigismundus ikke havde noget eget Bud dermed, men agtede det saa ringe med et Skib at fremsende, da har Kgl. Maj. og agtet det ikke værdigt at svare dertil ved nogen Skrivelse“. ⁶¹⁾

Denne Kølighed fra Kongens Side over for Hertug Sigismund var et Udtryk for den danske Regerings Modvilje mod at se det svenske Kongehus paa Polens Trone. Dette Standpunkt faar man yderligere understreget i det Brev, Hvitfeldt sendte Valkendorf sidst paa Aaret; det hedder heri: „Den svenskes Søn skal være draget en anden Vej ad Krakau over Weichsel langt omkring, formenendes at komme i Krakau, hvilket Gud afvende!“ Og da Absalon Juul i Februar 1588 fortalte Valkendorf, at der var kommet Brev fra Hertug Ulrik af Mecklenburg, refererede han af dets Indhold, „at det desværre er altfor sandingen om Hertug Maximilian. Gud skikke alting til det bedste!“ Faa Dage efter kunde Sekretæren fortælle, at en udenlandsk Gesandt havde bekræftet Rygterne om Hertug Maximilian. ⁶²⁾ Der var nemlig sket det, at Maximilian, der havde lidt et alvorligt Nederlag i November 1587, var blevet taget til Fange i Januar 1588, hvorefter det kom til at vare to Aar, inden han slap løs.

Med de *russiske Forhold* fik Valkendorf — bortset fra Handelen Nord om Norge — ikke meget at gøre i disse Aar. Han var den 8. August 1579 mellem de Rigsraader, der meddelte de russiske Gesandter, at Kongen ikke vilde ratificere den Traktat, Jakob Ulfeldts Gesandtskab havde sluttet med Zaren for knapt et Aar siden. Aaret efter ser man Valkendorf beskæftige sig med nogle russiske Gesandter; Kaas skrev sidst i Juni 1580 til ham, „at vi heller ikke fange nogen videre Besked om Peder Adrian og den russiske Gesandt“. Sidst i November fik Valkendorf Ordre til at sende et russisk Sendebud, der var ankommet til Helsingør med Bud fra Zaren, til Kongen, idet han skulde sørge for, at Russeren ikke kom i Forbindelse med sine Landsmænd i Kjøbenhavn. I April

næste Aar fik Rentemesteren Paalæg om at sørge for nogle russiske Gesandters Hjemreise.⁶³⁾

Det vigtigste Spørgsmaal i Forholdet mellem Danmark og *England* var Striden om Englændernes Ret til Koffardifart Nord om Norge til Rusland. Denne Sejlads, der var til Skade for Øresundstolden, havde Valkendorf jo allerede i sine Bergensaar holdt et vaagent Øje med. Den danske Regering havde i 1576—77 forhandlet med England om Ophør af Handelen paa Hvidehavet, men uden at noget Resultat var naaet. Englænderne vedblev med Togterne Nord om Vardø.

I 1581 blev de politiske Forhold i Livland ændret, saa Rusland blev lukket ude fra Østersøen. Valkendorf saa klart, at Danmark nu maatte gribe alvorligt ind over for Englændernes Hvidehavsfart, der nu var den eneste Søvej til Rusland, og fremtvinge enten Farternes Ophør eller Erlæggelse af Told som i Øresund. Omkring Nytaar 1582 gjorde han Frederik II opmærksom herpaa, og Resultatet af hans Indberetning blev, at Regeringen gik ind paa hans Tanker om at tage nogle Forholdsregler derimod. Der blev skrevet til den engelske Dronning, den skotske Konge, nogle nederlandske og tyske Stæder om, at denne Trafik var forbudt, og at Købmændene selv maatte tage Skade for Hjemgæld, hvis de overtraadte Forbudet. Da der gik Rygter om, at Englænderne vilde forsvare deres Skibe med Orlogsskibe, fik Valkendorf til Opgave at sende nogle danske Galejer derop under Erik Munk til Haandhævelse af Forbudet.⁶⁴⁾

I August samme Aar ventede man nogle engelske Gesandter til Helsingør, og Valkendorf var mellem de Adelsmænd, der fik Besked om at møde Kongen dér, velforsynet med gode Klæder, for at varetage Tjenesten hos Gesandterne og hjælpe til med at traktere dem vel.⁶⁵⁾

En endelig Ordning fik man det følgende Aar. En Overenskomst af 22. Juni 1583 tillod Englænderne at handle paa Rusland Nord om Norge mod en fast aarlig Afgift. Om Udvekslingen af Ratifikationerne fortæller Absalon Juul i et Brev til Valkendorf den 23. November 1583: „Den [Gesandt], som var skikket til England om Konfirmats om den Handel om den nordiske Fart, som skete

til Kolding, er kommen igen tilbage og har samme Konfirmats ført med sig meget stadselig og sirlig, blev af Dronningen foræret med et temmelig smukt Kredensbæger, blev og af Kjøbmændene be-gavet og foræret".⁶⁶⁾

I de følgende Aar var det stadig Valkendorf, der skulde sørge for Udrustningen og Afsendelsen af de Orlogsskibe, der skulde paa Togt til Egnene om Vardø for at kontrollere Skibsfarten dér.⁶⁷⁾

I et Brev fra Niels Kaas fra Slutningen af Februar 1584 fik Valkendorf Meddelelse om et af de Oprørsforsøg og Mordatten-tater, der fandt Sted mod den engelske Dronning Elisabeth, saa-længe hun holdt Marie Stuart i Fængsel: „I England har været for-færet et stort Forræderi imod Dronningen; en Part er bleven rettet, en Part fangen, en Part rømt ind udi Frankrig. Kongen af Hispaniens og Frankriges Sendebud er tilsagt straks at skulde drage af Landet".⁶⁸⁾

Under Forhandlingerne om Ruslandshandelen havde Dronning Elisabeth foreslaaet Frederik II at være med til at danne et prote-stantisk Forbund mod Spanien og det katolske Parti i Frankrig. Frederik II havde svaret undvigende; men fra Englands Side blev Sagen stadig taget op, baade i Danmark og hos de tyske protestan-tiske Fyrster. Midt i Juni 1585 kunde Absalon Juul fortælle Valken-dorf om et Gesandtskab fra England angaaende disse Sager:

„Vi har i Gaar og forgangne Dage holdt ud med den engelske Gesandt og den Nürnberger“. Hvad den engelske Gesandts Hverv angik, siger Juul: „Saa meget jeg har kunnet formærke, skal det være Religionen anlangendes og fast udi samme Mening, som Kongen af Navarra hans Gesandt for et Aar i lige Maade" for-handlede. Juul havde ikke set Nürnbergerens Foræring til Kongen; men „de, det set har, de siger, det skulde have været smukt Ar-bejde. Og jeg ved ikke rettere, end at han har foræret baade Dron-ningen og Kgl. Maj. Min Herre har ham og med synderlig Naade undfangen [modtaget] og trakteret. Han drager i Dag til Hven, møder Kgl. Maj. igen i København, og tror, han siden derfra fanger sin Affærding. Men hvor snart den engelske bliver affærdiget, ved jeg endnu ikke. Han vil tilbage over Land og agter [sig] til Hertug Julius af Brunsvig og maaske end til flere de tyske Fyrster".⁶⁹⁾

Rentemesteren fik iøvrigt kort efter et Brev, der angik den

diplomatisk Forbindelse med England. En Englænder Kirkman var af Kongen mistænkt for at have undladt at aflevere et Brev fra Dronning Elisabeth; Valkendorf skulde derfor lade Kirkmans Gemmer bryde op og undersøge dem, og han skulde holde en Pinke sejlklar for et Sendebud til England. Ved Ransagningen fandt Valkendorf imidlertid intet Brev; derimod fik man andesteds saadanne Oplysninger om Englænderen, at Valkendorf fik Ordre til at sætte ham i strengere Forvaring end hidtil.⁷⁰⁾

I et Brev fra Slutningen af Aaret 1587 ønskede Arild Hvitfeldt Valkendorf en „lyksalig Jul og Nytaar“ og gav en Del vigtige politiske Nyheder, deriblandt om et Gesandtskab fra England:

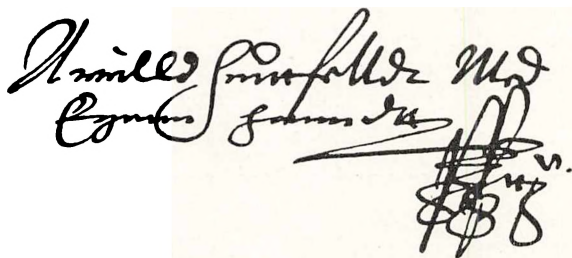
„Jeg kan dig venligen ikke forholde, at der nu var hos Kgl. Maj. en engelsk Gesandt ved Navn Daniel Rogerius, min gamle Bekendt, Dronningens Raad og en synderlig lærd Mand. Han skrev mig til, hvad hans Hverv og Ærinde var“.

Gesandten skulde først takke Frederik II, fordi han til den skotske Konges Frieri til „en af vore Frøken“ havde svaret, „at samme Giftermaal ikke var Hs. Maj. angennem, med mindre det var Dronningen af England behageligt. Kongen af Skotland har tilforn godvilligen lovet hende ikke at ville gifte sig uden hendes Samtykke“. Det forekom derfor Dronning Elisabeth „sælsomt, at han saadant — hende ubevidst — havde begæret. Dog, efterdi han søger hans Giftermaal her hos Venner og Dronningens egne Blodsforvandre, da er samme Giftermaal Hs. Naade ganske behageligt“, hvis Frederik II „udtrykkeligen vil skrive hende til“. Roger havde fortalt Hvitfeldt, at den skotske Konge „nu, siden en Tid lang hans Moder blev rettet, holdt sig mer fremmed imod Dronningen af England end tilforn. Hermed, kanske, vilde hun vinde Venskab tilbage“.

Frederik II havde tilbudt at mægle mellem Spanien og England. Gesandten skulde meddele, at Dronning Elisabeth ikke ønskede, at Kongen foretog sig noget i den Retning, før hendes Undersaatter „blev bedre indbyrdes forenede, hvilke ikke end er beredte til Fred og har hende mistænkt, at hun vil forraade dem, hvilket hun har til Bevisning for hendes Velgerninger“. Hun vilde ved en eventuel Fred ikke bøje sig for Spanien i Religionsspørgsmaalet, og Gesandten mente, „at vi Evangeliske skulde gøre et Forbund og nøde

den Spanier, om han ikke vilde indrømme dem Religionsfreden“. Dronning Elisabeth havde allerede støttet Henrik af Navarra mod Katolikkerne med 100,000 Kr.; men da „endnu fornøden gøres mere Bistand“, vilde hun yderligere give 50,000 Kr. og haabede, at ogsaa Frederik II vilde hjælpe. Hun mente, at man derved vilde tvinge Spanien til Fred.

Nogle engelske Sørøvere havde plyndret danske Skibe, og Danmark havde derfor beslaglagt nogle engelske Skibe. Nu skulde Roger meddele Kongen, at England vilde give Erstatning, „paa det den Arrest udi Sundet maa ophøre paa det engelske Gods, og Venskab beholdes“.

Arild Hvitfeldts Underskrift. Fra „Rigens Forfølgingsbog“

England havde med Stade sluttet en 10-Aars Overenskomst om denne Bys Stapelret, „hvilket er de Hamburgere haardt imod“. Man ønskede derfor, at Frederik II vilde forhandle med sin Farbrodersøn, Bispem af Bremen, „saa han den Handel vil konfirmere og stadfæste“.

Paa alle disse Ærinder fra Dronning Elisabeth havde Kongen „svaret hende kristeligen“, og Gesandten havde fortalt Hvitfeldt, at „han paa kongelig Vis blev trakteret 9 Dage“. Hvitfeldt sendte iøvrigt Valkendorf en Kopi af et Brev fra Herluf Daa om „hans Handel udi England“⁷¹⁾

Forholdene i *Nederlandene*, der der i disse Aar førte en bitter Krig for deres Selvstændighed og Trosfrihed, og Kampene om Køln interesserede naturligvis Valkendorf stærkt.

I August 1578 havde Niels Kaas sendt ham „en „Udskriven“,

som Pfalzgraf Kasimir har ladet udgaa, om hvad ham til det Tugt
 udi Nederlandene har foraarsaget. Naar du har den igennemlæst,
 vil du da vel gøre og handle med Prenteren, at han vil prente nogen
 Exemplaria deraf og sælge dem, og du vil siden skikke mig den
 tilbage igen; thi den hører Kgl. Maj. til, og du vil fly mig end et

*Ud fra den anden omstændighed nemlig
 nu Jorden skulle forsvares og man skulle
 planke sine Lige alle endige. Ord som jeg nu
 Jorden og Jorden skulle forsvares som sig Men
 befale sig selv og alle andre og
 Palesinger 26 feb. 79.*

*Min Mogen den mest Nuad udflyde alle
 Ord og p. Eder for mig som den til Guds
 Gode. Brevlyd og nu Jorden.*

*Minne Guds og alle de blyende og
 om den Høj Kongen og alle som i alle Guds
 og alle de: menig.*

Arild Hvitfeldt

Arild Hvitfeldts Brev til Kristoffer Valkendorf af 26. Februar 1579. Rigsarkivet.

Eksemplar“. Et halvt Aar senere kunde Hvitfeldt fortælle Valken-
 dorf, „at Bispen af Mainz og Køln med andre Kejserens Sendebud
 handler om Fred i Nederlandene og er forsamlede til Køln“.72)

Nogle Aar senere, i August 1583, meddelte Absalon Juul ham
 Rygterne om, „at udi Italien skulde være stor Oprustning og samles
 meget Krigsfolk imod den Biskop af Køln, og skal Hertug Kasimir
 nu være rykket ham til Hjælp, saa det menes, han om denne Pas

[ved denne Tid] skal være did ankommen". Valkendorf har aabenbart rykket Sekretæren for nærmere Oplysninger herom, for Juul skrev i Slutningen af November: „Om den Køl'n'ske Handel har vi ingen videre Tidende, end jeg Eder sidst tilskrev, at Hertug Kasimir med sine Krigsfolk har aftakket, og skal Biskoppen endnu have hos sig sine egne bestilte Krigsfolk, ved en fem Tusind Mand; skal og den nye Biskop endnu være meget stærkere".⁷³⁾

Niels Kaas var i Februar 1584 i Stand til at berette udførligere om Krigsbegivenhederne i det sydlige Udland: „Den nye Biskop af Køl'n havde ladet belejre Bonn, og laa den gamle Biskops Broder derinde, og har Knægtene, som laa der udi Byen opgivet Byen og forrædeligen overantvordet baade Obersten og deres Befelhaber, ved 50 Personer, udi den nye Biskops Hænder, og derimod skulde han give dem to Maaneders Sold. Kgl. Maj. har sagt, at kommer nogen af samme Knægte herind, vil Hs. Maj. lade dem hænge ved Helsingør".⁷⁴⁾

Valkendorf havde i 1585 givet Forslag om Privilegier til nogle nederlandske Købmænd, der for deres Religions Skyld var fordrevet fra deres Hjemland; men han havde foreslaaet større Indrømmelser, end Kongen syntes om. To Aar senere, i Juni 1587, deltog han i Forhandlingerne i Helsingør med et nederlandsk Gesandtskab. Omtrent samtidig skrev Absalon Juul til ham, at „om den Gesandt fra Prinsen af Parma har Rentemesteren uden Tvivl vel spurgt; han er i Aften eller Morgen forventendes at skulle komme til Slagelse; hans Navn er Dr. Georg Westendorf, skal være 10 eller 12 Personer stærk".⁷⁵⁾

I Februar 1588 hed det i et andet Brev fra Absalon Juul til Valkendorf om et andet Bud fra Prinsen af Parma: „I har af Prinsen af Parmas Skrivelse — som Kgl. Maj. Eder tilsender — at fornemme, hvad og hvorledes han atter skriver om det Skib, Peter Opmeier i Hamburg saa ofte har anholdt om, saa og om det Skib, som senest er Kgl. Maj. tilkendt for det falske Flag; og enddog vi vel vidste nogen Besked om begge fornævnte Skibe, da har dog Kgl. Maj. villet Eder tilskrive om en udførlig Erklæring om begge Dele, efterdi han skriver saa godt som med Trusel og Undsigelse derom, og synes, at Sagerne ham løgnagtig foreføres. Tilmed vidste vi ingen synderlig Besked om det Korn, som udi Skrivelsen berøres,

og vilde Kgl. Maj. efter Eders Erklæring gerne noget alvorligt og endeligt svare derpaa; saa bliver den, samme Brev har fremført, som er en anselig Person, udi Haderslev beliggendes og forbiør efter Besked“.⁷⁶⁾

De Breve til Valkendorf, der omhandler Huguenotstridighederne i *Frankrig*, viser, hvorledes disse vigtige politiske Tildragelser tog sig ud, set fra vore egne Vinduer.

Niels Kaas fortalte midt i November 1587 Valkendorf, at „den gamle Admirals Søn, som var kommen udi Tyskland og dog ikke saa betimeligt, at han kunde følge med de andre ind udi Frankrig, har siden taget sit Pas igennem det Grevskab Mompelgart [Mömpelgard]. Ham har de guisiske sendt en Oberst imod med et Antal Folk, som skulde forhindre ham Passen; det samme Folk med deres Oberst har han nedlagt, saa ingen er kommet derfra, og er siden ubehindret fremkommen til den store Hob“. „Kongen af Hispaniens og Dronningen af Englands Sendebud er tilsammen ved Bergen an Somme [Bergen op Zoom] at handle om Fred. Kongen af Hispanien har sendt Markis de Santa Cruz med 40 Skibe ind imod Kaptajn Draco [Drake]. Hvad der sker, giver Tiden“.⁷⁷⁾

Ved Juletid samme Aar kunde Arild Hvitfeldt fortælle om et Par afgørende Kampe: „Henrik Ramel skriver mig til, at de tyske Folk, som drog i Frankrig, ikke endnu er komne til Kongen af Navarra; thi de drager langsomt af Sted, og de 2 Brødre af Guise er dem altid udi Hælene. Han sendte mig og nogle Tidender, hvorledes Kongen af Navarra paa sin Side har vundet et Slag imod den Hertug af Joyeuse, som er Dronningens Broder, hvilken dér er bleven [som blev dræbt dér], hvilke Tidender jeg har ladet udsætte paa Dansk og sender dig. Han skriver og: siden at første Tidende kom om dette Slag, kom siden Tidende, hvorledes de tyske Kongens Folk af Navarra paa den anden Side til Courtras skulde have lidt et stort Nederlag af den af Guise, hvilket han dog ikke forhaabes saa stort at være, men af en Papist at være erdacht [opfundet]“.⁷⁸⁾ Sandheden om disse Slag var noget anderledes end af Ramel meddelt; Henrik af Navarra sejrede over Joyeuse ved Courtras den 20. Oktober, og Guise besejrede Henriks tyske Tropper ved Auneau den 24. November.

Midt i Februar 1588 fik man af Prinsen af Parmas Udsending bekræftet Rygterne om Guise's Sejr over Henrik af Navarras tyske Ryttere. „Tilmed siges, at den Hertug af Guise skal være indfalden udi Greven af Mumpelgaards [Mömpelgard] Land og have belejret Mumpelgaard, og er Greven selv rykket ind udi Tyskland om Hjælp“.⁷⁹⁾

Som Rentemester fik Valkendorf stadig at gøre med *norske og islandske Forhold*, ja, ogsaa Opdagelsestogterne til Grønland interesserede han sig for.

Sidst i Januar 1580 fik Valkendorf et Hverv, som Regeringen mente, han som tidligere Lensmand paa Bergenhus havde særlige Forudsætninger for at udføre. Der var fastsat en Told paa 16 Dlr. for hvert Skib fra Orkney- og Shetlandsøerne, som sejlede paa Bergen; da Skibene var smaa, kunde der ikke svares en saadan Told af dem, hvorfor denne Sejlads til stor Skade for Nordmændene næsten var ophørt; Valkendorf skulde derfor overveje en Ændring af Tolden. Sammen med Niels Kaas skulde Valkendorf i Maj 1582 drøfte forskelligt angaaende Tønsbergs Privilegier, og i 1584 skulde han afgive Betænkning angaaende Tienden af Fiskefangsten i Nordlandene i Norge, i 1585 om Hamburgernes Handel i det nordlige Norge og i Sommeren 1586 om, hvorvidt nogle fattige norske Bønder burde have Lov til at sælge Træ til fremmede.⁸⁰⁾

I Begyndelsen af 1579 fik Rentemesteren til Opgave at ordne forskellige islandske Forhold, især vedrørende Præsterne, og den 1. November samme Aar hed det i et Brev fra Arild Hvitfeldt: „Min Herre er til Sinds efter de Kundskab, du sendte hid om Grønland, at lade paa Foraaret igen forsøge samme Sejlads. Vil og lade affærdige samme engelske Kaptajn [Jacob Alday] til Skotland at anklage den Fribytter Clark, som ligger [i] Vinterleje under Hetland [Shetlandsøerne]“; han havde nemlig gjort Strandhugst paa Island og Færøerne. „Jeg har sendt Kansler den grønlandske Sejlads [Beretningen om Ekspeditionen]. Forsér mig til, at Kongen jo maa forskrive ham og flere snart, naar man skal beraadslaa om dette polske Forbund“.⁸¹⁾

Valkendorf sørgede saaledes ved alle disse halvt Privat-, halvt

vente — ingen Oplysninger i denne Henseende. Privatbrevene giver dog et — ganske vist noget kalejdoskopisk — Billede af, hvad det var for udenrigspolitiske Problemer, Frederik II og hans Statsmænd tumlede med, og man er ikke i Tvivl om, at Rentemesteren ivrigt har taget Del i og haft Interesse for denne Side af det politiske Arbejde. Endelig faar man af Brevene Samtidens egne Udtryk for, hvorledes Begivenhederne ude i den store Verden tog sig ud, set med danske Øjne.

I det tidlige Foraar 1588 var Frederik II til den unge Hertug Hans' Bryllup i Sønderborg. Absalon Juul, der selv var med, skrev midt i Februar til Valkendorf: „Alle de fremmede, som her til Brylluppet er, rykker med Kgl. Maj. til Haderslev, og vil Kgl. Maj. dér gøre en de unge Fyrster af Anhalt og en Fräulein af Mansfeld, som er hid kommen, deres Bryllup. Det er endnu her vel overstanden“; men paa Vejen til Neumünster var to af Hertugens Herremænd kommet i Strid med hinanden, og den ene havde ihjelstukken den anden, „og er sket for Haanden“ (i Duel). „Overmorgen vil Kgl. Maj. drage herfra til Haderslev“.⁸²⁾

Om disse Brylluper og om Kongens tiltagende Svaghed fortalte Niels Kaas Valkendorf først i Marts: „Kgl. Maj. — som du vel formærket har — har været til Hertug Hans' Bryllup paa Sønderborg, og var der 4 Fyrster af Anhalt, Hertug Filips af Grubenhagen og Brudens Moder, Kurfyrstens af Sachsen og Brandenburg, Hertugens af Lüneburg og Würtemberg Sendebud. Blev Kgl. Maj. noget svag af Drik dér, og bad Hs. Maj. alle fornævnte Herrer og Fyrstinder med sig til Haderslev og gjorde den ældste Fyrste af Anhalt, Fyrst Hans Jørgens Bryllup dér med en Grevinde af Mansfeld og dernæst Buddes Bryllup“. Siden drog de fyrstelige Personer bort med deres Følger og med statelige Gaver fra Frederik II; et Par af Fyrsterne blev dog hos Kongen; „men mesteparten var Hs. Maj. saa svag, at Hs. Maj. ikke kunde være til Middagsmaaltid til Bords, drak dog temmeligen om Eftermiddagen“.

Kongen drog fra Haderslev over Kolding og Hindsgavl til Odense; „dér drak Hs. Maj. og noget, som bekom Hs. Maj. ikke vel“. I Nyborg maatte man vente en Dag, „for Skibene var ikke ankomne. Kgl. Maj. var og fluks svag. I Onsdags kom vi over og

hid [til Antvorskov] om Aftenen, og enddog Hs. Maj. havde agtet Andendagen at begive sig herfra, har Hs. Maj. dog opsat samme Rejse til nu paa Mandag førstkommendes da at ville begive sig til Ringsted og om Tirsdagen til Roskilde, kunde og ikke før drage herfra for Svagheds Skyld. Hs. Maj. har og stille holdt sig inde, saa ingen af os har været hos ham, siden han kom hid, og har Hs. Maj. mest Skrøbelighed udi Maven og æder saare lidet. Gud hjælpe Hs. Maj. vel til sin Helbred! I Gaar har det og været noget bedre end tilforn. I Dag vilde Hs. Maj. tage nogen Medicin til sig". „Jeg stiller udi dit Betænkende, om du ikke vil møde udi Roskilde. Jeg har meget at tale med dig, som jeg ikke kan skrive".⁸³⁾

Kongens Tilstand blev imidlertid stadig alvorligere, og han kunde ikke forlade Antvorskov. Efter henved fem Ugers haard Kamp mod Sygdommen udaandede han Skærtorsdag den 4. April 1588 mellem Kl. 4 og 5 om Eftermiddagen. Endnu samme Aften skrev Niels Kaas og Arild Hvitfeldt, de eneste tilstedeværende Rigsraader, paa Dronning Sofies Anmodning efter de øvrige Rigsraader. I Brevet til Valkendorf blev lagt en Seddel om at lade forfærdige en Ligkiste af Tin efter et vedlagt Maal og siden „en Kiste af Vogns kud, udi hvilken den anden kan indsættes", og lade dem sende til Antvorskov saa hurtigt som muligt. Allerede Dagen efter var Valkendorf paa Antvorskov og udstedte sammen med Hvitfeldt og Kaas de første offentlige Breve efter Kongens Død — om Klokkringning over hele Riget. Den følgende Dag udgik fra de tre Rigsebedsmænd en Række Missiver til Lensmændene om Paa-passelighed paa Grund af Forholdene; især skulde der holdes et vaagent Øje med Sverige.⁸⁴⁾

Den 15. April var hele Rigsraadet forsamlet paa Antvorskov og traf her Beslutning om, hvorledes Regeringen skulde ordnes under den lille Kong Kristian IV's Umyndighed. Enkedronning Sofie blev udelukket fra Formynderstyrelsen, hvad hun dog næppe godvilligt gik med til. Derimod udpegede Rigsraadet af sin Midte fire Mænd, Kansleren Niels Kaas, Rigsadmiral Peder Munk, Jørgen Rosenkrantz og Rentemesteren Kristoffer Valkendorf — Folk, „som Rigens Lejlighed bedst var vitterlig" — til at „forestaa Rigens Regering".⁸⁵⁾

At gøre Rede for dette Regeringsraads Virksomhed — selv i

den forholdsvis korte Tid, Valkendorf var Medlem deraf — falder uden for denne Biografis Rammer, saa meget mere som det i det hele ikke er muligt at udrede, hvor stor Valkendorfs personlige Indsats og Indflydelse i dette Arbejde har været. Hans vigtigste Arbejdsfelt var som hidtil Rentekamret. Han har deltaget i Regeringsraadets Forhandlinger, men disse har ikke efterladt sig skriftlige Vidnesbyrd ud over de Regeringsskrivelser, Traktater og lignende, som han har været med til at underskrive.

Den 16. April udstedte Regeringsraadet sine første Breve, der drejede sig om Frederik II's Ligfærd fra Antvorskov til Roskilde Domkirke i Slutningen af Maj og Begravelsen, der var fastsat til den 5. Juni. Dagen efter meddelte Rigsraadet i et aabent Brev Landets Befolkning Regeringsraadets Oprettelse, og fra nu af foreligger der en Række Missiver, udstedt snart af hele Regeringsraadet, snart af to eller tre af dets Medlemmer. De første Breve udgik alle fra Antvorskov; men den 23. April var Residensen forlagt til København, og i alt Fald til den 13. Maj var det kun Niels Kaas og Valkendorf, der udstedte Regeringsskrivelser, et Par Gange Niels Kaas alene. Allersidst i April drog de to Regeringsraader til Roskilde, og Niels Kaas rejste videre til Antvorskov et Par Dage senere; men den 9. Maj var de atter begge i København.⁸⁶⁾

Den 19. Maj var hele Regeringsraadet samlet i Antvorskov, og herfra førtes Frederik II's Lig fem Dage senere til Roskilde. Ved Begravelsen i Domkirken den 5. Juni var Valkendorf med at følge sin afdøde Herre til det sidste Hvilested, og sammen med Rigsraad Sten Brahe gik han i Følget bag Enkedronningen, idet de førte hendes Datter Prinsesse Elisabeth mellem sig.⁸⁷⁾

I Juli kom der et Gesandtskab fra England for at kondolere i Anledning af Frederik II's Død. Sekretæren Josias Mercer fortæller i sin Dagbog om Sammenkomsterne mellem Gesandten Daniel Roger og de fire Regeringsraader, hvoraf Valkendorf betegnes som „Quaestor siue Thesaurius“. Det første Møde fandt Sted paa Kronborg den 7. Juli; den 12. Juli spiste Regeringsraaderne Frokost hos Gesandten, der til Gengæld var deres Gæst paa Københavns Slot den 21. Juli. Dagen efter fandt endnu en Sammenkomst Sted, og den 24. Juli fejredes atter et Gæstebud. I August var Val-

kendorf til Stede ved den bevægede Begivenhed i Roskilde Domkirke, hvor Jakob Ulfeldt rettede svære Bebrejdelser mod den afdøde Konge.⁸⁸⁾

Enkedronning Sofie havde i Begyndelsen af September bedt Valkendorf sørge for Herberg og Fortæring til en Drabant Wulf Gravensten, som var kommet ind i Landet med nogle Heste, der var blevet hende foræret. Den 13. Oktober maatte hun bede Valkendorf tage Affære i Anledning af denne Drabant. Han havde nemlig af Kurfyrsten af Sachsen faaet et Kontrafej med, som skulde sendes videre til Hertug Karl af Sverige; men „efterdi Vi har for-

The image shows four handwritten signatures in cursive script, arranged in two columns. The signatures are: 'Niels Kaas', 'egn. zundel', 'Peder Munk', and 'Gottorp'. The text is written in dark ink on a light background.

De fire Regeringsraaders Underskrift 1588 paa et Lensbrev.
Efter „Norges Historie“.

faaret, at fornævnte Drabant det lang Tid hos sig har holdt og ikke fra sig skikket, har vi dog det fra ham ladet annamme, hvilket Vi Eder nu tilskikker“. Valkendorf skulde sende Billedet videre til Hertug Karl sammen med to Breve til Hertugen og hans Gemalinde.⁸⁹⁾

Faa Dage efter, den 20. Oktober, var Valkendorf til Stede ved Rigsraad Sten Brahes Hustru, Birgitte Rosenkrantz' Begravelse i Næsby Kirke. Ved Aarets Slutning blev han optaget i „Danske Kompagni“ (Det kongelige Skydeselskab); Optagelsen fandt Sted ved Juledrikken.⁹⁰⁾

Den 1. Februar 1589 skrev Niels Kaas til Valkendorf og Peder Munk, at han Torsdagen før var kommet til Flensborg for at forhandle med Statholderen og andre om den unge Prins Kristians Hylding i Hertugdømmerne. Der var fastsat en Landdag i Kiel den 17. Februar, „som er ved den samme Tid, som vore Bededage skulde angange, og dér det saa forhandle, at Adelen skulde straks rykke derfra hid til Flensborg den 26. Februar og hylde baade vor unge Prins og Hertug Filip [af Gottorp, Søn af Hertug Adolf], om Hs. Naade og til samme Tid vilde sig her indstille. Dersom

han det og ikke gøre vilde, da vil de ligevel hylde vor naadige Herre". Skønt Niels Kaas havde ment, at det var „betænkeligt at fortøve og forbie saa lang en Tid, har vi dog paa Eders gode Behag for raadsommeligt anset os hid igen til samme Tid at indstille, saa det en Gang for alle maatte komme til Ende, og ikke flere Forsamlinger derom skulde berammes".

Kaas fortalte, at man havde betydet Statholderen, at videre Indrømmelser end de allerede gjorde kunde han ikke vente; Statholderen havde da erklæret sig tilfreds, „og efter slig Lejlighed vil jeg, efter at dette Bryllup har Ende, begive mig til Odense og en Dag eller to før denne bestemte Tid være igen her til Stede".

Niels Kaas kunde for „saadanne Ubelejligheders Skyld" ikke være hos Valkendorf saa snart, som han havde tænkt; han bad ham derfor sørge for, at der blev udstedt Breve om den berammede Herredag til Hellig Trefoldigheds Søndag, „saa hver, som havde noget at bestille, kunde rette sig efter at tage Stævning udi rette Tid". Ligeledes skulde der skrives til hele Raadet, „at de mødte udi København til Pinseaften førstkommendes, efter som sidste Gang var forafskediget".

Kaas mente, der var Mulighed for, „at vor ene Frøken bliver af-færdiget ind udi Skotland udi denne Sommer". Han bad Valkendorf i Tide sørge for Styrmand og Skibsfolk, Fetalje og „anden Nødtørft" til Rejsen, „hvilket mig dog ikke tvivler vel bliver bestilt uden min Paamindelse".

„Jeg vil og med det alleriligste begive mig over til Eder, naar denne Handel er forrettet. Nye Tidender ved jeg ikke synderlig at skrive Eder til, uden at det forfølger sig vist med Hertugen af Guise og hans Adhærents Død, og er allerede prentet til [i] Køln, saa derom ikke er nogen Tvivl mere, dog man ikke endnu har nogen vis Besked, for hvad Aarsags Skyld det er sket. Paris har for den Sags Skyld erklæret Kongen for deres Fjende, og siges for vist, at Prins de Parma skal sende Duc de Mayenne, Guises Broder, Hjælp imod Kongen, og Kongen skal have Bestilling udi Tyskland. Her kom og Tidender i Gaar, at den gamle Dronning af Frankrig [Katharina af Medici] skal være død den 5. Januar. Prins af Parma har og haft tvende Sendebud hos Kongen af Hispanien; men de er blevet forvist tilbage uforhørt. Summa: altingest lader sig sæl-

somt anse! Dronningen af England har fanget 8 af de Hamburger-skibe. Hvis mig ydermere kan forekomme, skal Eder uforsømmeligen blive meddelt".⁹¹⁾

I første Halvdel af April 1589 var Niels Kaas, Jørgen Rosenkrantz og Valkendorf paa Besøg i Maribo Kloster, antagelig for at inspicere Forholdene dernede. Et Par Maaneder senere var han med til at underskrive de to slesvigske Lensbreve, og omkring samme Tid foretog han sammen med Arild Hvitfeldt en Besigtelse af noget sjællandsk Mageskifte-gods.⁹²⁾

De ret langvarige Forhandlinger om Traktaten angaaende Ægteskabet mellem Prinsesse Anna, Frederik II's Datter, og Jakob VI af Skotland blev endelig den 20. August 1589 ført til en Afslutning, og blandt Underskriverne af Traktaten findes naturligt nok Valkendorf, ligesom han ogsaa nævnes i de skotske Gesandters

Jørgen Rosenkrantz. Maleri af Tobias Gemperle 1589. Rosenholm.

Deklaration, hvorved Spørgsmaalet om Orkneyøerne blev stillet i Bero, til Kristian IV blev myndig. Blandt Skotterne var en Andreas Sinclair; han bevægede en Del fremragende danske Personligheder, deriblandt Valkendorf, til at skrive deres Navne i en Bog, en Oversættelse af Plutarch, han havde hos sig; denne Bog er havnet i det kongelige Bibliotek.⁹³⁾

Det havde egentlig i Frederik II's Levetid været Meningen, at den ældste Datter, Prinsesse Elisabeth skulde giftes med Jakob VI. Under en Afbrydelse i Forhandlingerne var hun blevet trolovet

med Hertug Heinrich Julius af Braunschweig-Lüneburg, og det blev hendes yngre Søster, der blev skotsk Dronning. I September 1589 førtes derpaa Forhandlingerne om Ægteskabstraktaten med Hertug Heinrich Julius; heri deltog Valkendorf, og han var blandt Underskriverne af Traktaten af 17. September. Hans Broder Erik var blandt de Adelsmænd, der ledsagede Elisabeth til Braunschweig.⁹⁴⁾

I September afsejlede Dronning Anna til Skotland ombord paa en dansk Flaade; men Skibene mødte undervejs saa stærke Storme, at de blev slaaet ind til Norge, en Tildragelse, der skulde faa alvorlige Følger, ogsaa for Valkendorf. Da besluttede Jakob VI selv at hente sin Brud; han sejlede til Norge i Slutningen af Oktober. Omtrent samtidig rejste Valkendorf fra København over Helsingør til Skaane, hvor han sammen med to andre Rigsraader skulde mønstre Adelen den 4. November. Herfra skrev han til de to Regeringsraader Peder Munk og Jørgen Rosenkrantz, at han i Helsingør havde faaet at vide af en Skipper, at Jakob VI den 27. Oktober var kommet til Norge; Munk og Rosenkrantz lod Meddelelsen gaa videre til Niels Kaas. Kort efter var Kaas og Valkendorf tilbage i København, og den 19. November bad det samlede Regeringsraad Enkedronningen om en Samtale, da man havde noget vigtigt at drøfte med hende.⁹⁵⁾

Faa Dage efter holdt Jacob VI Bryllup i Oslo, og Parret tilbragte derpaa Vinteren i Danmark, hvor der blev holdt Fester for dem. Af Ceremoniellet for en Sammenkomst mellem skotske og danske Rigsraader paa Kronborg i Begyndelsen af 1590 ser man, at Valkendorf har været til Stede.⁹⁶⁾

Den anden af Frederik II's Døtre, Prinsesse Elisabeth, blev den 19. April 1590 viet til Hertug Heinrich Julius paa Kronborg Slot. Efter Bryllupet blev det unge Ægtepar endnu 5—6 Uger i Danmark. Valkendorf og de andre Regeringsraader — især Arild Hvitfeldt, der nu begynder at optræde som vikarierende Medlem — synes i April og Maj at have haft nok at gøre med Udrustningen til Fyrsteparrets Afrejse. Hertugens Følge, hans Kancelli, hans Kantor, hans Hofpræst, alle skulde de have Foræringer. Prinsessen skulde have en god Haandskilling med. Talrige Heste af bedste Slags skulde indkøbes til de mange Rustvogne, der skulde føre Ud-

styr og Brudegaver til Braunschweig, og til Trompeterne, der skulde være Forridere. Enkedronning Sofie skulde nok sørge for, at hendes Døtre ikke kom tomhændede hjemmefra. Regeringsraaderne synes selv at have været omkring for at skaffe de fornødne Heste; Valkendorf solgte fire Heste af sine egne for 200 Dlr.; det gjaldt jo om i en Fart at skaffe det fornødne Antal til Veje, da Afrejsen var nær for Haanden.⁹⁷⁾

Faa Maaneder senere afholdtes i Kolding den Herredag, der skulde medføre Ændringer i Regeringens Sammensætning, og hvor Valkendorf blev draget til Ansvar i to Anliggender af alvorlig Karakter.

Den første Sag behandlede den 4. August, og Anklageren var Valkendorfs Kollega i Regeringsraadet, Rigens Admiral Peder Munk, der tiltalte Valkendorf, fordi Orlogsskibene, der Aaret før skulde føre Prinsesse Anna til Skotland, havde været saa lække, da de kom ud i Søen, at man under største Livsfare maatte søge Havn i Norge. Dette maatte skyldes Forseelse fra Valkendorfs Side, da han havde Overopsynet med Holmen og Flaaden.

En Bemærkning i Dombogen forklarer Peder Munks Optræden over for Valkendorf som et Udslag af Skinsyge; det hedder nemlig, at skønt Frederik II havde betroet „Admirals Bestillingen“ til Munk, „som til fornævnte Vore Krigsskibe kunde og burde at have Opseende, skal fornævnte Kristoffer Valkendorf dog imod samme hans tilbetroede Amt [Embede] og Bestilling have forhvervet højbemeldte Vor kære Hr. Faders Brev og Befaling, at han med altingest baade paa Holmen for Vort Slot København og med Orlogsskibe skulde have et flittigt og tilbørligt Opseende“. Valkendorf tog Underadmiralen Erik Vognsen til Vidne paa, at baade Skippere og Tømmermænd havde faaet alt, hvad der var nødvendigt til Flaaden; havde disse Folk ikke tættet Skibene til Gavns, laa Fejlen hos dem og hos deres overordnede, der havde Opsynet med deres Arbejde. Uheldet kunde jo ogsaa skyldes Stormen og Uvejret paa Søen.

Wiedewelts Udkast til Mindestøtte over Mogens Hejnesøn paa Jægerspris.

Dommen, der blev afsagt, frikendte Valkendorf, idet den udtalte: „Efterat en Part kan være Skippernes deres Skyld, at de ikke har tættet og drevet Skibene, som dem burde, der de er blevne styrede [udstyrede], saa og kan være sket af stor Storm og Vejr udi Søen, at nogen af dem er bleven læk, derfor tager Vi denne Tale overtvært og har dem ellers undskyldt paa baade Side i alle Maader“.

Hermed var denne Sag dog ikke sluttet. Knap en Maaned forud havde nemlig seks Hekse i København tilstaaet, at de ved deres sorte Kunster havde forgjort Skibene. Dette Moment har sikkert i Datidens Øjne været en fyldestgørende Forklaring paa Flaadens Uheld. Selvom Dommen frikendte begge Regeringsraaderne og gav Uheldet naturlige Aarsager, maa man dog ikke glemme, at Heksenes Tilstaaelser skaffede tretten Mennesker Døden paa Baalet.⁹⁸⁾

Den anden Sag, der blev rejst mod Valkendorf paa Herredagen, angik hans Fremfærd mod Mogens Hejnesøn Aaret i Forvejen. Mogens Hejnesøn var Færing, havde først sejlet som Koffardiskipper og var derefter i adskillige Aar i hollandsk Krigstjeneste; da han kom hjem, fik han i 1579 Monopol paa Handelen paa Færøerne, som han med Vold og List brandskattede, støttet af sin Broder, Lagmanden paa Øerne, og af sin hemmelige Medreder, Bergens og Færøernes Lensmand Hans Lindenov. Da hans Misligheder blev opdaget, flygtede han til Holland, hvor han fik Kaperbrev 1585. Et Par Aar efter kom han imidlertid atter til Danmark, bosatte sig i Aalborg og syntes fulgt af Held.

Da kom et engelsk Gesandtskab hertil og klagede blandt andet over Mogens Hejnesøns Overfald paa et engelsk Skib i 1585. Han anede Uraad og flygtede, men blev grebet i Bergen og sendt til København. Skønt han i den paagældende Sag havde optraadt som hollandsk Kaper, blev han dog ved Raadstueretten dømt fra Livet 16. Januar 1589. Valkendorf havde forlangt Dommen eksekveret snarest, og uden at have faaet Lejlighed til at indanke Sagen for Herredagen blev Mogens Hejnesøn halshugget ved Københavns Slot den 18. Januar.

Nu maatte Valkendorf paa Herredagen 1590 forsvare sin Opførsel, idet saavel Hans Lindenov som den henrettedes Enke rejste

Sag imod ham. Sagen endte med et for Valkendorf ydmygende Forlig den 6. August. Dommen over Mogens Hejnesøn blev erklæret død og magtesløs; hans Enke fik Lov til at optage Liget af Nikolaj Kirkegaard og jorde det, hvor hun lystede, og i Erstatning maatte Valkendorf betale hende og hendes Børn 1000 Rdlr. og Hans Lindenov 2000 Rdlr.⁹⁹⁾

Disse to Sager har sikkert været medvirkende til at fremkalde den Forandring i Regeringsraadet, som blev Herredagens vigtigste Resultat, idet Kristoffer Valkendorf udtraaade af Regeringen og erstattedes af Hak Ulfstand. En anden medvirkende Aarsag synes Valkendorfs Stilling til Enkedronning Sofie at have været; han siges allerede i Samtiden at have været mere imødegaaende overfor Dronning Sofie angaaende Formynderregeringen end de øvrige Regeringsraader. Denne Antagelse støttes af den stadig venskabelige Holdning, Enkedronningen viste Valkendorf. Hun havde hidtil bedt ham skaffe sig Smaasager som Huder, Læder og Enebærstager, og endnu i September 1590 bad hun ham skaffe sig nogen Pæremost.¹⁰⁰⁾ Det gode Forhold varede ved til Valkendorfs Død.

Inden 12. August havde Valkendorf „taget sin Afsked hos menige Danmarks Riges Raad“. Han vilde drage over til Sjælland for at faa klargjort Regnskaberne fra sin Rentemestertid.¹⁰¹⁾

Ottende Afsnit:

RIGENS HOFMESTER

EFTER Herredagen 1590 var Valkendorf atter blot et Medlem af Rigsraadet; men det viste sig dog efterhaanden, at man ikke i Længden kunde undvære hans Dygtighed og Sagkundskab; man maatte af og til have Bud efter ham.

Valkendorf var blandt de 7 Rigsraader, som Regeringen straks i Begyndelsen af det nye Aar 1591 henvendte sig til om en vigtig Sag. De urolige Forhold i Udlandet kunde maaske faa Følger for Danmark-Norge, og Regeringen havde derfor bestemt, at Kristian IV den 8. Juni skulde hyldes i Oslo af Nordmændene. Regeringsraadet udbad sig Rigsraadernes Godkendelse af denne Plan; „da Dagen nu er paa det korteste, og Vejen tilmed er meget slet“, havde man ikke villet ulejlige dem til Koldinghus i dette Anliggende.¹⁾

Omtrent samtidig med at Valkendorf i Slutningen af Juni var til Stede paa Herredagen i København, havde han sammen med Arild Hvitfeldt til Opgave at undersøge de Klagemaal, Bønderne førte over Lensmanden paa Jungshoved, Mourits Podebusk. Lensmanden fik et strengt Tilhold om at skikke sig bedre i Fremtiden.²⁾

Noget senere paa Sommeren fik han atter en Mission at udføre sammen med Arild Hvitfeldt, en Undersøgelse af en Rebning, Peder Oxe havde foretaget i Toreby Skov i Ravnholt Len paa Lolland, og sammen med en tredje Rigsraad mønstrede de to den sjællandske og lolland-falsterske Adel i Roskilde den 20. Oktober. Derimod maatte Valkendorf senere paa Aaret varetage Maribo Klosters Interesser i en Trætte med Arild Hvitfeldt, der repræsenterede Herlufsholm Skole. Sidst i November var han til Stede ved nogle vigtige Forhandlinger mellem Regeringen og Rigsraaderne.³⁾

Først i Februar 1592 blev det overdraget Valkendorf midlertidig at varetage Rigskanslerembedet for Arild Hvitfeldt, der selv skulde have retslig Afgørelse af nogle Sager og naturligvis ikke kunde sidde til Doms i sine egne Anliggender. Fastelavnssøndag var Valkendorf med ved Revisionen af Rentemesterens Regnskab, og sammen med flere andre Rigsraader drøftede han vigtige Rigsanliggender med Kongen ved Pinsetid, kort før Herredagen begyndte den 21. Maj.⁴⁾

Fjorten Dage før næste Aars Herredag begyndte den 10. Juni 1593, forhandlede Valkendorf og de andre Rigsraader atter med Kongen om Rigets Sager, og efter Herredagen var han mellem dem, der underskrev Fuldmagten for Sten Brahe og Manderup Parsberg som Regeringsraader; Dagen efter, den 11. Juli, blev der udfærdiget en Instruks for Val-

Enkedronning Sofie. Maleri af Jacob von Doordt 1626. Frederiksborg.

kendorf og Arild Hvitfeldt; de skulde aflægge Enkedronning Sofie et Besøg, og under Henvisning til de store Udgifter til Kongehuset i de senere Aar skulde de paa en høflig, men bestemt Maade anmode hende om ikke mere at holde Hof paa de kongelige Slotte, men trække sig tilbage til sit Livgeding, Nykøbing. Naar man tiltænkte Valkendorf og Hvitfeldt dette ubehagelige Hverv, var det antagelig, fordi disse to var dem af Rigsraaderne, som stod Dronning Sofie nærmest. Der blev dog ikke denne Gang noget af Sagen; sikkert har i alt Fald Valkendorf undslaaet sig, og da hun i Januar 1594 fik den ubehagelige Henstilling, var to andre Rigsraader Overbringerne.⁵⁾

I Maj 1594 deltog Valkendorf som sædvanlig i Rigsraadets Forhandlinger med Kongen og i Herredagen.⁶⁾ To Maaneder se-

neren blev han sammen med en anden Rigsraad, Albert Friis til Haraldskær, sendt til Gulland og Bornholm for at undersøge Forholdene dér. I Henhold til det aabne Brev skulde de sidde Retterting paa de to Øer, naar de var kommet derover ombord paa Kongens Skib, og høre Undersaatternes Klager over Kongens Embedsmænd og paadømme disse Sager med kongelig Myndighed. De skulde undersøge al anden „forefaldende Lejlighed og Upligtighed“, saa Kongen efter deres Hjemkomst — og efter deres og de andre Rigsraaders Betænkning — kunde give Forordninger til Gavn for Riget og disse Øer. Skulde de faa forelagt Sager, som de ikke kunde afgøre paa Grundlag af deres Instruks og Fuldmagt, maatte de med Flid foretage Undersøgelser og gøre Optegnelser, saa Kongen ud derfra kunde træffe Afgørelsen, naar de var vendt hjem.

I Instruksen gav Kongen (d. v. s. Regeringsraadet) dem en detaljeret Arbejdsplan: Naar de, saa snart som muligt, var kommet til Gulland, skulde de først lade det aabne Brev med Fuldmagten offentliggøre og efter deres „begavede Beskedenhed“ tilkendegive Kongens Vilje til at gavne alle, holde dem ved Lov, Skel og Ret og forsvare dem mod Vold og Uret, hvorfor han havde sendt Valkendorf og Friis over for at holde Retterting. Da der ofte kunde være Strid mellem Undersaatterne og Kongens Embedsmænd (Slots-, Land- og Havnefogder, Slotsskrivere og andre, der havde Befaling), skulde de to Raader kalde begge Parter i Rette for sig, undersøge Klagerne og træffe den Ordning, som efter deres Mening bedst én Gang for alle kunde gøre Ende paa denne „Urigtighed“. De skulde undersøge Forholdene med Skoler, Kirker og Præster, med Personernes „Vilkaar, Skikkelighed, Rente og Ophold, hver i sit Sted og Kald“, og overveje, hvorledes Uordener bedst kunde afskaffes. De skulde undersøge Udnyttelsesmulighederne ved de gullandske Stenbrud og Beskaffenheden af Visborgs og Hammershus' Bygninger, Befæstninger, Mandskab og Beholdninger af Proviant og Krigsmateriel.

Raaderne skulde ride gennem de gullandske Egeskove og ved Selvsyn erfare, hvor stærk Hugning Skovene kunde taale, og de skulde undersøge, hvorvidt Udførselsforbudene blev overholdt, og om de — som paastaaet — var til Skade for det gullandske Næringsliv. De skulde udtale sig om Forholdene med Told og Sise

paa Landet, og om hvorledes man kunde afhjælpe Vanskelighederne med de mange øde Gaarde paa Gulland, der var Skyld i, at Kronen fik færre Indtægter og de resterende Bønder større Byrder. Desuden skulde de ordne et Forhold med Slotsloven paa Hammershus. Instruksen endte med at udtale, at da Kongen ikke kunde vide alle de Sager, der kunde forekomme, skulde Valkendorf og Friis undersøge alle Forhold, ramme Kongens Gavn deri „efter deres begavede Forstand“ og ved deres Hjemkomst give Kongen Underretning om alt, saa han vidste, hvad han havde at rette sig efter.⁷⁾

Blandt de Sager, Valkendorf og Albert Friis skulde tage sig af, var en Klage fra Enken efter Gullands forrige Superintendent over, at hun ikke kunde faa, hvad der efter Ordinansen tilkom hende i Naadensaaret.⁸⁾

Denne Rejse bevirkede, at en Retssag mellem to Adelsdamer maatte udsættes, da Valkendorf skulde være med at behandle den og først ventedes tilbage omkring den 24. September. Sidst i Oktober var Valkendorf i alt Fald atter hjemme, og han fik sammen med en anden Rigsraad Ordre til at komme til København for at deltage i Forhandlingerne med et Gesandtskab fra Guvernøren i de spanske Nederlande. Dets Opgave var at faa Øresund spærret for den nederlandske Republiks Handelsflaade. Den 29. Oktober var Valkendorf til Stede ved Kongens højtidelige Audiens for Gesandterne, og Dagen efter var han Gæst ved Kongens Fest for dem.⁹⁾

I Slutningen af Februar 1595 fik Valkendorf og Arild Hvitfeldt overdraget at indføre en ny Ordning ved Roskilde og Lunds Domkirkers Regnskaber, og i Begyndelsen af Maj fik de Ordre til at visitere Maribo Kloster. Dettes Bygninger skulde være meget forfaldne, og det skulde staa daarligt til med den indre Orden i Klosteret. Det var imidlertid det eneste Kloster her i Riget, som Adelens Børn nød godt af; derfor vilde Regeringen, at der blev „handlet rigtigt“ dermed. De to Mænd skulde begive sig til Maribo, undersøge Forholdene baade paa Klosteret og i Lenet og afgive Betænkning derom paa Herredagen i København den 13. Juli.¹⁰⁾

De to Rigsraader fik imidlertid et andet Hverv, der indtil vi-

dere maatte udsætte denne Rejse. Den 23. Maj blev det nemlig paalagt dem at være til Stede i København, saa de kunde deltage i Regeringen som Vikarer for nogle fraværende Regeringsraader. I Juni var de optaget af Regeringssager i Hovedstaden; de underskrev Kongebreve og blandt dem et til Abbedissen i Maribo Kloster den 12. Juni, at de to Rigsraader vilde komme til Maribo St. Hansdag henad Aften for at udføre det Hverv, der var paalagt dem. Allerede den sidste Dag i Maaneden var de atter kommet tilbage til København; men deres Visitats i Maribo førte til, at der Aaret efter blev udstedt en ny Fundats for Klosteret.¹¹⁾

Omkring Midten af Juli 1595 holdtes Herredagen i København, og omtrent paa samme Tid har Valkendorf været med til at revidere Rentemesterens Regnskaber. I August fik han Ordre til sammen med to andre Rigsraader at forlige Helvig Ulfeldt og hendes Søn, Erik Bille, eller dømme dem imellem.¹²⁾

Den 15. September blev Valkendorf og Arild Hvitfeldt atter beordret til at begive sig til København for at føre Regeringen, denne Gang fordi Kongen var rejst til Tyskland; „dersom noget synderligt forefalder“, skulde de give Regeringsraadet Meddelelse derom. Samtidig blev det paalagt Borgmestre, Raad og Byfoged i København at være de to Rigsraader „hørlige og lydige, al den Stund de sammesteds udi Regeringen beliggendes er“. Endnu en god Maaned senere var de to Mænd stadig i København og maatte bl. a. sørge for Afsendelsen af et Brev fra Kongen til den russiske Zar.¹³⁾

Kort før Fastelavn 1596 var Valkendorf paa Koldinghus, hvor Kongen gav en Bryllupsfest for tre Adelsmænd, og ved den Lejlighed blev det paalagt ham at være med at dømme i tre Sager: en Trætte mellem en Odenseborger og Landsdommeren paa Fyn, en Klage fra Bønderne i Hagenskov Len over deres Lensmand og endelig Sagen mellem Anne Urne og hendes Mand, Henning Brand. Forholdet mellem disse to Ægtefæller var blevet meget slet, da Henning Brand tilsidesatte sin Hustru for løse Kvinder, med hvem han havde flere Børn; desuden trakterede han hende med „Hug og Slag“. Dybt krænket over Uretten og Mishandlingerne klagede Anne Urne gentagne Gange til Regeringen, der lod Sagen undersøge, dog, som det synes, uden at Misforholdet blev afhjulpet. I

April og Maj fik Valkendorf atter et Par Trætter til Behandling.¹⁴⁾

Den 9. April afgik den ene af Regeringsraaderne, Jørgen Rosenkrantz, ved Døden. Otte Dage efter fik Valkendorf Ordre til snarest at begive sig til Kjøbenhavn for at deltage i Regeringen, dels paa Grund af Dødsfaldet, dels af Hensyn til „de vigtige Bestillinger“, der kunde forefalde. Med de andre tilforordnede Raader, hvoriblandt Arild Hvitfeldt befandt sig, skulde han overveje Regerings-sagerne, til Resten af Regeringsraadet var samlet.¹⁵⁾

Sidst i Maj samledes Rigsraadet i Kjøbenhavn for at drøfte, hvad der skulde ske paa den Herredag, der skulde aabnes den 6. Juni. Valkendorf var til Stede ved Forhandlingerne, men hvad disse drejede sig om, kan man kun gætte paa. Umiddelbart efter at Herredagen derpaa i Juni var blevet aabnet, skete der imidlertid betydningsfulde Begivenheder. Den unge Konge, der faktisk allerede paa det Tidspunkt var blevet anerkendt som myndig, udnævnte Kristoffer Valkendorf til Rigshofmester, Peder Munk til Rigmarsk, medens Posten som Kongens Kansler blev overdraget til Kristian Friis til Borreby; endelig blev der udnævnt nogle nye Rigsraader.¹⁶⁾ For Valkendorf maa det have været en kærkommen Oprejsning for Nederlaget i 1590, at han nu blev udnævnt til Rigets øverste Embedsmand, en Stilling, der havde staaet ubesat siden Peder Oxes Død i 1575, altsaa i mere end tyve Aar.

Kristian IV som Barn. Maleri af Hans Knieper. Rosenborg.

Paa Herredagen var Valkendorf Medudsteder af den nye Fundats for Maribo Kloster, og han var som Regeringsraad med til at udstede Missiver i Tiden indtil den unge Konges Kroning; desuden var han med til at dømme i en større Ejendomstrætte mellem nogle Adelslægter. Han var til Stede ved Underskrivelsen af Ægteskabskontrakten den 20. Juli mellem Kristian IV og Hertug Johan Adolf af Gottorp, der skulde ægte Frederik II's Datter Augusta. Dagen efter meddelte Dronning Sofie Valkendorf, at Bryllupet skulde staa samtidig med Kroningen, og gav ham et Par Hverv i den Anledning.¹⁷⁾

I August fik den nye Rigshofmester tillagt en Slags Løn, da han nu „daglig er besværet med Rigens Bestilling og ikke har nogen særlig Forlening for denne sin Umage“; han fik St. Hans Klosters og Odensegaards Len afgiftsfrit i et Aar (til 1. Maj 1597). Siden vilde Kongen „paa anden Maade forsørge ham for hans Umage og tro Tjeneste“. Seks Dage senere var han med at underskrive den unge Konges Haandfæstning.¹⁸⁾

Kristian IV's Kroning i København foregik den 29. August under meget højtidelige Former. Valkendorf, der selvfølgelig var blandt de forlængst indbudte, spillede ved den Lejlighed en fremtrædende Rolle. Under Processionen fra Slottet til Kirken red umiddelbart foran den unge Konge fire højstaaende Rigsraader med Regalierne: Kansleren Kristian Friis med Spiret, Marsken Peder Munk med Sværdet, Sten Brahe med Æblet og Rigshofmesteren med Kronen, der laa paa en rød broderet Fløjlsplude. I Kirken lagde de under Knæfald Regalierne paa Alteret, og senere oplæste Valkendorf Haandfæstningen, der skulde beediges af Kongen.¹⁹⁾

Da Arild Hvitfeldt kort efter ønskede Kongen Lykke og Velsignelse til Regeringen, betonedede han det heldige i, at Kristian IV fik saa dygtige og prøvede Raadgivere som Valkendorf og Kristian Friis, „saa vi forhaabes, at Eders Majestæt baade dem og os andre af Raadet gerne skal ville høre, og efter deres og vort Raad Eders Regering anstille og føre“, gode Formaninger til den unge Regent.²⁰⁾

Nogle Dage senere, den 8. September, skrev Kristian Friis til Valkendorf: „Du kan ikke tro, hvor adspredt Herrerne kom hid

til Byen [Helsingør] udi Aftes; somme ved 6 slet, en Part ved 8 slet og en Part endda sildigere; det voldte Jagten og den store Regn. Der holdtes ingen lang Taffel i Aftes; men i Dag holdes der lang Taffel, og ginge de til Bords ved 10 slet, efter at Kongen havde ført alle Herrerne omkring paa Volden, i Kirken og allevegne paa Taarnene". Blandt disse Herrer befandt sig Hertug Johan Adolf og de brandenburgske Markgrever; de vilde drage bort fra Hoffet den 9. September, og Valkendorf skulde sørge for deres Afrejse. Den følgende Dag vilde Kongen derpaa med sit Følge drage til Frederiksborg. „I Aftes", saaledes sluttede Friis sit Brev, „da der første Gang var opbaaret for Herremændene, da fattedes der Tinfade, og kan du ikke tro, hvor ilde det gik til. Det er ilde gjort af Lensmanden!"²¹⁾

Valkendorfs Løn som Rigshofmester blev fastsat midt i Oktober. Han skulde have 120 gamle Dlr. om Maaneden fra Rentekamret, sædvanlig Hofklædning til sig selv og 11 Tjenestefolk og Foder til 12 Heste fra Københavns Slot. Sidst i November maatte Valkendorf sammen med Kristian Friis og Manderup Parsberg være Forlovere for et Laan paa 15.000 Dlr., som Kongen havde optaget hos sin Moder.²²⁾

Sidst paa Aaret bad Enkedronning Sofie Rigshofmesteren gøre sin Indflydelse gældende hos Kongen til Fordel for Peder Grubbe, Lensmanden paa Bønned, saaledes at han fik Arensburg paa Øsel i Forlening. Det er et talende Vidnesbyrd om Valkendorfs Indflydelse, at Enkedronningen — som hun selv skriver til ham — ikke blot direkte til Kongen, men ogsaa indirekte gennem Rigshofmesteren vil tale Lensmandens Sag.²³⁾

Under den unge Konges Rejse til Tyskland i Januar-Marts 1597 skal Valkendorf sammen med Kansleren Kristian Friis have ført Regeringen herhjemme. Umiddelbart før var han sammen med tre andre blevet stævnet til at vidne i en Sag mellem Knud Rud til Vedby og Knud Rud til Sandholt.²⁴⁾ Efter Kongens Hjemkomst blev der givet Valkendorf Ordre til at lukke af for de aarlige Understøttelser af Rentekamret til Tyge Brahe. Derimod synes det, som om Forandringen i den øverste Styrelse har forøget Arild Hvitfeldts Anseelse og Indflydelse; den 7. Maj skrev Dr. Niels Krag: „Arild Hvitfeldt formaar alt hos Hr. Valkendorf og Kri-

stian Friis, som nu staar for Regeringen". Under Hvitfeldts Rejse til Norge dette Aar vikarierede Valkendorf forøvrigt for ham i Rigskanslerembedet, selvom det kun er faa Domme (Maj og August), der er undertegnet af ham som fungerende Justitiarius.²⁵⁾ I Juni bad Enkedronningen Valkendorf give Forslag til en Efterfølger af den nylig afdøde Embedsmand paa Aalholm, der hørte til hendes Livgeding; hendes Brev vidner om det gode Forhold, der stadig var mellem hende og Valkendorf.²⁶⁾

Den 27. November stod Kongens Bryllup med Anna Katharina af Brandenburg paa Haderslevhus. Valkendorf, der havde haft en Del at gøre med Forberedelserne dertil, er antagelig kommet

til Haderslev en Ugestid i Forvejen og har været til Stede ved Bryllupshøjtideligheden.²⁷⁾

I Slutningen af Februar 1598 var Kristian IV stadig paa Haderslevhus, og det ser ud til, at Valkendorf har været i hans Nærhed, for Kongen bad Val-

Daler fra 1596. Efter Arups Danmarkshistorie.

kendorf indrette sig, saa han næste Dags Aften kunde være hos sin Herre, der havde noget meget magtpaaliggende at tale med ham om,²⁸⁾ maaske om Dronningens forestaaende Kroning.

Forholdet mellem den unge Konge og Valkendorf var det bedste og fandt et ydre Udtryk deri, at Rigshofmesteren den 1. Juni gav et prægtigt Gæstebud for sin høje Herre.²⁹⁾

Faa Dage senere, den 11. Juni, blev den unge Dronning kronet i Frue Kirke med megen Højtidelighed. Da hun i sin Vogn kom til Kirken, blev hun modtaget af Valkendorf og Kansler Kristian Friis, der hjalp hende af Vognen og førte hende til hendes Plads i Koret. Derpaa modtog de Kronen af Dronningens Hofmester, og knælende lagde de den paa Alteret. Valkendorf holdt en sirlig Tale og bad Biskop Winstrup forrette Kroningen. Da Højtideligheden var endt, ledsagede Valkendorf Dronningen til hendes Vogn og drog med det øvrige Følge til Slottet.³⁰⁾

Ved denne Tid holdtes ogsaa dette Aars Herredag, hvor Val-

kendorf naturligvis var nærværende. Et Fjerdingaar senere henvendte Hertug Johan Adolf af Gottorp sig til Righshofmesteren for at bevæge denne til at udvirke, at Hertugens Hofpræst blev Superintendent i Slesvig; det maa være et Vidnesbyrd om den Indflydelse paa den unge Konge, man tillagde Valkendorf, naar Hertugen motiverer sin Anmodning med, at „Vi ved, at I ikke alene kan gøre og udrette meget godt heri, men ogsaa at I vil være ganske velvillig stemt derfor, da det tjener til Guds Æres Forfremmelse“.³¹⁾

I November deltog Valkendorf i Forberedelserne til den Rejse, Kongen vilde foretage op Nord om Norge, og den 9. Februar 1599 meddelte Kristian Friis Righshofmesteren:

„Kgl. Maj. drager af i Morgen god betiden. Gud give til Lykke! Jeg haabes, at Hs. Maj. kommer igen til den sidste Dag Februari. Desimellem har Hs. Maj. mig naadigst forløvet at være paa Borreby. Det er ondt at komme over Bæltet; dog kan man med Baade komme derover“.³²⁾

Daler fra 1597. Efter Arups Danmarkshistorie.

Dagen efter befalede Kristian IV Valkendorf at sørge for, at den Gesandt, der var paa Vej fra Hertug Karl af Sverige, blev liggende i Helsingør eller København, til Kongen havde fuldendt sin Rejse; Kristian IV ønskede ikke, han kom til Antvorskov før. Den 23. Februar 1599 var Kongen atter paa Antvorskov og bad Valkendorf ufortøvet sende Gesandten derved.³³⁾

Kristian IV's berømte Rejse Norden om Nordkap som Kaptajn Kristian Frederiksen fandt Sted fra 17. April til 13. Juli 1599: Denne Sejlads var et Led i dansk Udenrigspolitik. Ved den Traktat, Danmark i 1583 havde sluttet med England om Koffardifarten Nord om Norge, havde de to Parter ment at finde en modus vivendi; men i Virkeligheden havde de begge beholdt deres respektive principielle Standpunkter, idet England fortsat hævdede, at Nordhavet var frit Hav, medens Danmark vedblev at paastaa, at

Havet var Danmark-Norges Søterritorium. Der opstod derfor snart igen Stridigheder mellem de to Stater; Forhandlinger førte ikke til noget, og fra Begyndelsen af 1598 besluttede den danske Regering at gaa frem med større Kraft mod de engelske Købmænd i Farvandet mellem Island og Norge, naar de handlede eller fiskede paa forbudt Omraade. Under Kristian IV's egen Sejlads opbragte den kongelige Eskadre saaledes 4 engelske Skibe fra Hull. Naar den danske Regering slog ind paa denne Vej for at hævde den danske Konges Rettigheder, har Valkendorf uden Tvivl haft en ikke uvæsentlig Andel deri; maaske er det ogsaa ham, der har givet Kristian IV den Idé selv at undersøge Forholdene i disse fjerne Egne af Riget. Han naaede ikke at se, hvilke Resultater denne Politik førte til.³⁴⁾

I Slutningen af April 1599 var Hofmesteren paa Kronborg til Barnedaab, idet han stod Fadder til Lensmanden Ditlev Holcks Søn. Dagen efter skulde han have været med til at sidde til Doms i København over den svenske Adelsmand, Svante Bielke, der var rømt hertil fra Sverige og nu skulde tiltales af Hertug Karls Udsending. Retten blev dog først sat den 5. Maj, og Sagen blev der henskudt til Herredagen 1600. Først i Juni var Valkendorf med til at revidere Rentemesterregnskabet, og midt i Juli blev det besluttet, at Kongen afholdt Herredag og Rettergang i København allerede den 8. Oktober, „for vigtige Aarsagers Skyld“. Righofmesteren og Kansleren stævnedes derfor i August Svante Bielke til Herredagen; men her synes der ikke at være faldet nogen Dom over Svenskeren.³⁵⁾

Derimod modtog Valkendorf og Kristian Friis et Brev fra Svante Bielkes gamle Fader, Hogenskild Bielke, i Sommeren 1600. Det var Svar paa et Brev fra Valkendorf og Friis af 12. Juni, hvori man havde meddelt ham, at hans Sønner Sten og Svante under deres Ophold i forskellige Købstæder i Danmark var kommet i stor Gæld, dels ved Laan af rede Penge, dels ved Køb af Varer og „for deres store Fortæring“, ialt over 2500 Dlr. Kreditorerne var blevet utaalmodige og havde beklaget sig til Kongen, som derfor havde befalet Valkendorf og Friis at skrive til den gamle Bielke, for at han kunde tage sig af Sønnernes Gæld.

Hogenskild Bielke takkede Valkendorf og Friis for deres „gode

Velmening“, „enddog det gaar mig fast haardt til Hjærtet og havde gerne ønsket, at jeg herom langt tilforn vidst havde“, saa han havde kunnet forhindre deres ungdommelige Letsindighed, „førend de saa vidt dermed indkomme skulde; thi de har i saa Maade fast lidet agtet min faderlige Formaning og tro Undervisning, den de dog baade efter Guds Bud og al verdslig Lov burde mere agte og efterkomme“.

Det, der forundrede Bielke mest, var, hvorledes Sten kunde være kommet i lige saa stor Gæld som Broderen, eftersom han havde været i Tyskland og først var kommet til Danmark for fem Maaneder siden. Grunden hertil var den, at Bielke i nogen Tid ikke havde kunnet „gøre ham Undsætning med Penge til sit nødtørftige Ophold og Studering, som jeg ellers gerne gjort havde“. Sten var derfor draget til sin yngre Broder Svante, om hvem Faderen sagde, at han havde „forøget min langsomme Sygdom og Plage“, „været en Aarsag til dette mit Fængsel“ (paa Gripsholm) og aldeles glemt „al min tro Formaning og derover slaget sig paa al unyttig Fortæring“. Svante havde paadraget sig den ene Gæld efter den anden og pantsat Faderens Arvegods paa Fyn, hvad han ikke havde Ret til; ja, han „havde endda villet give fast mere til, om det havde blevet ham saa tilstaaet“.

Faderen mente, at Sten havde „ladet sig overtale og indmænget sig udi den andens Gæld og forpligtet sig lige med ham saadant at betale og dermed kommet sig i større Ulykke“, end nødvendigt. Det havde for ham været bedre, om „han havde straks draget hid ind udi sit fædrene Rige end givet sig udi Selskab med den anden, som ingen Raad og Formaning havde agtet“. Sten kunde jo godt være kommet hjem, for han „havde sig intet i nogen Maade forset, men studeret udenlands, som alle er frit og ubehindret“.

Kreditorerne burde efter Bielkes Mening have „bedre set sig for og ikke saa højt indladt sig med dem“; de skulde selv have kunnet „betænke, at der ikke kunde være nogen snar og vis Betaling“; de kunde have indskrænket sig til at laane Brødrene nogle Hundrede Dlr., for de „ved vel selv, at Danmarks Lov giver ikke med at handle meget med saadanne unge, umyndige Personer“.

Bielke havde haft Sorger nok. I samfulde fire Aar havde han ikke kunnet forlade sin Sotteseng „af stor Værk i mine Ben og

Led"; han maatte tilmed „være i Fængsel for Svantes ubetænkte, letfærdige Handels Skyld“, og nu blev han oven i Købet rykket for den store Gæld, der var stiftet af dem, som han skulde have haft „Trøst og Bistand af nu paa mine svage Alderdoms Dage“, og som burde have „anset deres egen Velfærd og gode Navn i denne fast urolige, onde Tid“.

De to Brødre var blevet „indmanede“ i deres Herberg i København og maatte ikke forlade det, før Gælden var betalt. Deres Fader bad Valkendorf og Friis sørge for, at „hvad unyttigt Folk, de har hos sig“, maatte blive jaget bort, saa de hver kun beholdt en Tjener eller Dreng hos sig; i Herberget maatte der ikke mere tilstedes dem „nogen overflødig Drik og Sværmeri med andre Fremmede, som dem besøge vil“, altsammen for at de ikke skulde sætte sig i mere Gæld, men komme paa andre Tanker.

Bielke vilde bede Hertug Karl om Tilladelse til at sende en Mand til Danmark for at faa ordentlig Besked om Gælden, „saa at det ikke for højt opregnes“, hvilket ofte skete „med saadanne uforsøgte Ynglinge“. En Vending i Valkendorf og Friis' Brev gjorde Bielke urolig for, at Gælden maaske endda var større end de 2500 Dlr., „det Gud forbyde“. Kreditorerne maatte han betale i flere Terminer, da han ingen Udvej saa til at afvikle Gælden paa een Gang.³⁶⁾

Hvad Valkendorf foretog sig i Anledning af dette bekymrede Brev fra Hogenskild Bielke, vides desværre ikke.

I sin Egenskab af Rigsraad var Valkendorf medvirkende i adskillige Statsanliggender. Sammen med andre Rigsraader skulde han flere Gange udtale sig om Betimeligheden af at fastsætte Udførselsforbud for Korn; han var paa Rettertinget med til at skille Trætter og fælde Domme. Og en enkelt Gang var han den ene af de fire Revisorer, der skulde gennemgaa Rentemesterens Regnskaber.³⁷⁾

Som Rigshovmester fik han i Aarene efter 1596 tildelt en hel Række af den Slags Hverv, han i sin Tid som Rentemester havde haft at udføre. En hel Del af dem var af rent personlig Art; andre var af mere embedsmæssig Art. Han skulde sørge for Lens Overdragelse til Lensmændene, forhøje Lensafgifter, afkorte i Lensregnskaber, anvise Statens Kreditorer Betaling af Lensindtægterne,

ordne Leverancerne fra Lenene, sørge for, at Lensmændene aflagde Regnskab og betalte Restancer, og give dem Kvitteringer.³⁸⁾

Han maatte sørge for, at der til Kongen og Hoffet blev rekvireret eller indkøbt Varer af den mest brogede Slags: Vognfjedre, Trompeter, Øksne, Lam, Havre, Materialer til Haandværkerne, Lutstreng, „Rheinfall“ og skaffe Bolde og „Raketter“ til Skanderborg Slot. Han skulde skaffe Kongen Haandværkere og sørge for deres Underhold; han skulde udbetale Lønninger og Pensioner, undertiden ogsaa fastsætte dem. Det blev hans Opgave at standse Rentekamrets Udbetalinger til Tyge Brahe, at betale Købstæder for Kongens Folks Fortæring, sørge for Besparelser paa Københavns Slot, betale Kongens Gæld og give Kvitteringer, revidere Regnskaber, indløse Pantegods, eftergive Byers Gæld til Kongen og tage sig af en Byfoged, der havde bedraget Kongen. Han skulde drage Omsorg for Oprettelsen af en Hammermølle ved Kronborg, tage Toldere i Ed, sørge for Anvendelse af Adelsmænds efterladte Gods, bekendtgøre Udførselsforbud, give Pas til Personer, saa de kunde kræve Ægt, og paa Kongens Vegne sørge for han for Bryllups- og andre Gaver. Ogsaa gennem Kristian Friis og Enkedronning Sofie fik han lignende Opgaver.³⁹⁾ Valkendorf var stadig den altid travle Embedsmand, og selv i sin høje Alder kunde han være noget ilter, naar noget krydsede hans Planer eller gjorde Modstand; det fremgaar tydeligt af et Sammenstød, han i 1598 havde med en fornem Københavnsborger Jacob Brun.⁴⁰⁾

Man maa beundre den enorme Arbejdsevne, Valkendorf stadig var i Besiddelse af, skønt han jo nu var en Mand i Begyndelsen

Indersiden af Laaget paa Valkendorfs lille, runde messingforgylde Æske, nu i Nationalmuseet.

Tegning af P. Linde.

(I „Vor gamle Hovedstad“).

af 70'erne. Utrættelig har han taget sig
ordnende og organiserende. Hans Indfly
været noget mindre under den unge Kon,
IV havde den samme Lyst til selv at ov
selv se Sagerne efter i Sømmene. Men Oj
den fulde Arbejdsdag, savnede Righshofn

Befaling om

1551 22/7

Mægling 1551

jur. påtæmning

1554 30/4

Kvistens

1556 27/3

for godsens

forligsbrev

20/7 1560.

Gods stis dighes

22/10 lens om

på Næsting.

retterings den

3/7 1567.

Niende Afsnit:

VALKENDORF SOM GODSEJER

I alle sine Hverv, som Lensmand, som kongelig Kommissær, som Rentemester, Regeringsraad og Rigshofmester, gjorde Valkendorf glimrende Fyldest som den udmærkede Organisator og Leder, han var, og ved sit flittige Arbejde. Mange af Statens Forhold havde nydt godt af hans Styrelse, hvortil han viede næsten alle sine Kræfter. Han var jo ikke gift, havde saa godt som intet Privatliv, sikkert fordi hans Interesse for Arbejdet i Statens Tjeneste havde opslugt ham helt.

Der er dog et Par Træk i Skildringen af Valkendorf, som maa med, for at Billedet af ham kan blive fuldstændigt. Han var ikke alene en af Statens højeste Embedsmænd; han var ogsaa den adelige Storgodsejer.

Hans Moder synes i Begyndelsen at have styret Glorup sammen med sine Børn efter deres Faders Død. Allerede i 1551 optraadte Kristoffer Valkendorf dog alene i Sager vedrørende Godset, selv om hans Brødre var Medejere endnu i 1554. Saa sent som i Aaret 1585 kaldes Erik Valkendorf „til Glorup“. Moderen døde den 27. Februar 1562;¹⁾ men hvornaar Skiftet derefter har fundet Sted, vides ikke.

Den Sag vedrørende Glorup, hvori Valkendorf optraadte alene i 1551, drejede sig om Skellet mellem de tre Byer Øksendrup, Langaa og Vormarks Jorder. Valkendorf havde opkrævet Sandemænd til at „gøre Markskel“; men da Lave Urne til Rygaard klagede derover til Kongen, og det viste sig, at Sagen ikke blot angik Rygaard, men ogsaa Kansler Johan Friis til Hesselager og Lensmanden paa Nyborg Slot paa Kongens Vegne, besluttede Kristian

III under sit Ophold i Odense først i November, at Trætten skulde standses i sin Begyndelse. Otte Adelsmænd skulde forlige Sagen paa Aastedet den 12. November eller dømme i den og afgive Dommen skriftlig. De interesserede Parter gik ind paa at lade Sagen afgøre paa denne Maade, og den 13. November afgav Kansler Antonius Bryske, Landsdommeren paa Fyn Verner Svale og seks andre Adelsmænd da Kendelse om Markskellet. Rygaards Lods ejere var imidlertid ikke tilfreds med Kendelsen, og først den 11. Marts 1555 blev Markskellet endelig fastsat af Antonius Bryske, Peder Oxe og seks andre Adelsmænd.²⁾

Allerede i 1550'erne begyndte Kristoffer Valkendorf paa at udvikle sin Ejendom i Retning af Storgods, en Udvikling, der tog ham mange Aar, inden den var fuldbyrdet. Det var forskellige Veje, han gik for at naa sit Maal; en af dem var ved Mageskifte at bortbytte sit Strøgods med Krongods i Glorups umiddelbare Nærhed. Frederik II's Mageskifter bevirkede nemlig ikke blot, at nye Adelsgodser dannedes; men de gamle Adelsgodser opnaede en Mulighed for at blive samlet paa bestemte Steder, koncentreret omkring Hovedgaarden, idet deres Ejere afhændede deres Strøgods til Kronen mod at faa Gods i Nærheden af Hovedgaardene. Det var de største Adelsmænd og Kronens Raadgivere, der indledede og gik i Spidsen for denne Hovedgaardsbevægelse, selvom Mænd som netop Johan Friis og Kristoffer Valkendorf kun er at betragte som Forløbere for, hvad der skete i det 17. Aarhundrede.³⁾

Valkendorfs Mageskifter med Kronen begyndte allerede i 1554, idet han sammen med sine Brødre Jørgen, Erik og Aksel fik to Gaarde i Langaa By og i Bytte gav to Gaarde, den ene i Aaskov (Ullerslev Sogn), den anden i Kullerup. I 1574 afstod han til Kongen to Gaarde i Nyborg Len, den ene i Frørup, den anden i Avnslev, og fik til Gengæld Kronens Rettigheder i fire jordegne Bondegaarde i Svindinge og tre Gadehuse i Lamdrup med Ret til at købe de paagældende Gaarde og Huse af Ejerne, en Ret, han synes at have benyttet sig af.⁴⁾

I 1578 ønskede Valkendorf atter at mageskifte med Kronen; i November fik Ejler Krafse og Ejler Grubbe Ordre af Kongen til at besigtige det Gods, der kunde være Tale om. I 1579 fandt Mageskiftet Sted; Valkendorf fik Kronens Rettigheder over en Række

Selvejergaarde med Tilladelse til at købe Ejendomsretten dertil: i Svindinge By ni hele og halve Gaarde, i Lamdrup By elleve Gaarde; desuden alle Kronens Jorder, som Bønderne i Frørup og

Kort over Glorups Omegn.

Øksendrup havde i Brug „over hele Svindinge Mark“, ialt ni Pund Saaland. Til Gengæld afstod Valkendorf til Kronen en Del af sit Strøgods paa Fyn: i Agetved (?), Saaderup, Kertinge, Skalkendrup, Brangstrup, Kappendrup, Birkum, Rolfsted, Hesle, Kærby, Næraa Torp og Freltofte hvert Sted en Gaard, i Næraa to og i Avnslev og Øksendrup hvert Sted tre Gaarde, idet Kristoffer Valkendorf dog i Øksendrup Strandskov forbeholdt sig nogle „Skov-

maal", takseret til 10 Svins Olden. Ved denne Mageskifteforretning var Niels Kaas og Arild Hvittfeldt til Stede som Vidner.⁵⁾

I December samme Aar slog Valkendorf endnu en Godshandel af med Kronen. Han afstod noget Vikariegods, han havde arvet, og som hans Forfædre havde stiftet til et Alter i St. Knuds Kirke i Odense. I Stedet fik han tre Gaarde i Brenderup og seks Pund Saaland af Frørup Mark „imod Svinge Aa Vest for Broen“, som Lensmanden paa Nyborg Slot skulde udlægge til ham af Nyborg Len. I April 1581 fik han endnu fire Gaarde i Brenderup og seks Pund Saaland af Frørup Mark af Kronen. Endelig fik han i Januar 1584 paa Frørup Mark endnu 8½ Pund Saaland, hvert Pund beregnet til 24 Skæpper; det var Jord, som han vilde bruge til en ny Mølle, han havde ladet bygge i Frørup; til Gengæld overgav han dels Kronen, dels Præsten og Kirketjenerne i Frørup andre 8½ Pund Saaland paa samme Mark.⁶⁾

Det syvende og sidste Godsmageskifte mellem Kronen og Kristoffer Valkendorf fandt Sted i 1597. I Maj blev Mageskiftegodset besigtiget, og i August fandt Byttet Sted. Kristoffer Valkendorf fik i Gislev Kronens Rettighed i en Selvejergaard, som ogsaa gav Skyld til Kirken, med Ret til at tilkøbe sig Ejendomsretten, og dertil tre Gaarde i Ellerup; i Bytte gav han noget Arvegods: tre Gaarde paa Fyn — i Jordløse, Ølsted og Skalkendrup — og en Gaard paa Sjælland, i Damstrup (Merløse Herred). Desuden stadfæstede Kronen et Mageskifte, Valkendorf havde foretaget med nogle af Kronens Bønder i Gislev og Ellerup.⁷⁾

Ogsaa ved Mageskifte med andre end Kronen søgte Valkendorf at samle sit Gods omkring Glorup. I Maj 1583 afsluttede han en Handel med Johan Bockholdt til Klingstrup, der overdrog Valkendorf to Gaarde, en i Svindinge og en i Lamdrup; de tilhørte Bockholts Hustru Lisbet Urne; Valkendorf afstod i Stedet tre Gaarde, han ejede i Arts Herred (i Saltofte og Kelleklinte). I August 1597 skaffede han sig nogen Jord i Ellerup ved en Byttehandel med Lisbet Friis til Mullerup, der til Gengæld fik nogen Jord i „Kioldbechs“ Mark.⁸⁾

Paa anden Vis udvidede og samlede Kristoffer Valkendorf ligeledes sit Gods. Af en almindelig Stævning, der blev læst paa Fyns Landsting i December 1553, ser man, at han havde erhvervet fjerde

Dombrev paa to Gaarde i Øksendrup By med 8 „Marsel“ (et Jorde-maal) Jord, Skov og andet Tilliggende.⁹⁾ I August det følgende Aar fik han af Børge Trolle, Klaus Urne, Kristoffer Hvitfeldt, Herluf Trolle og Niels Trolle deres Arvepart i det Vikariegods, som en af deres Forfædre, „de Valkendorfer“, havde givet og funderet til St. Olufs Alter i Nyborg Kirke, idet de undte ham, „deres kære Frænde og nær Søskendebarn“, Godset til evig Skænk og Gave.¹⁰⁾

Især drev Valkendorf sin Virksomhed som stor Godssamler ved at opkøbe de jordegne Bondegaarde, han ved Mageskifterne med Kongen havde faaet Lov til at erhverve Ejendomsretten til. Det hedder næsten altid i Dokumenterne, at han har købt Gaardene for Sølv eller Penge. I Januar 1578 er han saaledes kommet i Besiddelse af en Gaard i Svindinge, og i Henhold til Mageskiftet med Kronen i Maj 1579 købte han i Juli samme Aar nogen Jord i Høje Rismark paa Svindinge Grund, som hørte til nogle Gaarde i Øksendrup; i Marts 1580 købte han i Henhold til samme Tilla-delse syv Gaarde i Lamdrup og to i Svindinge og i Februar 1588 ligesaa et Stykke Jord paa Svindinge Mark, kaldet Fals Ager. I Maj 1591 skaffede han sig foruden Lamdrupmøllerens og dennes Søsters Andel i en Selvejergaard i Svindinge endnu en jordeggen Bondegaard i Svindinge.¹¹⁾

Ved alle disse Køb havde Valkendorf efterhaanden faaet samlet hele Svindinge Sogn under Glorup. Paa andre Omraader havde han ogsaa sørget for at faa knyttet Sognet fastere til Hovedgaarden. Det gjaldt saaledes Bøndernes Forhold til Kirke og Præst. Svindinge Kirke, der skal have ligget i en „Kirkeløkke“, tæt vest for det nuværende Glorup, var oprindelig kun Annekskirke til Ørbæk Kirke; men „der kunde imidlertid ej let findes nogen besværligere Sognevej, lige ufremkommelig baade Sommer og Vinter“; der var nemlig ingen Bro over Aaen, der skiller mellem Ørbæk og Svindinge Sogne, og der fortælles fra den Tid om en Præst i Ørbæk, at han druknede i Aaen, da han skulde over til sin Annekskirke i Svindinge.¹²⁾

I 1554 gjorde Fyns Biskop Kongen opmærksom paa, at een Præst ikke kunde overkomme at holde tilbørlig Gudstjeneste i begge Kirker; især var det galt om Vinteren, naar Vejene var „onde“ og

ufarbare paa Grund af Aaens Oversvømmelse. Den 30. Oktober samme Aar gav Kongen derfor sin Tilladelse til, at Svindinge Kirke fik sin egen Sognepræst; Valkendorferne paa Glorup fik Jus patronatus til Kirken, og Sognets Tiende skulde deles i to lige store Dele, en til Kirken og en til Præsten. Der maatte ikke holdes Kapellaner ved Kirken; men saasnart en Præst døde, skulde Patronen straks kalde en ny til Kirken, dog først efter at Biskoppen havde eksamineret og overhørt ham.¹³⁾ At Valkendorferne saaledes fik Sognene skilt, tyder paa Interesse for Kirken; men det kunde maa- ske ogsaa — som det er blevet sagt — ses fra en anden Side, idet Valkendorferne først derved kunde opnaa den fulde Kaldsret til Svindinge Kirke.¹⁴⁾

I Aaret 1571 begyndte Kristoffer Valkendorf at opføre en ny Kirke for Svindinge Sogn, den Kirke, der staar i Svindinge den Dag i Dag. Dette Bygningsforetagende tog ham syv Aar at fuld- føre. Fyns Biskop, Jacob Madsen, skrev den 24. Marts 1589 i sin Visitatsbog: „Kristoffer Valkendorf har ladet Anno 1577 en Kirke, takt med Tegl, af Grund med Taarn, takt med Sten, og et Spir midt paa Taarnet, takt med Kobber, opbygget. Kirken er 41 Trin lang og bred 11. 6 skønne vælske Hvælvinger. Alteret med 3 skønne blaa Stene og Prædikestolen med blaa Stene ladet opbygge. Hans Forældres Begravelsessten staar i nordre Side, hans egen og hans Broders udi søndre Side i Koret indmuret. Alt Kirkegulvet lagt med 4-kantede Gullandsstene. 1 gammelt Krucifiks-Tavle inter latrones (d. v. s. forestillende Kristus mellem de to Røvere) paa Alteret, kommer en bedre (Altertavle)“. Bispren nævner ogsaa, at Kirken har tre Klokker; af dem findes den ene stadig i Kirketaar- net, den største af de tre nuværende; den bliver kun brugt een Gang aarlig, paa Store Bededags Aften, og der skal seks Mand til at sætte den i Gang; den bærer en Indskrift, der lyder saaledes:

„I.N.R.I.

Kristoffer Valkendorf til Glorup, Hovedsmand paa Gulland, lod støbe denne Klokke paa sin Om- kostning til Svindinge Kirke, som han og hans kære Søsken- de er arveligen Patroner og Forsvar for.

Sankte Peders Hane er mit Navn, Gud til Ære, de
Valkendorfer til Gavn. Amen

MDLXXII.“¹⁵⁾

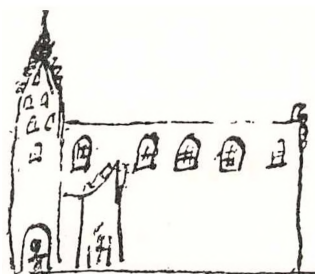
Rundt om i Kirken findes der endnu talrige Minder om Kir-
kens Bygherre.

Til Nabokirken i Øksendrup fik Valkendorf Jus patronatus
den 3. Juli 1578, mod at Kronen fik hans Rettigheder over Broby
Kirke i Odense Herred, og til Underhold for Præsten i Øksendrup
blev der henlagt nogen Jord paa Øksendrup Grund, kaldet Kirke-
jord; hvis Kristoffer Valkendorf
døde uden at efterlade sig Livs-
arvinger, skulde Byttet dog gaa
tilbage.¹⁶⁾ At Valkendorf viede
de kirkelige Forhold i sine Sogne
stor Interesse, skal senere vises.

Samtidig med at Kristoffer
Valkendorf arbejdede paa at
samle sit Gods omkring Glorup,
maatte den Tanke naturligt melde
sig hos ham at give Ejendommen
et værdigt Midtpunkt, naar han
stod ved Afslutningen af sin Godssamlervirksomhed.

Ved den østlige Bred af den smalle Holme Sø (nu Holme
Dam) ligger endnu et Voldsted. Der er en svag Mulighed for, at
det kan stamme fra en Hovedgaard Langaaholm, som blev nedlagt
i Slutningen af Middelalderen; men langt den største Sandsynlig-
hed er der for, at det var paa dette Voldsted, Kristoffer Valken-
dorfs Fædrenegaard Gamle Glorup stod. Den har været omgivet
af Grave, der var fyldt med Vand fra Søen, og desuden synes der
at have været Volde uden for Gravene mod Øst og Syd.¹⁷⁾

I Slutningen af det 16. Aarhundrede byggede Kristoffer Val-
kendorf sig en ny Gaard, og han lagde det nye Glorup ovre paa
Vestsiden af Holme Sø, lige overfor det gamle Glorup, paa et ud-
gravet, firkantet Borggaardsvoldsted med flad Profil og Hældning
ud mod Søen. Borgen blev opført paa Pæle med Indgang fra Vest,
og den var vistnok den eneste danske gotiske Renæssancebygning,

Svindinge Kirke efter egenhændig
Tegning af Biskop Jacob Madsen
(død 1606).

der fra første Færd var anlagt som en sammenbygget, firfløjet Bygning med lige høje Huse og fire Taarne, og som blev gennemført i én Byggeperiode; andre Gaarde har først efterhaanden faaet deres fire Længer. At Valkendorf har formaaet at gennemføre en saadan Byggeplan, maa være et Vidnesbyrd om hans Velstand paa det Tidspunkt. Valkendorfs Glorup blev nedrevet og ombygget i det 18. Aarhundrede; men Kælderstokværket af Kristoffer Valkendorfs Glorup staar endnu i bedste Velgaaende, med solide Hvælvinger under alle fire Fløje. Flere af disse Kælderrum er mærkværdig høje, og der er smukke og store toskibede Pillesale tilbage i flere af Fløjene; hele østre Fløjs Kælder har været en eneste Pillesal, der strakte sig fra Gavl til Gavl.¹⁸⁾

I Svindinge Kirke lod Kristoffer Valkendorf i 1599 opsætte en Tavle med denne Indskrift:

„1599

J.E.S.U.S.

Jeg haver opbyggt Glorup og Kirken af ny. Jeg haver bekommet al Svindinge Sogn under Glorups Herskab. Jeg haver ladet opsætte alle Stengærder om Glorups Fang. Af alt dette roser jeg mig intet, men takker Gud. Men jeg glæder mig i Gud, at jeg haver regeret mine Tjenere i Fred med Sagtmodighed og Kærlighed. Gud ske Lov. Date Cæsari, qvæ sunt Cæsaris.

Christoffer Walkendorf

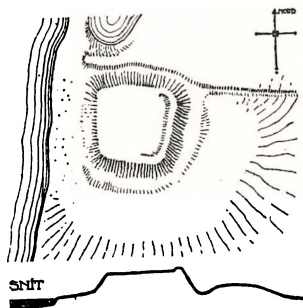
D.R.H.“

Det er om denne Indskrift blevet sagt, at i disse knappe Ord har han udtalt det, der var Maalet for Datidens Stræben: at samle det mest mulige Gods i Hovedgaardens umiddelbare Omegn, at skille Hovedgaardsjorden bestemt ud fra den omgivende ufri Bondejord, og at bygge sig et Slot et saadant Gods værdigt. Han havde ogsaa god Grund til at være stolt af sit Værk, og selvom han ikke som Johan Friis opnaaede at faa Birkeret over sit Gods, har han og hans Arvinger dog forstaaet at hævde Skattefrihed for alle Sognets Bønder; thi vi ser af det ældste Skattemandtal fra Gudmeherred, at Svindinge Sogn slet ikke omtales (Aar 1610). Til Gaar-

den hørte ikke mindre end fire Møller; en Mølle med Vintervand for Glorup, Lamdrup Mølle med en Kværn, Røde Mølle med to Kværne og Ny Mølle med en Kværn.¹⁹⁾

Valkendorf interesserede sig ogsaa for sine Bønders retslige Forhold. I Begyndelsen af Aaret 1575 meddelte han Kongen, at Gudme Herredsting i Stedet for at ligge midt i Herredet blev holdt ved Kirken i Svindinge By, meget ubejligt for adskillige af Herredets Beboere, „og synderlig ham og hans Tjenere til Besværing“. Regeringen tog hans Klage til Følge. Den 29. April beordredes Lensmanden paa Nyborg Slot til at „nu straks lade tilnævne 12 Dannemænd af Herredsmændene der i Herredet, som maa have Fuldmagt at flytte og lægge Gudme Herredsting paa et andet bejligt Sted der udi Herredet, hvor dem synes bedst at være“. De skulde afgive et skriftligt Vidnesbyrd om Flytningen, „saa det herefter ikke derfra skal gøres Behov at flytte“. Hvor Tinget nu blev lagt, „der skal det blive liggendes og ikke udi Svindinge Sogn efter denne Dag“. ²⁰⁾ Naar Valkendorf saaledes fik fjernet Gudme Herreds retslige Midtpunkt fra sit Sogn, er det vel ikke utænkeligt, at det for ham har været Hensigten at lette Udviklingen henimod at faa sit Gods gjort til en særlig Retskreds; et selvstændigt Birk blev Glorup dog først et Aarhundrede senere, i 1688.

Ogsaa andensteds end ved Glorup havde Valkendorf større Besiddelser; han ejede Søbogaard (i Egense Sogn) med Enemærker, Skov, Mark, Fiskevand og Søbo Mølle; hans Svoger Ditlev v. Qualen havde haft den til Laans til at bo paa, og da Valkendorf den 20. Februar 1598 skænkede den til Henning Valkendorf, sin Brodersøn, blev der i Gavebrevet indsat den Statut, at Ditlev v. Qualen skulde have Lov at blive boende dér til sin Død.²¹⁾ Af Herregaarden Lammehave i Ringe Sogn ejede Valkendorf Halvdelen. I 1584 ejede han ogsaa Gods i Langsted i Odense Herred.²²⁾

Gl. Glorup Voldsted.
Tegning af E. Dyggve.

Om hans Gaard i Bergen og hans Ejendomme i København er meddelt foran.

Det er indlysende, at naar Kristoffer Valkendorf dels ved Arv, dels ved Køb er kommet i Besiddelse af saa megen Ejendom: Hovedgaard, Bondejord og Købstadgrunde, maa han have været ret velhavende. Hans økonomiske Forhold skal belyses fra anden Side. Af flere Breve ses, at Kristoffer Valkendorf er gaaet i Borgen for nogle af sine Standsfæller, undertiden alene, undertiden sammen med andre. I Korthed skal nævnes de Tilfælde, hvor han saaledes optraadte som Kautionist.

Allerede i 1555 havde han sammen med Sekretær Korfits Ulfeldt, Rentemester Eskil Oxe og Mundskænk Jørgen Marsvin „lovet for“ en Anne Jørgen Pedersens Enke, og to Gange i det følgende Aar maatte de derfor betale et større Beløb — i Penge og Tøjer — paa Kongens Kammer.²³⁾

I 1571 ser man, at han sammen med Sten Bille og Jakob Brockenhus var gaaet i Borgen for 6000 Daler for Knud Daas Faster Sofie Daa — der var saa gammel, at hun gik i Barndom — mod Pant i hendes Gods. Da Knud Daa og hans Broder havde medbeseglet hendes Forpligtelse til ikke at sælge noget af sit Gods, før Gælden var betalt, fik han sin Faster umyndiggjort; han frygtede nemlig for, at hun i sin Uforstand skulde bryde Forpligtelsen og derved bringe baade sig selv og ham i Ulykke.²⁴⁾

Lensmanden paa Nyborg Slot, Aksel Viffert, havde nogle Penge til Gode hos Fru Anne Daa, hvorpaa han havde hendes Gældsbrief. I 1574 spurgte Valkendorf ham, hvad han forlangte for at udlevere dette, og hvor store de paaløbne Renter var; hertil svarede Aksel Viffert, at han blot forlangte Kristoffer Valkendorfs „Haandskrift“ paa at ville betale Pengene til 1. Maj 1575 eller til den Tid afkvitte det i Vifferts Lensafgift af Nyborg.²⁵⁾ Det er dog ikke ganske sikkert, at dette Brev angaar Valkendorfs private Pengesager; det kan lige saa godt være som Rentemester, at han har spurgt Viffert.

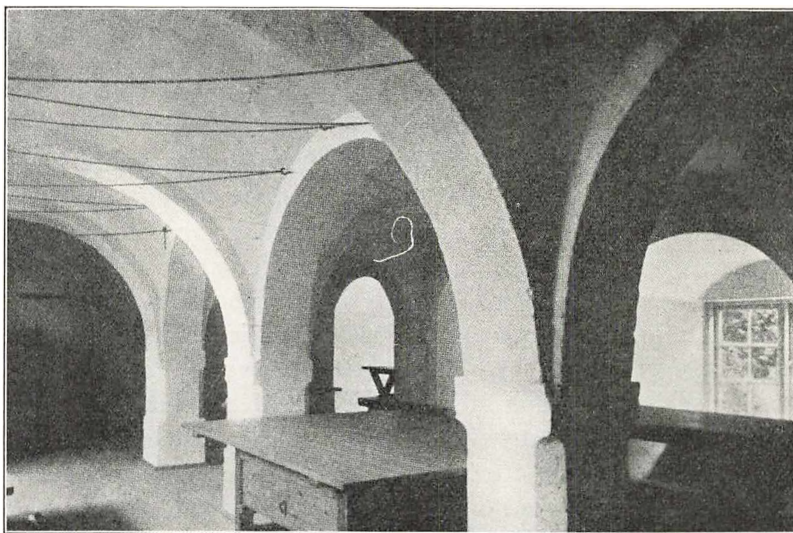
Et Fingerpeg om, hvor stor Valkendorfs Velstand var i 1568, set i Forhold til hans Standsfæller, har man i et Brev fra Regeringen, hvori Kongen anmodede Adelen om at laane Staten Penge til at lønne Krigsfolk med; Regeringen takserede de enkelte Adels-

mænd til forskellige Beløb: 2 (Johan Friis og Peder Oxe) til hver 5000 Dlr., 2 til 4000 Dlr., 4 til 3000 Dlr., 21 (deriblandt Valkendorf) til 2000 Dlr. og 18 til 1000 Dlr.²⁶) Dette vil med andre Ord sige, at paa det Tidspunkt, da Valkendorf var i Norge som kongelig Kommissær, var hans Formuesomstændigheder egentlig som de fleste andre Adelsmænds. Det maa være et Tegn paa øget Velstand, naar han senere kunde købe adskillige jordegne Bondegaard og Købstadgrunde og bygge ny Kirke og Hovedgaard.

Fra Oktober 1587 har vi et Brev fra Kristoffer Valkendorf til Broderen Erik, omhandlende Pengesager:

„Min kære, gode Broder, Gud almægtigste være altid hos dig og hos mig med, i Guds milde Frygt og Beskærmelse. Min kære gode Broder, maa du vide, at Mikkel Eskesen har sendt din Haandskrift (Forskrivning) hid ned, og har jeg den hos mig, om du vil lade hente den; jeg tør ikke vove det at sende dig den. Jeg giver dig og broderligen at vide, at Anders Bjelke var hos mig i Gaar og var meget vred. Først talte han om en Haandskrift, som han havde af mig, lydendes paa 120 Daler, som jeg efter Peder Oxes Begæring havde givet hans Fader paa alles vores Vegne for den Oppebørsel af Tollerupgaard i Skaane paa Mettes Vegne. Der svarede jeg ham saa til, at hans Moder, du og jeg havde siden været over Skifte her i Byen efter salig Aksel og Jacob og efter min Fæster, vidste derfor ikke nu andet at svare til den Haandskrift, at altingist da blev gjort klart, og jeg vil rette mig efter Afkaldingen (Erklæring om ikke at have mere Krav). Det andet jeg svarede dertil, at dersom jeg havde været hans Moder nogen Penge skyldig, da havde hun ikke haft Behov at laane Penge af mig. Det blev nu derhos. Dernæst talte han om salig Margretes Gods; der svarede jeg ham saa til, at hvis hendes Jordegods belanger, det havde hun givet Henning; det havde jeg beseglet med hende, det vilde jeg intet gaa fra. Da mente han, at den Gave havde ikke meget paa sig, sagde og saa, at min salig Søster havde noget Gods i Pant af hans Moder; det vilde han, at jeg skulde levere ham igen. Dertil svarede [jeg] hannem, at jeg vidste intet om den Lejlighed; naar han havde Penge ved Haanden, saa fik han vel sit Gods, saa meget som i Pant stod. Dernæst talte [han] mig til om det Gods, hans Moder undte mig at mageskifte bort, og vilde have det igen eller

Fyldest derfor, som ham nøjedes. Da svarede jeg ham, at jeg vilde gøre ham Fyldest derfor, efter som mit Brev formelder, jeg har givet hans Moder, fordi det lyder saa, at hvis mit Gods ikke er saa godt paa Skov og Ejendom, som jeg giver hende igen for sit Gods, da vil jeg gøre hende Fyldest efter hendes og gode Mænds Sigelse med Guld, Sølv og Penge. Det vil han ikke nøjes med. Og dermed skiltes vi ad, og han var meget vred.

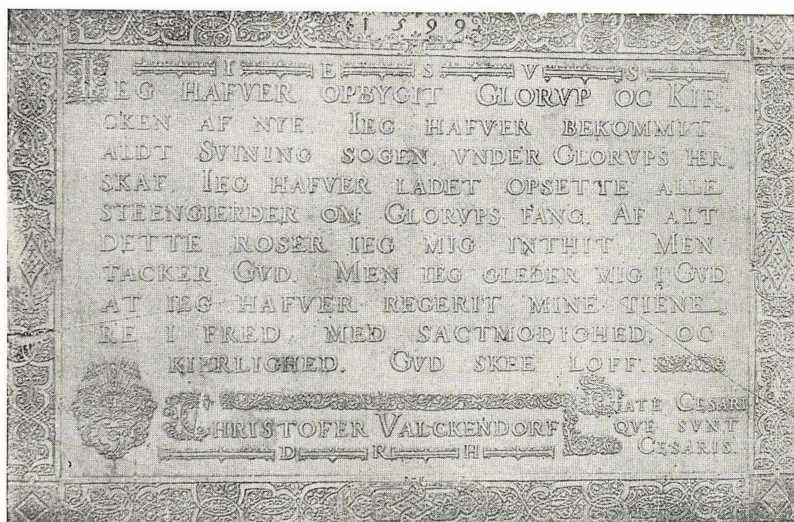
Glorups Kælder. Efter Danske Herregaarde.

Min kære, gode Broder, nu har du den Afkalding hos dig, som blev gjort her i Byen. Vilde du gøre saa vel og sende mig en Kopi deraf eller og nu med dette Bud skrive mig til, hvad Aar den er gjort paa her i Byen, og hvad Dag han er dateret, da gør du vel".

Det er en ganske pudsigt Scene, dette Brev aabenbarer for os, et Sammenstød mellem Rentemesteren og hans Søstersøn. Anders Bjelke var Søn af Mogens Falster (Bjelke) og Mette Valkendorf, Rentemesterens Søster. Af de andre i Brevet omtalte Personer var Valkendorfs Brødre Aksel og Jacob døde i henholdsvis 1565 og 1567; den Faster, han nævner, maa vel være en af de to Klosterdamer i Maribo, Dorthé eller Margrete; hans Søster Margrete, der testamenterede sin og Rentemesterens Brodersøn Henning Valken-

dorf sit Jordegods, var død i 1585. Det Skifte, der var foretaget i København, og hvorved det omtalte Afkaldsdokument blev udstedt, maa være foregaaet inden Mette Valkendorfs Død i 1571.²⁷⁾

Et Brev fra Laurits Brockenhus fra Februar 1589 vidner om Kristoffer Valkendorfs Velvilje mod Brodersønnen Henning Valkendorf, der var gift med Laurits Brockenhus' og Karen Skrams Datter Anne:

Indskriften 1599. Fot. i Nationalmuseet.

„Kære Kristoffer og gode Frænde, har jeg bekommet hundrede Daler af Eders Søster Anne, som I har givet Henning, for hvilken Eders gode Vilje jeg vil have Eder paa det venligste betakket, baade for de Penge og andet mere, I har bevist ham. Gud give, at han med al tjenstagtig Ydmyghed vilde det fortjene; véd den gode Gud, alt det var mig en Hjertens stor Glæde“.²⁸⁾

Tager man dertil i Betragtning, hvad Valkendorf ofrede paa Skolevæsen, paa Studenterne og Kollegiet, faar man yderligere bestykt sit Indtryk af, at Valkendorf i sine senere Aar var en velstaaende Mand. Om Kilderne til hans Formues Forøgelse ved vi intet sikkert, men en væsentlig Rolle har vel de kontante Beløb og de Forleninger, som han fik som Løn for sit Arbejde, spillet, for-

uden at han ved Arv maa være kommet i Besiddelse af ikke saa lidt Jordegods.

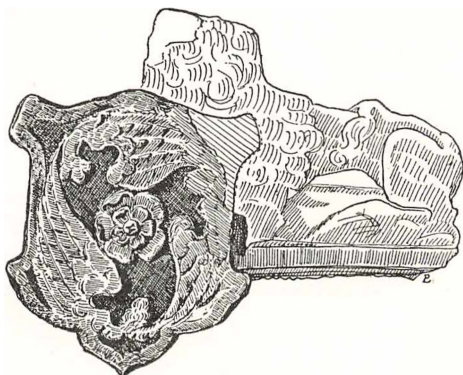
Et vigtigt Træk i Billedet af den adelige Godsejer Kristoffer Valkendorf er hans forskellige Retstrætter. Foran er omtalt, at han havde en Kontrovers med sine Naboer i 1551—55. I 1560 var han atter i Vinden; man erindrer, at det maa have været i Tiden efter, at han var kommet hjem fra Bergen, og inden han rejste til Livland.

Sidst i September dette Aar skrev Landsdommeren paa Fyn, Verner Svale, et Brev til Valkendorf: „Kære Kristoffer, som du skriver mig til, at jeg vilde komme til Odense nu paa Lørdag og hjælpe dig til Gods med din Sag, eller jeg vilde lade dig og Herredsfogden møde for mig nu Mandag eller Tirsdag for mig her paa Gaarden [Bisbo], saa vilde jeg ganske gerne møde i Odense nu paa Lørdag, saa véd Gud min Aarsag, at jeg ikke har været fra min Seng, siden jeg kom fra Odense, og kan jeg ingen Sager høre enten her eller ingensteds, før Gud vil“. I Stedet havde Svale „befalet Landstingsskriveren alle Sager, saa kan du bestille nogle gode Mænd med dig nu paa Lørdag, at de vil staa med dig i din retfærdige Sag; jeg ved, du begærer ikke andet“. Brevet sluttede han saaledes: „Lader Anne og jeg sige din kære Moder og dig mange tusind gode Nætter“.²⁹⁾

En Opklaring af, hvad det drejede sig om, faar man af nogle Breve fra Regeringen til Verner Svale sidst i Oktober. Lensmanden paa Nyborg Slot havde nogen Tid i Forvejen paa Kongens Vegne forfulgt nogle af Kristoffer Valkendorfs Bønder med Rettergang, fordi de havde opkastet et Gærde paa Kronens Grund. Lensmanden havde faaet svoret Hærværk over dem, og da de ikke havde „rettet“ for sig inden 6 Uger, faaet dem dømt fredløse paa Landstinget; men Verner Svale havde ikke villet give ham den skriftlige Dom. Dette fik Landsdommeren derfor Ordre til i Regeringens Brev. I et andet Brev fra samme Dag, ligeledes fra Regeringen til Verner Svale, ses, at Lensmanden har begæret Dom over Valkendorf, fordi det var ham, der havde givet Bønderne Befaling til at opkaste Gærdet, og selv havde tilbudt at ville udlægge Faldsmaalet for dem. Verner Svale, der aabenbart var en god Ven af Valkendorf, havde imidlertid ikke villet afgive Kendelse, men havde

udskudt Sagen til Kongen og Rigsraadet. Regeringen befalede ham imidlertid snarest at stævne de to Parter for sig og afsige en endelig skriftlig Dom.³⁰⁾

I Brevet fra Verner Svale til Valkendorf var nævnt en Herredsfoged. Maaske var der Tale om den Herredsfoged i Gudme Herred, Morten Madsen Albjerg, der efter Begæring fra Valkendorf blev stævnet til Odense, fordi Valkendorf havde nogle Anklager mod ham; disse blev nævnt i Stævningen og viser Valkendorf som den strengt retfærdige Talsmand for den lovlige Orden, især hvor Valkendorf selv havde Retten paa sin Side. Herredsfogden havde ikke villet give ham nogle Domme, Tingvidner og Indlæg skriftlig, Dokumenter, som angik Retssager mellem Sidsel Friis' Bønder og de Gislev Mænd, mellem Frants Brockenhus, Gislev Mænd og Valkendorf (om et „Tykkeskel“, Skel efter Skøn) og andre Sager.³¹⁾

Gesimsstykke fra en Kachelovn med Valkendorfs Vaaben. Fundet 1904 ved Grundgravning paa Hjørnet af Vimmelskaftegade og Valkendorfs-gade, nu i Nationalmuseet. Tegning af P. Linde. (I „Vor gamle Hovedstad“).

Gennem Resten af sin Levetid var Valkendorf Deltager i adskillige Retssager. Et Arvespørgsmaal gav saaledes Anledning til Proces i 1568—69. Ved Jomfru Anne Marsvins Død nægtede Arvingerne — Rigskansler Aksel Urne, Brødrene Erik og Kristoffer Valkendorf, deres Søster Øllegaard, deres Svoger Mogens Falster og andre — at betale Tredjepeningen af hendes Gods til Lensmanden paa Landskrone, Jørgen Marsvin, der havde været hendes Værge; i Maj 1568 fik han Rettertingsdom over Arvingerne, der maatte rykke ud med Tredjepeningen til ham, da de selv havde bevilget, at han skulde være den afdødes Værge. Skiftet efter hende trak dog ud. Det synes, som om Arvingerne har anlagt Retssag mod Jørgen Marsvin for hans Administration af Anne Marsvins

Gods; i alt Fald maatte Kongen sammen med Peder Oxe og andre Adelsmænd sidst i April 1569 mægle til Forlig mellem de to Parter angaaende Værgemaal og Regnskab. Forliget gik ud paa, at begge Parter skulde lade al Tiltale falde, og at Jørgen Marsvin skulde beholde nogle Penge, som Anne Marsvin havde givet ham; det Købstad-, Vikarie-, Købe-, Arve- og andet Gods, som ikke var nævnt i den Kontrakt, Kongen havde faaet opsat mellem de to Parter, skulde skiftes imellem dem efter Lovens Regler.³²⁾

I Oktober 1584 anmodede Kristoffer Valkendorf, der jo da var Rentemester, Kongen om Tilladelse til enten at rejse hjem til Glorup eller faa opsat den Retssag, der af en anden Adelsmand var bebudet angaaende Langsted By (i Odense Herred), hvor Rentemesteren ejede noget Gods; hjemme paa Glorup havde han adskillige Breve staaende under sin Forsegling vedrørende Langsteds Tilliggender. Kongen kunde imidlertid ikke give ham Orlov, og Retssagen blev derfor udsat.³³⁾

I Marts 1594 havde Kristoffer Valkendorf ladet en Peder Mortensen i Svindinge optræde paa sine Vegne paa Gudme Herredsting; han fik udpeget tolv Mænd fra Gislev, Holme, Sandager og Øksendrup til at sværge om, hvad der var ret Alfarvej mellem Svindinge og Ellerup, Svindinge og Brenderup og Svindinge og Rygaard; deres Kendelse blev afgivet paa Aastedet og var — saavidt det kan ses — i Valkendorfs Favør.³⁴⁾ Med den ene af Modparterne, Rygaards Ejer, Niels Bild til Ravnholt, sluttede Valkendorf faa Maaneder efter et Forlig om Gærder og Vandløb mellem Glorups Enemærker og Gods og Rygaards Mark.³⁵⁾

Dette Forlig stod maaske i Forbindelse med den Rettergang, der omtales i en Landstingsdom et Aarstid senere. Valkendorf og Niels Bild havde haft en Proces verserende ved Fynbo Landsting; Valkendorf, der jo dengang var Lensmand paa Helsingborg, var repræsenteret ved den ovenfor omtalte Peder Mortensen i Svindinge, medens en Jep Hansen i Pederstrup var Stedfortræder for Niels Bild, der var Lensmand paa Gulland. Jep Hansen havde faaet Retssagen udsat tre Gange med den Motivering, at hans Husbond var „udi Kgl. Maj.'s og Rigens Bestilling udenlands“. Den Valkendorf-Bild'ske Rettergang trak en ny Sag efter sig. Valkendorf havde haft store Omkostninger ved de Rejser, hans Folk paa

Grund af Sagens tre Udsættelser havde maattet foretage mellem Helsingborg, Glorup og Fynbo Landsting (i Odense); disse Udgifter vilde han have dækket, og Resultatet blev en Erstatningssag med Peder Mortensen som Sagvolder og Jep Hansen som den sagsøgte. En Herredstingsdom af 24. April 1595, fældet af Herredsfoged i Aasum Herred, Peder Bull i Torup, kendte Jep Hansen pligtig til at holde Valkendorf skadesløs. Jep Hansen svarede imidlertid med Appel til Landstinget, og her omstødte Landsdommeren Herredstingsdommen den 20. September.³⁶⁾

Endnu saa sent som et halvt Aarstid før sin Død var Valkendorf atter med i en stor Retstrætte, denne Gang med Kronen; Stridens Genstand var nogen Høslæt og Opstemningen af en Dam ved Vedstaarup (i Baag Herred); her maa Valkendorf altsaa ogsaa have haft Ejendom.³⁷⁾

Alle disse Retssager giver endnu et Træk til Billedet af den adelige Godsejer Kristoffer Valkendorf, der trods sine mange Forretninger i Statens Tjeneste alligevel fik Tid tilovers til at vaage over sin Ret og til at gribe ind, naar han mente, at man gik hans Rettigheder for nær. Hans Godsejerfølelse maa have været saa meget stærkere, som han jo ingen Livsarvinger havde, der kunde overtage Godset; men ogsaa herpaa tænkte han; det var hans Vilje, at Glorup med Tilliggende ikke skulde splittes ved hans Død, og han traf sine Dispositioner derefter.

Tiende Afsnit:

VALKENDORFS FORHOLD TIL TIDENS
AANDSLIV

H^{VAD} Historikeren Slange og efter ham andre Forfattere har ment om Valkendorfs Uddannelse, er blevet nævnt i det foregaaende. Naar man undersøger Valkendorfs Stilling til Aandslivet i hin Tids Danmark, vil dog det Indtryk, saadanne Udtalelser maatte bibringe, blive meget afsvækket. Det er i alt Fald utænkeligt, at Valkendorf skulde være vedblevet hele sit Liv at være uden boglig Lærdom, selvom han maaske ikke fra første Færd har været særlig belæst. Man maa paa den ene Side huske paa, at hans Stilling medførte, at hans Tid var saa optaget, at han naturligvis ikke kunde drive lærde Studier; paa den anden Side var han jo Ungkarl hele sit Liv og altsaa ikke bundet af noget Familieliv. Det, at han stadig maatte omgaas fremmede Diplomater, har sikkert givet ham Kendskab til fremmede Sprog, selvom man havde Tolke. At han havde Latinkundskaber, er der visse Udtalelser, der tyder paa. Desuden viser hans hele Stilling til den akademiske Verden afgjort Interesse for Tidens Lærdom og Videnskab, saaledes som den kommer frem over for Skolevæsenet, Universitetet og Samtidens Forfattere.

Som Københavns Statholder havde Valkendorf vist det „lærde“ Skolevæsen en Interesse af praktisk Karakter, da han 1582 skænkede Frue Skole de to Gaarde i Skindergade. Som Lensmand i Odense kom han i 1596 ogsaa til at beskæftige sig med Odense Latinskoles Forhold, ja, ikke nok med det: den 8. Maj samme Aar skænkede han en Gaard i Refsvindinge (Vindinge Herred), en Gaard i Øksendrup og en Bolig i Svindinge til Nyborg Latinskole

paa den Betingelse, at Skolen til de tre store Højtider — Jul, Paaske og Pinse — skulde sende to lærde Peblinge ud til Svindinge Kirke, for at de der kunde bidrage til at gøre Gudstjenesten festlig ved at synge latinske og danske Salmer saammen med Degnen; hver af disse to Peblinge fik da til hver af Højtiderne et Par Sko for deres Ulejlighed.¹⁾ Et Billede af disse „Løbedegnes“ Rejse fra Nyborg til Svindinge — især til Jul og Paaske, naar Vejene var opblødte og næsten ubarbare — har man, naar man erindrer sig det gamle Mundheld: „Degne og Duer gør skidne Stuer“.

Kristoffer Valkendorfs Interesse for Videnskaben kom ogsaa for Dagen i hans Forhold til Universitetet og Studenterne. Allerede mange Aar før han skabte det Studenterkollegium, der stadig bærer hans Navn, understøttede han fattige Studenter, enten ved at give dem Penge til Bøger, ved daglig at lade dem spise ved sit Bord eller ved at bekoste deres Studieophold i Udlandet. Professor, Dr. Anders Lemvig tilegnede i 1588 Valkendorf en Bog med disse Ord: „Eders Velbyrdigheds store og daglige Velgerninger mod vor Højskole er vitterlige; thi hvor mange fattige Studenter har ikke deres daglige Understøttelse ved Eders Rundhaandethed og Godgørenhed, og samme Gavmildhed nyder ogsaa nogle, der opholder sig i Tyskland, godt af“.²⁾ Om den senere Professor Hans Olufsen Slangerup ved vi, at han i 1577 drog paa Studierejse til Tyskland med Understøttelse af Valkendorf, hvorfor han ogsaa viste sin Taknemmelighed ved at tilegne ham sit første Arbejde (1578).³⁾

Et Vidnesbyrd om, at de fattige Studenter med Tillid saa hen til ham som deres Beskytter, viste en Begivenhed, der forefaldt et Par Aar senere. Der synes ved Udnævnelser af Kommunitetsalumner — fattige Studenter, der bispistes gratis af den Institution, som Frederik II havde skabt — at være blevet gjort Uret, ved at der var blevet givet mere velstillede Studenter Adgang til Bispisningen. Misfornøjelsen hos de daarligst stillede gav sig Udslag paa den Maade, at der Nytaarsnat 1581 fandtes følgende Verslinier skrevet paa Valkendorfs, Biskop Poul Madsens og Professor Anders Lauritsens Døre:

„De rige Studenter æde Kongens Kost,
De fattige lide baade Hunger og Frost“.

Denne Maade at forebringe Klagen paa var noget nyt og vakte stor Opmærksomhed, saa Kongen snart blev underrettet derom, skønt han opholdt sig ovre paa Skanderborg Slot; maaske er det Valkendorf selv, der har skrevet derover. Den 12. Januar 1581 skrev Kongen til de tre Mænd, der i Egenskab af Kommunitetets Tilsynsmænd havde modtaget Studenternes Klage, og bad dem tage sig af Sagen; „thi endog slige Smædeskrifter ikke er tilbørlige“, kunde der dog være noget sandt i Klagen, og da han havde bestemt hin „Almisse de fattige, hjælpeløse Studenter, som dem udi deres Studeringer gerne vil forfremme, til Hjælp og Befordring“; de tre Modtagere af Kongens Brev skulde af Kommunitetsalumnernes Rækker udskyde Studenter, der havde rige Forældre eller en Fædrearv, og i Stedet udnævne andre, som var „fattige og vedtørfelige, og om hvilke der var god Forhaabning“.⁴)

Da Sorø lærde Skole blev oprettet i Maj 1586, kom Valkendorf til at sidde i Skolens højeste Styrelse sammen med Kansler Niels Kaas.⁵)

Det mest storslaaede Bevis for sin Interesse og Omsorg for de uformuende Studenter gav Valkendorf, da han oprettede et Kollegium for et større Antal Studenter.

Den 2. Marts 1588 kundgjorde Kongen, at „for Os var skikket Os elskelige Kristoffer Valkendorf til Glorup, Vor Mand, Raad og Rentemester, med tvende velbeseglede Skødebreve lydendes paa Hvidekloster i Vor Købstad København, som han agter at lade følge til Laas“. Det første af disse Skødebreve, „paa Pergament“, var udstedt af Landsdommeren paa Fyn, Morten Beck til Barløsegaard, og hans Hustru, Fru Anne Skovgaard; de havde solgt Valkendorf „al den Lod og Anpart“, som Anne Skovgaard havde arvet „efter hendes afgangne Mormor Fru Anne Hr. Johan Urnes“ i Hvidekloster, „i St. Pedersstræde liggendes“. Det andet, „et Papiers Skødebrev“, var udstedt af Alexander Durham til Højsgaard og hans Hustru, Fru Mette Urne, saaledes at Valkendorf ogsaa fik Skøde paa Fru Mettes „Lod og Part“ i Hvidekloster, som hun for en Del havde faaet efter sin afdøde Broder, Kristoffer Urne. Valkendorf fik derefter den 4. Marts Kongens Stadfæstelse paa Skøderne ved et første, andet og tredje Dombrev.⁶)

Hvidekloster var en Gaard, der tilhørte Karmeliterklosteret i

Helsingør; i 1519 blev den omdannet til et Munkekollegium efter udenlandsk Mønster og med Povl Helgesen, Skibbykrønikens Forfatter, som Forstander. Munkekollegiet fik kun en kort Levetid; en halv Snes Aar efter blev Hovedstaden vundet for Reformationen, og i 1529 skænkede Kongen Hvidekloster til Knud Gyldenstjerne, skønt det jo tilhørte Karmeliterordenen og endnu husede Karmeliterbrødre. Senere kom Gaarden i Rigsraad Johan Urnes Eje, og efter hans Død 1537 gik den i Arv til hans Enke Anne Rønnow; det var hendes Datter og Datterdatter, Valkendorf købte Gaarden af i 1588.⁷⁾

Hvidekloster kunde saaledes se tilbage paa en minderig Fortid, havde allerede én Gang som Munkekollegium været et af de vigtigste Arnesteder for aandeligt Liv i Danmark og havde huset berømte Forløbere for den reformatoriske Bevægelse her i Landet; det var en Bygning med de bedste Traditioner, et Forhold, som maaske har spillet en Rolle, da Valkendorf købte Gaarden og traf Bestemmelse om dens fremtidige Anvendelse.

Straks efter sit Køb af „Hvidekloster“ tog Valkendorf fat paa en omfattende Istandsættelse af Bygningen, og allerede i August var Reparationsarbejdet saa vidt fuldendt, at den gamle Karmelitergaard kunde tages i Brug som Studenterbolig; i den før omtalte Dedikationsskrivelse, dateret den 19. August 1588, fra den medicinske Professor Lemvig bliver Kristoffer Valkendorf lovprist, fordi han „grundede det berømmelige Valkendorfske Kollegium og oprettede det med store Omkostninger og bestemte det til Studenternes bestandige Brug, at de ikke alene kunde have bekvemme Boliger dér, men ogsaa rundelig forsørges der i andre Maader.“⁸⁾ Professor Hans Slangerup henfører ogsaa Kollegiets Oprettelse til Aaret 1588; idet han i et Skrift et Par Aar senere „genkalder i Erindringen den højsindede Kristoffer Valkendorfs Menneskekærlighed og sjældne Godhed“, udtaler han: „Han berigede i 1588 i ikke ringe Grad de lærdes Samfund. Den meget ædle og saare forstandige Mand, der i høj Grad nærrede Forkærlighed for de studerende, opførte nemlig en meget rummelig og prydfuld Bygning, og i Forstaaelse af, at han ikke paa nogen bedre Maade kunde forplante sit Navns Pris og Mindet om sine Fortjenester til Efterverdenen, eller paa mere berømmelig Maade gøre sig fortjent af Guds

Kirke, end om han offentlig af sine Midler understøttede Religionen og de trængende Studenter, bestemte han, drevet af en redbon Fromhed og hæderfuld Godhed, den saare prægtige og nys for egne Midler opførte meget rummelige Bygning til Brug for en Skare Studenter".⁹⁾

Om ikke før, saa i alt Fald omkring den 1. Oktober 1588 flyttede de første Studenter ind paa det nye Kollegium; en af Kollegiets første Beboere, Peder Kristensen, senere Sognepræst i Vejle, skrev i sin Dagbog, at Aar 1588 „1.—2. Oktober drog jeg ind paa Valkendorfs Kollegium med Niels Find Achab som Kontubernal". Peder Kristensen, der var Student fra Ribe, havde forøvrigt allerede i Februar samme Aar faaet en Pengeunderstøttelse af Valkendorf gennem Professor Anders Krag, endnu et Eksempel paa Rente-mesterens Gavnildhed over for de studerende. Den egentlige Indvielse fandt først Sted Aaret efter. Den 26. Februar 1589 fejrede Valkendorf Begivenheden ved et prægtigt Gilde, hvortil han havde ladet Peder Kristensen indbyde samtlige Professorer og alle Københavns Præster og Kapellaner; Festen har altsaa haft det fornødne højtidelige Præg; men der er dog ikke blevet lagt nogen Dæmper paa de unges Munterhed; tværtimod forærede Valkendorf de to Kontubernaler Niels Find og Peder Kristensen hver en Daler, „for vi var først lystige".¹⁰⁾

Den nyoprettede Studenterbolig havde i 1588 faaet Hus og Grund, var blevet taget i Brug og havde faaet en festlig Indvielse; men der var ikke blevet udstedt nogen Fundats for Kollegiet eller henlagt nogen Kapital til dets Vedligeholdelse eller til Alumnernes Underhold. I de første Aar understøttede Kristoffer Valkendorf direkte af sin egen Kasse Beboere af Kollegiet, snart med Penge og snart med Klæder og Brændsel; i Peder Kristensens Dagbog er der Vidnesbyrd nok derom: „Den 25. November [1588] gav Valkendorf os 1 Daler, 2 Alen sort Engelst, 5 Alen Sardug, 5 Alen Lærred". „Den 2. Februar 1589 gav Kristoffer Valkendorf mig en Daler"; „den 15. Februar gav Kristoffer Valkendorf os hver et Hundred Stived (Brænde)". „Den 16. Juli gav Kristoffer Valkendorf mig 3 Daler. Gud bevare ham". „Den 4. September 1590 gav Kristoffer Valkendorf mig 5 Daler". „Kristoffer Valkendorf gav os 1000 Stived, til hvert Kammer 90, o. s. v., altsammen Beviser

I jeg Christoffer Valkendorff till Florup, **K**
 fattige personer, som Wille Lege Wind paa themom, Leve oc forbi
 mitt hugdich gaarde, med gaardtyrm oc haffnerum, som Liggendis es
 och bygge haffner, Och ther till med haffner ieg giffnit till for mit
 boe, Gey tusind ett hunder Dicko daller, som skulle Wdsettis, oc altid b
 giold brestne, till atskillige tidet oc terminer att betalle, oc Lax sa
 for Gey tusind ett hunder daller, som her efter salger, **F**
 litt, som selober to hunder daller. Ther att skulle the boglerde haffne
 the studenter som i samme hus boendis ere, Oc till att holde husitt oc go
 oc rennen ther att, som er ett hunder daller om Aaritt, skall altid halde
 daller, Wdsettis paa rente, till the fire tusind daller, som for mit seaar, L
 oc formeris, huer tiende Aar, fem daller, oc the end anden rente, att li
 rente, i the tre Aar eyter huer andre, Thend sinna rente mit the k
 att the skulle seaar stille med theris rente, Indtill saa Lange, att rent
 terne oc husitt tilbeste, eyter som forskreffnit seaar, **D**och haffner i
 thes stitti gere, paa the fattige studenters beste, Naa er enn thernm
 haffnit stollen, eyter som forbergt er Gedye, oc altid Wrygeligen bliff
 om tebe tu tusind daller, som skall altid seaar stille paa rente, for the
 lese fattige studenters indkomst, saa Vell som the boglerdis pening
Doch paa thet att theme min gode Wille oc mening, kinde thesbedre stede
 foribus Wdthence hage skolle oc Wnuyries, her i kiobenhaffn, att the
 oc themom Aarligen att Wdsette paa Demte, Oc hnis same ne p
 samme studenter, som i samme mitt studenterbis boendis ere, i pl
 i huer Aar mer, themom som Wille Varre theris bog, oc sende r
 hus att boe, oc skiele themom, eyter som forskreffnit seaar, **D**ie min h
 Wille Vere forsamneligen, oc ick Wille Ware theris bog oc studering
 nise att samme hnis, oc ick ieg eller mine arffvinger, haffne nogen magt
 fuld magt giffnit, aathe flitteligen, her Wd Wille haffne et Christeliget
 skall altid en att samme sepien personer, som tiigtige oc thientig er, f
 enn att them om forer et Wskickeligt, eller Liferdigt Lestnit, med dr
 efter som profesjores, thet eyter tidzeus Leillighbed befaller, **D**ie se
 theme persome kinde Underiden drage sitt erinde att hgen, **T**
 som nogen att the personer, fundis att sette themom medwillig op, en
 maade fundis, skulle the sears, **I**den Wdskjylding, som nise att h
 till themom, till tiende tidet om Aaritt, som er till Paaste, oc till o
 en; **T**saan skall themom giffnis thet tredie waart, Men seaa g
 than mest behoff, tillder Fld Wed oc Leiss, **O**c kwaan skulle samme pe
 hiesitt bog sig, hnd skall haffne, halffanden gang, saa negit, so
 som forskreffnit seaar, **T**her fore skall Aarligen kiobis boger till att for
 om egnis huer Aar, Wed naftu oc datt, hnis boger som kiobis,
Die skulle samme peninge ick bogre Wdsettis paa rente, end att hne

Valkendorfs Kollegiums Fundats af 16. Juli 1595 i Konsistoriets Arkiv.
Universitetsbiblioteket.

paa, at Valkendorfs Hensigt var foruden Husly ogsaa at give Studenterne det nødtørftige til Livets Ophold. Kollegiet kunde dog ikke betragtes som en fuldt færdig Institution, fordi det umiddelbare Understøttelsessystem jo af sig selv vilde ophøre i Tilfælde af Valkendorfs Død.

I 1595 blev der dog gjort Ende paa det foreløbige Præg, Kollegiet havde. Valkendorf skænkede Kollegiet en Kapital, og i en Fundats, dateret 16. Juli 1595, — et smukt udstyret Pergamentsdokument — traf han Bestemmelser om Kapitalens Anvendelse og om Kollegiets Styre og øvrige Forhold.¹¹⁾

Til Universitetets Rektor og Professorer, „de højlærde“, blev Forvaltningen af Kapitalen og Tilsynet med Kollegiet overdraget med meget udførlige Regler for Pengenes Anvendelse. Man mærker, at Kollegiets Stifter var en Mand, der havde Kendskab baade til Pengevæsen og til de Sider af den menneskelige Natur, der kunde blive en Fare for Kollegiets Legatmidler. Kapitalen skulde deles i tre Dele paa henholdsvis 4000, 2000 og 100 Daler, hvoraf hver Del havde sin særlige Bestemmelse. De 4000 Dalers aarlige Rente, 200 Daler, skulde fordeles saaledes, at Professorerne „for deres Umage“ skulde have de 30 Daler, medens de resterende 170 Daler skulde „skiftes imellem de Studenter, som i samme Hus boende er, og til at holde Huset og Gaarden ved Hævd og nødtørftig Bygning med“. De 2000 Daler skulde danne en Fremvækstkapital; Renten deraf, 100 Daler aarlig, maatte ikke forbruges, men skulde henlægges, indtil den hvert 10. Aar havde naaet en Størrelse af 1000 Daler, hvorefter dette Beløb skulde lægges til Kapitalen paa de 4000 Daler og sættes paa Rente sammen med den; saaledes vilde den første Sum hvert 10. Aar vokse med 1000 Daler. Hver Gang dette skete, skulde „de højlærdes Penge, som dem nu er tillagt, forbedres og formeres hvert tiende Aar 5 Daler“, og Kollegiets og Studenternes følgelig med 45 Daler; Rentens Renten af Fremvækstkapitalen, „den smaa Rente“, „maa de højlærde og beholde dem selv til Bedste“. Endelig skulde Renten, 5 Daler aarlig, af den tredje Sum paa 100 Daler anvendes til Biblioteket; der skulde derfor „aarligen købes Bøger til at forbedre fornævnte Studenters liberi (Bøger) med udi Huset, dem og deres Efterkommere til Bedste. Og skal aarligen optegnes, hvert

Aar ved Navn og Dato, hvis (hvilke) Bøger som købes, og naar jeg eller mine Arvinger det en Gang om Aaret begærer, da antvorde os derpaa en Optegnelse“.

Der maatte aldrig tages op af Kapitalen, og hver Del af Kapitalen skulde kun anvendes efter sit særlige Formaal, ligegyldigt hvad der skete; for en Sikkerheds Skyld vendte Valkendorf sig foruden til Professorerne ogsaa til alle andre, der kunde tænkes at ville gaa Fundatsens Bestemmelser for nær, i følgende Vendinger: „Skal ikke heller mine Arvinger eller nogen anden, hvem det være kunde, have nogen Magt denne min gode Vilje og Gavebrev at formindske eller forandre fornævnte Studenter og Hus til nogen Skade i nogen Maade, enten formedelst gejstlig eller verdslig Ret, Hjælp eller Bistand i nogen Maade, ved Guds Vredes Hævn og Straf“. Valkendorfs Motivering for Henlæggelsen af Fremvækstkapitalen paa de 2000 Daler var den, „at efterdi, at alle Varer, i hvis det være kan, alle Aar opstiger og bliver dyrere, saa vilde jeg ogsaa, at disse fattige Studenters Indkomst, saavel som de højlerdes Penge og Husets Nødtørft, i lige Maade Tid efter Tid kunde dem formeres og forbedres“.

Om de mulige Ulykker, der kunde ramme Kollegiets Bygning, hedder det i Fundatsen: „Dersom at der kunde komme Ildebrand paa samme Hus og gøre Skade, det Gud forbyde, da skulde samme Hus igen bygges og forbedres og ved Magt holdes af fornævnte Rentepenge (Renten af de 4000 Daler) og midlertid at korte samme Husets Bygning og Forbedring af alle Studenternes Indkomst og Rente, indtil det vorder igen fuldtfærdigt bygget med Kamre og alle Værelser, Husgeraad og andet, som det nu er, og intet formindskes af Hovedstolen enten til Husets Bygning eller anden Udgift i nogen Maade, ikke heller af de 2000 Dalers Rente, som skal altid staa stille til Fremvækst, eftersom før er rørt“.

Antallet af Alumner var i Fundatsen fastsat til 16 Studenter, som maatte bo paa Kollegiet „i fem samfulde Aar og ikke længer“, og som Kvalifikationer nævnes, at det skulde være Studenter, „som vil vare deres Bog og Studering og vil komme i Hu, hvorfor de er bevilgede at bo i samme Hus“; „men dersom en af dem eller flere vil være forsømmelige og ikke vil vare deres Bog og Studering, som dem burde at gøre som dygtige Personer, dem skal de

højlærde have fuld Magt at udvise og forvise af samme Hus og ikke jeg eller mine Arvinger at have nogen Magt derimod at sige i nogen Maade. Men jeg vil herom venligen have forbemeldte højlærde ombedet, at de flitteligen herudi vil have et kristeligt Indseende, som de vil ansvare for Gud, saa at jeg ikke tilsteder Æselet at tage Foderet fra Lammet“.

Medens Professorerne saaledes havde det almindelige Tilsyn med Kollegiet, skulde „altid en af samme 16 Personer, som dygtig og tjenlig er, forordnes til at have dagligt Tilsyn til samme Studenter, som i fornævnte Hus boendes ere, at ingen af dem fører et uskikkeligt eller letfærdigt Levned med Drik og Slagsmaal eller i andre Maader, og at Døren ud til Gaden bliver tillukket om Aftenen til rette Tid, eftersom Professorerne det efter Tidens Lejlighed befaler. Og skal den Person, som hertil betroes, have sin Vaaning i det Kammer, som er Østen ved Gadedøren“. Hvis denne Inspektor for Kollegiet undertiden maatte forlade Byen „i sit Ærinde“, skulde en af de andre Studenter konstitueres til at være Inspektor i hans Sted. „Dersom nogen af de Personer findes at sætte dem modvillig op imod ham med Ord eller Gerning, da skal han give det Professorerne til Kende, og hvilkens Brøst, som i saa Maade findes, skal de straks uden Undskyldning forvise af Huset“.

Pengene til Alumnerne skulde udbetales dem to Gange om Aaret, til Paaske og til Mikkelsdag, men Valkendorf havde truffet den hensigtsmæssige Ordning, at der ved Paasketid kun blev udbetalt en Tredjedel af Pengene; det resterende Beløb fik Studenterne til Mikkelsdag, naar Vinteren stod for Døren; „thi de har da mest Behov til Klæder, Ild, Ved og Lys“. Den Sum, der stod til Raadighed til Uddeling blandt Studenterne, skulde „deles og skiftes i halvsyttende Part, saa at den Person, som skal have Tilsyn til de andre Studenter i Huset hos sig, han skal have halvanden Gang saa meget som en af de andre Personer for sin Umage“. Med Hensyn til Udnævnelsen af Alumnerne foreskrev Fundatsen: „Naar der bliver noget Kammer ledigt, et eller flere, at nogen Person udaf bortkommer, da vil jeg have mig og mine Arvinger paa Skjoldsiden (Mandssiden), som boendes er paa Glorup, fri og ubehindret for at unde og tilstede hvilken Person os lyster, at nyde

samme Kammer og Underholdning igen, dog ikke til andre, end som vil forbedre dem udi deres Bog og føre et godt Levned“.

Kristoffer Valkendorf sluttede med at sige, at han „har venligen ombedet“ Jørgen Rosenkrantz til Rosenholm, Manderup Parsberg til Hagesholm, der begge var Regeringsraader, samt Rigskansleren Arild Hvitfeldt til Odersbjerg om at medbesegle Fundatsen, „som gjort og skrevet er udi København den 16. Juli Anno 1595“.

Fundatsens Bestemmelser blev Aaret efter suppleret af en „Ordinatio de domo et donatione Valkendorpiana“ af 6. Oktober 1596, der var affattet af Professorerne og godkendt af Valkendorf; med visse Ændringer blev denne „Ordinatio“ til Statuterne af 24. Marts 1599, der „efter langsommelig Tale og velberaad Hu paa alle Sider blev af os alle endrægteligen bevilget og samtykt“. ¹²⁾

I Følge Bestemmelserne skulde Professorernes Tilsyn med Kollegiet udøves af Universitetets Rektor i Forening med to aarlig valgte Professorer; efter Statuterne fra 1596 skulde Rektor ikke være med i Kollegiets Bestyrelse, „thi han er den, som bør tilholde de andre at gøre, hvad ret er, og til hvilken de skal have Tilflugt at haandhæves, naar Behov gøres, saa er han noksom bemøjet udi andre Universitetsbestillinger, at han vel her maa forskaanes“; dette er altsaa ændret i 1599.

To Gange om Aaret, til Paaske og Mikkelsdag, eller tiere skulde Tilsynsmændene inspicere Kollegiet, „indgaa i hvert Kammer, se, hvorledes der holdes, at intet forarges for deres Forsømmelse, som der udi bor“. De skulde tilse Biblioteket og sørge for, at Haven blev delt i otte lige store Dele, en for hvert Kammer, og at den „af dem, der i bor, dyrkes med Frugttræ og Urter og tilbørligen holdes vedlige“. De skulde udnævne Kollegiets Inspektor for to Aar „og ikke længer“ og vaage over, at han gjorde sin Pligt; de skulde bestemme, hvornaar „Døren skal lukkes om Aftenen og oplades om Morgen“, og paase, at Inspektor førte Fortegnelse over Bibliotekets Bøger; han skulde nemlig af egne Midler erstatte de Bøger, der bortkom i hans Tid. Inspektor kunde afsættes i Utide, hvis han forbrød sin Bestilling „med sin Uskikkelighed og Forsømmelse“; i saa Tilfælde skulde han flytte til et andet Kammer end det, der ellers var bestemt for Inspektor.

Naar Universitetets Tilsynsmænd kom paa Inspektion, skulde de spørge Inspektor, om nogen af Alumnerne „skikker sig anderledes, end dem vel lader“, forhøre sig om, hvilke Forelæsninger enhver af dem fulgte, se deres Bøger efter „og, dersom Behov gøres, befale, hvad Lectiones hver skal høre, og at han dem saa hører, at han kan gøre Rede derfor, naar han tilsiges, eller straffes efter Professorum deres Sigelse paa sin Part af Pengene, naar de uddeles“. Var nogen af Alumnerne saa „uskikkelig i sit Levned eller saa forsømmelig i sin Lærdom, at man ikke synderlige Haab kan have om ham“, eller vilde han ikke underkaste sig disse Bestemmelser for Kollegiet, skulde Tilsynet med de menige Professors Samtykke forvise ham af Huset og udnævne en anden til Alumne i hans Sted.

Vilde nogen af Kollegiets Studenter ud at rejse, maatte han først skaffe sig Rejsetilladelse hos Tilsynet og derefter „i det seneste inden tolv Uger indstille sig i sit Kammer til sin Studering og da med sig føre god Bevis om sin lovlige Undskyldning, at han saa lang Tid har været borte“ og Attest for, at han i de forløbne Uger havde „skikket sig kristelig og vel“. Blev han længere borte end tilladt, skulde han miste baade Kammer og Pengestipendium. Ingen af Alumnerne maatte „holde nogen Børneskole udi sit Kammer, ej heller holde nogen Drik, Gæstebud eller nogen saadanne Samkvem“, og ingen maatte „blive ude af sit Kammer om Nattetide“; Overtrædelse medførte ligeledes Tab af Stipendiet.

Tilsynsmændene havde endvidere det Hverv at indkræve Renterne af Kollegiets Kapital og uddele dem til Professorerne og Studenterne efter Fundatsens Bestemmelser; saaledes skulde de indkøbe Bøgerne til Biblioteket og anskaffe „en Bog, udi hvilken skal klarligen registreres alle Bøgerne“. Samtlige Professorer skulde være med til at bestemme, hos hvem Kollegiets Kapital blev sat til Forrentning, og vaage over, at Pengene var godt og sikkert anbragt; ingen af Professorerne maatte have noget af Kapitalen paa Rente. Naar Tilsynsmændene hvert Aar gik af, skulde de over for Konsistorium aflægge Regnskab og Beretning for det forløbne Aars Kollegiestyrelse.

Statutterne fra 1599, der er underskrevet af saavel Righshofmesteren selv som af Universitetsprofessorerne, synes at være blevet

ændret allerede i Maj 1600; Valkendorf sendte nemlig Konsistorium to Eksemplarer af nogle Regler vedrørende Kollegiet, og de blev en Ugestid senere underskrevet af Professorerne.¹³⁾

I Tilslutning til Statutterne blev der endelig givet særlige Regler for Disputereøvelserne paa Kollegiet. Inspektør og tre andre, der var udtaget dertil af Rektor og det filosofiske Fakultets Dekan, skulde hver især disputere en Gang om Aaret med de øvrige Alumner og eventuelle indbudte som Opponenten. Emnerne for Øvelserne skulde fastsættes efter Samraad med Dekanen, og for at Diskussionen kunde blive „nyttig og fredsommelig“, skulde han eller en anden Professor ved sin Nærværelse „moderere“ den. Foruden disse fire aarlige Disputatser, skulde der hver Maaned holdes latinske Taler af de øvrige tolv Alumner og Musikøvelser mindst en Gang ugentlig.¹⁴⁾

Foruden selve Kollegiebygningen var der paa dets Grund en anden Bygning; den rummede et Auditorium, hvor der holdtes Disputereøvelser og Forelæsninger af Professorerne, og to smaa Bogkamre til Kollegiets Bibliotek; til dette havde Valkendorf selv skænket 96 Bøger, udelukkende latinske Skrifter. Kollegiets Have indeholdt i 1595 foruden Urter og Buske 27 Træer „og eet gammelt“ og betegnedes med Adjektivet „skøn“.¹⁵⁾

Der er bevaret Indholdet af et Par Breve fra Professor Johannes Stephanius til Valkendorf, hvori han anbefaler et Par Studenter til at faa Plads i Kollegiet; karakteristisk er det, at Brevene er paa Dansk;¹⁶⁾ skulde det være af Hensyn til Valkendorfs paa- staaede Mangel paa Lærdom?

Der kan ikke herske nogen Tvivl om, at naar Valkendorf ofrede saa meget paa Kollegiet, var det af Interesse for Videnskaben. Naar derfor Casper Peter Rothe fortæller, at han har hørt, at „Valkendorf skulde have været i visse Maader tvungen at gøre denne anseelige Stiftelse, fordi han i Kong Kristians Mindreaarighed havde set for meget igennem Fingre med det Sørøveri, der blev begaaet saavel i Nord- som Østersøen, fordi, som nogle tør sige, han deraf skulde haft sin Andel“, da maa man holde med Rothe, naar han „anser det for Tant og Beskyldningen saa uværdig, at man kun spildte Tiden med den at afbejse“.¹⁷⁾

Kort efter Valkendorfs Død anbragte Professorerne en Minde-

tavle over Kollegiets Dør med Stifterens Navn og Vaaben i Guld og med en Indskrift i gyldne Bogstaver:

„D.O.M.I.

Almæ Hafn. Academia Domum Hanc XVI
Adolescentum habitationibus destinatum cum Area,
fonte, Museo Publico, Bibliotheca et Horto, additis
necessariis Reditib. perpetuum crescentib. L.M.D.D.
Christophorus Walkendorf de Glorup. Anno JEsu
Christi CIDIXXCV“.¹⁸⁾

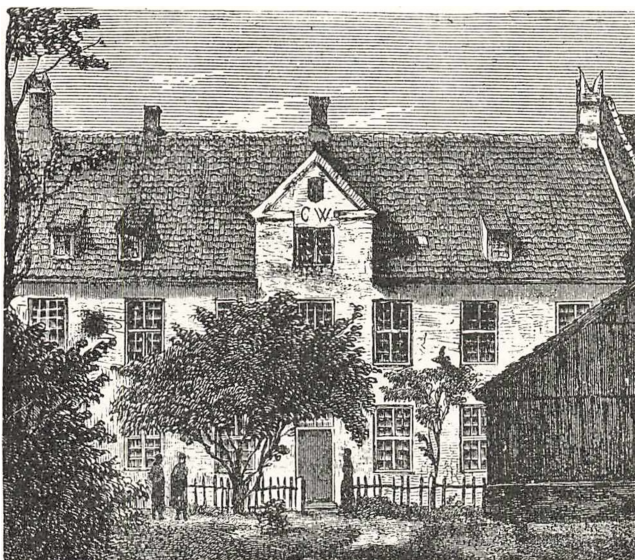
I Midten af 1660'erne lod Universitetet ophænge et Maleri af Kristoffer Valkendorf i Kollegiets Auditorium.¹⁹⁾ Blandt de mange, der har henlevet nogle af deres Ungdomsaar inden for Valkendorfs Kollegiums Mure, kan nævnes Folk som Johannes Ewald, N. F. S. Grundtvig, F. C. Sibbern, St. St. Blicher og B. S. Ingemann.²⁰⁾ Den sidstnævnte har i et længere Digt givet Udtryk for sin Taknemmelighed mod Kollegiets Stifter, fordi „i Axelstad et Steenhuus staaer, hvor Kamre smaa modtage den Musa, som forvildet gaaer og søger Ly i Nordens Vinterdage“.²¹⁾

Fra omkring den Tid, da Valkendorf havde tilendebragt Arbejdet paa Stiftelsen af Kollegiet, stammer vistnok det latinske Digt, som Jon Jacobsen Venusin i den Anledning skrev „til den berømmelige og ophøjede Herre Kristoffer Valkendorf, Rigshofmester“, hvis Ry skal leve, saalænge Muserne dyrkes, og saalænge der findes nogen, der besjæles af en oprigtig Kærlighed til Religionen; „thi din Gavnildhed skænker nu og i Fremtiden Muserne Næring og giver dem Nydelsen af alle Goder; for dem genskaber du Parnasset og den salige Kilde, i hvis liflige Bølger de unge begærligt stiller deres Tørst; og derfra ved jeg, vil jo udgaa Mænd, der paa een Gang skal bevare, smykke og fremme Religionen. Naar du saaledes vækker Mnemosynes Døtre til Live, hvorfor skulde ikke de evigt lade dig leve?“²²⁾

Med Universitetets Forhold fik Valkendorf at gøre i Embeds Medfør, som Rentemester og Rigshofmester. Fra Kommunitetets Stiftelse i 1569 havde Rigshofmesteren faaet en vis Ret til Tilsyn med de akademiske Forhold; da der efter Peder Oxes Død ikke

blev indsat nogen Rigshofmester, kom Rentemesteren Kristoffer Valkendorf til at indtage en Stilling over for Universitet og Kommunitet, der omtrent svarede til den, Peder Oxe havde haft. Da Valkendorf i 1596 blev Rigshofmester fik han atter Overtilsynet med Kommunitetet.²³⁾

Da den Professor, Hans Olufsen Slangerup, som i sin Tid havde studeret i Udlandet med Understøttelse fra Valkendorf, var død i

Den i 1865 nedrevne Kollegiebygning. Efter Dansk Folkekalender 1869.

December 1596, holdt Konsistorium derefter den 4. Januar et Møde; under Overvejelserne her, om man turde foreslaa Kansleren en Efterfølger, udtalte Bispem, at det nok lod sig gøre; dog skulde man ogsaa give Rentemesteren det til Kende paa Grund af den store Velvilje, han viste Universitetet. Professor Iver Stub mente ikke, det var nødvendigt at tale med Valkendorf, „dog de andre tykte, man maatte vel gøre ham den Ære“, hvorfor Bispem og Professor Anders Krag begav sig til ham og hørte, hvad han raadete til.²⁴⁾

Kristoffer Valkendorf havde flere Gange Lejlighed til at være med ved Retssager, der var indanket til Paadømmelse af „de høj-

lærde". I December 1576 afsagde han sammen med Professorerne og Niels Kaas en Dom, hvorved en lollandsk Præst blev dømt fra Kjole og Krave for et „løstagtigt“ Forhold til en Klosterjomfru i Maribo. Ti Aar senere maatte en afsat skaansk Præst over for Valkendorf aflægge Tilstaaelse om, at han havde haanet Bispen dels ved at digte en Smædelse om ham og dels ved at true ham med personlig Overlast. Samme Aar 1586 fik Valkendorf at gøre med en Drabssag, hvor to Studenter var de skyldige. I 1598 var han Meddommer i en Rettertingssag, en Appel af en Dom, som var fældet af Professorerne i en Strid om noget Gods.²⁵⁾

Af et Par Breve fra 1578 ser man, at Valkendorf af Niels Kaas blev spurgt til Raads angaaende Besættelsen af Stillingen som Prior for Antvorskov Kloster; Niels Kaas skrev den 21. Juli til Valkendorf: „Jeg for min Person kender ingen, som Kgl. Maj. bekvemmeligen kan bruge til Antvorskov; kunde du betænke nogen, var det fast nytteligt“. Herpaa svarede Valkendorf med at give Anvisning paa Mester Jacob Madsen (Aarhus), der trods sin Lærdom paa det Tidspunkt kun beklædte en mindre anelig Professorpost; Niels Kaas syntes dog ikke om Valkendorfs Forslag og svarede den 19. August tilbage: „Du skrev mig til om Mester Jacob Madsen at bruge til Antvorskov Kloster; saa kender jeg noget hans Lejlighed, og var det Skade at tage ham fra Universitetet; thi jeg ved udi Fremtiden ingen bedre at bruge udi Doktor Nielses (Niels Hemmingsens) Sted“. Niels Kaas' Ønsker gik i Opfyldelse; Jacob Madsen kom ikke til Antvorskov; derimod fik han i September det Hverv at være Bibliotekar for det kongelige Bibliotek, og i 1580 blev han virkelig ved Niels Kaas' Medvirkning valgt til teologisk Professor som den berømte Niels Hemmingsens Efterfølger.²⁶⁾

Valkendorf viste en levende Interesse for den nye Universitetsbygning, som var under Opførelse i hans sidste Leveaar, og som blev indviet den 26. Juni 1601, knapt et halvt Aar efter hans Død; i sin Indvielsestale mindedes Professor Niels Krag Righofmesteren med disse Ord: „Velsignet være dit Minde, du højt fortjente Valkendorf, som vi har set — trods dine mange Forretninger i Rigets Anliggender — næsten daglig vandre hen for at have Øje med Værkets Fremgang og give dine Raad og Anvisninger“.²⁷⁾

Foruden de Understøttelser til Videnskabens Dyrkere, som Val-

kendorf betalte af sin egen Lomme, faldt det ogsaa i hans Lod at udbetale lignende paa Kongens Vegne; i sin Rentemestertid fik han adskillige Ordre til at udlevere Penge, som Frederik II havde bevilget danske eller udenlandske Videnskabsmænd.²⁸⁾ Naar man finder en Del Lovprisninger af Valkendorf fra Lærde eller ligefrem Tilegnelse af deres Bøger til ham, kan man derfor vel nok gaa ud fra, at de ikke alene gælder den videnskabeligt interesserede Adelsmand Kristoffer Valkendorf, men ogsaa Danmarks indflydelsesrige Rentemester.

Da Hertug Barnim af Pommern 1580 var her i Landet i Anledning af Prinsesse Augustas Daab, havde han i sit Følge en Professor fra Greifswald, Johannes Seccerwitz, der har skrevet en udførlig Beretning om sin Rejse, ledsaget af Digte til de danske Statsmænd og Lærde, han var kommet i Forbindelse med, deriblandt Rentemester Kristoffer Valkendorf.²⁹⁾ Et andet Eksempel paa den Anseelse for Dygtighed og videnskabelig Dannelse, som Valkendorf sammen med enkelte andre danske Adelsmænd nød i Udlandet, er den Fortale, som en Albert Timann i 1583 gav et af sine Værker.³⁰⁾ Foruden de omtalte Dedikationer til Valkendorf fra Hans Olufsen Slangerup og Anders Lemvig har ogsaa Niels Hemmingsen tilegnet ham sit Skrift om Ægteskabet — ganske pudsigt for Resten, at netop denne Bog er blevet tilegnet Pebersvenden Valkendorf!³¹⁾

Kristoffer Valkendorfs Forhold til et Par af Samtidens store danske Videnskabsmænd skal omtales udførligere; det drejer sig om hans Stilling til Tyge Brahe og Anders Sørensen Vedel.

I ældre Tid har man givet Kristoffer Valkendorf en væsentlig Del af Skylden for, at Tyge Brahe i Forsommeren 1597 vendte sit Fædreland Ryggen; Casper Peter Rothe skrev i sin Biografi af Valkendorf, at som Hofmester „misbrugte han sin tilvoksne Myndighed saa stærkt, at det bliver en Vanske og Plet i hans Historie, at den hverken staar til at overstryge eller afto. Den, som blev et Offer for hans Magt og Vrede, var den berømmelige store Stjernekygger Tyge Brahe“.³²⁾ Lige fra Gassendus skrev den første Tyge Brahe-Biografi og helt op til vore Dage har det almindeligt heddet, at Kristoffer Valkendorf af Had og Hævngerrighed har gjort alt for at forbitre Livet for den store Astronom. Ingemann gav

denne Mening digterisk Udtryk i disse Linier: „Vel dølger ej Urania en Skygge ved dit Minde; hun vandred' sørgende herfra, du saared' haardt den himmelske Gudinde“.33) I senere Tid er Tyge Brahes Brud med Fædrelandet blevet helt belyst, og paa Kristoffer Valkendorf ser man nu i denne Sag med andre Øjne end forhen.34)

I tre Breve og Aktstykker var Tyge Brahe selv kommet ind paa Aarsagerne til sin Bortrejse fra Danmark; sammen med hans Klagensang, Digtet „Elegia ad Daniam“, har disse Breve været stærkt medvirkende til at skabe den Opfattelse af Forholdet mellem Tyge Brahe og Danmark, som efterhaanden blev den gængse. Tyge Brahe gav den Version om sin Bortrejse, at han efter Kristian IV's Tronbestigelse delvis havde mistet sine Indtægter, og at det var Grunden til, at han havde maattet søge andet Steds hen, og han lagde ikke Skjul paa, at det var Rigshofmesteren Kristoffer Valkendorf og Kansleren Kristian Friis, som var ham uvenlig sindet og havde bevirket Ændringen i hans økonomiske Forhold. Paa denne Maade fik Eftertiden indgivet den Anskuelse, at det var disse to Rigsbedsmænd, der havde drevet Tyge Brahe ud af Landet, og som Forklaring paa deres uvenlige Holdning over for den store Astronom blev der fortalt forskellige Historier. For Valkendorfs Vedkommende fortæller Casper Peter Rothe:

„Hvad der egentlig var den rette Aarsag til det store Had, Valkendorf bar til Brahe, der om haves adskillige Beretninger. Man holder det gemenligen for, at det skal være kommet af en Hund og det ... af en engelsk Dogge; men da Historien fortælles paa adskillige Maader, ved man ikke, hvad man skal tro. Gassendus (Tyge Brahes Biograf) beretter Sagen med disse faa Ord: At Kristoffer Valkendorf gik med et gammelt Had fra den Trætte af, som kom formedelst Tyge Brahes Hund, han havde saaret eller — som andre sætter — slaget eller sparket. Hr. Assessor Holberg i hans danske Historie fortæller disse Omstændigheder: At Kong Jacob havde foræret Tyge Brahe 2 engelske Dogge; disse laa ideligen for hans Dør og lod ingen indkomme uden ham selv. Da Kongen 1592 besøgte Brahe paa Hven, og Valkendorf, som fulgte ham, vilde en Morgen tidlig gaa ind udi Tyges Kammer for at se sig om, blev han overfalden af samme Dogge, saa at derover blev

Alarm og nogle haarde Ord vekslede imellem Hofmesteren og Brahe og formerede den Hændelse den Uvilje, han havde fattet imod ham“.

Til denne sidste Beretning er der blot at sige, at da Kristian IV Mandag Morgen den 3. Juli 1592 drog til Hven, var Kristoffer Valkendorf ikke i hans Følge, saa Uvenskabet kan i alt Fald ikke datere sig derfra.³⁶⁾ Rothe beretter videre, hvad en Udlænding havde faaet fortalt i København: „Da der var kommen en Gesandt fra Kongen i England til Danmark og havde bragt med sig en meget stor engelsk Dogge, fik Tyge Brahe Lyst til den og begærede den af Gesandten, at han kunde bruge den som en tro Skildvagt paa Uranienborg; Hofmesteren forlangte og samme Hund, hvorudover Gesandten, som ikke vilde have nogen af deres Vrede, sagde, at han ingen af dem vilde give den, men lovede, saasnart han kom til England at skikke dem tvende Dogger herover, hver sin, hvilket han ogsaa holdt; men den ene af disse syntes at være baade kønnere og større end den anden, og den vilde Valkendorf have, hvilket ham og ved Kongens Kendelse blev bevilget, endskønt Tyge Brahe stod haardt imod og blev ganske fortrydelig derover. Og som han ikke kunde bære sin Vrede, lod han falde nogle ubetænksomme Ord om Kongen, som Hofmesteren straks bragte for, og deraf rejste sig den Vrede og Kongens Fortørnelse“.

Disse gamle Fabler er der imidlertid næppe noget historisk Hold i; selvom der engang kan have fundet et Sammenstød Sted mellem de to Mænd over en Bagatel, foreligger der dog intet om, at det skulde have bevirket et varigt Fjendskab imellem dem. Hvad derimod angaar Tyge Brahes Udtalelser om, at han efter Kristian IV's Tronbestigelse mistede sine Indtægter, et norsk Len og et Tilskud fra Rentekamret, da er det rigtigt nok; men det var en Spareforanstaltning, der var dikteret af Kongen, og som Valkendorf i sin Egenskab af Rigshofmester fik Ordre til at iværksætte. Tyge Brahe fortalte ogsaa i sine Breve, at da han i 1597 flyttede fra Hven til København og vilde foretage Observationer fra det Taarn, der laa nær ved hans Gaard i Farvergade, havde Valkendorf ladet Byfogden nedlægge Forbud derimod, og Tyge Brahe fremstillede Sagen, saa det saa ud som Krakileri fra Rigshofmesterens Side.

Hertil maa siges, at Valkendorf som Medlem af Regeringsraadet i 1589 selv havde været med til at anmode Byens Magistrat om at laane Tyge Brahe Taarnet, og da der ellers ikke foreligger noget fra anden Side om Forbudet i 1597, maa det antages, at andre Aarsager end Chikane har spillet ind.

En naturlig Modsætning maatte der vel være mellem de to Mænd; Valkendorf havde været Rigets Finansminister i en Aarrække, og det var kun naturligt, at han holdt igen, naar Tyge Brahe kom med sine Krav om Understøttelser af Statskassen. Valkendorf, der selv var en god Herre for sine Bønder, maatte se med største Misfornøjelse paa de mange Klager over Tyge Brahes Administration af sine Len; dette kan naturligvis have foraarsaget Gnidninger imellem dem: Et spændt Forhold faar man dog ikke Indtryk af gennem det eneste bevarede Privatbrev mellem dem; det er skrevet af Tyge Brahe i Wandsbeck den 28. Maj 1598 og er forbavsende venligt i Tonen:

„Min ganske venlige Hilsen nu og altid forsendt med Vorherre. Kære Hr. Hofmester, synderlig gode Ven, næst min venlige Taksigelse for alt bevist godt, i hvilket igen at forskyldte jeg vil findes af Formuen villig. Givendes Eder derhos ganske venligen til Kende, at eftersom min Foged, jeg har betroet at have Opsyn paa Hven, har nogle Gange skrevet mig til, at han bekommer altid god Bistand og Raad hos Eder, naar han har noget at give fore, som angaar Bønderne der paa Landet, og at I altid svarer ham vel og hjælper ham formedelst Eders Autoritet og Myndighed derudi til Rette, saa vil jeg have Eder paa det venligste betakket for denne Eders gode Vilje imod mig, alligevel at jeg ikke nu selv dér er til Stede“. Han klagede over Bønderne paa Hven og omtalte et Krav, han mente at have paa et halvt Aars Indtægt af sit norske Len; han „vilde derfor have Eder paa det venligste ombedet, at I vilde vel gøre og meddele mig Eders gode Skrivelse til Slotsherren paa Bergenhus, at han vilde forskaffe det saa, at jeg eller min Fuldmægtig maatte med det første til gode Rede bekomme, hvis mig dér rester og bør at have med Rette. Kære Hr. Hofmester, fortænk mig ikke, at jeg bemøder (bebyrder) Eder hermed; jeg forser mig endnu alt godt til Eder og tror Eder saa vel, at I baade udi denne og andre Maader betænker Lejligheden og værer mig til det bedste

behjælpelig udi alt det, som billigt og ret er, og Eder muligt kan være at gøre. I hvis Maader jeg kan gøre noget udigen, som I kan have Ære og godt af, vil jeg stedse forse med al Taknemmelighed ganske villig og redebøn dertil og vil ikke nu længer opholde Eder, men nu og altid have Eder Gud almægtigste befalet".³⁷⁾

En fjendtlig Tone søger man forgæves efter i dette Brev fra 1598; intet taler om det Had, hvorefter de gamle Historier vidste at berette.

Kristoffer Valkendorf kom ogsaa Historieskrivere Anders Sørensen Vedel paa nært Hold. Fra hans Optegnelser ved man, at Valkendorf jævnlig kom hos Rigsraad Bjørn Andersen Bjørn (til Stenalt), som var Høvedsmand paa Københavns Slot. Her mødtes ofte en lille Kreds, bestaaende af de tre Ungkarle, Kanslerne Niels Kaas og Johan Friis og Rentemesteren Valkendorf, af Peder Oxe, der da ogsaa var ugift, af den franske Gesandt Dançay, Slots-

skriver Niels Paaske, Magister Peder Hansen, der senere blev Gullands Superintendent, og andre. I denne Kreds færdedes ogsaa Anders Sørensen Vedel.³⁸⁾ Hans Svigersøn, Prælaten Ægidius Lauritsen, fortæller i sine Optegnelser, at Vedel havde „stor Yndest og Gunst hos de bedste og fornemste, som da var til Hove, og i Synderlighed har han altid med allerstørste Taknemmelighed bekendt den store Befordring, som han havde af de gode Herrer“ Johan Friis, Peder Oxe, Valkendorf og Bjørn Andersen, „hvilke alle gerne havde ham i daglig Omgængelse og hyldede og yndede ham baade for sin Lærdoms Skyld og store Gaver, som han havde

Tyge Brahe.
Maleri i Odense adelige Jomfrukloster.

i Prædikestolen, tum etiam propter historiarum cognitionem egregiam (men ogsaa paa Grund af hans udmærkede historiske Viden)“.³⁹⁾

Denne Kreds opmuntrede Vedel til hans historiske Arbejder, og vi har et Eksempel paa, at Valkendorf selv engang — omkring 1579 — har fortalt Anders Sørensen Vedel et Træk med historisk Indhold: Et Fribytterskib fra Travemünde var engang i Grevefejdens Tid gaaet ind til den fynske Kyst, og Sørøverne havde gjort Landgang ved Svendborg, hærget Egnen og derpaa taget en Bonde med sig; han skulde styre Skibet, der var tungt ladet med de ranede Sager, igennem Farvandet mellem de sydfynske Øer; men han narrede dem og satte Skibet paa Grund i Svendborg Havn, og de Svendborg Bymænd erobrede Skibet og fangede Sørøverne. De rette Ejere fik deres røvede Gods tilbage. Valkendorf sluttede sin Fortælling med at sige: „Saaledes var alt godt igen, og vil I vide, hvorledes det gik Røverne, saa blev de ogsaa meget godt behandlet; man gjorde dem ikkun en halv Alen kortere“.⁴⁰⁾

Valkendorfs Forbindelse med Anders Sørensen Vedel stammede fra Tiden, før han blev Rentemester. Da Anders Sørensen Vedel i 1571 udgav Odensepræsten Hr. Mikkels Rimværk „Undervisning om Menneskens Levned“, tilegnede han den 12. August samme Aar Bogen til Kristoffer Valkendorf, der jo dengang var „kgl. Maj.'s Høvedsmand paa Gulland“. Vedel kaldte Valkendorf „sin gunstige Herre og Patron“, og han fremdrog et Minde om Valkendorfs Broder:

„Kære Kristoffer, Eder drages vel til Minde, hvad Tale der faldt engang ind om Eders kære Broder, salig Aksel Valkendorf, hos velbyrdige og gudfrygtige Fru Karen Bjørn Andersen, at hun fortalte os, hvorledes Eders velbyrdige og gudfrygtige Søster adspurgte ham, hvorfor han plejede alene saa længe at fortøve i sit Kammer og tog sig saa megen Tid til at gøre sine Bønner mere end andre Folk almindelig gør. Da svarede han saare gudfrygteligen: „Kære Søster, forundrer Eder ikke derpaa; thi vi kan ikke takke eller paakalde Gud saa ofte eller saa meget, at os burde jo oftere og mere; og dersom vi havde ikke andet at bede om uden dette alene, at Gud vilde give os en salig og kristelig Afgang af denne Verden, da var vel dette alene det, som vi har nok at bede

Gud om, saalænge vi lever her paa Jorden". Paa dette Eders salige Broders gudfrygtige Svar forundrede jeg mig og spurgte videre, hvorledes det gik ham i sit Yderste; og der jeg da hørte af Eder om hans kristelige Afgang, som han fik nogle faa Dage efter, at han blev skudt i det mærkelige Slag for Falkenberg, gjorde jeg ham straks et Epitaphium paa Latin, som I efter Eders Begæring finge ogsaa paa Dansk, hvilket I lod Eder vel befalde og ydermere, end det ringe Ting var værd".

Det var „for denne Aarsags Skyld og til Eders salige Broders Ihukommelse“, at Anders Sørensen Vedel fordristede sig „til at sende Eder denne lille Bog, som er ikkun en Paamindelse — som det nu omtalt er — at hver udi sin Velmagt skal saa beskikke sig, at han ved en kristelig Afgang kan træde [som] en Arving ind i Himmeriges Rige og det evige Liv“. Vedel haabede, „at I vil tage denne ringe Skænk til Takke“, og sluttede med Ønsket: „Gud

for sin Søn Kristi Skyld spare Eder og med Eders kære Søskende længe sunde og karske til sit hellige Navns Ære“.41)

Et Par Aar senere udgav Anders Sørensen Vedel en latinsk Oversættelse af Niels Hemmingsens „Livsens Vej“ (Via Vitæ); Vedel tilegnede den 1. Maj 1573 Oversættelsen til Henning Valkendorf, Kristoffer Valkendorfs Brodersøn, og Niels Skave, og han opfordrede de to unge Adelsmænd til at ligne deres Slægtninge Erik og Kristoffer Valkendorf og Niels og Herluf Skave. Om Kristoffer Valkendorf hedder det i denne Tilegnelse, at han

Anders Sørensen Vedel.
Maleri af Tobias Gemperle 1578. Frederiksborg.

var „en sand Adelsmand ved Byrd, Mandighed og Lærdom; han er ikke blot Lærdommens og de Lærdes vellærde Velynder, men tillige staar han ikke tilbage for nogen af os i Klogskab, Mildhed og Tapperhed; han er, for at sige det med eet Ord, værdig til evig, uplettet Berømmelse, en sand Lærling af Johan Friis, Eders Slægting“.⁴²⁾

Efterhaanden mistede Anders Sørensen Vedel de fleste af sine Velyndere, ogsaa Valkendorf; kun Niels Kaas holdt ikke op med at begunstige ham; men den gamle Kansler var for svag til at forhindre den Skæbne, der ventede Vedel.⁴³⁾

Med andre af de Mænd, der da repræsenterede dansk aandeligt Liv, stod Valkendorf ligeledes i Forbindelse; han har omgaaedes Adelsmanden, Embedsmanden og Historieskriveren Arild Hvitfeldt, og der er ført en flittig Brevveksling imellem dem; især er Hvitfeldts Breve til Valkendorf bevaret til vore Dage; de drejer sig imidlertid næsten udelukkende om Statssager. For andre Forfattere har Valkendorf været Patron eller Mæcen. Da Præsten ved Helligaandshuset i København, Rasmus Hansen Reravius den 21. September 1576 tilegnede Valkendorf sin danske Oversættelse af Niels Hemmingsens berømte Postille, var det, fordi han havde „set og formærket“ Valkendorfs Gudfrygtighed, baade med Valkendorfs „fine og gudfrygtige Husholdning og Hofregimente og med Eders idelige Læsning i den hellige Skrift. Desligeste, at E. E. F. idelig søger Kirken, baade her i Københavns By og paa Slottet“. Reravius fik netop paa den Tid, da han aflagde dette Vidnesbyrd om Rentemesterens Gudfrygtighed — som vi ogsaa faar bekræftet fra anden Side — et aarligt Tilskud fra Rentekamret til sin Løn.⁴⁴⁾

Et Par Aar senere, den 28. September 1578, fik Valkendorf en anden Bog tilegnet, nemlig Helsingørpræsten og Salmedigteren Hr. Hans Kristensen Sthens Oversættelse af en Prædiken af Cyprian. Sthens Dedikation til Valkendorf fylder ikke mindre end 22 Sider, og deri kalder han Rentemesteren sin „gunstige Herre og Mecænati“ og sin „Patron“; Bogen selv er blevet til paa Grund af den Pestilens, „Guds Ris“, der da hærgede Danmark, „og dette mit ringe Arbejde, min fromme Hr. Rentemester, gunstige Herre og Fadder, vilde jeg lade under Eder E. V. F. Navn udgaa, at jeg

dermed kunde i nogen Maade bevise mig mod Eders E. V. F. taknemmelig for mange Eder F. Velgerning, som mig uværdige af Eders F. er bevist“. Naar Sthen kalder Valkendorf sin „Fadder“, kan det betyde, at Valkendorf har staaet Fadder til hans Børn, derimod sikkert ikke til Sthen selv.⁴⁵⁾ — — —

Foruden den Velvilje, Valkendorf havde vist Gejstligheden under Udøvelsen af sine Hverv i Statstjenesten, for Eksempel i Norge og paa Gulland, foreligger der en Del Vidnesbyrd om, at han har fulgt denne Stand og dens Kaar med levende Interesse, først og fremmest naturligvis hjemme i det Sogn, som han selv havde Kaldsret til.

I ældre Tid har man haft en Anklage mod Kristoffer Valkendorf af lignende Art som den, der har været rettet mod ham for hans Forhold til Tyge Brahe. Det hedder herom i Pontoppidans danske Kirkehistorie:

„Hr. Jørgen Jespersen, som dengang [i 1591] i 36 Aar havde været Præst i Svindinge paa Fyn, blev af Ridder Kristoffer Valkendorf til Glorup, Kirkens Patron, anklaget for Biskop Jacob Madsen, fordi han ved Uddelingen af de hellige Sakramenter ikke var gaaet frem paa rigtig og ritualmæssig Maade, hvorfor nævnte Herre begærede en anden lærd og NB. omgængelig Mand. Hr. Jørgen undskyldte sig med sit svage Syn og bad meget vemodigt Biskoppen og Patronen, at han dog ikke ganske og aldeles maatte blive forstødt fra sit Embede, men maatte holde en Kapellan. Hans Hovedbrøde var, at han havde udeladt Formaningen til Kommunikanterne og forskelligt i Daabsformularen. Den 10. April blev han sat fra sit Kald i alle Herredsbrødrenes Nærværelse i Øksendrup Kirke“. ⁴⁶⁾

Denne Opfattelse af Sagen gaar igen i senere Fremstillinger, indtil selve Sagens Akter blev draget frem i 1861 og gav Anledning til et ændret Syn paa Valkendorf ogsaa i denne Henseende.⁴⁷⁾ Det er med Svindingepresten gaaet saaledes til:

Den 25. Marts 1591 skrev Valkendorf til Biskop Jacob Madsen, „at nu siden jeg er kommen hjem fra Odense, er mig berettet, at min Sognepræst her i Svindinge, med Navn Hr. Jørgen, ikke havde nu i Søndags med Daaben holdt det med Læsning og andre Ceremonier, som Ordinansen indeholder, men har ladet den meste

Part deraf blive tilbage". Valkendorf havde spurgt ham, hvormed han kunde undskylde sig; men „da gjorde han ingen Undskyldning andet end bad om Forladelse". Hos Sognefolkene havde Valkendorf paa Forespørgsel faaet at vide, at Præsten i nogle Aar ikke havde foretaget Daaben paa samme Maade, som der blev døbt i Omegnens Kirker, og Degnen havde oplyst, at Præsten snart havde døbt efter Ordinansen, snart ikke. Da Valkendorf som Kirkens Patron havde Ansvaret, og da alt dette havde været ham ubekendt til nu, vilde han ikke selv gøre noget ved Sagen, men henskød den til Bispens „gode Raad og Betænkende, som bedre ved, hvorvidt I kunde her udi gøre og lade efter Ordinansen, end jeg vil mig understaa. Jeg vilde ikke gerne have den Dannemand nu paa hans Alderdom i nogen Skade; ikke vilde jeg heller gerne, at i min Kirke, som jeg paa Guds Vegne er Forsvar til, skulde nu i denne Tid begyndes noget nyt, videre end Ordinansen indeholder".

Paa dette Brev svarede Bispem omgaaende, at han gerne vilde komme til Svindinge Kirke „og forhøre Sagen udi Rette", naar det maatte passe Valkendorf. Denne skrev den 27. Marts tilbage, „at jeg agter med Guds Hjælp nu straks at begive mig over til Sjælland og kan ikke derfor, som jeg gerne vilde for Eders Skyld, beramme nogen Dag, naar I kunde gøre Eder Umage at forhøre Sagen i Rette". Valkendorf vilde ikke selv foretage sig noget i Sagen, der senere vilde kunne mistydes, „saa enddog jeg ikke gerne havde hørt denne gamle Mands Forsømmelse og Forseelse paa hans Alderdom, vil jeg dog aldeles intet videre gøre her udi", end hvad Ordinansen tillod. Valkendorf bad derfor Bispem undersøge Sagen og meddele ham skriftligt, hvad der kom frem.

Den 31. Marts stævnedes Bispem og Gudme Herreds Provst Svindingepræsten til at møde for dem den 10. April i Øksendrup Kirke og medbringe de Vidnesbyrd og Beviser, der kunde tjene til hans Forsvar. Den aftalte Dag blev Retten derpaa sat i Øksendrup Kirke; Valkendorf var repræsenteret ved sin Skriver paa Glorup. Anklagernes Rigtighed blev bevidnet af Anders Degn i Svindinge, 12 Bønder og to Dannekvinder og var ogsaa blevet bekræftet af samtlige Sognemænd, da de af Valkendorf og Bispem var blevet forhørt derom i Svindinge Kirke Palmesøndag, den 28. Marts. Den gamle Præst afgav en Erklæring om, at hvis han, „som har

nu udi 36 samfulde Aar været uværdig en fattig Guds Ords Tjener udi Svindinge“, havde forbrudt sig, da var det „formedelst min Alderdoms Skrøbelighed og mine Øjnes Svaghed“; han bad om Naade og Tilgivelse og om Lov til at holde en Kapellan „og ikke aldeles at forskydes med min fattige Hustru og Børn“. Hertil svarede Valkendorfs Skriver, at der ikke var nogen Undskyldning for Præsten, da Valkendorf for nogen Tid siden havde tilbudt Præsten en Kapellan, hvilket Tilbud ikke var blevet modtaget. Præsten bad nu, om Sagen maatte blive udskudt, saa han selv kunde opsøge Valkendorf og udvirke Tilgivelse; men han fik Afslag, og blev derpaa dømt til at have sit Kald forbrudt.

Dommen vakte Opsigt paa Egnen, og baade Valkendorfs Skriver og Herredsprovsten har bagefter været ængstelige for, hvad Valkendorf vilde sige til den, især da han blot havde udbedt sig en Undersøgelse af, hvorvidt Præsten havde forbrudt sig mod Ordinansen. Valkendorf havde i denne Sag vist sig som den retfærdige, den, der ikke vilde skjule, hvad der blev begaaet af Urigtighed, men vilde undgaa ethvert Skær af Vilkaarlighed. Jørgen Jespersen var blevet Præst i Svindinge, da det blev et selvstændigt Sogn; i 1589 blev han skildret som en rig Mand; han havde „en godt bygget Gaard og skøn Avl“, og Bispen, der paa en Visitats har givet denne Skildring, tilføjer: „Han maa takke Gud og Kristoffer Valkendorf; han tiender ham hver 20. Kærv af Glorup Gaard og gør ham andre større Velgerninger. Anno 1588 fik han 11 Læs Korn (Anno 89 10 Læs) af Gaardens Avl; hver Offerdag 1 Dlr. af ham, 1 Dlr. af Jomfru Anne (Valkendorfs Søster), dog de er ikke til Stede, og Degnen af hver 1 Mk.“⁴⁸⁾ I hvilken Grad Valkendorf har været Præsten venligsindet, forstaar man, naar man erindrer, at Glorup Hovedgaard var aldeles tiendefri.

Jørgen Jespersens Efterfølger hed Magister Simon; han døde allerede 1593, og derefter kaldte Valkendorf Bendix Hansen til Præst i Svindinge. 1595 visiterede Bispen og skrev ved denne Lejlighed i sin Visitatsbog: „Alt i Orden. Var ni Børn født i Skørlevned dette Aar“! Den 23. Februar 1598 brændte Præstegaarden, og der blev hos alle Præsterne i Stiftet indsamlet „Brandstød“ til Bendix Hansen.⁴⁹⁾

I 1596 bestemte Valkendorf, at der foreløbig skulde ske en

Ændring af Ceremonierne i hans Kirke — Bispem siger, at det var uden hans Billigelse — saaledes, at uægte Børn skulde døbes paa samme Tid som de ægte, at Børneoffer skulde afskaffes, og at Barselkvinder ikke skulde ledes ind i Kirken, ej heller ofre, men sende Ofret til Præsten i hans Hjem eller paa anden Maade; ingen utugtige skulde staa aabenbar Skrifte. Disse Skikke var efter Valkendorfs Mening ikke stridende mod Kirkeordinansen, hvad en Forespørgsel fra ham til Bispem viser; for det sidste Punkts Vedkommende havde han dog Uret. Det skyldtes sikkert en nidkær Vilje til overalt at handle efter Reformationens Grundsætninger, naar Valkendorf et Par Gange mod Bispens Vilje lod foretage Forandringer i Kirkerne i Odense; i 1595 i St. Hans Kirke lod han nogle Knæfaldsskamler borttage; det var et nymodens Paafund, og Valkendorf var en konservativ Mand, der holdt over de gamle Skikke, naar man begyndte at afvige fra dem. I 1599 lod han i St. Hans og Graabrødre Kirke Døbefontene flytte fra deres nye Plads i Koret ned paa deres gamle Plads i Kirkene venstre Side; det samme skete i Allerup Kirke i 1600.⁵⁰⁾

I Slutningen af December 1597 bad Valkendorf Fyns Biskop om at hjælpe en Hr. Niels Kræmmer til at faa et Kald. Vi har forøvrigt en Udtalelse, der viser hvilke Egenskaber, Valkendorf satte Pris paa hos Præsterne, nemlig i et Brev, der vistnok er fra April-Maj 1600 og drejer sig om Frørup Kirke: „Min Tjener har sagt mig paa Eders (d. v. s. Bispens) Vegne om en god Karl til en Kapellan, som I vilde fly mig, hvorfor jeg Eder venligen betakker, og vil og videre tale med Eder herom, naar Gud vil, jeg kommer hid til Landet igen; thi jeg vilde gerne have en smuk lærd Person, som vidste, hvis ham burde at sige paa Prædikestolen, og vidste at forsvare sin Prædiken og Lærdom af Skriften hos sine Medbrødre og andet Godtfolk og derhos var from og stille med god Omgængelse og ikke var en Dranker“.⁵¹⁾

Som i alle andre Forhold, Valkendorf havde med at gøre, var det ogsaa ved Præsteudnævnelser hans Vilje, at alt skulde gaa lovligt til, og han gik kraftigt frem, hvor han ikke mente, at Loven var sket Fyldest. I Maj 1588 blev Præsten i Skambys Søn udnævnt af Sognemændene og Herredsprovsten til at være Præst i Sognet, naar hans Fader engang døde; i 1596 fik Valkendorf Nys

derom og lod Bispen stævne Præstesønnen, der nu var Kapellan i Skamby, til at møde i Odense Konsistoriehus; Valkendorf mente, at hans Kaldsbrev ikke var „lovlig gjort efter Ordinansen, som det bør“, og derfor ugyldigt, og at Faderen havde forbrudt sit Embede ved at være medvirkende ved at lade en endnu levende Præst — ham selv — faa udnævnt en Efterfølger.⁵²⁾ Efter Valkendorfs Stilling i denne Sag at dømme havde Præsten i Gislevs Søn sikkert ikke opnaaet noget, da han i Efteraaret 1570 havde henvendt sig til Valkendorf for at faa Faderens Embede mod Bispens Vilje.⁵³⁾

Et Par Sager, Valkendorf fik til Behandling som Rigshofmester, kaster paa sin Vis ogsaa Lys over ham selv. I Begyndelsen af November 1600 underrettede Magister Niels Glad (Lætus), Præst ved Frue Kirke i Odense sin Lensmand om, at han var kommet til at begaa en Fejl ved Nadverens Uddeling, og han bad Lensmanden gaa i Forbøn for ham hos Hofmester Kristoffer Valkendorf. Godt en Maaned senere maatte Valkendorf og Kristian Friis imidlertid meddele, at de var gaaet i Forbøn for Niels Glad, men at Kongen vilde have Dom i Sagen. En Provsteret dømte derpaa Præsten til at betale 100 Mark Dansk til fattige Skolebørn i Odense og til at bede Menigheden om Forladelse.⁵⁴⁾

Her havde Valkendorf haft menneskelig Forstaaelse nok til at se bort fra en hændelig Fejltagelse. Derimod viser det følgende en vis Tilbøjelighed hos ham til at vælte Afgørelsen af den Slags Sager over paa andre Myndigheder, idet han gav lidt spidsfindige Svar, naar han blev spurgt til Raads.

I Slutningen af Maj 1599 skrev Borgmestre og Raad i Assens til Valkendorf om en Sag, som synes at have ligget Byens Borgere stærkt paa Hjærte. En ung Person, som tjente i Assens Skole havde for nogle Aar siden faaet et Barn med en Pige, hvorefter de blev trolovede. Senere drog han til København for at studere og blev derefter af Bispen kaldet til Hører i Assens; i denne Latinskolens Tjeneste havde han nu paa tredje Aar forholdt sig flittigt og vindskibeligt med Undervisning af Godtfolks Børn. Nu ventede hans trolovede atter et Barns Fødsel, hvorfor de gerne vilde gifte sig; men Bispen havde nægtet at give sin Bevilling dertil, medmindre Høreren forlod Skolegerningen. Tre Raadmænd og en Borgmester rejste til Bispen for at faa Lov til at beholde Høreren, men blev

henvist til Valkendorf. Da den unge Hører havde været flittig, og en Skiften Lærer var til Skade for Børnenes Læsning, bad de Valkendorf give Høreren Lov til at blive ved Skolen et Aar eller mere og til at gifte sig, eventuelt saaledes at hans Kone bosatte sig i Odense.⁵⁵⁾

Den 2. Juni sendte Valkendorf denne Skrivelse til Bispem med den Bemærkning, at skønt Bispem havde haft god Grund til at afsætte Høreren, bad Righshofmesteren ham dog — „om I kunde gøre det med god Lempe“ — lade Læreren blive endnu et Aar eller mere, hvis der ellers ikke var noget at bemærke ved Borgmestre og Raads Skrivelse, og saafremt Høreren var saa flittig, som han burde være. I sin Svarskrivelse maa Bispem paa en noget ironisk Maade have ytret, at Valkendorf havde bevilget Peder Hører i Assens at blive i sin Tjeneste; thi den 26. Juni sendte Righshofmesteren Bispem et Brev med Næb og Kløer. Naar Bispem kunde udtale sig, som han havde gjort, „saa har I ikke forstaaet min Skrivelse ret“. „Min Skrivelse formelder ikke anderledes: dersom det kunde ske med god Lempe, at han kunde have bleven der nogen Tid“. Da Valkendorf af Bispens Skrivelse mærkede, at Høreren havde været ulydig mod hans Befaling, saa havde Bispem jo haft Aarsag nok til at dømme ham fra Embedet. Sluttelig bad Valkendorf „venligen, at en anden Dag, naar jeg skriver Eder til, at I da vil agte min Skrivelse efter Bogstaven“.⁵⁶⁾

En „Guds Ords Tjener“ i Svendborg, Peder Bertelsen, sendte den 22. Maj 1599 Kristoffer Valkendorf et Takkebrev, der ogsaa vidner om hans Gavmildhed over for Præstestanden: „Gunstige Hr. Hofmester, den evige, gode og barmhjertige Gud være Eders Løn til evig Tid for Eders beviste Velgerning og hæderlige Skænk, som Eders Ædelhed og Fromhed nu tvende Gange har mig fattige Mand, Guds og Eders Tjener underdanigst med foræret og sendt ved Eders Tjener Niels Hansen, den hæderlige Klæde til tvende Præstekjortler, Damask og Silke og den Sølvske, for hvilket jeg kan ikke takke Eders Strenghed og Fromhed, som det sig burde, og jeg vel skulde; men Gud skal vide og kende Hjertelaget, og vil jeg altid af Hjertet have Eder udi min Bøn til Gud i Himlen, som er rig og mægtig; han skal være Eders Betaler, spare og bevare Eders Højhed med et længevarende, sundt og karsk Liv“. Peder

Bertelsen havde ogsaa andres Tak at fremføre: „Desligeste lader min Fader, Hr. Jørgen, Eders Ædelhed ogsaa betakke storligen af Hjærtet for den Foræring, Eders Fromhed begavede hans Søn, Hr. Jacob, med, og nu med denne Gave, som Niels Hansen ham førte og for alle beviste Velgerninger. Bedendes ydmygeligen for Guds Skyld, at Eders Strenghed ikke vilde mig fattige Mand fortænke, at jeg turde saa skrive Eders Fromhed til“. ⁵⁷⁾ — — —

Kristoffer Valkendorf levede paa en Tid, hvor danske Adelsmænd lagde megen Vægt paa Kundskab og Dannelse. Efter hvad der her er meddelt, er der kun ringe Sandsynlighed for, at han — en af Landets ypperste Adelsmænd, som gennem et langt Liv i Statens Tjeneste naaede at beklæde flere af Rigets vigtigste Embeder — skulde have været en ulærd og dermed efter Samtidens Opfattelse udannet Mand. Anders Sørensen Vedels Udtalelser, Venusins latinske Vers, den Samling latinske Skrifter, Valkendorf skænkede sit Kollegium, og adskilligt andet peger i modsat Retning.

Ellevte Afsnit:

VALKENDORFS DØD

I Begyndelsen af Aaret 1601 blev Valkendorf syg.

Han var nu en Mand paa over 75 Aar. Om Aarsagerne til, at han naaede saa højt op i Aarene, kan man kun gætte; travl Virksomhed forbundet med Maadehold i Livsførelse har vel været medvirkende.

Men nu havde hans Helbred dog svigtet. Den 15. Januar sendte Enkedronningen ham et Brev — paa Tysk — hvori man ser et nyt Vidnesbyrd om det gode Forhold mellem hende og den gamle Rigshofmester.

„Da det er blevet berettet for Os, at I er faldet i Sygdom, har Vi — for den Godvilligheds Skyld, I altid har vist Os — ikke villet undlade at besøge Eder med denne Vor gunstige Skrivelse og at erklære for Eder den Medlidenhed, Vi har med Eder for Eders Svagheds Skyld. Hvis Vi nu maatte erfare, at I — saaledes som Vi vil haabe til den Almægtige — havde overvundet denne Sygdom, vilde saadant være Os rigtig kært at høre“, hedder det i dette Brev. Hvis Dronningen kunde være til Stede hos Valkendorf og vidste noget Raad for hans Sygdom, saa skulde han faa at mærke, at hun mente ham det godt; han vilde gøre hende en Glæde ved saa hurtigt som muligt at skrive hende til om sin nuværende Helbredstilstand.¹⁾

Inden dette Brev, som Dronningen skrev i Cismar, naaede til Valkendorf i København, var han død. Lørdag den 17. Januar 1601 blev Rigshofmesterens sidste Levedag. Søndag den 1. Februar blev han ført til sit sidste Hvilested i Frue Kirke, og i Følget befandt Kongen og hans Brødre sig. Ved Højtideligheden i Kirken sang

Peblingene fra Vor Frue Skole; men hvem der holdt Ligprædikenen, ved vi desværre ikke.²⁾

Valkendorf blev jordet i Kirkens Højkor, ved Siden af Mogens Gyldenstjerne, i en muret Grav. Over Graven havde han ladet sætte et prægtigt Epitafium af blaa Alabast; foruden hans Vaaben bar det en latinsk Inskription i støbt Messing:*)

D. S.

Christophorus Walkendorphius
de Glorup

Humanæ Conditionis Memor

Hoc sibi Monumentum vivens fieri curavit,
Qvi tribus Regibus Christiano III, Friderico II
Christiano IV ob singularem industriam
Et in rebus administrandis sedulitatem
summam carus

Qvod favorem laboribus respondisse senserit
Numinis Benignitati attribuit
Idqve in votis habuit

Vices fortunæ variæ interdum graves ferendo superantur
Aulæqve Magister factus, Oeconomiam ad Regis votum
ita reparavit

Ut sui desiderium benemeritis relinqueret
Morbo tandem gravi, solutis vitæ vinculis

Jugi suspirio a qvo hauserat

Deo optim. Max. spiritum commendavit

Luxere Musarum Alumni

Patronum beneficum & faventem

Moritur Havn. 1601. Jan. 17.

*) Paa Dansk: „Kristoffer Valkendorf til Glorup, ihukommende de menneskelige Vilkaar, lod i levende Live dette Mindesmærke forfærdige for sig. Han var afholdt af tre Konger, Kristian III, Frederik II og Kristian IV, paa Grund af sin sjældne Flid og store Iver i Ledelsen af de offentlige Anliggender. At han mærkede, Kongernes Velvilje svarede til hans Anstrengelser, tillagde han den guddommelige Velsignelse, og det havde han stadig i Tankerne. Den vekslende Skæbnes undertiden tunge Omskiftelser overvindes ved Taalmodighed, og da han var blevet Rigshofmester, bragte han efter Kongens Ønske atter Finansvæsenet i en saadan Orden, at han gjorde sig velfortjent og blev savnet ved sin Bortgang. Da endelig Livets Baand i en farlig

Dette Gravmæle blev ødelagt ved Ildebranden 1728. Paa selve Gravstenen over Valkendorfs Grav læstes:**)

CHRISTOPHORI WALKENDORPHII
de Glorup, qvondam Aulæ Magistri Exsuvia
Revelationem filiorum Dei spe viva hic
expectant. Obdormivit in Domino Havniæ
Anno 1601 Jan. 17.³⁾

Samtiden mindedes Valkendorf som Velgøreren og den vel-tjente Statsmand. Under Rektor magnificus Anders Kristensens Navn udsendte Universitetet et Klageskrift over Rigshofmesterens Død, og da Sivert Grubbe, øverste Sekretær i Danske Kancelli, betroede sin Dagbog Efterretningen om Valkendorf Dødsfald, føjede han til: „Han var Kongen og Riget en saare nyttig Mand, og ligesom han havde levet vel og berømmeligt, saaledes svarede ogsaa hans Endeligt til hans Liv“; desuden noterede han, at han efter Rigshofmesterens Død fik Jungshoved i Forlening, skønt Kansleren vilde have, at han skulde have søgt Tryggevælde Len. Valkendorf mindedes ogsaa som den godgørende Mand; det siges, at han havde været Enkernes Trøst og Forsvar, en Fader for de fader- og moderløse, en Hjælp for de betrængte, og han havde stillet mangt et fattigt Menneskes Hunger og Tørst og lettet Fæsternes Byrder, naar Høsten slog fejl.⁴⁾

Billedet af Valkendorf som den dygtige Statsmand blev staaende for Eftertiden. I Slanges Kristian IV's Historie, der er skrevet godt 125 Aar efter Valkendorfs Død, hedder det: „Den salig Mands Berømmelse bliver, den Dag i Dag er, af Efterkommere meget ihukommet, som han ogsaa udi Sandhed vel havde fortjent“. Og i den første Valkendorfsbiografi, Rothes fra 1754, udtales, at den „gamle Hofmester og Rigsraad havde været et ret Eksempel og

Sygdom var blevet løst ved Aandedrætsbesværligheder i Struben, anbefalede han sin Aand til den store og gode Gud, af hvem han havde modtaget den. Musernes Fostersønner sørgede over deres gavmilde og velvillige Beskytter. Han dør i København den 17. Januar 1601“.

**) Paa Dansk: „De jordiske Levninger af Kristoffer Valkendorf til Glorup, for-dum Rigshofmester, venter her med Guds Børns levende Haab Herrens Genkomst. Han hensov i Herren i København den 17. Januar 1601“.

Mønster paa en duelig og for Riget tjenlig brav Mand". I den næste Levnedsskildring, C. E. Sechers fra 1869, siges, at „hans lange Virksomhed i de højeste Embedsstillinger udmærkede sig ved varm Fædrelandskærlighed og sjælden Dygtighed, og hans private Liv ved uskrømtet Gudsfrygt og stor Godgørenhed".⁵⁾

Senere Tider har mindedes Valkendorf. Hovedstaden opkaldte i 1881 efter ham en Gade, tidligere Store og Lille Helliggejststræde.⁶⁾ Hans Billede findes paa en af Hovedtrapperne i Københavns ny Raadhus. Paa eet Punkt finder man dog en Urimelighed: „Paa Jægerspris satte man i sin Tid en Mindestøtte for Sørøveren Mogens Hejnesen; men Kristoffer Valkendorfs Æresstøtte findes hverken der eller i Hovedstaden, der dog skylder ham saa meget".⁷⁾

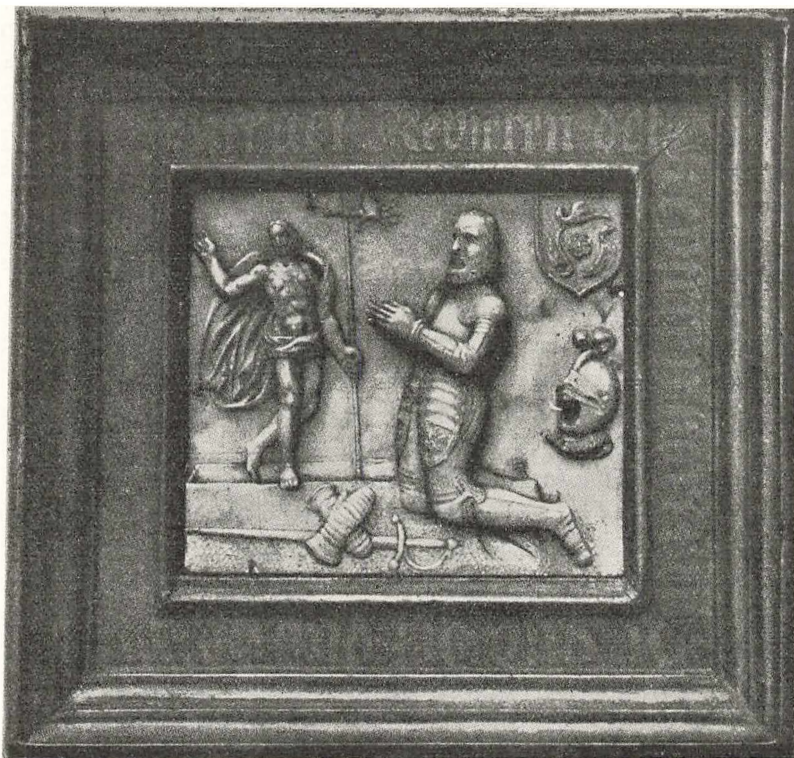
Valkendorf var ikke gift og efterlod sig ingen Efterkommere. Hans Gods gik i Arv til Slægten, først og fremmest til Brodersønnen Henning. Men Valkendorferne fik senere ublide Kaar i Danmark; de kom i økonomiske Vanskeligheder. Glorup gik i 1661 ud af deres Hænder paa Grund af Gæld. Patronatet til Kollegiet blev frataget Slægten i 1708. Et ynkeligt Tiggeri om Understøttelse af Kollegiets Midler blev den sidste Fase i Valkendorfernes Forhold til Danmark. Rothe fortalte i 1754, at der endnu fandtes „Levninger af denne Slægt, men i usle og forarmede Omstændigheder. Jeg haver selv talt med nogle af dem, hvoriblandt et gammelt, ugift Fruentimmer er i Sjæleboderne paa Mønten, som nyder dér sit Livs Ophold. En anden haver været som Tjenestepige i Brød hos Højesteretsadvokat Hr. Lowsen".⁸⁾

I Danmark er Valkendorfs Slægt uddød, men en skaansk Gren af Familien har endnu Efterkommere i Sverige; blandt dem findes Folk, som er meget jævne Mennesker, „Skogvakter", Bønder og (før de svenske Hærreformer) Soldater.⁹⁾

Da Valkendorf som en ung uprøvet Mand af Regeringen blev sendt til den udsatte Post i Bergen, havde han deroppe vist sig som den kraftige Haandhæver af Statens Rettigheder, skarp, klar i sine Dispositioner, i Stand til at skære gennem alle Omsvøb ind til en Sags Kærne, men dog for klog til nogensinde at overskride sin Competence. Han kunde til Tider i sin Fremgangsmaade være noget hensynsløs, naar noget lagde sig i Vejen for hans Anstrengelser

for at skaffe ordnede Tilstande, og han var ikke bange for selv at vove Livet, naar han mente, han havde Retten paa sin Side.

Paa Øsel havde han ligeledes vist sig som den kraftige Repræsentant for den danske Statsmagt, i Besiddelse af Mod og Konduite,

Kristoffer Valkendorffs Relief i Nordiska Museet, Stockholm. (Efter „Fataburen“).
Relieffet, der er $16,2 \times 14,5$ cm, er af Alabast og indfattet i en svær Egetræsramme
med forgyldt Indskrift: „Giffuer Keyseren, det Keyseren hører til oc gud det gud
hørres til: MATH: XXII:“, Valkendorffs Valgsprog,
som ogsaa findes paa Stenen fra 1599.

stadig omhyggelig paa Post over for de andre Interesser, der vilde gøre sig gældende. Naar den danske Regering senere agtede at anvende ham til vanskelige Forhandlinger med Russerne, maa det have været, fordi han har været betragtet som den mest sagkyndige i Forholdene paa den anden Side af Østersøen, men ogsaa, fordi

man har næret Tillid til diplomatiske Evner hos ham. Paa Gulland udnyttede Regeringen hans Evne til med fast Haand at bringe Orden i de noget kaotiske Forhold.

Naar Regeringen derefter drog ham ind i Centralstyrelsen ved at gøre ham til Rentemester, skyldtes det, at man her vilde kunne udnytte hans enestaaende Arbejdskraft, hans store Ordenssans, hans Lyst til at sætte i System og den finansielle Dygtighed, han ogsaa lagde for Dagen i sit heldige Arbejde med hans egne Godser og Formuer. Han maa have været et enestaaende organisatorisk Talent for ikke at gaa til Bunds i den Vrimmel af Hverv, Rentemesterembedet bragte ham.

For Udenrigspolitikken mistede han ikke Interessen; skønt han blev en stærkt optaget Mand i Finansstyrelsen, holdt han sig stadig velunderrettet om Danmarks Forhold til Udlandet og har ved sin personlige Tilknytning til Regeringens øvrige Medlemmer haft en Indflydelse derpaa, som sikkert ikke har været ringe.

Imidlertid ændres Billedet af Valkendorf. Den unge kraftige, hensynsløse Valkendorf, Skruphøvlen fra Rigets Udkanter, er blevet til den med talløse Pligter overlæssede Finansminister, der i den Grad gaar op i og er blevet optaget af Statens Anliggender, saa han næsten ophører at være Privatmenneske. Kvinder synes ikke at have interesseret ham, og heri og i et sjældent Maadehold i Livsførsel mødes han med andre af Statens ledende Mænd; ligesom Kansler Niels Kaas viede han sit Liv til Statstjenesten i en saadan Grad, at man uden Overdrivelse kan tale om Opofrelse.

Han mistede dog ikke alle Privatinteresser. Hans Slægtsfølelse synes at have været meget levende, og som Tidens andre Adelsmænd havde han en meget stærk Godsejerfølelse, der undertiden kunde vise sig i en ligefrem rethaverisk Stivnakkethed, naar nogen traadte hans private Rettigheder for nær. Hans store Interesse for Videnskaben holdt sig ogsaa levende og har vel sammen med hans alvorlige Religiøsitet givet ham Værdier, der for ham har været Erstatning for, hvad han paa anden Maade gik Glip af.

Til det sidste var han den travlt optagne Embedsmand med Hverv til op over begge Øren; Sygdommen og Døden kom og overraskede ham midt i hans Arbejde og gjorde Ende paa et Liv, fuldt af Begivenheder, Opgaver og ikke mindst Resultater.

BEGIVENHEDER I KRISTOFFER VALKENDORFS LIV

- 1525, August: Valkendorfs Fødsel.
1535, 28. September: Valkendorfs Fader dør.
1553—1556: Valkendorf er Kongens Sekretær.
1556, Marts—Marts 1560: Valkendorf er Lensmand i Bergen.
1561, April: Valkendorf beordres til Livland.
1561, August—September: Valkendorf i Moskva.
1562, 27. Februar: Valkendorfs Moder dør.
1563, Beg.: Valkendorf underhandler i Reval.
1563, Oktober: Valkendorf bliver Statholder i Livland.
1565, Sommer: Valkendorf besøger Danmark.
1567, Sommer: Valkendorf trækkes ud af den livlandske Politik.
1568, Februar—September: Valkendorf er i Norge som kongelig Kommissær.
1569, April—Maj 1570: Valkendorf er Lensmand paa Island.
1571, August—Juli 1573: Valkendorf er Lensmand paa Gulland.
1573, Sommer—Marts 1574: Valkendorf er Lensmand paa Roskildegaard.
1574, 1. Januar: Valkendorf bliver Rentemester.
1577: Svindinges nye Kirke fuldføres.
1581, Januar: Valkendorf forliger Københavns Magistrat og Borgere.
1582: Valkendorfs Gave til Vor Frue Skole i København.
1588, Marts: Valkendorf erhverver Hvidekloster.
1588, 15. April: Valkendorf bliver Regeringsraad.
1588, August: Hvidekloster bliver Studenterbolig.
1589, 1. Juli: Valkendorf ophører med at være Rentemester.
1589, August—Maj 1592: Valkendorf er Lensmand paa Vordingborg Slot.
1590, August: Herredagen i Kolding.
1592, Maj—Juli 1595: Valkendorf er Lensmand paa Helsingborg Slot.
1595, Juli—Maj 1597: Valkendorf er Lensmand paa Odensegaard.
1595, 16. Juli: Valkendorfs Kollegium faar Fundats.
1596, Maj: Valkendorfs Gave til Nyborg Latinskole.
1596, Juni: Valkendorf bliver Rigshofmester.
1599: Indskriften om Valkendorfs Godssamling og Glorups Bygning.
1601, 17. Januar: Valkendorfs Død.
1601, 1. Februar: Valkendorf begravet i Frue Kirkes Kor.

HENVISNINGER

Ud over de sædvanligt brugte Forkortelser er i det følgende anvendt:

- Lifland A I 2* = Breve fra Hertug Magnus til Frederik II og enkelte andre 1559—1578 (RA).
Lifland A II 8 = Akter vedr. det politiske Forhold til Lifland 1563—1565 (RA).
Lifland A II 9 = Akter vedr. det politiske Forhold til Lifland 1566—1571 (RA).
VPA = Kristoffer Valkendorfs Privatarkiv (RA).
Rothe: Valkendorf = Casper Peter Rothe: Cristoffer Walckendorff til Glorup. Kbh. 1754.
Secher: Valkendorf = C. E. Secher: Christoffer Valkendorf (i Dansk Folkekalender 1869, 24—43).
H. T. = Dansk historisk Tidsskrift.

Første Afsnit:

SLÆGT OG UNGDOMSAAR

- 1) Rothe: Valkendorf, 3. — H. F. Rørdam i Bricka: Dansk biografisk Lexikon XVIII, 209. —
- 2) H. F. Rørdam: Historiske Studier IV, 411. —
- 3) Optegnelser i Klevenfeldts Samlinger (RA); jfr. Danmarks Adels Aarbog XLV, 129 flg., hvorpaa den følgende Redegørelse for Slægtens ældste Historie bygger. —
- 4) Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelsleksikon, 303. — Thisets Saml., 1. Afd., 16 (RA). —
- 5) Repert. dipl. regn. dan. mediæv. II, Nr. 3041 og Nr. 3239 (Regesta 1. R., Nr. 2724). — Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelsleksikon, 303. —
- 6) I Følge Oplysninger fra Stednavneudvalgets Kontor. —
- 7) Danmarks Adels Aarbog XLV, 129 flg. og Bricka: Dansk biografisk Lexikon XVIII, 216—223. —
- 8) Hist. Tidsskr. 4. R., III, 471. — Saml. t. Fyens Hist. og Top. VI, 170—207. — Danske Mag. 3. R., V, 55. — Pontoppidan: Marmora Danica I, 237. — Danmarks Adels Aarbog XLV, 133 flg. —
- 9) Ny kirkehist. Saml. V, 515. —
- 10) Danmarks Adels Aarbog XLV, 134 flg. —
- 11) Datoen 1. September 1525 findes i de fleste senere Biografier og Fremstillin-

- ger, senest i Danmarks Adels Aarvog, samt i Thisets Saml., 1. Afd., 16 (RA), den hidrører fra Klevenfeldts Stamtavler og er ikke historisk afhjemlet. —
- 12) Ejler Brockenhus' Antegnelser v. Joh. Grundtvig i Saml. t. Fyens Hist. og Top. VI, 302. —
 - 13) Sandsynligst er det, at Datoen 1. September skyldes Fejllæsning af et latinsk Forlæg, hvor Dagene sidst i August vilde være skrevet: cal. sept. —
 - 14) N. Slange: Kristian IV's Historie, 83 og 173 flg. —
 - 15) Rothe: Valkendorf, 4 flg. —
 - 16) Wegener: Anders Sørensen Vedel, 87. — Kristoffer Valkendorfs Optegnelser i Norske Mag. I, 596. — Anders Sørensen Vedels Dedikation til Valkendorf den 12. August 1571 i hans Udgave af Hr. Mikkels: Vita hominis. —
 - 17) Anders Sørensen Vedel: Via Vitæ, 36. —
 - 18) Troels-Lund: Mogens Hejnesøn, 10. —
 - 19) Oplysningen i Secher: Valkendorf, at Valkendorf har været Sekretær i 1551, har det været mig umuligt at opspore Kilden til; den gaar igen i alle de senere Fremstillinger; en Gennemgang af Rentemesterregnskabet 1551 (RA) har vist sig resultatløs. Sechers Oplysning kan muligvis bero paa en Fejllæsning af Aarstallet i det nedenfor omtalte Brev af 1553 i Valkendorfs Privatarkiv; thi det kan ses af andre Oplysninger, at Secher har anvendt Privatarkivets utrykte Materiale. — Brev af 18/12 1553 i VPA. — Norske Rigsregistrarer I, 173 (Brev af 22/2 1554). —
 - 20) Brev af 5/11 1551 i Kanc. B., af 13/11 1551 og 11/3 1555 i Aktst., udg. af Fyens litt. Selsk., 2. Saml., 166 ff. — Om Brevene angaaende Glorup henvises til Kapitlet om Kristoffer Valkendorf som Godsejer. — Skøde af 10/9 1554 i Kronens Skøder I, 46. — Thisets Saml., 3. Afd., 21 (RA). — C. T. Engelse-toft: Brockenhuserne, H. T. 4. R., V, 135. — A. Heise: Bidrag til Familien Rosenkrantz' Hist., Pers. T. 2. R., VI, 61. — Dipl. Norv. XV, 769. —

Andet Afsnit:

LENSMAND PAA BERGENHUS

- 1) Bryggens Historie og Kristoffer Valkendorfs Forhold til Tyskerne er behandlet i Yngvar Nielsen: Bergen, 1877. —
- 2) Norske Rigsregistrarer I, 195. —
- 3) smst. I, 284; de underliggende Forleninger var: Lysekloster, Søndfjord Len, Søndhordeland, Ryfylke Len, Sogn, Jæderen, Dalerne, Helgeland, Tromsø og Nordhordeland. — Smst. I, 212—214, 221 og 273. —
- 4) Absalon Pedersen: Bergens Kapitelsbog (i Norske Mag. I, 186 og i Suhms Saml. I, 2. H., 91 f.). —
- 5) Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 555 f.). —
- 6) Norske Rigsregistrarer I, 213 (Brev af 17/1 1557). —
- 7) Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 556 f.). — Valkendorfs egne Optegnelser (smst. I, 595). —
- 8) H. Paus: Forordn. f. Norge, 323—326. — Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 557 f.). — Valkendorfs Optegnelser (smst. I, 596). — Skomagernes Erklæringer af 13/11 1557. —

- 9) Dipl. Norv. VI, 769. — Valkendorfs Optegnelser (i Norske Mag. I, 597). —
- 10) Valkendorfs Optegnelser (i Norske Mag. I, 595). —
- 11) Bergens Kapitelsbog (i Norske Mag. I, 187 og i Suhms Saml. I, 2. H., 91 f.). — Dipl. Norv. XVI, 821 ff. — Norske Rigsregistrarer I, 233. —
- 12) Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 558). — Bergens Kapitelsbog (i Norske Mag. I, 187 og i Suhms Saml. I, 2. H., 91 f.). —
- 13) Norske Rigsregistrarer I, 239. —
- 14) Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 559). —
- 15) Valkendorfs Optegnelser (i Norske Mag. I, 596). —
- 16) Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 560). — H. Paus: Forordn. f. Norge, 326 f. — Udtog i Norske Mag. I, 588. —
- 17) Brev af 29/4 1558 fra Kristoffer Valkendorf i Mogens Gyldenstjernes Privatarkiv (RA), modtaget af Mogens Gyldenstjerne 18/5 1558. — Dipl. Norv. II, 867 f. —
- 18) H. Paus: Forordn. f. Norge, 331 ff. — Norske Mag. I, 588 ff. og 592 f. — Valkendorfs Optegnelser (i Norske Mag. I, 602 f.). — Dommen er af 6/5 1558 og yderligere stadfæstet 4/8 s. A. —
- 19) Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 560 f.). — Brev af 12/6 1558 fra Kristoffer Valkendorf i Mogens Gyldenstjernes Privatarkiv (RA). —
- 20) Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 561 f.). — Norske Mag. I, 590 ff. — Valkendorfs Optegnelser (i Norske Mag. I, 603). — Præsternes Forpligtelse er af 23/7 1558. —
- 21) Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 562). —
- 22) Norske Rigsregistrarer I, 244. —
- 23) Brev af 12/6 1558 fra Kristoffer Valkendorf i Mogens Gyldenstjernes Privatarkiv (RA). —
- 24) Norske Rigsregistrarer I, 248. — Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 560). —
- 25) H. Paus: Forordn. f. Norge, 330 f. — Krag og Stephanius: Kristian III's Hist. 2. Del, 538 f. og Suppl., 167 f. — Naar Brevet i Regesta 1. R., Nr. 1606 og i Krag og Stephanius: Kristian III's Hist., Suppl., 167 siges at være til Erik Rosenkrantz, er dette urigtigt; Brevet selv angiver som Adressat blot Befalingsmanden paa Bergenhus. —
- 26) Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 562). — Bergens Kapitelsbog (i Norske Mag. I, 187 og i Suhms Saml. I, 2. H., 91 f.). —
- 27) Norske Rigsregistrarer I, 253 ff. — H. Paus: Forordn. f. Norge, 338 f. —
- 28) Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 562 f.). — Dipl. Norv. V, 847 f. — Haandværkernes Brev er dateret 11/2 1559. —
- 29) Dipl. Norv. II, 867 f. — Brev af 29/4 1558 fra Kristoffer Valkendorf i Mogens Gyldenstjernes Privatarkiv (RA). —
- 30) Valkendorfs Optegnelser (i Norske Mag. I, 597). —
- 31) Norske Mag. I, 593 f. — Forliget er af 22/7 1559. —
- 32) Valkendorfs Optegnelser (i Norske Mag. I, 599 f. og 602). — H. Paus: Forordn. f. Norge, 334—36. —
- 33) Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 563). —
- 34) Norske Mag. I, 593. — Valkendorfs Optegnelser (i Norske Mag. I, 598). —
- 35) Brev af 25/2 1559 fra Kristoffer Valkendorf i Mogens Gyldenstjernes Privatarkiv (RA). —
- 36) Norske Rigsregistrarer I, 260 f. og 264 f. —
- 37) A. Heise: Familien Rosenkrantz i 16. Aarh. (i H. T. 5. R. VI, 85). — A.

- Heise i Bricka XIV, 205. — Norske Mag. I, 603. — Norske Rigsregistrarer I, 280 f. — Regesta 1. R., Nr. 1852. — L. Laursen: Traktater I, 639. —
- 38) Norske Rigsregistrarer I, 212, 215, 219 f. og 233. — Danske Mag. 4. R. V, 103, 113. — A. Ræstad: Kongens Strømme, 101 flg. — „Udskrift paa hvis Handel, som den engelske Mand sagde mig om Rusland“ (Norske Indlæg under 6/11 1557); Beretningen og Kopierne af Kontrakten er trykt med en Indledning af Oscar Alb. Johnsen i Christiania Videnskabs-Selskabs Forhandl. 1909, Nr. 3, 1—22. —
- 39) Dipl. Norv. XVI, 821 ff. —
- 40) Norske Rigsregistrarer I, 213. —
- 41) Missiver af 22/5 og 1/6 1556 og 7/5 1558 fra Kristian III i VPA; jfr. Norske Mag. I, 278 og Danske Mag. 1. R. VI, 355 f. og 2. R. I, 9. — H. Paus: Forordn. f. Norge, 322 f. — Dipl. Norv. I, 822 f. —
- 42) Brev af 2/4 1557 fra Dronning Dorothea i VPA. —
- 43) Norske Rigsregistrarer I, 213 ff., 220 f., 229, 235 f., 239, 244 f., 246, 253 ff., 259. — Breve af 18/9 1558 og 12/1 1559 i Kanc. B. —
- 44) Bergens Kapitelsbog (i Norske Mag. I, 186 f. og i Suhms Saml. I, 2. H., 91 f.). —
- 45) M. Mackeprang: Købstadstyrelsen i Danmark til 1619, 160. —
- 46) Norske Rigsregistrarer I, 228, 232. — Dipl. Norv. IV, 839 f. —
- 47) Norske Rigsregistrarer I, 249; jfr. smst. II, 216 f. (Brev af 7/5 1577). — Bergens Kapitelsbog (i Norske Mag. I, 187). — Norske Mag. I, 497 f. —
- 48) Absalon Pedersens Norges Beskrivelse (i Norske Mag. I, 124 og i Suhms Saml. I, 1. H., 87). — Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 562). — Norske Rigsregistrarer I, 343, 361, 363. — Bergens Kapitelsbog (i Norske Mag. I, 196 f.). —
- 49) Bergens Fundats (i Norske Mag. I, 522). —
- 50) Norske Rigsregistrarer I, 284 f. — A. Heise: Familien Rosenkrantz i 16. Aarhundrede (i H. T. 5. R. VI, 85 f.). — Bergens Kapitelsbog (i Norske Mag. I, 189). —
- 51) Norske Rigsregistrarer I, 290. — Forøvrigt synes det af et Brev af 17/2 1559 fra Rentemester Joachim Beck til Mogens Gyldenstjerne at fremgaa, at Valkendorf i Februar 1559 har sendt sin Foged til Danmark med Penge og Regnskab (Danske Mag. 3. R. III, 304). —
- 52) Slange: Kristian IV's Historie, 173. — Rothe: Valkendorf, 26 f. —

Tredie Afsnit:

VALKENDORF I LIVLAND

- 1) Danmarks Adels Aarvog XLV, 134 flg. — Om Herredagen i Odense og Valkendorfs Godsejervirksomhed se S. 34 og 202.
- 2) Brev af 25/12 1560 i Kanc. B. —
- 3) Kirkehist. Saml., 2. R. IV, 98. —
- 4) Brev af 3/4 1561 i Kanc. B. —
- 5) Møllerup: Danm.s Forh. t. Lifland, 115—146. —
- 6) Det danske Folks Historie IV, 57 flg. —

- 7) Brev af 14/1 1559 i Norske Rigsreg. I. 253. —
- 8) Aarsberetn. f. Geh.-arch. I, 173, 191 flg. og 208. —
- 9) Brev af 5/7 1561 fra Johann Zöge til Hertug Magnus i T. K. U. A.: Den hertug. Reg.'s Arkiv i Lifland 1560—1569 (RA). —
- 10) Aarsberetn. f. Geh.-arch. I, 117 flg. —
- 11) Arch. f. d. Gesch. Liv-, Est- u. Kurlands, N. F. XI, 216—222. —
- 12) Pontoppidan: Marmora Danica I, 237. —
- 13) Breve af 18/1 1563 fra Svante Sture til Hertug Magnus, af 25/1 1563 fra Wieks Kapitel, Raader og Stænder til Hertug Magnus og af 21/4 1563 fra Erik XIV til Hertug Magnus, alle i T. K. U. A.: Den hertug. Reg.'s Arkiv i Lifland 1560—1569 (RA). —
- 14) Breve af 14/10 1563 fra Frederik II til Friedrich Gross, af 16/10 1563 fra Frederik II til Hertug Magnus' Regenter, af 16/10 1563 fra Frederik II til Hertug Magnus og af 17/10 1563 fra Frederik II til Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff), alle i Ausländ. Reg. (RA). —
- 15) Laursen: Traktater II, 83—110. —
- 16) Breve af 16/10 1563 fra Frederik II til Hertug af Kurland, Gotthart Kettler, og af 17/10 1563 fra Frederik II til Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff), begge i Ausländ. Reg. (RA). —
- 17) Brev af 17/10 1563 fra Frederik II til Friedrich Gross i Ausländ. Reg. (RA). —
- 18) Overenskomst af 8/1 1564 mellem Valkendorf og Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff) og Relation af 14/3 til Frederik II fra Valkendorf og Friedrich Gross, begge i T. K. U. A.: Lifland A II 8. — Laursen: Traktater I, 611 flg., jfr. Møllerup: Danm.s Forh. t. Lifland. 160. —
- 19) Stilstand af 21/2 1564 mellem Valkendorf og Henrik Klason i T. K. U. A.: Lifland A II 8. —
- 20) Aarsberetn. f. Geh.-arch. I, 170—174. —
- 21) Brev af 25/6 1564 fra Frederik II til Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff) i Ausländ. Reg. (RA). —
- 22) Memorial af 7/1 1565 fra Hertug Magnus m. fl. til Enkedronning Dorothea i T. K. U. A.: Lifland A II 8. — Brev af 25/2 fra Enkedronningen til Frederik II i Aarsberetn. f. Geh.-arch. I, 191—192. —
- 23) Aarsberetn. f. Geh.-arch. I, 193—194. —
- 24) Brev af 11/1 1565 fra Valkendorf og Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff) til Hieronymus Thenner i T. K. U. A.: Lifland A II 8. —
- 25) Brev af 23/4 1565 fra Valkendorf til Mogens Gyldenstjerne i T. K. U. A.: Lifland A II 8. —
- 26) Breve af 24/4 og 4/5 1565 fra Valkendorf og Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff) til Frederik II i T. K. U. A.: Lifland A II 8. —
- 27) Breve af 5/6 og 19/6 1565 fra Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff) til Frederik II i T. K. U. A.: Lifland A II 8. — Breve til Valkendorf af 7/6 og 18/6 1565 fra Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff), af 8/6 1565 fra Reinold Zöge og af 18/6 fra Friedrich Gross, alle i T. K. U. A.: Det kgl. Statholderskabs Arkiv i Lifland 1565—1578 (RA). —
- 28) Brev af 20/6 1565 fra Frederik II til Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff) og „Auszug der Instruction, so Christoff Walckendurff aus dem Reich Denemarken in Liffland gebracht, belanget die Soneburg den 20 May Ao 66“, begge i T. K. U. A.: Det kgl. Statholderskabs Arkiv i Lifland 1565—1578 (RA). —
- 29) Brev af 25/6 1565 i Kanc. B. —

- 30) Brev af 2/3 1566 fra Valkendorf og Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff) til Hertug Magnus i T. K. U. A.: Den hertug. Reg.'s Arkiv i Lifland 1560—1569 (RA), og Brev af 11/3 1566 fra Valkendorf og Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff) til Frederik II i T. K. U. A.: Lifland A II 9. —
- 31) Brev af 12/3 1566 fra Valkendorf til Mogens Gyldenstjerne i T. K. U. A.: Lifland A II 9. —
- 32) Brev af 1/4 1566 fra Valkendorf og af 6/5 1566 fra Valkendorf og Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff) til Frederik II, begge i T. K. U. A.: Lifland A II 9. —
- 33) Rørdam: Monumenta, 1. R. II, 524 flg. —
- 34) Aarsberetn. f. Geh.-arch. I, 206—09. —
- 35) Det i Note 28) citerede „Auszug der Instruction“. —
- 36) Danske Mag., 1. R. III, 131 flg. — Brev af 6/7 1566 fra Hertug Magnus i VPA. — Schirren: Verz. livländ. Geschichtsquellen, 120. — Aarsberetn. f. Geh.-arch. III, 67. —
- 37) Brev af 7/8 1566 fra Valkendorf og Heinrich v. Lüdinghausen (Wulff) til Frederik II i T. K. U. A.: Lifland A II 9. — Danske Mag., 1. R. III, 132—33. — Aarsberetn. f. Geh.-arch. III, 17. —
- 38) Brev af 20/4 1567 i Kanc. B. — Indlæg i Brev af 16/3 1567 fra Hertug Magnus til Frederik II i T. K. U. A.: Lifland A I 2. —
- 39) Schiemann: Charakterköpfe u. Sittenbilder aus d. balt. Gesch. d. 16. Jahrh., 100. —

Fjerde Afsnit:

NORGE — ISLAND — GULLAND

- 1) Dipl. Norv. XV, 837. —
- 2) Absalon Pedersens Bergens Kapitelsbog i Norske Mag. I, 338, 349 og i Suhms Saml. I, 2. H., 102. — Norske Mag. I, 490. — Dipl. Norv. VII, 824. — Norske Rigsregistrarer I, 578. —
- 3) H. Paus: Forordn. f. Norge, 350—58. —
- 4) Norske Mag. I, 491—94. —
- 5) A. Heise: Familien Rosenkrantz i 16. Aarh., H. T. 5. R. VI, 139 f. — Norske Mag. I, 351 Anm. 2. —
- 6) Bergens Kapitelsbog i Norske Mag. I, 349. — H. Paus: Forordn. f. Norge, 358. —
- 7) Brev af 8/4 1568 (Kanc. B.). — Norske Rigsregistrarer I, 580 f. og 597. —
- 8) Dipl. Norv. XIII, 827. —
- 9) Norske Rigsregistrarer I, 596 f. og 599. —
- 10) Bergens Kapitelsbog i Norske Mag. I, 350 f. —
- 11) Dipl. Norv. XV, 839 f. — Norske Mag. I, 494 ff. — Norske Rigsregistrarer I, 597 f. —
- 12) Bergens Kapitelsbog i Norske Mag. I, 352 f. og i Suhms Saml. I, 2. H., 103. —
- 13) Brev af 22/2 1569 (Kanc. B.). — Norske Mag. I, 89.
- 14) Norske Rigsregistrarer I, 617. —
- 15) Brev af 30/4 1568 (Kanc. B.). —

- 16) Breve af 2/4 og 15/4 1569 (smst.). —
- 17) Brev af 27/4 1569 (smst.). —
- 18) Breve af 29/4 1569 (smst.). —
- 19) Safn til sögu Íslands II, 707—10. — *Annales Islandici* 1400—1800 I, 148—150. —
- 20) Akterne vedrørende denne paatænkte Sendefærd findes i T. K. U. A.: Lifland A II 9: Akter og Dokumenter vedr. d. polit. Forhold til Lifland 1566—1571 (RA), og i: T. K. U. A.: Rusland A II 12: Akter og Dokumenter vedr. d. polit. Forhold til Rusland 1493—1578 (RA). — Foruden de originale Udfærdigelser findes der Koncepter til de to Instrukser vedrørende Gesandternes Hverv i Rusland. —
- 21) Brev af 12/11 1569 (Kanc. B.). —
- 22) Brev af 5/5 1570 (smst.). —
- 23) Brev af 13/5 1574 (smst.). —
- 24) Kirkehist. S. 4. R. II, 463 og 467. —
- 25) Brev af 26/9 1572 (Kanc. B.). —
- 26) Breve af 21/8 1571 (smst.). —
- 27) Breve af 22/8 1571 (smst.). —
- 28) Breve af 23/8 1571 (smst.). —
- 29) Strelow: *Guthilandiska Chronica* 1633, 279. —
- 30) Brev af 24/10 1571 (Kanc. B.). —
- 31) *Danske Mag.* 3. R. III, 176. Originalen findes i Konsistoriets Arkiv. — Jfr. Wallins Mening i *Gothländska Samlingar* I, 155. —
- 32) Brev af 25/7 1572 (Kanc. B.). — Wallin: *Gothländska Samlingar* I, 158. — *Danske Mag.* 3. R. III, 177. —
- 33) *Danske Mag.* 3. R. III, 177 f. —
- 34) smst. 3. R. III, 178—99. — Krag og Stephanius: *Kristian III's Hist., Suppl.*, 180—87, hvor der i en Fodnote udtales Formodning om, at Reglerne er fra o. 1554, hvilket er urigtigt, saafremt de stammer fra Kristoffer Valkendorfs Tid. —
- 35) *Danske Mag.* 3. R. III, 182. —
- 36) Brev af 15/7 1572 (Kanc. B.). —
- 37) Breve af 2/8, 29/11 og 18/12 1572 og 15/1 1573 (smst.). —
- 38) *Erslev: Danm.'s Len og Lensmænd*, 14. — Breve af 4/12 1573 og 29/6 1574 (Kanc. B.). —
- 39) Strelow: *Guthilandiska Chronica* 1633, 279. —

Femte Afsnit:

RENTEMESTER

- 1) Heise i *Hist. Tidsskr.*, 5. R. V, 409 f. — Erik Arup: *Danmarks Historie* II, 589. —
- 2) Rentemesterregnskab 1/1 1574—31/12 1574 (RA). — Kvittans af 29/6 1574 (Kanc. B.). —
- 3) Secher: *Vejledende Arkivregistraturer* I, i Medd. f. Geh.-ark. 1883—85, 84. —
- 4) Da Joh. Grundtvig i 1876 skrev sin *Frederik II's Statshusholdning*, havde han gjort sig skyldig i den Misforstaaelse, at han med Rentemesterregnskaberne

- troede at have Statsregnskaberne for sig. Troels-Lund paaviste straks, at Grundtvigs Antagelse var urigtig, hvad der fremkaldte flere Fejdeskrifter imellem dem. At Rentemesterregnskabernes Poster, taget enkeltvis for sig, kan oplyse om mange Forhold vedrørende enkelte Sider af Statshusholdningen, for Eksempel om Rigens Gæld, indrømmede Troels-Lund, ligesom selvfølgelig Regnskaberne som Helhed giver et Billede af Rentekamrets Forretningsgang, er et Nedslag af dets Virksomhed. (Fejdeskrifterne er disse: Troels-Lund: Om Peder Oxes Finantsbestyrelse. — Joh. Grundtvig: Peder Oxes Finantsstyrelse. — Troels-Lund: Afsluttende Bemærkninger. — Joh. Grundtvig: Belysning til Striden om Peder Oxen. — De tre første udkom i 1876, det sidste i 1877.). —
- 5) Breve af 21/9 1577 og 28/7 1578 i Kanc. B. — Secher: Forordninger, II, 109. —
 - 6) Brev af 15/3 1582 fra Absalon Juul i VPA. —
 - 7) Om Pengemangel i Rentekamret se f. Eks. Breve af 9/7 1577, 24/2 1578, 3/2 og 31/7 1579, 2/4 1586, 29/3, 1/4 og 22/10 1587, 25/1 1588 i Kanc. B. — Om Renteskriverne paa Opkrævningsrejse se f. Eks. Breve af 17/8 1578 og 29/10 1585 i Kanc. B. —
 - 8) se f. Eks. Breve af 15/2 og 8/6 1578, 27/5 1582 og 13/3 1587 i Kanc. B. —
 - 9) se f. Eks. Brev af 23/4 1577 i Kanc. B. —
 - 10) se f. Eks. Breve af 4/10 1575, [13—20/11] 1576, 10/1 og 28/5 1579 i Kanc. B. —
 - 11) Rentemesterregnskaberne 1574—89 (RA). —
 - 12) se disse Kvittanser under den paagældende Dato i Kanc. B. —
 - 13) Brev af 30/9 1596 i Kanc. B. —
 - 14) Breve af 3/7 1578, 21/7 1579, 23/11 1581, 8/7 1582, 12/8, 20/8 1590, 6/3 1591 i Kanc. B. —
 - 15) Breve af 8/2 og 4/4 1583 og 13/12 1586 i Kanc. B. —
 - 16) Breve af 4/8 og 14/9 1583 i Kanc. B. —
 - 17) Breve af 6/10 1586 og 10/1 1587 i Kanc. B. —
 - 18) Brev af 11/2 og 4/4 1587 i Kanc. B. —
 - 19) Medd. fra Rentekammerark. 1873—76, 188. —
 - 20) Breve af 13/10 1583, 22/6 1585, 25/8 1586, 6/6 og 30/10 1587 i Kanc. B. —
 - 21) Breve af 22/6 og 25/11 1585, 25/8 1586 og 11/4 1587 i Kanc. B. —
 - 22) Breve af 22/6 1585, 25/8 1586 og 30/10 1587 i Kanc. B. —
 - 23) Grundtvig: Fr. II's Statshusholdn., 16 flg. —
 - 24) En foreløbig Liste over Renteskriverne er meddelt af Joh. Grundtvig i Medd. fra Rentekammerark. 1873—76, 189 flg.; en og anden Rettelse i Listen kunde sikkert foretages; saaledes kan meddeles, at den Peder Hansen, der af Grundtvig formodes at være Renteskriver til 1582, af et Brev fra 29/6 1574 (i Kanc. B.) ses at være blevet sin Bestilling kvit allerede 1/1 1574. —
 - 25) En Oversigt over Størelsen af Rentekamrets Kontorpersonale, baade Rentemestre og -skrivere, kan — med det Forbehold over for Grundtvigs Liste, som er taget ovenfor — gives saaledes (alt pr. 1. Januar):

1574: 6.	1578: 5.	1582: 6.	1586: 10.
1575: 6.	1579: 5.	1583: 7.	1587: 10.
1576: 6.	1580: 5.	1584: 7.	1588: 12.
1577: 5.	1581: 5.	1585: 9.	1589: 11.
 - 26) Om Udbetaling af Maanedss- og Kostpenge, se Maanedss- og Kostpengeregistre 1574—87 (RA). — Om Holmens Regnskaber, se Rentemesterregnskabernes

- Udgiftsside i Grundtvig: Fr. II's Statshusholdn. — Om Renteskrivernes forskellige andre Hverv, se Breve af 16/8 og 20/11 1576 i Kanc. B. — Renteskriver for Jylland, se Brev af 8/4 1581 i Kanc. B. —
- 27) Brev af 4/4 1581 fra Kristian Friis i VPA. —
- 28) Breve af 16/6 1574, 19/6 1577, 22/3 1578, 17/4 1579, 13/10 og 27/10 1583, 25/11 1585, 6/6 og 30/10 1587 i Kanc. B. —
- 29) Grundtvig: Fr. II's Statshusholdn. 17. — Breve af 18/3 1578 og 24/10 1579 i Kanc. B. —
- 30) Medd. fra Rentekammerark. 1873—76, 144 og 189. —
- 31) Grundtvig: Fr. II's Statshusholdn., 83 flg. —
- 32) Om Penge, betalt til Kongen selv, se f. Eks. Breve af 15/1 og 13/10 1574, 8/3, 29/5 og 30/5 1576 etc. i Kanc. B. — Om Penge, betalt til Hofmønster-skriveren, se Brev af 12/1 1583 i Kanc. B. — Om Penge, betalt til Kammer-svend, se Brev af 30/5 1578 i Kanc. B. — Om Penge, betalt til Sekretærer, se Brev af 19/6 1586 i Kanc. B. — Om Penge, betalt i Kongens Nærværelse, se f. Eks. Breve af 10/6 1574, 6/1, 15/4, 27/4 og 20/10 1577 etc. i Kanc. B. — Om Kongens Kammer paa Københavns Slot: Breve af 12/6 1574 og 20/6 1589; paa Frederiksborg Slot: f. Eks. Breve af 8/2, 4/7 og 16/7 1574, 28/4 1577 og 4/6 1579; paa Nyborg Slot: Brev af 14/8 1574; paa Skanderborg Slot: Breve af 23/10 og 29/11 1574 og 14/2 1581; paa Kronborg Slot: Breve af 6/6 1581 og 8/6 1586; paa Koldinghus: Breve af 8/2 1583 og 13/9 1587; paa Haderslevhus: Breve af 7/7 og 31/8 1583 og 19/2 1588; paa Silkeborg Slot: Brev af 16/8 1587, alle Breve i Kanc. B. — Talrige Breve taler blot i Almindelighed om Kongens Kammer, uden nærmere Stedsbestemmelse, saaledes f. Eks. 9/8 1574, 24/4 og 31/8 1575, 30/5 og 29/8 1576 etc. i Kanc. B. —
- 33) Det vilde være hensigtsløs her at citere de talrige Breve i Kancelliets Brev-bøger, der drejer sig om Indbetalinger til Kongens Kammer, tilmed da nævnte Kildesamling jo er forsynet med et fortræffeligt Sagregister. —
- 34) Breve af 19/3 1578, 9/8 1581 og 17/11 1588 i Kanc. B. — Skattebreve af 2/4 1576, 1/6 1578 og 15/11 1588 i Secher: Forordninger II. — Rentemesterregnskaberne (RA). —
- 35) Grundtvig: Fr. II's Statshusholdn., Bilag III, Tavle 2 og 17. En Oversigt over Indbetalingerne fra Rentekamret til Kongens Kammer i Aarene 1574—87 meddeles her (Beløbene i Dlr.):

	Modtaget af Kongens Kammer:	Leveret til Kongens Kammer:	I Kongens Kammers Favor:
1574:	2.080	6.150	+ 4.070
1575:	6.000	2.830	÷ 3.170
1576:		2.230	+ 2.230
1577:	18.000	1.870	÷ 16.130
1578:		16.040	+ 16.040
1579:	7.000	830	÷ 6.170
1580:		3.660	+ 3.660
1581:		3.250	+ 3.250
1582:	2.000	13.850	+ 11.850
1583:		22.850	+ 22.850
1584:		15.790	+ 15.790
1585:		2.090	+ 2.090

	Modtaget af Kongens Kammer:	Leveret til Kongens Kammer:	I Kongens Kammers Favør:
1586:	10.250	15.770	+ 5.520
1587:	14.940	38.300	+ 23.360
Ialt:	60.270	145.510	+ 85.240

- 36) Se f. Eks. Breve af 11/5 1574, 5/7 1575, 15/3, 11/4, 20/4, 10/5 og 4/12 1576, 22/1, 12/5 og 26/8 1577 etc. i Kanc. B. —
- 37) Brev af 30/3 1571 i Kanc. B. —
- 38) Brev af 10/3 1574 i Kanc. B. —
- 39) Fortegnelse paa Lenenes visse Rente, 1574, (1 Bd.) i Rentekammerafd. i Danske Kanc. (RA). —
- 40) Se f. Eks. Kvittanser af 8/3, 7/4, 25/5 og 8/7 1574, 23/6 1575, 21/1, 4/5 og 4/12 1576 etc. i Kanc. B. — Kvittans, udstedt af Valkendorf, se f. Eks. Brev af 30/7 1574 i Kanc. B. —
- 41) Afkortning ved Eftergivelse, se f. Eks. Brev af 21/8 1575; Afkortning hos Lensmænd, der var Kronens Kreditorer, se f. Eks. Breve af 11/5 og 12/6 1574; delvis Regnskabsaflæggelse af Len, se f. Eks. Brev af 29/7 1574, alt i Kanc. B. —
- 42) Se f. Eks. Bricka: Fr. II's Ungdomskærlighed, 258 flg. —
- 43) Hvor store de Beløb var, som indgik i Rentekamrets Kasse som Overskud af Lenene, fremgaar af nedenstaaende Oversigt (Grundtvig: Fr. II's Statshusholdn., Bilag III, Tavle 2):
1574: 118.550 Dlr.	1579: 72.680 Dlr.	1584: 70.700 Dlr.
1575: 120.080 Dlr.	1580: 49.590 Dlr.	1585: 61.950 Dlr.
1576: 96.860 Dlr.	1581: 72.970 Dlr.	1586: 103.760 Dlr.
1577: 121.930 Dlr.	1582: 60.560 Dlr.	1587: 94.130 Dlr.
1578: 104.310 Dlr.	1583: 53.260 Dlr.	Ialt: 1.201.330 Dlr.
- 44) Om Skatter af Bønderne, se f. Eks. Breve af 27/2, 18/5 og 21/6 1574 etc. i Kanc. B. — Et Par originale Kvitteringer til Slotsskriveren paa Københavns Slot, underskrevet af Kristoffer Valkendorf, for modtaget Skat af Bønderne findes i Bøllings Brevsamling, D., Nr. 523 og 524 (i Kgl. Bibl.). — Generalkvittering til Lensmand for Bønderskatter, se f. Eks. Breve af 25/6, 26/6 1574 etc. i Kanc. B. —
- 45) Se f. Eks. Breve af 5/2, 27/2, 31/3, 18/5, 21/6, 31/7 1574, 27/4 1575 etc. i Kanc. B. —
- 46) Forklaring af større Mangler og Eftergivelse af Mangler i Lensregnskaber, se f. Eks. Breve af 27/5 og 6/7 1574 etc. i Kanc. B. — Lensmands „Forskrivning“ for Mangel i Regnskab, se f. Eks. Brev af 9/7 og 11/7 1574 etc. i Kanc. B. —
- 47) Se f. Eks. Breve af 22/3 1578 etc. i Kanc. B. —
- 48) Om Fastsættelse af Lensafgift, se f. Eks. Breve af 25/6, 24/8 og 11/12 1575, 11/5 1576, 28/4 1577 etc. i Kanc. B. — Om Forhøjelse af Lensafgiften, se f. Eks. Brev af 23/10 1577 o. a. i Kanc. B. — Om Nedsættelse af Lensafgiften, se f. Eks. Breve af 30/4 1576, 22/10 1577 etc. i Kanc. B. — Om Definition af „uvis Rente“, se Brev af 7/7 1574 i Kanc. B. — Om Fastsættelse af Lensmands Genant, se f. Eks. Brev af 15/9 1576 i Kanc. B. — Ændring af Lens Karakter, se f. Eks. Brev af 31/7 1575, og af Lensafgifts Art, se f. Eks. Brev af 24/7 1575, begge i Kanc. B. — Om Overleveringsforretning, se f. Eks. Breve af 15/11 1575, 18/4 1577 etc. i Kanc. B. — Valkendorf udsteder Følgebrev, se Brev af 6/2 1574, spørger for Lens Inventar, se Brev af 16/8 1576, begge i Kanc. B. —

- 49) Om Revision af Toldregnskaber, se f. Eks. Breve af 21/8 1577, 5/6 og 7/7 1578 etc. i Kanc. B. — Om Tolderes Indbetaling, se f. Eks. Breve af 19/5, 21/8 og 21/10 1577, 22/3 1578 etc. i Kanc. B. — Om Øresundstoldregnskaber, se Brev af 4/4 1587 i Kanc. B. — Om Rentekamrets Indtægter af Tolden, se Joh. Grundtvig: Fr. II's Statshusholdn., Bilag III, Tavle 2; for hvert Aar i Perioden 1574—87 indgik følgende Beløb (i Daler):

1574: 55.120	1579: 37.600	1584: 45.220
1575: 63.610	1580: 34.160	1585: 43.860
1576: 60.130	1581: 27.530	1586: 60.040
1577: 61.400	1582: 29.290	1587: 57.160
1578: 46.270	1583: 36.140	Ialt: 657.530

- 50) Joh. Grundtvig: Fr. II's Statshusholdn., Bilag III, Tavle 2; for de enkelte Aar i Tiden 1574—87 indgik følgende Beløb (i Daler) af Skatterne:

1574: 89.410	1579: 75.000	1584: 55.920
1575: 90.170	1580: 26.770	1585: 64.250
1576: 71.220	1581: 3.640	1586: 43.900
1577: 216.940	1582: 77.460	1587: 78.570
1578: 55.230	1583: 49.790	Ialt: 998.270

- 51) Joh. Grundtvig: Fr. II's Statshusholdn., Bilag III, Tavle 14. —

- 52) smst., Bilag III, Tavle 2. —

- 53) smst., Bilag III, Tavle 2 og 17; Mønten gav i Aarene 1574—84 følgende Indtægter og Udgifter (i Daler):

Indtægt:	Udgift:	Overskud:
1574: 5.060	5.900	÷ 840
1575: 10	80	÷ 70
1576: 1.310	1.460	÷ 150
1582: 9.300	8.260	+ 1.040
1583: 7.290	7.880	÷ 590
1584: 2.860	3.120	÷ 260
Ialt: 25.830	26.700	÷ 870

- 54) Joh. Grundtvig: Fr. II's Statshusholdn., Bilag III, Tavle 2. —

- 55) Joh. Grundtvig: Fr. II's Statshusholdn., Bilag III, Tavle 2 og 17. —

- 56) H. Fr. Rørdam: Arild Hvitfeldt, 43 f.

- 57) Hist. Tidsskr., 5. R. V, 376. —

- 58) Se f. Eks. Breve af 23/1, 5/4 og 21/4 1574, 1/3, 27/7 og 4/8 1575 etc. i Kanc. B. —

- 59) Joh. Grundtvig: Fr. II's Statshusholdn., Bilag II, Nr. 26—40. —

- 60) smst., Bilag III, Tavle 17.

- 61) smst., Bilag II, Nr. 26—40. —

- 62) smst., Bilag III, Tavle 17. —

- 63) Erik Arup: Danmarks Historie II, 625—630. —

- 64) For det efterfølgende maa en almindelig Henvisning til Sag- og Navnregistrene i Kancelliets Brevbøger være tilstrækkelig, da Fremstillingen udelukkende bygger paa denne Publikation, og da der vil findes adskillige Eksempler paa hvert af de omtalte Hverv til Valkendorf. —

- 65) Danske Mag., 3. R. II, 199, Anm. —

- 66) Breve af 12/8 og 20/8 1590 i Kanc. B. —
 67) Breve af 6/3 1591 i Kanc. B. —
 68) Kvittanser af 8/9 og 30/9 1596 i Kanc. B. —
 69) Breve af 1/11, 10/11, 21/12 og 27/12 1590, 21/7 og 24/11 1591 i Kanc. B. —

Sjette Afsnit:

LENSMAND OG KØBENHAVNS STATHOLDER

- 1) Erslev: Danm. Len og Lensmænd, 20. —
 2) Breve af 10/1 og 23/1 1574 (Kanc. B.). —
 3) Breve af 31/1 1574 (smst.). —
 4) Breve af 26/2, 3/3 og 29/3 1574 (smst.). — Erslev: Danm. Len og Lensmd., 20. —
 5) Breve af 24/11 1571, 9/8 1574, 1/12 1576 og 29/4, 1/5 1580 (Kanc. B.). — Erslev: Danm. Len og Lensmd., 36. —
 6) Brev af 27/4 1587 (Kanc. B.). —
 7) Breve af 8/10 og 30/11 1575 og 2/10 1583 (smst.). — Erslev: Danm. Len og Lensmd., 150. —
 8) Breve af 9/6 og 1/12 1584 (Kanc. B.). — Erslev: Danm. Len og Lensmd., 81. —
 9) Breve af 6/5 og 31/8 1589 (Kanc. B.). — Erslev: Danm. Len og Lensmd., 25. —
 10) Breve af 17/6, 29/10 og 1/11 1589 (Kanc. B.). —
 11) Breve af 14/3, 18/3 og 22/4 1590 (smst.). —
 12) Breve af 30/10 1590, 7/7, 30/7 og 1/8 1591 (smst.). —
 13) Breve af 15/12 og 21/12 1591 (smst.). — Erslev: Danm. Len og Lensmd., 25. —
 14) Breve af 6/3, 9/6 1592 og 19/7 1593 (Kanc. B.). —
 15) Breve af 12/5 og 9/6 1592 og 5/5 1596 (smst.). — Erslev: Len og Lensmd., 2. —
 16) Breve af 27/5 og 19/6 1592 og 30/1, 7/2 og 14/2 1593 (Kanc. B.). —
 17) Breve af 14/6, 12/7 og 31/8 1593 (smst.). — Erslev: Danm. Len og Lensmd., 2. —
 18) Brev af 17/11 1593 i VPA. — Brev af 20/11 1593 (Kanc. B.). —
 19) Breve af 3/6 og 2/11 1594 (smst.). —
 20) Breve af 8/6, 20/8 og 18/10 1594 (smst.). —
 21) Breve af 20/6 og 12/9 1595 og 5/5 1596 (smst.). — Erslev: Danm. Len og Lensmd., 2. —
 22) Breve af 10/3 1560, 3/3 1577, 7/6 1594, 1/8 1595 og 8/5 1601 (Kanc. B.). —
 23) Breve af 10/7, 4/8 og 15/9 1595, 29/6 1596 og 8/8 1597 (smst.). — Erslev: Danm. Len og Lensmd., 33. — Erslev: Danm.-Norges Len og Lensmd., 26. —
 24) Saml. t. Fyens Hist. og Top. X, 197—203. — Pers. T. 1. R. VI, 155. — Odense Bys Hist. i Saml. t. Fyens Hist. og Top. II, 159. — Jakob Madsen: Visitatsbog, 26. —
 25) Breve af 2/8 og 13/9 1595 og 8/2 og 19/5 1596 (Kanc. B.). —

- 26) Breve af 8/6, 9/6, 14/7, 17/7, 24/7, 3/10 og 25/10 1596 og 14/4 1597 (smst.). —
- 27) Breve af 12/6 og 11/8 1596 og 8/8 1597 (smst.). — Erslev: Danm. Len og Lensmd., 33. — Erslev: Danm.-Norges Len og Lensmd., 26. —
- 28) Breve af 12/4 og 8/8 1597 (Kanc. B.). — Erslev: Danm.-Norges Len og Lensmd., 26. —
- 29) Breve af 12/4 1597 og 12/7 1598 (Kanc. B.). — Erslev: Danm.-Norges Len og Lensmd., 56. —
- 30) Bidr. t. Jungshoveds Bygningshist. af Schøller, Fra Arkiv og Mus. V, 25—27. — Breve af 28/5 1600 og 12/5 1601 (Kanc. B.). —
- 31) Breve af 16/6 1598, 22/3 1599 og 8/5 1601 (smst.). —
- 32) Norske Rigsreg. I, 173, og III, 620. —
- 33) smst. II, 273 ff. — Erslev: Danm.-Norges Len og Lensmd., 87 (Datoen 26/4 1577 er urigtig). —
- 34) Norske Rigsreg. II, 704. — Brev af 25/4 1591 i VPA. — Nye Danske Mag. I, 171. —
- 35) Norske Rigsreg. III, 378 f., 558 f. og 627. — Erslev: Danm.-Norges Len og Lensmd., 87. —
- 36) Kbh. Dipl. II, 326, 371 flg.; IV, 562 flg. (jfr. Bricka: Frederik II's Ungdomskjærlighed, 45 flg.). — Hist. Tidsskr., 5. R. IV, 380. —
- 37) Kbh. Dipl. I, 494—97, 512; IV, 655. —
- 38) Kbh. Dipl. VI, 154. — Rørdam: Kbh.s Univ.'s Hist. III, 713—15. — Rørdam: Hist. Stud. IV, 89. — Rothe: Valkendorf, 81 og 86. —
- 39) Kbh. Dipl. II, 422 flg., og IV, 673 flg. — O. Nielsen: Kbh.'s Hist. III, 188. —
- 40) Kbh. Dipl. IV, 681 flg. og 708 flg. —
- 41) Kbh. Dipl. I, 563. —
- 42) O. Nielsen: Kbh.'s Hist. III, 76 flg. —
- 43) Breve af 30/11 og 1/12 1579 og 1/10 1582 i Kanc. B. —
- 44) Breve af 10/7 1585 og 15/9 1595 i Kanc. B. —
- 45) Breve af 18/7 1578 og 26/7 1580 i Kanc. B. — Kbh. Dipl. II, 393—400 og 402—411. — Secher: Forordninger II, 190 flg. — O. Nielsen: Kbh.'s Hist. III, 159—165. —
- 46) Magistratsfortegnelsen i Kbh. Dipl. VI, 98—103. — Breve af 14/2 1580, 31/12 1581, 2/10 1583, 5/4 1584, 14/8 og 21/8 1584 og 19/9 1598 i Kanc. B. — Kbh. Dipl. IV, 754 flg. —
- 47) Brev af 14/7 1585 i Kanc. B. —
- 48) Brev af 31/7 1585 fra Dronning Sofie i VPA. — Kbh. Dipl. VI, 100. —
- 49) Brev af 1/11 1584 i Kanc. B. og i Kbh. Dipl. II, 423. —
- 50) Breve af 17/1 og 6/3 1574, 27/4 1575, 26/10 1576, 18/1 1578, 26/8 1582 og 18/2 1587 i Kanc. B. —
- 51) Breve af 13/7 1574, 10/7, 15/7 og 21/8 1575, 20/1 1576, 21/4 og 19/12 1577, 16/8 1579, 29/7 1580, 14/1, 9/6, 9/8 og 13/10 1581, 5/10 1583, 6/7 1585, 27/3 og 12/9 1586, 26/6 1587, 6/5 1589, 14/4 1597 og 17/4 1598 i Kanc. B. —
- 52) Breve af 24/10 1575, 17/2, 1/3 og 4/5 1576, 4/6 1578, 17/1 og 20/3 1579, 14/1 og 8/2 1581, 30/1, 31/1 og 18/11 1582 og 9/1 1586 i Kanc. B. —
- 53) Breve af 6/12 1581, 29/1 og 15/7 1588, 3/8, 16/10 og 17/10 1596 og 14/9 1598 i Kanc. B.; jfr. Kbh. Dipl. II, 487. —
- 54) Breve af 27/11 og 28/12 1580, 7/1 1581, 10/7 1585 og 12/11 1588 i Kanc. B. —

- 55) Kbh. Dipl. I, 464 flg. — Breve af 15/7 1584 og 13/11 1586 i Kanc. B. —
- 56) Kbh. Dipl. VI, 147—49. — Breve af 6/4 1582 i Kanc. B. —
- 57) Breve af 3/9 og 2/11 1586 i Kanc. B. — Kbh. Dipl. I, 550 flg. og 568; IV, 675 flg. og 752 flg.; VI, 180. —
- 58) Kbh. Dipl. VI, 48. —
- 59) Danske Saml. 1. R. VI, 111 flg. —
- 60) trykt i Kbh. Dipl. I, 540—42. —
- 61) Danske Saml., 2. R. II, 201 flg. —
- 62) I Almindelighed maa henvises til talrige af Regeringsskrivelserne til Valkendorf (i Kancelliets Brevbøger) og til Brevene i hans Privatarkiv (RA). —
- 63) Breve af 30/11 og 1/12 1579, 27/11 1580 og 28/2 1585 i Kanc. B. —
- 64) Brev af 20/11 1587 i Kanc. B. — Secher: Forordninger II, 487—95. —
- 65) Det vilde være uoverkommeligt her at henvise til de talrige Breve, der angaar hans Virksomhed som Holmens, Flaadens og Arkeliets Overordnede; en almindelig Henvisning til Registerne i Kancelliets Brevbøger for de paagældende Aar vil være tilstrækkeligt. —
- 66) Brev af 11/2 1587 i Kanc. B. —
- 67) Breve af 10/9 1580, 24/8, 26/8, 27/8, 9/9 og 15/9 1582 i Kanc. B. — Kbh. Dipl. IV, 732—35. —

Syvende Afsnit:

RIGSRAAD OG REGERINGSRAAD

- 1) Rørdam: Hvitfeldt, 47 flg. og 59—61. —
- 2) Brev af 11/4 1575 fra Niels Kaas i VPA. —
- 3) Brev af 8/9 1575 fra Niels Kaas i VPA. —
- 4) Brev af 15/11 1575 i Kanc. B. —
- 5) Brev af 22/12 1575 fra Valkendorf til Arild Hvitfeldt i Rørdam: Hvitfeldt, Tillæg, 29. —
- 6) Kirkehist. Saml., 1. R. I, 244. —
- 7) Secher: Forordninger II, 29, 43, 73 flg., 298, 444. —
- 8) Breve af 13/5 og 7/6 1577 i Rørdam: Hvitfeldt, Tillæg, 37—40. — Danske Mag., 2. R. II, 156 flg. — Breve af 5/10 1578, 20/6 1579, 8/1, 3/4, 8/8, 18/8, o. 13/10, 26/10, 13/12 og 15/12 1581 i Kanc. B. —
- 9) Brev af 9/9 1582 fra Absalon Juul i VPA. — Breve af 9/9 og 15/9 1582 i Kanc. B. —
- 10) Breve af 10/12 1582, 29/3 og 12/12 1583 i Kanc. B. —
- 11) Breve af 1/6, 5/6 og 10/10 1585, 2/1 og 5/9 1586 og 19/12 1587 i Kanc. B. — Hist. Tidsskr., 6. R. I, 87, 98, 109 flg. —
- 12) Brev af 7/1 1577 fra Frederik II i VPA. — Breve af 16/4 1577, 20/5 1580, 3/4 og 26/9 1581, 9/1 1582, 28/4, 26/10 og 13/11 1583, 10/1, 30/1, 3/2, 4/2, 11/12 og 20/12 1584, 11/1, 25/9, 10/11 og 11/11 1586, 30/3 og 25/5 1587 i Kanc. B. — Kirkehist. Saml., 3. R. V, 519 flg. — Rørdam: Hvitfeldt, Tillæg, 64. —
- 13) Breve af 29/7 og 30/7 i Kanc. B. —

- 14) Brev af 25/11 1577 fra Niels Kaas i VPA. —
- 15) Brev af 12/12 1579 fra Arild Hvitfeldt og af 10/3 1579 fra Niels Kaas begge i VPA. —
- 16) Breve af 17/2 1580 og 19/6 1587 fra Absalon Juul i VPA. —
- 17) Indkomne Breve til Danske Kancelli: Breve af 19/1 og 16/2 fra Valkendorf til Absalon Juul (RA). —
- 18) Breve af 23/11 1583 og 9/2 1588 fra Absalon Juul i VPA. —
- 19) Breve af 30/1 1579 fra Arild Hvitfeldt, af 17/2 1580, 5/8 1583 og 14/6 1585 fra Absalon Juul og af 30/6 1580 og 27/2 1584 fra Niels Kaas, alle i VPA. — Brev af 21/5 1585 i Kanc. B. —
- 20) Brev af 20/5 1580 fra Arild Hvitfeldt i VPA. —
- 21) Brev af 30/6 1580 fra Niels Kaas i VPA. —
- 22) Personalhist. Tidsskr., 6. R. IV, 36; jfr. Brev af 8/1 1581 i Kanc. B. — Hist. Tidsskr., 4. R. III, 568. — Breve af 22/3, 11/4 og 28/4 1587 i Kanc. B. —
- 23) Brev af 4/3 1578 fra Arild Hvitfeldt i VPA.; jfr. Brev af 2/3 1578 fra Niels Kaas til Arild Hvitfeldt i Rørdam: Hvitfeldt, Tillæg, 40. —
- 24) Breve af 21/7 1578 og 10/3 1579 fra Niels Kaas og af 30/1 og 3/2 1579 fra Arild Hvitfeldt, alle i VPA. —
- 25) Brev af 23/11 1583 fra Absalon Juul i VPA. —
- 26) Breve af 2/5 1585, 20/11 og 21/11 1587 fra Absalon Juul og af 14/11 1587 fra Niels Kaas i VPA. —
- 27) Brev af 25/11 1577 fra Niels Kaas i VPA. —
- 28) Brev af 4/3 1578 fra Arild Hvitfeldt i VPA. —
- 29) Brev af 26/2 1579 fra Arild Hvitfeldt i VPA. —
- 30) Brev af 10/3 1579 fra Niels Kaas i VPA. —
- 31) Laursen: Traktater II, 419—463. — Breve af 8/8, 24/9 og 20/12 1579 i Kanc. B. — Danske Saml., 2. R. II, 202 flg. — Berlien: Der Elephanten-Orden und seine Ritter, Kbh. 1846, 61. —
- 32) Breve af 10/10 og 15/10 1580 i Kanc. B. —
- 33) Brev af 2/11 1580 fra Absalon Juul i VPA. — Brev af 2/11 1580 i Kanc. B. —
- 34) Brev af 17/12 1580 fra Absalon Juul i VPA. —
- 35) Laursen: Traktater II, 513—596. — Brev af 31/7 1581 fra Absalon Juul i VPA. —
- 36) Breve af 12/8 og 20/9 1581 fra Absalon Juul i VPA. —
- 37) Laursen: Traktater II, 596—612. — Brev af 29/4 1582 fra Absalon Juul i VPA. —
- 38) Breve af 19/6 og 20/11 1587 fra Absalon Juul og et Brev, dateret „Ex Herlufsholm Aar 88“, fra Arild Hvitfeldt, alle i VPA. —
- 39) Brev af 9/2 1588 fra Absalon Juul i VPA. —
- 40) Laursen: Traktater II, 463—496. — Brev af 21/7 1578 fra Niels Kaas i VPA. —
- 41) Breve af 30/1 og 26/2 1579 fra Arild Hvitfeldt i VPA. —
- 42) Brev af 15/7 1579 og 15/2 1584 i Kanc. B. —
- 43) Brev af 25/8 1583 fra Absalon Juul i VPA. — Breve af 13/8, 25/8 og 31/8 1583 og 5/4, 2/5 og 3/5 1584 i Kanc. B. —
- 44) Brev af 21/7 1578 fra Niels Kaas i VPA. —
- 45) Brev af 21/7 1578 i Kanc. B. —

- 46) Brev af 14/12 1581 i Kanc. B. — Brev af 3/1 1582 fra Elias Eisenberg i VPA. —
- 47) Brev af 5/8 1583 fra Absalon Juul i VPA. —
- 48) Brev af 6/11 1587 fra Niels Kaas i VPA. —
- 49) Brev af 26/2 1579 fra Arild Hvitfeldt i VPA. — Breve af 8/7 1585 og 25/8 og 22/10 1587 i Kanc. B. —
- 50) Brev af 15/8 1578 i Kanc. B. — Brev af 30/1 1579 fra Arild Hvitfeldt i VPA. —
- 51) Laursen: Traktater II, 497—513. —
- 52) Se om Undsætningsekspeditionerne Afsnittene om Valkendorfs Virksomhed som Rentemester og som Flaadens og Holmens Chef; om Tilbagebetalingen af Laanene se: Breve af 4/8 og 9/8 1580 og 10/8 1586 i Kanc. B. —
- 53) Brev af 21/7 1578 fra Niels Kaas i VPA. —
- 54) Brev af 1/11 1579 fra Arild Hvitfeldt i VPA. —
- 55) Laursen: Traktater II, 645—661. — Brev af 25/8 1583 fra Absalon Juul i VPA. —
- 56) Brev af 10/10 1583 fra Absalon Juul i VPA. — Breve af 1/6, 8/8, 17/8 og 5/10 1583 i Kanc. B. —
- 57) Brev af 23/11 1583 fra Absalon Juul i VPA. —
- 58) Brev af 27/2 1584 fra Niels Kaas i VPA.
- 59) Breve af 16/8, 20/8 og 2/9 1585 i Kanc. B. —
- 60) Breve af 6/11 og 14/11 1587 fra Niels Kaas i VPA. —
- 61) Brev af 21/11 1587 fra Absalon Juul i VPA. —
- 62) Brev, dateret „Ex Herlufsholm Aar 88“, fra Arild Hvitfeldt og Breve af 9/2 og 15/2 1588 fra Absalon Juul, alle i VPA. —
- 63) Laursen: Traktater II, 402. — Brev af 30/6 1580 fra Niels Kaas i VPA. — Breve af 21/11 1580 og 6/4 1581 i Kanc. B. —
- 64) Breve af 19/1, 21/1 og 1/4 1582 i Kanc. B. — Laursen: Traktater II, 612—623. — En nærmere Redegørelse for Forhandlingerne mellem England og Danmark om dette Spørgsmaal vil fremkomme i Historisk Tidsskrift. —
- 65) Brev af 23/7 1582 i Kanc. B. —
- 66) Brev af 23/11 1583 fra Absalon Juul i VPA. — Laursen: Traktater II, 623—644. —
- 67) Brev af 15/9 1583 fra Absalon Juul i VPA. — Breve af 10/5 og 14/5 1584 og 4/3 1585 i Kanc. B. —
- 68) Brev af 27/2 1584 fra Niels Kaas i VPA. —
- 69) Brev af 14/6 1585 fra Absalon Juul i VPA. —
- 70) Breve af 16/8, 2/9 og 3/10 1585 i Kanc. B. —
- 71) Brev, dateret „Ex Herlufsholm Aar 88“, fra Arild Hvitfeldt i VPA. —
- 72) Breve af 19/8 1578 fra Niels Kaas og af 3/2 1579 fra Arild Hvitfeldt i VPA. —
- 73) Breve af 5/8 og 23/11 1583 fra Absalon Juul i VPA. —
- 74) Brev af 27/2 1584 fra Niels Kaas i VPA. —
- 75) Breve af 5/3 1585 og 10/6 1587 i Kanc. B. — Brev af 19/6 1587 fra Absalon Juul i VPA. —
- 76) Brev af 15/2 1588 fra Absalon Juul i VPA. —
- 77) Brev af 14/11 1587 fra Niels Kaas i VPA. —
- 78) Brev, dateret „Ex Herlufsholm Aar 88“, fra Arild Hvitfeldt i VPA. —
- 79) Brev af 15/2 1588 fra Absalon Juul i VPA. —

- 80) Breve af 29/1 1580, 5/5 1582, 29/2 1584, 5/3 1585 og 13/6 1586 i Kanc. B. —
- 81) Brev af 7/1 1579 i Kanc. B. — Brev af 1/11 1579 fra Arild Hvitfeldt i VPA. —
- 82) Brev af 15/2 1588 fra Absalon Juul i VPA. —
- 83) Brev af 9/3 1588 fra Niels Kaas i VPA. —
- 84) Breve af 4/4, 5/4 og 6/4 1588 i Kanc. B. —
- 85) Erslev: Rigsraad og Stændermøder I, 8—12. —
- 86) Breve af 16/4—13/5 1588 i Kanc. B. — Secher: Forordninger II, 512 f. —
- 87) Breve af 19/5, 24/5 og 5/6 1588 i Kanc. B. — Resen: Frederik II's Krønike 1680, 362. —
- 88) Danske Mag., 6. R., I, 336. — Fra Arkiv og Museum V, 296, 300, 302, 306. — Bricka: Lexikon XVIII, 40. —
- 89) Breve af 3/9 og 13/10 1588 fra Dronning Sofie i VPA. —
- 90) Personalhist. Tidsskr., 4. R. III, 68. — Kbh. Dipl. VI, 48. —
- 91) Brev af 1/2 1589 fra Niels Kaas i VPA. —
- 92) Kirkehist. Saml., 3. R. III, 499. — Antislesvigholst. Fragm. VII, 89, 95. — Brev af 22/5 1589 i Kanc. B. —
- 93) Laursen: Traktater III, 21, 22. — Personalhist. Tidsskr., 7. R., III, 152. —
- 94) Laursen: Traktater III, 27 flg., 36. — Brev af 18/9 1589 i Kanc. B. —
- 95) Breve af 3/7, 1/11 og 19/11 1589 i Kanc. B. —
- 96) Brev af 19/1 1590 i Kanc. B. —
- 97) Breve af 26/3, 30/4, 14/5, 17/5, 18/5, 22/5, 24/5, 25/5 og 26/5 1590 i Kanc. B. — Rørdam: Hvitfeldt, 119, og Tillæg, 86—89. —
- 98) Dom af 4/8 1590 i Herredagsdombogen 1590 (RA). — Kolderup-Rosenvinge: Gl. danske Domme, 4. Saml., 226 flg. — Slange: Kristian IV's Hist. I, 42. — Troels-Lund: Mogens Hejnesøn. 1916, 188—90. —
- 99) Troels-Lund: Mogens Hejnesøn, 1916, sammenholdt med Bricka's Kritik i Hist. Tidsskr., 4. R. VI, 139—168. — Rettertingsdom af 1/7 1598 i Secher: Kongens Rettertings Domme 1595—1604. 234—242. — Slange: Kristian IV's Hist. I, 43. —
- 100) Hist. Tidsskr. 5. R. V, 668. — Breve af 22/2 og 26/3 1589 og 10/9 1590 fra Dronning Sofie i VPA. —
- 101) Brev af 12/8 1590 i Kanc. B. —

Ottende Afsnit:

RIGENS HOFMESTER

- 1) Brev af 2/1 1591 i Kanc. B. —
- 2) Breve af 9/3, 5/4 og 1/7 1591 i Kanc. B. — Rørdam: Hvitfeldt, 116 flg. —
- 3) Breve af 7/8, 30/8, 6/9, 17/11 og 18/11 1591 i Kanc. B. —
- 4) Breve af 21/1, 26/1 og 1/2 1592 i Kanc. B. —
- 5) Brev af 2/3 1593 i Kanc. B. — Aktst., udg. af Fyens litt. Selsk., 2. Saml., 105 flg. — Rørdam: Hvitfeldt, 124 flg. —
- 6) Brev af 6/2 1594 i Kanc. B. —
- 7) Breve af 27/7 1594 i Kanc. B. —

- 8) Brev af 26/7 1594 i Kanc. B. —
- 9) Breve af 28/7 og 26/10 1594 i Kanc. B. — Hist. Tidsskr., 5. R. V. 661, 666, 668. —
- 10) Breve af 26/2, 5/5 og 8/5 1595 i Kanc. B. —
- 11) Brev af 23/5, 11/6, 12/6 og 30/6 1595 i Kanc. B. — Hist. Tidsskr., 5. R. IV, 636 Anm. — Rørdam: Hvitfeldt, 130 flg. —
- 12) Breve af 5/5, 10/5 og 4/8 1595 i Kanc. B. —
- 13) Breve af 15/9 og 17/10 1595 i Kanc. B. — Rørdam: Hvitfeldt, 131, og Til­læg, 108. —
- 14) Breve af 24/12·1595 og 15/2, 19/2, 20/2, 30/4, 5/5 og 19/5 1596 i Kanc. B. — Rørdam: Hist. Saml. og Studier I, 556—563. — Brev af 7/3 1596 fra Anne Urne til Kristoffer Valkendorf, Erik Hardenberg, Absalon Gøje og Laurits Brockenhus i VPA. —
- 15) Brev af 17/4 1596 i Kanc. B. — Rørdam: Hvitfeldt, 162 flg. —
- 16) Brev af 21/2 1596 i Kanc. B. — Datoen for Valkendorfs Udnævnelse er usikker; i Slange: Kristian IV's Historie, 92, siges 7. Juni 1596, medens Sivert Grubbe i sin Dagbog (Danske Mag. 4. R. II, 384) har 9. Juni. I den af Valkendorf medudstedte Fundats for Maribo Kloster af 7. Juni 1596 (Secher: Forordninger III, 12) nævnes han blot som Rigsraad, medens Peder Munk, der hos Slange siges udnævnt den 9. Juni, omtales som Rigens Marsk. Fra disse Rigsbedsmænds Tiltræden er nu kun bevaret Embedsedden, aflagt af Kristian Friis og Peder Munk, derimod intet i saa Henseende fra Valkendorf (Breve af 9/6 1596 i Kanc. B.). —
- 17) Secher: Forordninger III, 12. — Breve af 19/6, 10/7, 12/7, 24/7, 26/7 og 25/8 1596 i Kanc. B. — Laursen: Traktater III, 82. — Brev af 21/7 1596 fra Dronning Sofie i VPA. —
- 18) Brev af 11/8 1596 i Kanc. B. — Aarsberetn. fra Geh.-arch. II, 103 og 109. — Secher: Forordninger III, 31. —
- 19) Kbh. Dipl. IV, 736 flg. og 743—47. — Slange: Kristian IV's Historie, 94. —
- 20) Rørdam: Hvitfeldt, 172. —
- 21) Brev af 8/9 1596 fra Kristian Friis i VPA. —
- 22) Breve af 16/10 og 26/11 1596 i Kanc. B. —
- 23) Brev af 28/12 1596 fra Dronning Sofia i VPA. —
- 24) Slange: Kristian IV's Historie, 121. — Vedel Simonsen: Efterretn. om de danske Ruder, 2. H., 145 flg. —
- 25) Brev af 18/3 1597 i Kanc. B. — Rørdam, Hvitfeldt, 176 flg. og 197 flg. — Rosenvinge: Gl. danske Domme IV, Indledn., IV. — Dom af 22/8 1597 i Secher: Rettertingsdomme 1595—1604, 151. —
- 26) Brev af 13/6 1597 fra Dronning Sofie i VPA. —
- 27) Breve af 10/10 og 22/10 1597 i Kanc. B. og af 24/10 1597 fra Kristian Friis i VPA. —
- 28) Brev af 24/2 1598 i Kanc. B. —
- 29) Sivert Grubbes Dagbog i Danske Mag., 4. R. II, 388. —
- 30) Slange: Kristian IV's Hist., 137. —
- 31) Brev af 8/2 1598 i Kanc. B. — Brev af 18/9 1598 fra Hertug Johan Adolf i VPA. —
- 32) Kristian IV's egenhændige Breve, 1599 Nr. 7. — Brev af 9/2 1599 fra Kri­stian Friis i VPA. —
- 33) Breve af 10/2 og 23/2 1599 i Kanc. B. —

- 34) Laursen: Traktater III, 366—368. — Jfr. Erik Arup: Danmarks Historie II, 651 flg. —
- 35) Hist. Tidsskr., 5. R. IV, 642. — Breve af 3/4, 16/7 og 16/8 1599 i Kanc. B. — Secher: Kongens Rettertingsdomme 1595—1604, 249 flg. (Dom af 5/5 1599); blandt Dommene fra Herredagen i Oktober 1599 findes Sagen mod Svante Bielke ikke omtalt. —
- 36) Brev af 3/7 1600 fra Hogenskild Bielke til Valkendorf og Kristian Friis i VPA. —
- 37) Breve af 12/12 1596, 10/12 1597, 12/8 1598, 3/4 1599 i Kanc. B. — Danske Mag. 1. R. IV, 259. — Aarsberetn. f. Geh.-arch. III, 78 flg. —
- 38) Breve af 24/9, 25/9, 15/10, 24/12 1596; 24/3, 19/4 1597; 14/10, 16/11, 10/12 1598; 19/3, 15/8, 24/12 1599; 28/3, 5/10, 7/10, 9/10, 21/10, 12/11, 15/11, 10/12 1600 i Kanc. B. —
- 39) Breve af 16/10, 17/10, 12/11, 24/12 1596; 21/1, 18/3, 1/5, 10/5, 13/5, 11/6, 28/7, 30/7, 8/8, 23/9, 27/9, 4/10, 10/10, 22/10, 7/12 1597; 18/9, 1/10, 14/11, 5/12 1598; 31/1, 22/3, 13/4, 23/8, 6/9, 25/10, 29/10, 2/11, 19/11, 24/12 1599; 1/1, 11/2, 9/4, 14/6, 22/6, 5/7, 15/7, 8/8, 10/8, 13/8, 2/9, 8/10, 9/10, 20/10, 24/12 1600 i Kanc. B. — Breve af 28/12 1596, 13/6 1597 og 5/9 1599 fra Enkedronning Sofie og af 8/7 1597 og 9/2 1599 fra Kristian Friis i VPA. —
- 40) Secher: Kongens Rettertingsdomme 1595—1604, 346—51. —

Niende Afsnit:

VALKENDORF SOM GODSEJER

- 1) Ny kirkehist. Saml. V, 515. — Brev af 5/11 1551 i Kanc. B. — Kronens Skøder I, 46. — Thisets Saml., 3. Afd., 21 (RA). — Brev af 6/1 1585 i Kanc. B. — Pontoppidan: Marmoræ Danica I, 237. — I 1565 nævnes Broderen Jacob Valkendorf ligeledes „til Glorup“ (Regesta, Nr. *5014). —
- 2) Brev af 5/11 1551 i Kanc. B. — Aktstykker, udg. af Fyens litt. Selsk., 2. Saml., 166 flg. —
- 3) Hist. Tidsskr. 6. R., II, 572; 8. R., VI, 64, og 9. R., I, 35. —
- 4) Skøder af 10/9 1554 og 1/8 1574 i Kronens Skøder I, 46 og 151. — Følgebrev af 10/10 1578 i Kanc. B. —
- 5) Brev af 9/11 1578 i Kanc. B. — Skøde af 19/5 1579 i Kronens Skøder I, 204 flg., i Aktstykker, udg. af Fyens litt. Selsk., 1. Saml., 166 flg., er hver Gaard opført med sine Beboere og sin Landgilde; et Genbrev paa Mageskiftet, udstedt af Kristoffer Valkendorf, findes blandt indkomne Breve til Danske Kanc. 19/5 1579. —
- 6) Skøder af 1/12 1579, 6/4 1581 og 27/1 1584 i Kronens Skøder I, 222, 240 flg. og 274 flg. — Brev af 27/4 1583 i Kanc. B. —
- 7) Skøde af 8/8 1597 i Kronens Skøder I, 332. — Brev af 16/5 1597 i Kanc. B. —
- 8) Mageskiftebrev af 10/5 1583 i Aktstykker, udg. af Fyens litt. Selsk., 1. Saml., 171. — Om Mageskiftet 10/8 1597 se Thisets Saml., 3. Afd., 21 (RA). —

- 9) Almindelig Stævning af 18/12 1553, læst paa Fyns Landsting 23/12 s. A., i VPA. —
- 10) Om Gavebrevet af 30/8 1554 se Thisets Saml., 3. Afd., 21 (RA). —
- 11) Tingsvidner af 23/1 eller 30/1 1578, 9/7 1579, 17/3 1580, 29/2 1588, 6/5 og 20/5 1591 i Aktstykker, udg. af Fyens litt. Selsk., 1. Saml., 166—172. — Tingsvidnet af 1578 angives at være dateret Torsdag den 27. Januar 1578; Torsdag var ganske rigtig Gudme Herreds sædvanlige Tingdag; men den 27. Januar 1578 var en Mandag! Sandsynligvis er Aktstykket da fejlagtigt dateret 27/1 i Stedet for 23/1 eller 30/1. —
- 12) A. Poulsen: Svindinge Kirke, 1894, 5. —
- 13) Kronens Skøder I, 46. — Brev af 30/10 1554 i Kanc. B. —
- 14) Saml. t. Fyens Hist. og Top. IV, 54 flg. —
- 15) A. Poulsen: Svindinge Kirke, 1894. — Kirkehist. Saml., 5. R. I, 92. — Pontoppidan: Marmora Danica I, 237. — A. Crone: Jacob Madsens Visitatsbog (under 24/3 1589). —
- 16) Kronens Skøder I, 173. — Brev af 3/6 1578 i Kanc. B. —
- 17) Vilh. Lorenzen: Dansk Herregaardsarkitektur, 58, 233. — Planen af det gamle Glorups Voldsted findes i Fortid og Nutid I, 214. —
- 18) Vilh. Lorenzen: Dansk Herregaardsarkitektur, 152 flg., 325 flg. — Danske Herregaarde ved 1920, II, 496. —
- 19) Pontoppidan: Marmora Danica II, 237, og Danske Atlas III, 555 flg.; „D.R.H.“ i Indskriften betyder „Danmarks Riges Hofmester“. — Hist. Tidsskr., 6. R. II, 572, og 9. R. I, 35. — Saml. t. Fyens Hist. og Top. III, 143. — Danske Herregaarde ved 1920, II, 495 flg. —
- 20) Secher: Forordninger I, 624 flg. —
- 21) Aktstykker, udg. af Fyens litt. Selsk., 1. Saml., 173 flg. —
- 22) A. Crone: Jacob Madsens Visitatsbog, 166, 184 flg. — Brev af 18/10 1584 i Kanc. B. —
- 23) Breve af 2-7/3 og 19/3 1556 i Kanc. B. —
- 24) Brev af 12/8 1571 i Kanc. B. —
- 25) Brev fra Aksel Viffert af 15/11 1574 i VPA. —
- 26) Brev af 25/6 1568 i Kanc. B. —
- 27) Brev fra Kristoffer Valkendorf af 26/10 1587 i Erik Valkendorfs Privatarkiv (RA). — Thiset: Stamtavler over danske Adelslægter I, 200 flg. — Anders Bjelke (til Bellinge) blev den 5. April 1588 dræbt af Peder Eggertsen Sandberg. —
- 28) Brev fra Laurits Brockenhus af 17/2 1589 i VPA. —
- 29) Brev fra Verner Svale af 25/9 1560 i VPA. —
- 30) Breve af 22/10 1560 i Kanc. B. —
- 31) Stævning af 27/11 1560 i VPA. —
- 32) Breve af 15/5 1568 og 29/4 1569 i Kanc. B. —
- 33) Brev af 18/10 1584 i Kanc. B. —
- 34) Tingsvidne af 7/3 1594 i Aktstykker, udg. af Fyens litt. Selsk., 1. Saml., 172 flg. —
- 35) Forligsbrev af 6/7 1594 i Aktstykker, udg. af Fyens litt. Selsk., 1. Saml., 173. —
- 36) Dom af 20/9 1595 i VPA. —
- 37) Brev af 30/8 1600 i Kanc. B. —

Og bag de lune Kamre smaa,
Blandt favre Blomsterklynger,
Hver Sommer duftende og blaa
Syrenen sig i tætte Løvværk slynger.

Hvad var dit Navn? du ædle Mand!
Hvis Blomster her end dufte
Saa venligt i dit Fødeland,
Mens alle Vinde om din Gravhøi lufte.

Din Løvsal suser blidt hver Vaar,
Den kan dig ei forglemme,
Og Pieriden Harpen slaaer
Og vil dit Navn i Løvets Vift for-
nemme.

Og lytter hun til Fuglesang
I dine Skyggesale,
Hun glemmer Qvad og Harpeklang,
Og synes, Fuglene om *dig* mon tale.

Men suser Nattens kolde Vind,
Hvad heller Vintren kommer,
I dit Asyl hun vandrer ind,
Og priser dig som i den varme Sommer.

Der sidder hun bag lune Muur,
Imens det stormer ude,
Og drømmer sig en ny Natur
Seer Lillier blomstre paa den frosne
Rude.

Mens Verden larmer udenfor,
Og Mennesker sig røre,
Hun lytter til Cherubers Chor,
Og kan de store Verdenstoner høre.

O! siig, Camene! siig, hvo gav
Dig Huusly her i Norden? —
Han længst har hvilet i sin Grav,
Nei, længst hos Gud en Cherub han
er vorden.

I Sekler dit Asyl skal staae,
Din Bautasteen i Norden,
Og Muserne ei fra det gaae,
Saalænge de ei flygte maae — fra
Iorden.

Saa høit ei Skialden Harpen slaaer,
Som her hans Gierning taler,
O! Walkendorph, bekrandset staaer
Dit Navn derfor i Dannemarks Annaler.

Vel dølgjer ei Urania
En Skygge ved dit Minde:
Hun vandred sørgende herfra,
Du saared haardt den himmelske Gud-
inde.

Dog venlig hun din Anger saae
Det haarde Sind at bøje,
Og for sin Stiernehimmel blaa
Oplod hun giennem Taarens Glar dit
Øje.

Du saae, hvor Musen fredløs var,
De Himmellys udsluktes,
Og hvor ei Lyset tindred klar,
For Lysets Herre Hierterne tilluktes.

Og fra Uranienborgs Ruin
Du maatte Stene flytte,
Og bygged her med tunge Sind
I Axels By for Muserne en Hytte.

Fra den gik Polyhymnia
Til Field, til Dal, til Slette,
Og peged haabfuld did, hvorfra
De høie Toner evig Fred forjætte.

Fra den har Melpomenes Sang
Til Evalds Harpe tonet,
Indhentet Brahes Stiernegang,
Og med Urania din Aand forsonet.

Fra den skal hendes Søstre froe
Forsoningen istemme,
Og gierne i din Løvsal boe,
Og utaknemlig ei dit Navn forglemme.

B. S. Ingemann.

- 22) Rørdam: Kbh.'s Univ. Hist. IV, 459 flg. — Helms: Valk. Kolleg., 37. —
- 23) Rørdam: Kbh.'s Univ. Hist. II, 396, 683 og 685; III, 90 og 479 flg. —
- 24) Kirkehist. Saml., 2. R. I, 63. — Rørdam: Kbh.'s Univ. Hist. III, 93 og 544. —
- 25) Rørdam: Kbh.'s Univ. Hist. II, 197, 234 og 237; III, 121. —
- 26) Breve af 21/7 og 19/8 1578 fra Niels Kaas i VPA. — Om Jacob Madsen (Aarhus), se Rørdam: Kbh.'s Univ. Hist. II, 608—15. —
- 27) Rørdam: Kbh.'s Univ. Hist. III, 135. — Helms: Valk. Kolleg., 29 flg. —
- 28) Danske Saml., 1. R. I, 96 flg. — Kirkehist. Saml., 3. R. II, 313—15. — Rørdam: Kbh.'s Univ. Hist. II, 291, 350 og 635. —
- 29) Daneidum sive Carminum de rebus Danicis libri quatuor, scripti a M. Johanne Secceruitio Professore Acad. Gryphis. Stetini 1581, 8vo. — Jfr. Rørdam: Kbh.'s Univ. Hist. II, 284. —
- 30) Albert Timanns Dedikation til Niels Kaas i Udgaven af Victorini Strigellii Orationes XXX de præcipuis Patriarchis etc. Argentorati 1583. — Jfr. Rørdam: Kbh.'s Univ. Hist. II, 350, og Brev af 14/2 1584 i Kanc. B. —
- 31) Niels Hemmingsen: Om Ecteskab. — Jfr. Rørdam: Kbh.'s Univ. Hist. II, 452. —
- 32) Rothe: Valkendorf, 36, 64, 66—72. —
- 33) Se foregaaende Side 266. —
- 34) Eiler Nystrøm: Tyge Brahes Brud med Fædrelandet (i Festskrift til Kr. Erslev 1928, 291—320), hvortil henvises for det følgende Vedkommende. —
- 35) Rothe: Valkendorf, 66—70, og de dér citerede Kilder. —
- 36) Troels-Lund: Hist. Skitser, 1876, 337. —
- 37) Brev af 28/5 1598 fra Tyge Brahe i VPA. —
- 38) C. F. Wegener: Hist. Efterretn. om A. S. Vedel, 59 flg. —
- 39) Kirkehist. Saml., 3. R. IV, 43. —
- 40) C. F. Wegener: Hist. Efterretn. om A. S. Vedel, 61 og 86 flg. — Jfr. Secher: Valkendorf, 40 flg. —
- 41) Anders Sørensen Vedels Udgave 1571 af Hr. Mikkels Vita hominis, Fortalen. — Jfr. C. F. Wegener: Hist. Efterretn. om A. S. Vedel, 78. —
- 42) Anders Sørensen Vedels Oversættelse af Livsens Vej (Via Vitæ, 1574), 36. — Jfr. C. F. Wegener: Hist. Efterretn. om A. S. Vedel, 83. —
- 43) C. F. Wegener: Hist. Efterretn. om A. S. Vedel, 195. —
- 44) Postilla eller Forklaring over Evangelia ... Udsat paa Dansk af Rasmus Hansen Reravius 1.—2. Part. Kbh. 1576, Fol. Paa Bagsiden af Titelbladet Kristoffer Valkendorfs Vaaben. — Jfr. Kirkehist. Saml., 4. R. II, 46. —
- 45) En Predicken Cæcillii Cypriani ... aff Hans Christensøn S. Roschild., Predickere vdi Helsingør. Anno 1578, Fortalen. — Jfr. Kirkehist. Saml., 3. R. IV, 313, og Hist. Tidsskr., 1. R. V, 529 flg. —
- 46) Pontoppidan: Annales Eccl. Dan. III, 518. —
- 47) Gjessing: Jubellærere II, 1. Del, 18, og 2. Del, 148. — Efterfølgende Redegørelse hviler paa de af G. Strøm i Saml. t. Fyens Hist. og Top., 1. R. I, 102—113 meddelte Aktstykker. —
- 48) A. Crone: Jacob Madsens Visitatsbog, 173. —
- 49) Smst., under 16/7 1595. — Kirkehist. Saml., 5. R. III, 51. — A. Poulsen: Svindinge Kirke, 35 flg. —
- 50) Saml. t. Fyens Hist. og Top., 1. R. I, 99—102. — Kirkehist. Saml., 5. R. I, 32 og 35. —
- 51) Saml. t. Fyens Hist. og Top., 1. R. I, 97 og 102, og VI, 59. —

- 52) Kirkehist. Saml., 4. R. V, 783. — Saml. t. Fyens Hist. og Top., 1. R. IV, 270. —
- 53) Kirkehist. Saml., 4. R. II, 463. —
- 54) Danske Mag., 1. R. V, 84—91, og 5. R. III, 167. — Kirkehist. Saml., 4. R. VI, 543. —
- 55) Danske Mag., 4. R. VI, 221 flg. —
- 56) Smst., 4. R. VI, 223 flg. —
- 57) Brev af 22/5 1599 fra Peder Bertelsen i VPA; hvem denne Peder Bertelsen var, vides ikke; man har gættet paa den Peder Bertelsen, der senere blev Sognepræst for Sønder Højrup og Gjestev i Vinding Herred. Den omtalte Hr. Jørgen er sikkert Peder Bertelsens Svigerfader eller Stedfader; hans Fader kan han paa Grund af Navnene ikke være. Er det den Jørgen Markvorsen, der var Sognepræst i Svendborg i de Aar, eller tør man gætte paa, at det er den Jørgen Jespersen, der var afsat fra Svindinge Kald, og om hvem det vides, at han døde i Svendborg 11/10 1609 (A. Poulsen: Svindinge Kirke, 35)? —

Ellevte Afsnit:

VALKENDORFS DØD

- 1) Brev af 15/1 1601 fra Dronning Sofie i VPA. —
- 2) Saml. t. Fyens Hist. og Top. VI, 444 flg. — Pers. Tidsskr., 7. R. II, 299; Peblingene fik 10 Mark for at synges over Hofmesterens Lig (Frue Skoles Ligpengeregnskab 1600—1601, LA). —
- 3) Pers. Tidsskr., 8. R. V, 268. — Pontoppidan: Marmora Danica I, 48. — Resen: Inscriptiones Haffnienses, 8. — Vinding: Reg. Acad. Hafn., 449. — Thurah: Hafnia hodierna, 247. — Rothe: Valkendorf, 83 flg. — A. Poulsen: Svindinge Kirke, 53 flg. —
- 4) Vinding: Reg. Acad. Hafn., 448. — Danske Mag., 4. R. IV, 5 flg. —
- 5) Slange: Kristian IV's Historie, 173 flg. — Rothe: Valkendorf, 81 flg. — Secher: Valkendorf, 24. —
- 6) Raadstueplakat af 21/11 1881. —
- 7) H. F. Rørdam i Bricka: Dansk biogr. Lex. XVIII, 216. —
- 8) Helms: Valk.'s Kolleg., 47, 93 og 97. — Rothe: Valkendorf, 82. —
- 9) Saml. t. Fyens Hist. og Top. IX, 123. —

NAVNEREGISTER

- Aalborg. 61, 172.
 Aalholm. 182.
 Aarhus. 85, 143.
 Aarhus, Jacob Madsen, Professor. 220.
 Aaskov, Ullerslev Sogn. 190.
 Aasum Herred, 205.
 Achab, Niels Find, Alumne paa Valkendorfs Kollegium. 210.
 Adolf, Hertug af Slesvig og Holsten. 143—145, 167.
 Adrian, Peder. 154.
 Agetved (?), Fyn. 191.
 Agnes Hedevig, Kurfyrstinde af Sachsen. 145.
 Akershus Slot og Len. 58—59, 61, 131.
 Albert Albertsen, Købmand i København. 134.
 Albert Kristensen, Raadmand i København. 115.
 Albjerg, Morten Madsen, Herredsfoged i Gudme Herred. 203.
 Alday, Jacob, engelsk Opdagelsesrejsende. 98, 162.
 Allerup Kirke, Aasum Herred. 232.
 Anders Hansen, Borger i København. 115.
 Anders Christensen, Dr., Professor, Universitetets Rektor. 238.
 Anders Lauritsen, Professor. 207.
 Anhalt, Fyrster af. 164.
 Anna, Kurfyrstinde af Sachsen. 96, 140.
 Anna, Dronning af Skotland og England. 169—171.
 Anna Katharina, dansk Dronning. 182.
 Anne, Jørgen Pedersens Enke. 198.
 Ansbach, Markgreven af. 152.
 Antwerpen. 96.
 Antvorskov Kloster. 165—166, 183, 220.
 Arensburg, Øsel. 43—45, 47, 49, 51—52, 55, 181.
 Arts Herred. 192.
 Assens. 233—234. Skole. 233—234.
 August, Kurfyrste af Sachsen. 138, 140—143.
 Augusta, Hertuginde af Gottorp. 138, 180, 221.
 Auneau, Frankrig. 161.
 Avnslev, Vindinge Herred. 190—191.
 Axtorna, Sverige. 6, 38.
 Baag Herred. 205.
 Baden, Markgrevinden af. 131.
 Bagge, Holger. 22.
 Baggi, Ólafr Jónsson, Ombudsmand paa Island. 64.
 Baiern. 2.
 Barnekow, Hans, Rigsraad. 133.
 Barnim, Hertug af Pommern. 138, 221.
 Beck, Joachim, til Førslev, Rentemester. 24, 103.
 Beck, Lave, til Førslev, Lensmand, Landsdommer for Sjælland. 102, 105, 133.
 Beck, Morten, til Barløsegaard, Landsdommer paa Fyn. 208.
 Behr, Dietrich v., Stiftsfoged paa Øsel. 43—44, 53—54.
 Belov, Henrik, Rigsraad, Hofmarskal. 81, 100, 141, 151.

- Bendix Hansen, Sognepræst i Svindinge. 231.
- Benkestok, Trond Iversen, til Melø. 14, 17, 34.
- Bergen. 12—14, 18—21, 23—25, 27, 29—41, 56—61, 162, 172, 198, 202, 240. Allehelgenskirken. 17, 37. Brattens Passage. 29. Domkirken. 17, 37. „Hekkelfeldt“. 15. Hollænderstrædet. 16. „Kontoret“. 12, 16. Korskirken. 16, 28, 30. „Købmandsstuen“. 60. Mariakirken. 16, 26, 28. Munkebyggen. 37. Raadhuset. 37, 57—58. Raadstuen. 17, 29, 37. Skostrædet. 18, 31. „Smørsgaard“. 60. St. Halvards Kirke. 25. St. Mortens Kirke. 26. „Sverresborg“. 15. Tyskebyggen. 13, 16, 18—22, 24, 26—31, 33, 38, 60—61. Vaagen. 16, 18, 31. Vaagsbunden. 17. Vor Frue Kirke. 22. Øvregaden. 15, 30.
- Berghenhus Slot og Len. 11—12, 14, 20—22, 24, 26, 32—33, 36—37, 56, 58—59, 61, 162, 172, 224.
- Bergen op Zoom, Nederlandene. 161.
- Bergens Kapitel. 26.
- Bergens Provsti. 10, 12, 112.
- Bergens Stift. 25, 27, 37.
- Berlin. 48.
- Bidstrup Kirke, Sømme Herred. 102.
- Bielke, Hogenskiold, svensk Rigshofmester. 184—186.
- Bielke, Sten, svensk Adelsmand. 184—186.
- Bielke, Svante, svensk Adelsmand. 184—186.
- Bild, Evert, Lensmand, Rigsraad, Admiral. 34.
- Bild, Niels, til Ravnholt, Lensmand. 204.
- Bille, Erik. 178.
- Bille, Eske, Lensmand, Rigshofmester. 18.
- Bille, Jens, til Liungsgaard, Lensmand. 70.
- Bille, Sten, Landsdommer i Skaane. 198.
- Birkende Sogn, Bjærge Herred. 109.
- Birkum, Aasum Herred. 191.
- Bisbo, Baag Herred. 202.
- Bjelke, Anders, til Bellinge. 199—200.
- Bjørn, Bjørn Andersen, til Stenalt, Rigsraad. 57, 59, 225.
- Blekinge. 134.
- Blicher, St. St., Digter, Præst. 218.
- Blome, Hans, kongelig og hertugelig Raad. 144.
- Bock, Abraham, kursachsisk Gesandt. 142.
- Bockholt, Johan, til Klingstrup, Lensmand. 70, 133, 192.
- Boineburg, Reinhold v. 138.
- Bonn. 160.
- Bordesholm Kloster, Holsten. 145.
- Bornholm. 132, 176.
- Borreby, V. Flakkebjerg Herred. 183.
- Brahe, Aksel, til Elved, Rigsraad. 108.
- Brahe, Sten, til Knudstrup, Rigsraad. 166—167, 175, 180.
- Brahe, Tyge, til Knudstrup, Astronom. 98, 181, 187, 221—225, 229.
- Brand, Henning. 178.
- Brandenburg. 182.
- Brandenburg, Markgreve af. 181.
- Brangstrup, Vends Herred. 191.
- Bratsberg, ved Skien i Norge. 57.
- Braunschweig. 170—171.
- Bregnehave, Gaard i den forsvundne Landsby Glorup. 3.
- Bremen. 3.
- Bremen, Bispen af. 158.
- Brenderup, Gudme Herred. 192, 204.
- Broby Kirke, Odense Herred. 195.
- Brockenhus, Anne, g. m. Henning Valkendorf. 201.
- Brockenhus, Ejler, til Nakkebølle. 7.
- Brockenhus, Ejler, til Søndergaarde. 134.
- Brockenhus, Erik. 58—59.
- Brockenhus, Frants, til Egeskov, Rigsraad, Hærfører. 58, 203.
- Brockenhus, Jakob, til Damsbo og Nakkebølle, Admiral. 198.
- Brockenhus, Laurids, til Egeskov, Lensmand. 115, 201.
- Brockenhus, Otto, til Vollerslev, Rente-mester. 40, 76, 79.
- Brun, Jacob, Borger i København. 187.
- Bryske, Antonius, til Langesø, Rigskansler. 190.
- Budde, Mathias, Lensmand paa Arensburg. 152, 164.

- Burmeister, Conrad, Kansler hos Hertug Magnus. 44.
- Bilow, Levin v., Markgreven af Ansbachs Gesandt. 137, 153.
- Bønned, Gaard og Len, Falster Nørre Herred. 181.
- Børge Pedersen, Raadmand i København. 118.
- Carl, Hertug af Mecklenburg. 128.
- Cismar. 236.
- Clark, skotsk Fribytter. 162.
- Courtras, Frankrig. 161.
- Cöslin, Mecklenburg. 2.
- Daa, Anne. 198.
- Daa, Herluf Trolle, til Snedinge, Admiral. 158.
- Daa, Jørgen, til Snedinge. 107, 134.
- Daa, Knud. 198.
- Daa, Sofie. 198.
- Dagø, Estland. 51, 54.
- Dalerne. 112.
- Dalum Kloster, Odense Herred. 3.
- Damstrup, Merløse Herred. 192.
- Dançay, Charles, fransk Gesandt. 225.
- Danzig. 49, 98, 116, 147—148.
- Ditmarsken. 38, 137, 145.
- Dohna, v. 138.
- Dorothea, dansk Dronning, g. m. Kong Hans. 3.
- Dorothea, dansk Dronning, g. m. Kristian III. 6, 36, 42, 44, 46—49, 53—54.
- Dorothea, Hertuginde af Braunschweig-Lüneburg. 6, 44.
- Dragsholm Slot og Len. 97.
- Drake, Francis, engelsk Admiral. 161.
- Dresden. 140.
- Durham, Alexander, til Højsgaard, Admiral. 208.
- Dvina. 35.
- Dyveke. 3—4.
- Egede Kirke, Øster, Faxe Herred. 133.
- Egense Sogn, Sunds Herred. 6, 197.
- Eggert Hannesson, Lagmand paa Island. 63—64.
- Eisenberg, Elias, Statsmand, Prælat. 64—69.
- Elben. 146.
- Elias. 141.
- Elisabeth, dansk Dronning, g. m. Kristian II. 3.
- Elisabeth, Dronning af England. 97, 155—158, 161, 169.
- Elisabeth, Hertuginde af Braunschweig-Lüneburg. 105, 166, 169—1700.
- Ellerup, Gudme Herred. 103, 192, 204.
- England. 34, 97, 155—158, 166, 183, 223.
- Erik af Pommern. 70.
- Erik XIV af Sverige. 67.
- Erik Vognsen, Underadmiral. 171.
- Errindlev Kirke, Fuglse Herred. 40.
- Ewald, Johannes, Digter. 218.
- „Ewindewig“, Norge. 58.
- Falkenberg, Sverige. 6, 227.
- Falkendorp, Slot i Baiern. 2.
- Falster. 6.
- Falster (Bjelke), Mogens, til Virket og Bellinge, Landsdommer paa Lolland-Falster. 6, 200, 203.
- Falster, Peder, til Korselitze. 6.
- Femern. 143, 145.
- Feodor I, russisk Zar. 178.
- Ferritslev Kirke, Aasum Herred. 109.
- Filip II af Spanien. 156, 161, 168.
- Filip, Hertug af Gottorp. 167.
- Filip, Hertug af Grubenhagen. 164.
- Finland. 68.
- Finmarken i Norge. 58.
- Flensborg. 140, 144—145, 167.
- Flue, Søren, Kæmner i København. 118.
- Fossfjord, Norge. 112.
- Frankfurt a. d. Oder. 6, 40, 96.
- Frankrig. 156, 161.
- Frants, Sognepræst i Gislev. 70.
- Frederik I. 4, 28, 209.
- Frederik II. 10, 28, 31—33, 38, 40—48, 50—55, 61, 64—69, 78, 81—85, 93—94, 96—99, 113—121, 126, 130—162, 164—167, 169, 171, 180, 190, 198, 202—204, 207—208, 221, 237.
- Frederik, Hertug af Slesvig og Holsten. 145.
- Frederiksborg Slot og Len. 13, 49,

- 84—87, 96, 98, 109, 137, 144—145, 175, 181, 227.
- Freltofte, Aasum Herred. 191.
- Friis, Albert, til Haraldskær, Rigsraad. 100, 176—177.
- Friis, Johan, til Hesselager, Kongens Kansler. 5, 10, 69, 189—190, 196, 199, 225, 228.
- Friis, Jørgen, til Østrup. 5.
- Friis, Kristian, til Borreby, Kongens Kansler. 84—85, 109, 179—184, 186—187, 222, 233, 238.
- Friss, Lisbet, til Mullerup. 192.
- Friis, Sidsel (Cecilie) Jørgensdatter, g. m. Henning Akselsen Valkendorf. 5—6, 44, 189, 203.
- Frørup, Vinding Herred. 190—192. Kirke. 232. Sogn. 108, 113.
- Fuchs, Jens, Gundsømagle. 133.
- Fuglse Herred. 2.
- Fyn. 5, 7, 70, 108—109, 133, 178, 185, 190—194, 202, 208, 229, 232.
- Færøerne. 119, 162, 172.
- Gagge, Holger, til Frøslev, Rentemester. 83—84, 99.
- Gassendus, Tyge Brahes Biograf. 221—222.
- Gedser. 138.
- Gedsergaard. 6.
- Georg Frederik, Markgreve af Brandenburg, Hertug af Preussen. 138, 152—153.
- Gislev, Gudme Herred. 192, 203—204, 233. Sogn. 109, 112—113.
- Glad (Lætus), Mourits Kristensen, Bisp paa Gulland. 72—74.
- Glad, (Lætus), Niels, Mag., Præst i Odense. 233.
- Glandrup, Hans Petersen, Mag., Rektor i Odense. 108.
- Glorup. 2—7, 10, 44, 61, 189—197, 200, 204—205, 208, 214, 230—231, 240.
- Glorup, Gl. 195, 197.
- Glorup Landsby. 3.
- Gobeler, Kasper. 136.
- Gravensten, Wulf, Drabant. 167.
- Greifswald. 3, 221.
- Gripholm Slot, Sverige. 185.
- Gross, Friedrich, Sekretær. 45, 50.
- Grubbe, Ejler, til Lystrup, Rigskansler. 190.
- Grubbe, Niels Jørgensen, Rentemester. 83—84.
- Grubbe, Niels Sivertsen. 36.
- Grubbe, Peder, Lensmand. 181.
- Grubbe, Sivert, til Lystrup. 36.
- Grubbe, Sivert Ejlersen, til Hofdal, Torup og Høgholt. 112, 238.
- Grundtvig, N. F. S., Præst og Digter. 218.
- Grønland. 3, 98, 162.
- Gudbjerg Sogn, Gudme Herred. 109, 112—113.
- Gudme Herred. 2, 103, 109, 196—197, 203—204, 230.
- Guise, Hertugen af. 161—162, 168.
- Gulland. 51, 56, 70—76, 102, 127, 133, 176—177, 194, 204, 225—226, 229, 242.
- Gundsømagle, Sømme Herred. 133.
- Gyldenstjerne, Frants. 41.
- Gyldenstjerne, Knud Pedersen, Rigsraad. 209.
- Gyldenstjerne, Mogens, Rigsraad. 12, 23—25, 27, 29, 32—33, 41, 48—49, 51—52, 237.
- Gyldenstjerne, Peder, til Tim, Rigsmarsk. 144.
- Gyldenstjerne, Sybille. 105.
- Gøje, Slægten. 133.
- Gøje, Absalon, til Kjelstrup, Rigsraad. 100.
- Gøje, Anders, til Kjerstrup. 6, 40.
- Gøje, Falk. 138.
- Gøje, Henrik. 6.
- Gøje, Inger, g. m. Henning Pedersen Valkendorf. 3.
- Gøje, Karl. 136.
- Gøje, Mette, g. m. Jørgen Henningsen Valkendorf. 6.
- Haderslev. 137, 144—145, 151, 161, 164, 182.
- Haderslevhus. 86, 97, 182.
- Hadrian VI, Pave. 4.
- Hagenskov Len. 178.
- Halland. 149.
- Hamburg. 87, 135, 139, 146, 160.

- Hammershus. 84, 97, 176—177.
 Hanherred. 85.
 Hans, dansk Konge. 3, 23, 28.
 Hans den Ældre, Hertug af Slesvig og Holsten. 142—144.
 Hans den Yngre, Hertug af Slesvig og Holsten. 144—145, 164.
 Hansestæderne. 12, 31, 33.
 Hans Jørgen af Anhalt. 164.
 Hans Pedersen. 131.
 Hardanger. 12.
 Hardingmand, Kristoffer Mogensen, Lensmand i Lister Len. 14.
 „Heden“, mellem Roskilde og Køge. 102.
 Heinrich Julius, Hertug af Braunschweig-Lüneburg. 105, 156, 170.
 Heldvad, Niels, Forfatter. 1.
 Helgeland. 56.
 Helsingborg. 136.
 Helsingborg Slot og Len. 102, 106—108, 113, 204—205. Ladegaard. 106.
 Helsingør. 87, 99, 154—155, 160, 170, 181, 183. Karmeliterkloster. 208—209.
 Henrik III af Frankrig. 156, 168.
 Henrik IV af Navarra og Frankrig. 156, 158, 161.
 Henrik Klason, svensk Oberst. 46.
 Herlufsholm Skole. 174.
 Hesle, Baag Herred. 191.
 Hess, Markus, Borgmester i København. 116, 118.
 Hesselager, Landsby, Gudme Herred. 70.
 Hindsgavl Slot. 164.
 Hjaltese, Odense Herred. 5.
 Hjelmsholt, Luggude Herred, Skaane. 106.
 Holck, Ditlev, Slotshøvedsmand paa Københavns Slot. 120, 184.
 Holland. 4, 172.
 Holme, Gudme Herred. 204.
 Holme Dam (Sø), ved Glorup. 195.
 Holst, Jens. 131.
 Holsten, Hertugdømmet. 42, 100, 103, 135, 139, 141, 145.
 Hull. 184.
 Húnavatns Ting. 62.
 Hven. 156, 222—224.
 Hvidehavet. 35, 155.
 Hvitfeldt, Slægten. 133.
 Hvitfeldt, Arild, Rigskansler, Historie-skriver. 113, 115—116, 126, 130—132, 134, 136—140, 142, 145—146, 148—151, 154, 157—159, 161—163, 165, 169—170, 174—175, 177—182, 192, 215, 228.
 Hvitfeldt, Kristoffer, til Berritsgaard, Rigsraad, Lensmand. 14, 36, 193.
 Højstrup, Gaard og Len, Stevns Herred. 6.
 Ingemann, B. S., Digter. 218. 221.
 Island. 56, 62—63, 69—70, 98, 102, 119, 127, 133, 146, 162, 184.
 Italien. 159.
 Ivan IV Vasilievitsch, russisk Zar. 64, 67—68, 154.
 Jakob VI af Skotland. 155, 157, 169—170, 222.
 Jakob Sørensen, Præst. 235.
 Jakob Madsen, Bisp paa Fyn. 108, 194—195, 229—234.
 Jep Hansen, Pederstrup. 204—205.
 Johan III af Sverige. 64, 68, 149, 153.
 Johan Adolf, Hertug af Holsten-Gottorp. 180—181, 183.
 Johan Georg, Kurfyrste af Brandenburg. 164.
 Jomfruens Egede, Faxe Herred. 133.
 Jón Jónsson. 62.
 Jordløse, Salling Herred. 192.
 Joyeuse, Hertugen af. 161.
 Juel, Vincents, til Hesselmed, Skibshøvedsmand. 43.
 Junghoved Slot og Len. 104, 109, 112—113, 174, 238.
 Juul, Absalon, til Mejlgård, Kancellisekretær. 79, 113, 126, 130, 133, 136—137, 140—141, 143—145, 147—148, 151—152, 154—56, 159—160, 163—164.
 Jylland. 79, 84, 139.
 Jæderen, Norge. 103, 112.
 Jægerspris. 171, 240.
 Jørgen Jespersen, Sognepræst i Svinginge. 229—231.
 Jørgen (Jespersen?), Præst. 235.
 Jørgen Mikkelsen. 131.
 Jørgen Pedersen. 10.

- Kaas, Bjørn, til Staarupgaard, Rigsraad. 58.
- Kaas, Niels, til Taarupgaard, Kongens Kansler, 113, 126, 130—142, 144—150, 153—154, 156, 158, 160—170, 192, 208, 220, 225, 228, 242.
- Kalips, Oluf, Norges Kansler. 58.
- Kalmar. 149.
- Kappendrup, Skam Herred. 191.
- „Karelstrand“. 34—35.
- Karen Bjørn Andersen. 226.
- Karen Jacobsdatter. 17.
- Karl IX af Sverige, 131, 149, 167, 183—184, 186.
- Karup, Skaane. 107.
- Kasimir, Pfalzgreve, Hertug. 159—160.
- Katharina af Medici, Dronning af Frankrig. 168.
- Kattegat. 146.
- Kelleklinde, Arts Herred. 12.
- Kertinge, Bjerger Herred. 191.
- Kettler, Gotthard, Ordensmester i Livland. 44.
- Kiel. 167.
- „Kioldbechs Mark“. 192.
- Kielkond, Estland. 54.
- Kirkman, Englænder. 157.
- Knieper, Hans, Maler. 179.
- Knob, Laurids, til Gyllebo, Lensmand. 6.
- Koerben, Estland? 43.
- Kolding. 100. 137—138, 142—143, 151, 154, 164, 171.
- Koldinghus Slot og Len. 6, 28, 74, 81, 86—87, 105, 138—139, 146, 174, 178.
- Krafse, Ejler, til Assendrup og Egholm, Lensmand. 133, 190.
- Krag, Anders, Dr., Professor, Fysiker, Læge. 210, 219.
- Krag, Henrik, Lensmand paa Island. 62—63, 70.
- Krag, Niels, Dr., Professor, Filolog, Historiker, Diplomat. 181, 220.
- Krakau. 154.
- Krempen Marsk, Holsten. 137.
- Kristian II. 3—4, 23, 28.
- Kristian III. 5—6, 10, 13, 27—29, 31—33, 35, 43, 189—190, 193—194, 237.
- Kristian IV. 7, 38, 105, 127, 134—135, 165, 167—169, 174—175, 177—184, 187—188, 217, 222—223, 233, 236—238.
- Kristian, Kurfyrste af Sachsen. 164, 167.
- Kristoffer af Baiern, dansk Konge. 1.
- Kristoffer, Greve af Oldenburg. 5.
- Kristoffer, Præst i Bergen. 26.
- Kronborg Slot og Len. 86—87, 96, 98, 105, 140, 148, 166, 170, 184, 187.
- Kruse, Eiler, livlandsk Adelsmand. 66, 69.
- Kruse, Enevold, Rentemester. 83—84, 99.
- Kræmmer, Niels, Præst. 232.
- Kullerup, Vindinge Herred. 190.
- Kurland. 47, 53, 136—137, 151—153.
- Kærby, Aasum Herred. 191.
- København. 24, 33—34, 37, 41, 49, 53, 61, 64, 68, 72, 74, 77, 82, 85, 88, 96, 99—100, 102, 105—107, 113—122, 124—125, 132, 134—135, 138—140, 146, 148, 154, 156, 166, 168, 170, 172, 174, 177—180, 183—184, 186, 198, 201, 206, 208, 215, 218, 223—24, 228, 233, 236—238, 240. Almindeligt Hospital. 119—120. Amager-torv. 115, 122. Assistenshuset. 117. Biskopsgaarden. 125. Bremerholm. 86, 107, 115, 120, 126—129, 149, 171. Farvergade. 114, 223. Havnen. 124. Helliggejst Hospital. 114, 121, 124, 228. Helliggejst Kirke. 114, 122, 124. Helliggejststræde, Store og Lille. 240. Hvidekloster. 115, 208—209. Kattesundet. 114. Læderstræde. 115. Mønten. 125. Nørreport. 122. Nørrevold. 114. Raadhus. 240. Raadstue. 122. Raadstuearkiv. 110, 121—123. Rosengården. 114. Sjøleboerne. 125, 240. Skindergade. 114. 206. Slagtehuset uden for Volden. 125. Stenboerne. 115. St. Jørgens Sø. 121. St. Nikolaj Kirke. 115, 122, 124, 127. St. Nikolaj Kirkegaard. 173. St. Nikolaj Sogn. 115, 121—122. Store Brøndstræde. 116. St. Pederstræde. 115, 208. Stranden. 115. Universitetet. 4, 108, 206—207, 212, 215—216, 218—220, 238. Valkendorfs Brønd. 116, 118, 125. Valkendorfs Gade. 203, 240. Valkendorfs Kollegium. 8—9, 115, 207—

- 219, 235, 240. Valkendorfs Vejerbod. 117, 122. Vandkunsten. 119. Vester-gade. 113—114. Vester Kvarter. 114. Vesterport. 114, 124. Vimmelskafet. 203. Vor Frue Kirke. 4, 124—125, 180, 182, 236—237. Vor Frue Kirke-gaard. 114. Vor Frue Skole. 114, 121, 124, 206, 237. Østerport. 122. Øster-vold. 116, 118.
- Københavns Slot og Len. 41, 75, 81, 86, 105, 115—116, 119—120, 132, 136, 166, 171—172, 180—182, 187, 225, 228. Blaataarn. 134. Slotsholmen. 77. Køge. 135.
- Køln. 158—159, 168.
- Køln, Bispen af. 159—160.
- Køng Sogn, Hammer Herred. 104.
- Laholm Slot og Len. 107.
- Lamdrup, Gudme Herred. 190—193. Mølle. 197.
- Lammehave, Gudme Herred. 197.
- Landskrona. 61, 203.
- Langaa, Gudme Herred. 189—190.
- Langaaholm. 195.
- Lange, Erik, til Engelsholm. 138.
- Langsted, Odense Herred. 197, 204.
- Lapländ. 36.
- Laurits Bøssesløber. 113.
- Laurits, Slotsskriver i Bergen. 57.
- Laurits Jensen, Præst i Vald paa Gul-land. 74—75.
- Laurvik, Norge. 56.
- Lemvig, Anders, Dr., Professor. 207, 209, 221.
- „Lid“, Gaard ved Skien i Norge. 57.
- Lindenov, Berete, til Alnerup, g. m. Erik Henningsen Valkendorf. 6.
- Lindenov, Hans Kristoffersen, til Ørslev-kloster, Lensmand. 172—173.
- Linköping. 70.
- Lister Len, Norge. 14.
- Livland. 40—43, 45, 50, 53, 66—67, 69, 155, 202.
- Lolland. 6, 40, 174.
- London. 35. „Stahlhof“. 35.
- Lowson, Andreas, Højesteretsadvokat. 240.
- Ludwig af Würtemberg. 164.
- Lunds Domkirke. 177.
- Lübeck. 21, 24, 27, 33, 132, 148, 152.
- Lykke, Henrik, Rigsraad. 140.
- Lykke, Jørgen, til Overgaard, Rigsraad. 57, 59.
- Lüneburg, Hertugen af. 164.
- Lyngby, Kongens. 131.
- Lætus, se Glad.
- Løgumkloster. 145.
- Løve Herred. 104.
- Mads Størssøn, Lagmand. 17.
- Magnus, Hertug, Konge af Livland. 41—48, 50—51, 53—55, 64—67, 69, 150—151.
- Mainz, Bispen af. 159.
- Malmø. 61, 148.
- Malte Hansen, Høvedsmand. 58.
- Manderup, Mette, g. m. Peder Valken-dorf. 2.
- Mansfeld, Grevinde af. 164.
- Maribo. 178. Kloster. 4, 169, 174, 177—178, 180, 200, 220.
- Marie Stuart, skotsk Dronning. 156.
- Marslev Sogn, Bjerger Herred. 109.
- Marstrand. 137.
- Marsvin, Anne. 203—204.
- Marsvin, Jørgen, til Lindved, Rigskans-ler. 3.
- Marsvin, Jørgen, til Dybæk, Lensmand, Rigsraad. 133, 198, 203—204.
- Maximilian, Ærkehertug. 153—154.
- Mayenne, Hertugen de. 168.
- Mecklenburg. 2, 34, 74.
- Mehlen, Ellen v. 141.
- Meklenborg, Hans, Hofmønsterskriver. 86.
- Mercer, Josias, engelsk Sekretær. 166.
- Merløse Herred. 104, 192.
- Mikkel, Digter, Præst i Odense. 226.
- Mikkel Eskesen. 199.
- Mogens Hejnesøn, Fribytter. 171—173, 240.
- Moon, Estland. 51.
- Mors. 85.
- Moskva. 44.
- Mule, Hans, Købmand i Odense. 87.
- Munk, Erik, Admiral. 129, 133, 155.
- Munk, Kristen, til Gjessinggaard, Lens-mand paa Gulland. 75, 131.
- Munk, Peder, til Estvadgaard, Rigs-

- marsk. 126, 136, 165—166, 170—171, 179—180.
- Möðruvalla Kloster, Island. 63.
- Mömpelgard. 161—162.
- Narva. 67, 96, 127, 149.
- Nederlandene, Republikken. 3, 158—159, 177.
- Nederlandene, de spanske. 177.
- Neumünster. 164.
- Nidaros. 12.
- Niels Hansen, Kristoffer Valkendorfs Tjener. 234—235.
- Niels Hemmingsen, Dr., Professor. 132, 220—221, 227—228.
- Nordhavet 183.
- Nordkap. 183.
- Nordlandene, Norge. 58, 60, 162.
- Nordsøen. 217.
- Norge. 3, 6, 12—14, 23, 31, 33—34, 38—39, 55—59, 61, 67, 96, 98, 102, 127, 140, 154—155, 162, 170—171, 174, 182—184, 199, 229.
- Nyborg. 2, 164, 207. Kirke. 11, 193, Latinskole. 206. Slot og Len. 86, 103, 108, 112, 189—190, 192, 197—198, 202.
- Nybølle, Salling Herred. 103.
- Nykøbing Slot og Len, Falster. 3, 175.
- Ny Mølle, Gudme Herred. 197.
- Nürnberg. 138.
- Næraa, Aasum Herred. 191.
- Næraa Torp, Aasum Herred. 191.
- Næsby Kirke, Tybjerg Herred. 167.
- Nørrejylland. 136.
- Odense. 5, 20, 34, 40, 87, 108—109, 135, 140, 142—143, 153, 164, 168, 190, 192, 202—203, 205—206, 229, 232—234. Adelige Jomfrukloster. 225. Graabrødre Kirke. 232. Hospital. 108. Konsistoriehus. 232. Skole. 108, 206, St. Hans Kirke. 232. St. Hans Kloster. 5, 109, 180. St. Knuds Kirke. 108, 192. St. Knuds Kloster. 108—109. Vor Frue Kirke. 232.
- Odensegaard og Len. 6, 108—109, 113, 133, 180.
- Odense Herred. 195, 197, 204.
- Oluf Madsen, Borgmester i København. 114.
- Opmeier, Peter, Hamburg. 160.
- Oranien, Prinsen af. 97.
- Ordensstaten. 42.
- Orkneyøerne. 36, 61, 162, 169.
- Ormr Sturluson, Lagmand paa Island. 63.
- Oslo. 3, 56, 59, 170, 174.
- Oxe, Anne Johansdatter, g. m. Henning Akselsen Valkendorf. 4—5.
- Oxe, Eskil, til Løgmose, Rentemester. 198.
- Oxe, Peder, til Gisselfeld, Rigshofmester. 59, 69, 73, 75—77, 79, 85, 91—92, 94—96, 99, 105, 130—132, 174, 179, 190, 199, 204, 218—219, 225.
- Paasche, Hans v., kongelig Bygmester. 59.
- Paaske, Niels, Slotsskriver paa Københavns Slot. 225.
- Padis, Kloster i Livland. 45—46, 67.
- Pál Jónsson, islandsk Lensmand. 62—64.
- Paris. 168.
- Parma, Prinsen af. 160, 162, 168.
- Parsberg, Manderup, til Hagesholm, Rigsraad. 100, 144, 149, 175, 181, 215.
- Paslich, Kasper, til Liddouw, Hofraad. 131.
- Passau, Anne Andersdatter, g. m. Aksel Henningsen Valkendorf. 3.
- Peder Bertelsen, Præst. 234—235.
- Peder Bull, Torup, Herredsfoged i Aasum Herred. 205.
- Peder Hansen, Mag., Bisp paa Gulland. 225.
- Peder, Hører i Assens. 233—234.
- Peder Kristensen, Alumne i Valkendorfs Kollegium, senere Sognepræst i Vejle. 210.
- Peder Mortensen, Svindinge. 204—205.
- Pederstrup, Odense Herred. 204.
- Pernau, By og Slot, Estland. 45, 50, 67, 69.
- Piltan, Slot i Kurland. 54, 151.
- Plutarch. 169.

- Podebusk, Mourits, til Kjørup, Lensmand. 133, 174.
- Polen. 34, 45, 67, 87, 127, 150, 152—154.
- Ponetovius, Jakob, polsk Sekretær. 151.
- Pontoppidan, Erik, Biskop, Kirkehistoriker. 229.
- Poul Helgesen, Lektor, Forfatter. 209.
- Poul Madsen, Dr., Bisp paa Sjælland. 72—73, 207.
- Preussen. 152—153.
- Prædis, Henning, Bergen. 17.
- Qualen, Ditlev v., til Søbo. 6, 197.
- Ramel, Henrik, Rigsraad. 151, 161.
- Ramsø Herred. 104.
- Randers. 135.
- Rantzau, Antonius. 135.
- Rantzau, Breide, til Rantzausholm, Rigsraad. 145, 153.
- Rantzau, Henrik, til Breitenburg, Statholder i Slesvig og Holsten. 103.
- Ravnholt Len, Lolland. 174.
- Refsvindinge, Vindinge Herred. 206.
- Rendsburg. 145.
- Reravius, Rasmus Hansen, Præst, Forfatter. 228.
- Reval. 42, 44—45, 68.
- Reynistaðar Kloster, Island. 62.
- Ribe. 142, 210.
- Riga. 150.
- Ringe Sogn, Gudme Herred. 197.
- Ringsted. 135, 165.
- Ringsted Herred. 104.
- Roger, Daniel, engelsk Gesandt. 157—158, 166.
- Rolfsted, Aasum Herred. 191.
- Rom. 4.
- Romsdalen, Norge. 56.
- Rosenborg Slot. 135, 179.
- Rosenholm. 169.
- Rosenkrantz, Birgitte, g. m. Sten Brahe. 167.
- Rosenkrantz, Erik Ottesen, til Valsøgaard, Arreskov og Kjærstrup, Rigsraad. 37—38, 56, 58—59, 61.
- Rosenkrantz, Jakob, til Arreskov og Kjærstrup, Lensmand. 108.
- Rosenkrantz, Jørgen, til Rosenholm og Skaføgaard, Rigsraad og Regeringsraad. 165—166, 169—170, 179, 215.
- Roskilde. 3—4, 64, 67, 85, 102, 131, 134—135, 165—166, 174. Domkirke. 40, 103, 166—167, 177. Graabrødre Kirke. 103. St. Ibs Kirke. 102. St. Jørgens Kirke paa „Spitalsbjerget“. 102—103. Vor Frue Kloster. 103—104, 113.
- Roskildegård og Len. 76, 102—104, 113, 133.
- Rostock. 127, 146—147. Mariekirken. 2.
- Rothe, Casper Peter, Historiker. 1, 8—9, 217, 221—223, 238, 240.
- Rud, Knud, til Sandholt. 109, 181.
- Rud, Knud, til Vedby og Møgelkjær Rigsraad. 181.
- Rusland. 34—35, 43—44, 66—69, 149—150, 155.
- Ryfylke, Norge. 103, 112.
- Rygaard, Gudme Herred. 189—190, 204.
- Røde Mølle, Gudme Herred. 197.
- Røjbjerg, Mads Nielsen, Byskriver i Kolding. 138.
- Rønninge Kirke, Aasum Herred. 109.
- Rønnow, Anne, g. m. Johan Urne. 208—209.
- Saaderup, Vindinge Herred. 191.
- Salling Herred. 103, 113.
- Saltholm. 97.
- Saltøfte, Arts Herred. 192.
- Sandager, Gudme Herred. 204.
- Santa Cruz, Alvaro de Bazan, Markis, spansk Søhelt. 161.
- Seccerwitz, Johannes, Professor i Greifswald. 221.
- Secher, C. E., historisk Forfatter. 240.
- Seefeldt, Jakob, til Visborg, Rigsraad. 100.
- Segeberg, Holsten. 137, 146.
- Seidlitz, Hans v., kursachsisk Gesandt. 142.
- Shetlandsøerne. 61, 162.
- Sibbern, F. C., Filosof. 218.
- Sigbrit. 3—4.
- Sigmund II August af Polen og Sverige. 45, 153—154.
- Silkeborg Slot. 86.

- Simon, Mag., Sognepræst i Svindinge. 231.
- Sinclair, Andreas, Rigsraad. 169.
- Sjælland. 98, 100, 138, 173, 192.
- Sjællands Stift. 72.
- Sjöröd, Halland. 149.
- Skaane. 6, 98, 107, 170, 199.
- Skagafjarðar Syssel, Island. 62.
- Skalkendrup, Vindinge Herred. 191—192.
- Skamby, Skam Herred. 232—233. Sogn. 232.
- Skanderborg Slot og Len. 86, 96, 132, 187, 208.
- Skave, Herluf, til Eskildstrup, Landsdommer for Sjælland. 227.
- Skave, Niels. 227.
- Skeel, Kristen, til Fussingø, Rigsraad. 100.
- Skeel, Mads, til Hesselballe, Lensmand paa Bergenhus. 59.
- Skien, Norge. 56—57.
- Skinkel, Jørgen, til Lammehave, Lensmand. 6, 40.
- Skjelderup, Jens Pedersen, Dr., Bisp i Bergen Stift. 26, 37.
- Skjoldnæs, Ringsted Herred. 102.
- Skotland. 61, 162, 168, 170—171.
- Skovby, Skovby Herred. 134.
- Skovby Herred. 134.
- Skovgaard, Anne, g. m. Morten Beck. 208.
- Skovgaard, Hans, til Gundestrup, Rigsraad. 136.
- Skram, Jørgen, til Tjele, Rigsraad. 100.
- Skram, Karen, g. m. Laurids Brockenhus. 201.
- Skriver, Knud, Borgmester i København. 116.
- Slagelse. 160.
- Slange, Niels, Kancelliembedsmand, Historiker. 7, 10, 38, 206, 238.
- Slangerup, Hans Olufsen, Professor. 207, 209, 219, 221.
- Slesvig By. 143—144.
- Slesvig, Hertugdømmet. 42, 103, 135, 139, 141—143, 145, 183.
- Sofie, dansk Dronning. 118, 138, 140, 156, 165—167, 170—171, 173, 180—182, 187, 236.
- Sonnenburg, Øsel. 45—46, 50—51, 54.
- Sorø Skole. 132, 208.
- Spanien. 156—158.
- Staðarhöll, Gaard paa Island. 63.
- Stade, By i Bremen Ærkestift. 158.
- Stavanger Stift. 112.
- Stefan Bathory af Siebenbürgen, Konge af Polen. 150—153.
- Stege. 106.
- Stensby Birk. 105.
- Stenviksholm, Norge. 56.
- Stephanus, Johannes, Professor. 217.
- Stettin. 150.
- Sthen, Hans Kristensen, Præst og Salmedigter. 228—229.
- Stockholm. 241.
- Storebælt. 183.
- Stralsund. 74.
- Stub, Iver, Professor. 219.
- Sture, Svante, svensk Statholder i Reval. 44.
- Stygge, Jørgen, Valkendorfs Foged. 112.
- Svale, Mogens, Høvedsmand. 58.
- Svale, Verner Bertelsen, til Bisbo, Landsdommer paa Fyn. 190, 202—203.
- Svave, Jørgen. 152—153.
- Svendborg. 2, 226, 234. Colloqvii Gilde. 4. Havn. 226.
- Sverige. 3, 34, 45—46, 48, 54, 57, 62, 64, 67—68, 70, 148—149, 165, 167, 183—184, 240.
- Svindinge, Gudme Herred. 190—193, 197, 204, 206—207, 229, 231. Fals Ager. 193. Høje Rismark. 193. Kirke. 5, 44, 193—196, 207, 230. Sogn. 2, 193—194, 196—197.
- Svinge Aa. 192.
- Sværdborg Sogn, Hammer Herred. 104.
- Sydtykland. 2.
- Søbogaard, Egense Sogn. 197.
- Søbo Mølle, Egense Sogn. 197.
- Sømme Herred. 104.
- Sønderborg. 164.
- Taainge. 6.
- Taube, Johan, livlandsk Adelsmand. 66, 69.
- Tessin, Mecklenburg. 2.

- Thenner, Hieronymus, Dr., Hofraad. 46—48.
- Timann, Albert, Forfatter. 221.
- Tirol. 1.
- Toksværd Kirke, Hammer Herred. 105.
- Tollerupgaard, Skaane. 199.
- Toreby Skov, Lolland. 174 .
- Tranekær, Langeland. 3, 133.
- Travemünde. 226.
- Trolle, Børge, Rigsraad. 193.
- Trolle, Herluf, Admiral. 133, 193.
- Trolle, Niels, til Braade, Skibshøvedsmand. 193.
- Tromsø. 14.
- Trondhjem. 25, 34, 56, 58.
- Trondhjems Kapitel. 25.
- Tryggevælde Len. 238.
- Tune Herred. 104.
- Tyskland. 32, 138, 142, 161—162, 168, 178, 181, 207.
- Tønder. 145.
- Tønsberg. 162.
- Tørning Len. 145.
- Dingeyra Kloster. 62.
- Ulfeldt, Eggert, Lensmand. 103.
- Ulfeldt, Helvig. 178.
- Ulfeldt, Jakob, Rigsraad. 154, 167.
- Ulfeldt, Korfits, til Kogsbølle, Kancellisekretær, Rigsraad. 198.
- Ulfeldt, Margrethe Pallesdatter, g. m. Aksel Henningsen Valkendorf. 3.
- Ulfsbæk. 64, 149.
- Ulfstand, Hak Holgersen, til Hikkeberg, Rigsmarsk, Regeringsraad. 173.
- Ullerslev Sogn, Vindinge Herred. 190.
- Ulrik, Hertug af Mecklenburg. 74, 137, 141, 143, 146—147, 154.
- Uranienborg. 223.
- Urne, Aksel, Rigskansler. 203.
- Urne, Anne, g. m. Henning Brand. 178.
- Urne, Johan, til Rygaard og Engestofte, Rigsraad. 208—209.
- Urne, Klaus, til Bæltebjerg og Valsø. 193.
- Urne, Knud, til Søggaard og Aarsmarke, Rigsraad. 4.
- Urne, Kristoffer, til Rygaard. 208.
- Urne, Lave, til Rygaard. 189.
- Urne, Lisbeth, g. m. Johan Bockholt. 192.
- Urne, Mette, g. m. Alexander Durham. 208.
- Vald, Gulland. 74.
- Valkendorf, Aksel Henningsen (o. 1500). 2—4.
- Valkendorf, Aksel Henningsen (død 1565). 6, 38, 190, 199—200, 226.
- Valkendorf, Anders Akselsen, Kannik i Roskilde. 4.
- Valkendorf, Anne Henningsdatter (død 1592). 6, 231.
- Valkendorf, Dorthie Akselsdatter. 4, 200.
- Valkendorf, Erik Akselsen, Ærkebisp i Trondhjem (død 1522). 3—4.
- Valkendorf, Erik Henningsen, Hofsinde (død 1605). 5—6, 10, 12, 170, 189—190, 199, 203, 227.
- Valkendorf, Henning („Wokendorp“) (o. 1374). 2.
- Valkendorf, Henning Akselsen, til Glorup (død 1535). 4—7, 10, 189.
- Valkendorf, Henning Jørgensen (død 1626). 197, 199—201, 227, 240.
- Valkendorf, Henning Pedersen, til Højbygaard. 2.
- Valkendorf, Inger Akselsdatter, g. m. Knud Urne. 4.
- Valkendorf, Jacob Henningsen (død o. 1565—1570). 6, 40, 199—200.
- Valkendorf, Johan Akselsen („Mester Hans“), Kannik i Roskilde (o. 1500). 3.
- Valkendorf, Jørgen Henningsen. 6, 190.
- Valkendorf, Karen Henningsdatter, g. m. Anders Gøje til Kjerstrup. 5—6, 40.
- Valkendorf, Knud Akselsen, Rektor ved Københavns Universitet (o. 1516). 4.
- Valkendorf, Kristian Eriksen. 115.
- Valkendorf, Margrethe Akselsdatter. 4, 200.
- Valkendorf, Margrethe Henningsdatter, g. m. Jørgen Skinkel. 6, 40, 199—200.
- Valkendorf, Mette Henningsdatter, g. m. Mogens Falster (Bjelke). 5—6, 199—201.
- Valkendorf, Niels Akselsen, Hofsinde (o. 1500). 3.

- Valkendorf, Peder (o. 1400). 2.
 Valkendorf, Rigborg Henningsdatter, g. m. Ditlev v. Qualen. 6, 44.
 Valkendorf, Sidsel Henningsdatter, g. m. Laurids Knob. 5—6.
 Valkendorf, Øllegaard Henningsdatter, g. m. Peder Falster. 5—6, 131, 203.
 Varangerfjorden, Norge. 35.
 Varberg. 69.
 Vardø. 155—156.
 Vardøhus. 14, 24—35.
 Vedel, Anders Sørensen, Præst, Historiker. 10, 221, 225—228, 235.
 Vedstaarup, Baag Herred. 205.
 Vejle. 210.
 Vendiske Stæder. 27, 33—34.
 Venstermand, Johan, Norges Riges Kansler. 57, 59—60.
 Venusin, Jon Jacobsen, Professor. 218, 235.
 Viborg. 85, 135.
 Viffert, Aksel, til Axelvold, Rigsraad. 198.
 Vind, Kristen, 81, 129, 133—134.
 Visborg, Gulland. 70—72, 74—75, 176.
 Visby. 70—72, 74—75.
 Voldborg Herred. 104.
 Vordingborg. 105—106.
 Vordingborg Slot og Len. 102, 104—106, 113. Ladegaard. 105—106.
 Vormark, Gudme Herred. 189.
- Walkendorf, Landsby i Mecklenburg. 2.
 Walkendorf, Conrad, Dekan i Rostock. 2.
 Walkendorp, Nicolaus, Væbner ved Cöselin. 2.
- Wandsbeck. 224.
 Weichsel. 154.
 Westendorf, Georg, Dr., Prinsen af Parmas Gesandt. 160.
 Wiek, Landskab i Estland. 41, 45—46, 50.
 Wien. 140.
 Wilhelm, Landgreve af Hessen. 141, 143.
 Winsheim, Veit, Dr., kursachsisk Gesandt, 142.
 Winstrup, Peder Jensen, Dr., Professor, Bisp for Sjælland. 182.
 Wittenberg. 40.
 Wulff, Heinrich v. Lüdinghausen genannt, Ordensfoged paa Sonnenburg. 45—48, 50—51, 53—54.
- Ystad. 61, 148.
- Zacharias. 131.
- Ægidius Lauritsen, Prælat. 225.
- Øksendrup, Gudme Herred. 10, 189, 191, 193, 195, 204, 206. Kirke. 195, 229—230. Strandskov. 191.
 Ølsted, Salling Herred. 192.
 Ørbæk Kirke og Sogn, Vindinge Herred. 193.
 Øresund. 127, 146, 155, 158, 177.
 Øsel. 41—43, 45—46, 48, 50, 53—55, 98, 127, 149, 181, 241.
 Østersøen. 46, 155, 217, 242.
 Østersøprovinserne. 41—42, 55.
 Østersøstæderne. 148.
 Østrig. 2.